

Кралюк П. М., Якубович М. М.

***ВАСИЛЬ СУРАЗЬКИЙ:
АПОЛОГІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ
ТРАДИЦІЇ***

Острог – 2011

УДК 929:281.91
ББК 86
К 78

Надруковано за ухвалою вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 24 листопада 2011 р.)

Рецензенти:

Саган О. Н., доктор філософських наук;
Зайцев М. О., доктор філософських наук;
Трофимович В. В., доктор історичних наук.

К 78

Крालюк П. М., Якубович М. М.

Василь Суразький: апологія православної традиції / П. М. Крालюк,
М. М. Якубович. – Острог : Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2011. – 212 с.; іл.

Монографію присвячено маловідомим сторінкам творчості українського полеміста і богослова Василя Суразького (сер. 50-х рр. XVI ст. – між 1604-1608 рр.). Висвітлено специфіку православного традиціоналізму на українських землях, показано фундаментальні особливості світогляду мислителя в контексті автохтонних рис української філософської думки. Досліджено значення творів Василя Суразького для розвитку православної апологетики в Україні та Московії. У монографії як додаток здійснено перевидання тексту «Книги про єдину істинну православну віру».

Видання орієнтоване на науковців, богословів, викладачів, студентів, а також усіх, хто цікавиться визначними здобутками української філософської культури.

ISBN 978-966-2254-17-4

© Крालюк П. М., Якубович М. М., 2011
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ПРАВОСЛАВНИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ТА ЙОГО РЕЦЕПЦІЯ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТА БОГОСЛОВСЬКІЙ ДУМЦІ ОСТРОЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ	5
1.1. Православний традиціоналізм як феномен розвитку східного християнства	5
1.2. Релігійно-філософська думка в острозькому культурному осередку	10
1.3. Витоки православного традиціоналізму острозьких книжників	13
РОЗДІЛ 2. БОГОСЛОВСЬКА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУРАЗЬКОГО	15
2.1. Василь Суразький як представник острозького книжництва	15
2.2. Філософський метод «Книги про єдину істинну православну віру»	18
2.3. Василь Суразький як перекладач біблійних текстів	22
2.4. Ідея «мисленого» й «видимого» Єрусалиму в «Книзі про єдину істинну православну віру»	27
2.5. Проблема Богопізнання у теології Василя Суразького	30
РОЗДІЛ 3. СПАДЩИНА ВАСИЛЯ СУРАЗЬКОГО ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ	37
3.1. Традиціоналізм Івана Вишенського	37
3.2. Образ нехристиянських релігій у творах острозьких традиціоналістів: полеміка з ісламом	43
3.3. Православний традиціоналізм першої половини XVII ст.	50
«КНИГА О ЕДИНОЙ ИСТИННОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ВЕРЕ»	59

ПЕРЕДМОВА

Про Василя Суразького в Україні знають не так вже й багато. Можна знайти деяку інформацію про цього мислителя в окремих довідниках. Правда, вона часто є фрагментарною, а іноді навіть малодостовірною. При цьому нерідко переважають концептуально заангажовані оцінки. А сама постать Василя Суразького, як правило, розглядається поза контекстом української філософської культури. Також з приводу особи цього діяча ведуться різноманітні дискусії істориками й літературознавцями.

Василь Суразький – яскравий представник православного традиціоналізму XVI ст. на українських землях, творчість якого також була відома поза межами України. Сформувався він у середовищі Острозького культурного осередку, ймовірно, належав до перших учнів Острозької академії, а пізніше став її викладачем. Він є автором першого систематичного богословського трактату, виданого в Україні. Цей трактат під назвою «Про єдину істинну православну віру» (1598) користувався значним попитом у православних кліриків Східної Європи. Вважається, що твір ідеальний з православно-канонічної точки зору. Не даремно, що в XVII ст. вказаний твір вважався у колах московського духівництва основною полемічною працею, спрямованою проти католиків та протестантів. Взагалі книга Василя Суразького відіграла помітну роль у збереженні української та білоруської православної ідентичності в складних умовах окцидентальної геополітичної експансії.

Очевидно, твір був надрукований, як на той час, значним накладом. Принаймні, до сьогодні збереглося понад сорок примірників цього видання, не враховуючи численних рукописних копій. Є всі підстави вважати, що книга Василя Суразького входить до золотого скарбниці східнохристиянської теології. Як відзначав відомий історик православної церкви Антон Карташев, цей твір особливо вирізняється «канонічною та історичною ерудицією автора».

Також Василя Суразького вважають редактором низки важливих видань, що були надруковані в Острозі. Це – Псалтир із возслідкуванням, «Книга про пісництво» Василя Великого, «Маргарит» Іоанна Златоустого й «Книжиця в десяти розділах».

Чималу роль у розумінні справжнього богословського значення твору відіграють особливості авторського світогляду, які ставлять Василя Суразького в один ряд із митрополитами Іларіоном, Климентом Смолятичем, Петром Ратинським та іншими українськими християнськими неоплатоніками.

Все вищесказане дає підстави говорити, що постать Василя Суразького та його твір є цікавими не лише для дослідників, а й для багатьох наших сучасників, які також опинилися в умовах складного духовно-цивілізаційного вибору.

*Ректор Національного університету «Острозька академія»,
доктор психологічних наук, професор І. Д. ПАСІЧНИК*

РОЗДІЛ 1.

Православний традиціоналізм та його реценція у філософській та богословській думці Острозької Академії

1.1. ПРАВОСЛАВНИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ЯК ФЕНОМЕН РОЗВИТКУ СХІДНОГО ХРИСТІЯНСТВА

Будь-який тип світогляду завжди включає в себе два функціональні різновиди. Перший – назвемо його умовно *консервативним* – орієнтується на вже існуючий досвід як на істинний. Другий – умовно *реформаційний* – розглядає попередній досвід як неповний, такий, що потребує певних змін, зокрема – відповідей на вимоги часу. Таким чином, фактичну історію майже кожного релігійного чи політичного руху можна поділити на два періоди або навіть одночасно існуючих напрями: консервативний, пов'язаний із намаганням зафіксувати досвід між початком і сучасністю, а також реформаційний, орієнтований на досягнення старої мети, але вже новими засобами.

Одним із понять, якими в гуманітарних науках зазвичай позначають «консервативний» тип світогляду, вважається термін «традиціоналізм». Цей концепт, фіксує в собі теоретичний досвід оцінки різних культурних явищ, характерний для релігійного, політичного, філософського, мистецького, наукового та багатьох інших різновидів світобачення. Незважаючи на всю багатоманітність тих інтелектуальних передумов та історичних обставин, які в підсумку призводять до появи та розвитку традиціоналізму, існують загальні риси, які дозволяють називати це явище не просто *рисию* певного культурного явища, а самостійним феноменом культури. Так, дослідники виокремлюють традиціоналізм релігійний (християнський, мусульманський, юдейський, буддистський та ін.), філософський (представлений, наприклад, у творчості Рене Генона та Фрїтьофа Шюона), мистецький (передусім як класицизм), політичний (консерватизм, націоналізм). Усі види традиціоналізму як самостійного культурного феномену володіють специфічною «гносеологією традиції», тобто своєрідним підходом до пізнання та оцінки минулого як визначального відправного пункту¹.

Окремі дослідники, намагаючись описати внутрішню структуру традиціоналізму, виокремлюють чимало спільних рис такого ставлення до минулого, при-

¹ Див.: Дугин А. Філософія традиції. – М. : Арктогея-Центр, 2002. – 624 с.

таманних, передусім, традиціоналізму як ідеології². Так, *першою визначальною рисою традиціоналізму* проголошується перевага колективу над індивідом, тобто, висловлюючись мовою соціології, групового над індивідуальним. Адже кожна традиція (лат. *traditio* – букв. «передання») виступає в ролі результату саме колективної творчості (наприклад, декількох поколінь). Крім того, традиція визначає певну роль особистості в загальному суспільному процесі, слугуючи своєрідною «зразковою історією», яка, виникнувши одного разу, чекає фігуранта для повторення сценарію. У аспекті релігійного традиціоналізму ідея такої визначальної групи фіксується в доктрині громади (Церква в християнстві, *умма* в ісламі), правильність якої в цілому не може бути спростованою («Я збудую свою церкву, і брами пекла не здолають її» (Мат. 16-18,19)³, «Аллах не дозволить об'єднати мою *умму* навколо помилки»⁴).

У конкретних історичних обставинах індивідуальна ідентичність визначається більш позитивними групами, тобто конкретними інституціями різних рівнів (наприклад, «видимою» Церквою), які проголошуються єдиними легальними інтерпретаторами традиції.

Другою рисою традиціоналізму вважається «антираціоналістична критика», тобто спроба визначити перелік інтелектуальних цінностей, відступ від яких отожднюється із виходом за межі фіксованої традиційності. Як слушно відзначає К. Сімут, «для традиційної теології кожна догма, що виходить за межі ортодоксії усталеної доктрини, трактується як зло»⁵. Недаремно, наприклад, у догматичній творчості ранньої церкви догмати розглядалися саме як «орос», тобто «межі», які не можна порушувати⁶. Таким чином, будь-які «конкуруючі» інтелектуальні концепти (філософські, наукові та ін.), не освячені минулим, сприймаються традиціоналістами як потенційна загроза. Утім зазвичай традиціоналізм апелює до вихідної «розумності» (або принаймні «зрозумілості») самої традиції, що протиставляється нерозумному мудруванню опонентів. Так, наприклад, у полемічній літературі фактично всіх релігійних традицій, де певна «ортодоксія» протиставлялася «єресі», вчення противників розглядалося не тільки як невідповідне визначеному текстуальному канону (Біблії та Отцям Церкви, Корану й Суні, Авесті й кодексам жерців, Веданті й вченням брахманів, «давнім іменам» у конфуціанстві), а передусім як нелогічне, неадекватне «здоровому глузду».

Третю рису традиціоналізму можна умовно назвати «політичною міфологією», тобто, по-перше, ідеєю «золотого століття» (думкою про те, що колись було

² Астапов С.Н. Православный традиционализм как характерная черта русской религиозной философии первой половины XX века // Культура и религия. – 2011. – № 3. – С. 1-13.

³ Тут і далі всі цитати з Нового Завіту наведено за перекладом о. Рафаїла Торконяка (К.: УБТ, 2003).

⁴ Мухаммад, Абу Муаз. Акида агль ас-сунна уа ль-джамаа лі ль-імам аль-хафіз Абу Іса ат-Тірмізі. – Ер-Рійад : Дар аль-Уатан, 1423/2000. – С. 57.

⁵ Simut, Corneliu S. Traditionalism and Radicalism in the History of Christian Thought. – New York : Palgrave Macmillan, 2010. – P. 160.

⁶ Яннарас Х. Вызов православного традиционализма // Православная община. – 1999. – № 51. – С. 71-80.

не просто *краще*, а майже *ідеально*), а, по-друге, оптимізмом в аспекті майбутнього об'єднання людства (сім'ї, громади, держави, світу) навколо єдиної світоглядної, релігійної чи національної основи. Остання ідея проголошується традиціоналістами своєрідним метазавданням, досяжність якого обґрунтовується історичним прецедентом загаданого «золотого століття». Означена риса традиціоналізму дозволяє провести паралель (або навіть аналогію) із фундаменталізмом (політичним, релігійним чи ідеологічним), представленим у політичному дискурсі.

Нарешті остання риса, на якій наголошують автори поданої класифікації, асоціюється із «політичним романтизмом». Під «романтизмом» традиціоналізму мається на увазі підкреслено визначальна роль жертвності (недаремно в традиціоналістичних напрямках усіх релігій підкреслена роль мучеників як «свідків» (гр. *μάρτυς*, араб. *шагід*) віри). У «романтичному» розумінні власне політична влада розглядається не просто як необхідна умова існування певної групи людей, а найперше, як інструмент, який впроваджує в суспільстві певні цінності (халіфатизм в ісламі, тріада «православ'я, самодержав'я, народність» в російському православ'ї, імператор у синтоїзмі). Традиціоналізм у різних виявах реконструює певне колективне «співчуття» до, наприклад, «пригноблених» етносів, релігійних груп, певних верств населення та ін., часто перетинаючись із фундаменталізмом. Власлива традиціоналізму й своя особлива історіософія, яка розглядає навіть часткові проблеми в руслі певного «глобального» процесу який, почавшись у «золотому столітті», поступово йде до кінця (віддалити його може тільки повернення назад). У культурах, яким характерний циклізм, традиціоналізм також чекає кращого періоду, тобто *повторення* ідеального минулого. Зрештою, ідея *повторення* і лежить в основі кожної традиції, перетворюваної традиціоналістами на єдину легітимну форму особистої та групової ідентичності.

Зазначені риси, притаманні феномену традиціоналізму, не можна вважати універсальними. Деякі з них у своїй окремішності характерні релігійному світогляду загалом (ідея громади, «золотого століття» та ін.), який, наприклад, виконує роль традиціоналізму на тлі релятивізму, секуляризму, лібералізму та інших дискурсів із амбіціями глобальних.

Не можна проігнорувати й питання відмінності культур, оскільки, незважаючи на видимі паралелі, саме поняття «традиції» в різних культурах різне. Тоді й сам «традиціоналізм» визріває в контексті відмінних логічних структур.

Характерний і той факт, що не кожен традиціоналізм характеризується системністю й завершеністю, пов'язаною передусім із централізмом. Ідея традиції як передусім духовного, а не інституційного цілого яскраво виявляється у католицького (левефризм) та мусульманського (салафізм послідовників Мухаммада бін Абд аль-Ваггаба) традиціоналізмів. Натомість традиціоналізм російського православ'я або шийтського ісламу (доктрина «влади законника») спирається на систему інституціоналізованого авторитету, яким зокрема є політична влада. Таким чином, традиціоналізм загалом можна поділити на «системний» («політичний», «інституційний») та «несистемний» («аполітичний», «децентралізований»), що однак не перешкоджає знаходити в обох категоріях наведений квадрант характерних рис.

Теологічну спадщину Василя Суразького, досліджувану в межах нашого нарису, чимало дослідників розглядає саме в межах так званого «православного традиціоналізму». Маючи притаманні риси традиціоналізму як такого, традиціоналізм православний розглядається дослідниками з різних позицій. Авторитетною, зокрема, є думка сучасного грецького мислителя Х. Яннараса, висловлена у статті «Виклик православного традиціоналізму»⁷. Під «традиціоналізмом» мислитель розуміє «крайню тенденцію перетворити Церкву на релігію, замінити спілкування в церковному Тілі індивідуальною дисципліною й наслідуванням готових моделей та кодифікованих формул». На думку Х. Яннараса, «...у традиціоналізмі... догмати, канони й літургійні чини перестають співвідноситися із церковним досвідом, позначати й визначати його. Кожен елемент набуває самодостатності й стає цінністю сам по собі. Догмати перетворюються на ідеологічні принципи, канони – в постанови законників, а літургійний чин – в обов'язковий церемоніал». Таким чином, традиціоналізм підміняє собою «живу» ортодоксальність, виступаючи синонімом буквалізму, формалізму та страху перед свободою, перед індивідуальним. Свої негативні оцінки традиціоналізму Х. Яннарас підсумовує так: «У традиціоналізмі можна чітко побачити зміну й спотворення меж церковного благовістя».

Радикально критичну оцінку православного традиціоналізму, протиставлену модернізму, реформізму та «оновленню» як такому, подають також інші дослідники. Одні з них наголошують та відмінності між «традиціоналізмом» і «традицією», адже в першому випадку традицію перетворюють на завершену й егоїстичну ідеологію, тоді як в другому йдеться про живу й реальну істину (Христа). Традиціоналізм у православ'ї може позначати тільки послідовну Церковність⁸. Під поняття «традиціоналізм» підходить і заперечення новизни як цінності, притаманне, наприклад, російському православ'ю⁹. Таким чином, традиціоналізм – це «відхід назад, у минуле, відновлення того чи іншого етапу, через який проходили наші пращури... Далі йдуть будь-які стадії історичної реконструкції, від архаїчних слов'янських племен, що воювали з сусідами, до православної монархії»¹⁰.

Показовою щодо критики виявів традиціоналізму можна назвати статтю грецького теолога Ієрофея (Влахоса) «Православ'я як спокуса», де зазначається: «... православ'я... це спокуса для самовпевнених, «релігійних», для різного роду «чистих», «істинних», для «користувачів» і «здобувачів», а також для тих, хто хоче перетворити православ'я в соціальну, моральну й політичну систему – саме тому, що ніяка держава не може стати й бути християнською, і, тим більше, не може стати православною»¹¹.

⁷ Яннарас Х. Вызов православного традиционализма // Православная община. – 1999. – № 51. – С. 71-80.

⁸ Холмогоров, Егор. Традиция vs традиционализм Об метафизически-идеологическом проекте Александра Дугина / [Режим доступа]: <http://nationalism.org/aziopa/holmogorov.html>.

⁹ Яковлева М. Фундаментализм и модернизм в русском православии сегодня / [Режим доступа]: <http://www.ec-dejavu.ru/o/Orthodoxy-3.html>.

¹⁰ Зобнина С. Традиционализм и русское самосознание в современной России / [Режим доступа]: http://www.slavya.ru/articles/rus_id.htm.

¹¹ Влахос И. Православие как соблазн / [Режим доступа]: <http://www.religion.in.ua/zmi/>

Можна стверджувати, що в працях критиків традиціоналізм розглядається як часткова інтерпретація загальної традиції, часто легалізована силовим способом, тобто – за участю світської влади. Так, наприклад, відбувалося у період становлення християнства у Візантії, у випадку з наданням автокефалії Московському Патріархату. Тому в умовах сучасної богословської полеміки дискусії точаться навколо участі в суспільних та політичних процесах найбільш «традиціоналістичних» церков – Елладської, Сербської та Російської. Історія цих гілок православ'я засвідчує їхнє тяжіння до політичного та національного лідерства, а тому зауважену дискусію насамперед треба розглядати в контексті державно-церковних відносин.

Зрештою, оцінка традиціоналізму саме з названих позицій передусім наближає його adeptів до так званої «політичної теології», тобто використання релігійної риторики з політичною метою. Саме так, у поєднанні з владою, відбувалася легалізація («канонізація») певного типу ортодоксальності, що виразно простежується на прикладі ролі візантійських імператорів у вселенських соборах.

Керуючись наведеними тезами, доречно запитати: а чи справді традиціоналізм заслуговує на таку підкреслено негативну оцінку? Асоціацію з фанатизмом, церковним політиканством, фарисейством та неспроможністю задовольнити сучасність? Враховуючи складність поняття «традиціоналізм» та його відносність (сьогоднішні «модерністи» можуть бути завтрашніми «традиціоналістами»), односторонні висновки викличуть чимало сумнівів.

Як уже відзначалося, в межах традиціоналізму також визріває свій, власний та зазвичай автохтонний (у культурному контексті) тип раціоналізму. Часто традиціоналізм історично є єдиним ефективним засобом збереження традиції, навіть незважаючи на те, що це збереження часто переходить у статичну консервацію.

Вказані риси притаманні православному традиціоналізму, який визрів на теренах Київської Русі й знайшов відповідне продовження у творах представників острозького культурно-просвітницького гуртка. Передусім виникнення цього типу традиціоналізму пов'язане з діяльністю перших киеворуських православних апологетів (Митрополит Іларіон, Феодосій Печерський та ін.), які в XI ст. заклали підґрунтя східнослов'янського книжництва. Фіксація сакральних знань у писемності (навіть саме поняття «філософія» асоціювалося передусім із книжковою діяльністю), поява численних перекладів грецької апологетики, рецепція візантійського ісихазму та багато інших світоглядних передумов створили специфічну релігійну культуру, яка на довгий час стала релігійною та філософською домінантою духовного життя східних слов'ян. Явище етноконфесійного синкретизму, тяжіння до утвердження зв'язку між етичною практикою та раціональним пізнанням, ідея популярного, «народного» значення філософського знання сприяли визріванню традиціоналістичного ідеалу у церковних та світських колах.

Рішення історично суперечливого Фераро-Флорентійського собору (1439), який мав поєднати Східну й Західні Церкви, остаточно захоплення Візантії Османською імперією (1453) та чимало інших подій перемістили центр католицько-православної полеміки з грецьких земель на слов'янські. Деяко пізніше діяльність єзу-

foreign_zmi/12859-pravoslavie-kak-soblazn.html.

їтських місіонерів, Реформація, Берестейська унія (1596), поширення ренесансних течій та інші виклики активізували внутрішній ресурс православного традиціоналізму. У творчості представників острозького культурно-просвітницького осередку (Василь Суразький, Іван Вишенський, Клірик Острозький, Христофор Філалет, Герасим Смотрицький) православний традиціоналізм в Україні досягнув вершини свого розвитку.

Враховуючи інтелектуальне розмаїття релігійно-філософських орієнтирів острозьких апологетів, варто розглядати православний традиціоналізм в Україні вже як один із можливих підходів до розуміння православного християнства, який конкурував із іншими, ренесансними тенденціями. Важливо звернути увагу й на той факт, що в творах багатьох православних традиціоналістів, що писали на українських землях, існував своєрідний та самобутній синтез філософії, теології та національних культурних елементів. Дуже часто цей синтез мав незавершений, несистемний характер; особливо в полемічній (передусім антикатолицькій) літературі, яка водночас вирішувала чимало політичних, культурних, богословських та національних завдань.

1.2. РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В ОСТРОЗЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ОСЕРЕДКУ

Створення Острозької академії й пов'язане з цим видання Острозької Біблії стало своєрідною відповіддю української еліти на культурні виклики католицького й протестантського Заходу. В Острозькій академії (хай і не безпроблемно) творився синтез культур Сходу й Заходу, на основі якого мала б постати оригінальна культурна традиція.

Вказану тенденцію можна простежити у працях острозьких письменників. На початковому етапі вони переважно виступали як традиціоналісти, котрі апелювали до ранньохристиянських, візантійських та давньоруських джерел.

Як відомо, першою друкованою книгою Острозького культурного осередку вважається «Азбука» (1578 р.). До неї додавалася пам'ятка давньоболгарської писемності «Сказання, як склав святий Кирило Філософ азбуку слов'янською мовою та переклав книги з мови грецької на слов'янську». Вказаний твір висловлював думку про сакральність слов'янської мови, яка з часом поширилася серед українських книжників. Її одночасно можна вважати відповіддю на тезу П.Скарги про культурну неповноцінність мови слов'ян. Вміщене у «Азбуці» «Сказання...» орієнтувало на позитивне ставлення до філософії. Адже в творі святий Кирило іменується філософом (як і в часи Київської Русі, тут під філософією розуміється релігійна мудрість). Однак таке розуміння швидко зникає. Йому на зміну приходять усвідомлення філософії в західному схоластичному дусі.

В Україні філософію почали сприймати як «латинську науку», котра прийшла із Заходу й використовувалася католиками для захисту свого віровчення. Зрештою, так воно й було. У західній схоластичній традиції існувало чітке розмеж-

ування «чистої» філософії й теології. Філософія трактувалася передусім як логічне знання, необхідні для захисту католицької доктрини. З об'єктивних причин така філософія не могла бути прийнятою острозькими книжниками. Звідси їхня «антифілософська спрямованість». Особливо вона простежується в І.Вишенського, який закликає відкинути Аристотеля, інших філософів, а звертатися до біблійних і богослужбових текстів. Таку «антифілософську спрямованість» маємо також у «Пересторозі», написання якої частково пов'язане з Острогом, у «Треносі» М.Смотрицького, інших творах.

Острозькі книжники апелювали до творів неоплатонічного характеру, що цілком відповідало давньоруській культурній традиції. Г.Смотрицький у «Ключі царства небесного» (1587 р.) закликав прислухатися до «світільників великих» і «стовпів церковних, учителів грецьких» Василя Великого, Григорія Богослова, Йоана Златоустого, Афанасія, Кирила, Йоана Дамаскіна та інших, підкреслюючи, що саме від грецьких богословів увесь світ має мудрість, без якої Рим нічого не знає. Широко використовував твори візантійських отців церкви і твори ранньохристиянських авторів Василь Суразький у «Книзі про єдину істинну православну віру», опублікованій у 1598 році. Це був перший у православній українській полеміці трактат, який піднімав широке коло дискутованих з католиками богословських питань: про сходження Святого Духа, про примат римського папи, про вживання прісного й квашеного хліба в таїнстві свхаристії, про целібат пресвітерів та дияконів, а також про чистилище.

Острозькі книжники підготували до друку й видали фундаментальні твори візантійських богословів – «Книгу про піст» Василя Великого (1595 р.), збірник проповідей Йоана Златоустого «Маргарит» (1596 р.). У 1605 р. Кипріян переклав «Бесіди на Євангеліє від Йоана Златоустого», а в 1612 р. – «Бесіди на 14 послань апостола Павла» цього ж автора (даний твір видрукував у Києво-Печерській лаврі Захарія Копистенський на початку 20-их рр. XVII ст.).

Звернення до візантійської богословської спадщини простежується в творах Даміана Наливайка. У виданій ним книзі «Ліки на оспалий умисл чоловічий» (1607 р.) використовувалися «Слова» Йоана Златоуста і «Тестамент... Василя, царя грецького... до свого сина... Лева Філософа». Також при укладенні «Лекцій слов'янських...» (видані перед 1627 р.) цей автор звертався до патристичної літератури.

Окрім отців церкви й ранньохристиянських авторів, на острозьких книжників справив помітний вплив ісихазм. Елементи цього містичного вчення зустрічаємо у І.Вишенського, інших представників консервативного крила в українській суспільній думці кінця XVI – початку XVII ст. Про зацікавленість ісихазмом свідчить поява в Острозі перекладу Кипріяна «Бесід та життя преподобного та богоносного отця нашого Макарія Єгипетського... про розумне мовчання чи про божественне бачення...» (1610 р.). Ісихастське вчення знаходило вияв у створенні представниками «острозького кола» відомих монастирських обителів – Скиту Манявського, Межигірського монастиря, в оновленні І.Борисовичем Дерманського монастиря.

Однак, незважаючи на консерватизм, відбувався процес адаптації острозькими книжниками західної філософської традиції до українських реалій. Визначальним

у цьому плані є переклад Кипріаном трактату Гавриїла Севера «Синтагматіон...» (1603 р.)¹². Вказаний твір використовував філософські методи й логічні побудови латинської теології. Адаптації культурних надбань Заходу на українському ґрунті сприяло й те, що при дворі В.-К. Острозького панувала атмосфера культурної й релігійної толерантності. В Острозькій академії працював запрошений із Краківського університету католик Ян Лятош, якого вважали філософом. В Острозі також жив С.Пекалід – представник ренесансного письма. На замовлення В.-К. Острозького з'явився твір «Апокрисис...» (1698 або 1699 рр.), в якому простежується протестантські моменти. Такі фактори сприяли засвоєнню авторами ідей ренесансного гуманізму й Реформації.

У цьому контексті цікава творчість вихованця Острозької академії М.Смотрицького, зокрема його «Тренос». Незважаючи на консервативні моменти, наявні в творі, автор поряд із працями візантійських авторів намагався використовувати праці західних теологів. Хоча про «Тренос...» писалося багато, однак головна увага зверталася на його перший розділ, з огляду на його художньо-літературну цінність. Інші ж частини, які мали переважно теологічне звучання, належним чином не досліджувалися. Проте богословська частина «Треноса...» цікава з багатьох причин. З одного боку, тут бачимо спроби адаптувати деякі надбання західної культури на український ґрунт. З іншого боку, перекласти здобутки східної теології на одну з мов західного богословствування (польську). Зрештою, в Україні визріла думка про необхідність прийняття філософії античності, яку використовували католицькі теологи. Теоретичне обґрунтування її здійснив З.Копистенський у «Палінодії...». У творі зазначалося, що Аристотель, інші філософи, яких використовують латиняни, це філософи грецькі. Тому їх можуть і повинні прийняти православні¹³.

Очевидно, філософія як окрема дисципліна не викладалася в Острозькій академії. Принаймні про це немає жодних відомостей. Тим більше в умовах тогочасної конфесійно-ідейної боротьби це видається малоімовірним. Однак деякі філософські ідеї (переважно християнських неоплатоніків) представлені в творах острозьких письменників-полемістів. Також у творах острозьких книжників, зокрема Г. і М. Смотрицьких, простежується цікаве намагання «підняти» народну українську мудрість, світосприйняття і світовідчуття до рівня філософської рефлексії. На жаль, тенденції синтезу різних культур у теологічній та філософській сферах у Острозі так і не отримали свого логічного завершення. Подальший розвиток цієї тенденції відбувався в Києві, куди перенесли свою діяльність чимало вихованців Острозької академії.

¹² Ясіновський А. Внесок Острозького культурного осередку в розвиток української богословської думки (кінець XVI – початок XVII століть) // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Число 3. – Л. : Інститут історії Церкви ЛБА, 2001. – С.217-227.

¹³ Копыстенский З. Палинодия // Русская историческая библиотека. – СПб., 1878. – Т. IV. – С. 904.

1.3. ВИТОКИ ПРАВОСЛАВНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ ОСТРОЗЬКИХ КНИЖНИКІВ

У кінці XVI – на початку XVII ст., коли відбувалося становлення української філософії, йшла боротьба двох тенденцій. Одна з них мала консервативний характер, відверто апелювала до традиції, візантійського та давньоруського спадку, не сприймала «новин». Інша, не заперечуючи традиційних цінностей, зверталася до культурних набутоків Заходу. Чітко розмежувати ці тенденції в діяльності окремих культурних діячів складно. Навіть «чисті» консерватори, наприклад, І.Вишенський, мусили звертатися до «зовнішньої» мудрості. І навпаки, «поступовці», використовуючи ренесансні чи реформаційні ідеї, демонстрували консерватизм.

Традиціоналістський напрямок був представлений в Острозькому та Дерманському осередках, в монастирському середовищі, а також частково в середовищі братчиків. Одним із предтеч консервативного чи традиціоналістського напрямку в українській та білоруській релігійно-філософській думці зазначеного періоду прийнято вважати Артемія – російського публіциста й церковного діяча, представника релігійної течії «нестяжательства». Зазнавши переслідувань з боку верхівки Російської православної церкви, він у середині 50-их рр. XVI ст. емігрував з Московії до Великого князівства Литовського. Жив у білоруському місті Слуцьку, при дворі князя Юрія Слуцького, який намагався створити в себе релігійно-культурний осередок. У білоруський період свого життя був активним захисником православ'я, борцем проти реформаційних впливів. Збереглося 16 послань Артемія, із яких 11 належать до цього періоду. Можливо, він підтримував зв'язки з Острозьким культурним осередком. Його ідеї були співзвучні поглядам Г. Смотрицького, В. Суразького, І. Вишенського та інших православних традиціоналістів, доробок яких у певні періоди був пов'язаний із Острогом. У деяких списках творів Артемія зазначено: «Книга Артемія старця острожского посланіе его к Симону Будному»¹⁴. Якщо це не помилка переписувачів, то є підстави вважати, що Артемія певний час жив у Острозі; можливо, був причетний до становлення Острозької академії й підготовки Острозької Біблії.

Ще одним російським емігрантом, який був причетний до становлення традиціоналістського напрямку в українській релігійно-філософській думці кінця XVI – початку XVII ст., вважається Андрій Курбський (1528-1583)¹⁵. Він був видатним російським полководцем, наближеним до царя Івана Грозного. У 1564 р., остерігаючись репресій, утік з Московії до Великого князівства Литовського. Поступивши тут на службу, отримав чимало земельних володінь, зокрема Ковельську волость. Вважається, що в розташованому поблизу міста Ковеля селі Миляновичах А.Курбський організував літературно-перекладацький гурток (кінець 1560-х років – 1583 рр.) з переважаючим світським складом співробітників, науково-філологіч-

¹⁴ Казакова Н.А. Артемий // Словарь книжников и книжности Древней Руси. – Ленинград, 1988. – Вып. 2. – Ч. 1. – С. 71-73

¹⁵ А. И., Цеханович А. А. Курбский Андрей Михайлович // Словарь книжников и книжности Древней Руси (вторая половина XIV – XVI ст.). Отв. ред. Д.С. Лихачев. – Ленинград : Наука, 1988. – Ч.1. – С. 494-503.

ною програмою. Князь залучив до нього росіян-емігрантів, місцевих волинських діячів, знавців латинської та грецької мов, ченців, священників. Осередок мав виразно православне спрямування. Перекладацька діяльність зумовлювалась насамперед потребами тогочасної антипротестанської, дещо менше антикатолицької ідеологічної боротьби на східних землях Речі Посполитої. З цією метою тут опрацьовувалися відповідні твори Йоана Златоуста (більшість з яких були об'єднані в збірник «Новий Маргарит»), Йоана Дамаскіна, Василя Великого, Григорія Богослова, можливо, Симеона Метафраста. Значного суспільного звучання набули відкриті послання князя. Окрім богословських та полемічних питань, вони містили конкретні поради в справі ведення православної пропаганди та агітації. Ці листи пізніше були сформовані у т.зв. «Збірник Курбського». Їхні адресати – шляхтичі, міщани, ченці. Серед них був і князь В.-К. Острозький.

Однак є сумніви щодо релігійно-культурної діяльності А.Курбського, а також Миляновицького гуртка. На нашу думку, це міф, витворений російською історіографією. Американський дослідник Едвард Кінан вважає, що твори, в тому числі листи, приписувані А. Курбському, йому не належали. Тим більше, що А.Курбський, як свідчать деякі факти, не вмів писати. На думку Е.Кінана, чимало «творів А.Курбського» насправді належали українському книжнику Андрію Ярославському. Власне, таким іменем вони часто підписані¹⁶.

¹⁶ Див.: Кралюк П.М. Переписка князів Андрія Курбського та Костянтина Острозького: міф чи реальність // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2007. – С. 3-8.

РОЗДІЛ 2. Богословська спадщина Василя Суразького

2.1. ВАСИЛЬ СУРАЗЬКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК ОСТРОЗЬКОГО КНИЖНИЦТВА

Однією з найбільш видатних пам'яток українського православного традиціоналізму вважається «Книга про єдину істинну православну віру та святу апостольську Церкву, звідки вона з'явилася та як усюди поширилася», написана 1588 року й видана в 1598 в друкарні Острозької академії. Автор книги, який підписався ім'ям «острозького священника Василя», ототожнюється дослідниками (зокрема, І. Мицьком) із Василем Андрійовичем Малюшицьким (сер. 50-х років XVI ст. – між 15 січня 1604 та 4 червня 1608 р.), керівником острозького шпиталю й «славним острозьким теологом». У творах сучасників (І. Потія та інших) «священник Василь» фігурував під патронімічним ім'ям Суразький. Саме це ім'я слугує головним доказом ідентичності В.А. Малюшицького та «священника Василя», адже батько Малюшицького, колелівський писар Андрій Іванович, був власником містечка Сураж (нині – село Сураж Шумського району Тернопільської області). Старостою Суража згодом став і сам Василь.

Вважається, що активна діяльність Василя Суразького починається десь після 1575 року, зокрема в зв'язку із виконанням деяких доручень князя Василя-Костянтина Острозького. На думку багатьох дослідників, Суразький брав участь і в роботі над створенням Острозької Біблії (1580 р.), а також відіграв важливу роль у підготовці слов'янських перекладів «Маргарита» Золотоуста (1595), «Псалтиря» (1598 р.), «Книги про піст» (1594 р.). Дискутував «теолог Василь» і з єзуїтами. Є відомості про те, що одна із таких дискусій мала місце в Острозі в 1590 році. Точна дата смерті Василя Суразького, так само як перебіг останніх років життя, невідома. Лише в документі 1608 року В. А. Малюшицький названий «зошедлим».

Наукова цінність праці ще раз актуалізує проблему реконструкції біографії автора. На жаль, немає жодних конкретних відомостей про освіту, яку здобув Василь Суразький. Дослідники вважають, «що освіта В.Суразького була набута значною мірою завдяки самостійним заняттям та, можливо, спілкуванню. На час початку діяльності Острозької Академії це, безперечно, була добре підготовлена до вчених занять людина»¹⁷.

Утім, аналізуючи головну працю В. Суразького, важко уявити, що настільки ґрунтовні теологічні знання були здобуті ним виключно внаслідок самостійної під-

¹⁷ Атаманенко В. Василь Суразький (біля 50-х рр. XVI ст. – поч. XVII ст.) // Острозькі просвітники XVI – XX ст. – Острог: НаУОА, 2000. – С. 98-107.

готовки. Слід врахувати й той факт, що православна, як і будь-яка інша релігійна традиція, має чітку конструкцію спадковості освіти, тобто навчання у певних авторитетів або в середовищі відомих релігійних центрів. Враховуючи дату написання «Книги про єдину істинну православну віру» (1588 р.), можна зробити висновок, що автор був одним із перших випускників Острозької Академії, яка розпочала свою діяльність близько 1576 року. Учителями Суразького могли бути грецькі вчені – наприклад, Діонісій Раллі, який із 70-х років XVI ст. перебував в Острозі та брав участь у підготовці Острозької Біблії¹⁸. Випускники Академії мали належну підготовку до перекладу й опрацювання першоджерел. Так, у 1611 році було здійснено перший слов'янський переклад «Книги проти єретиків» Феодора Абу Курри, учня Йоана Дамаскіна. Перекладач, який «потщався» за цим твором «у Аравію», говорив про себе саме як про спудея «острозького грекослов'янського училища»¹⁹. Цілком вірогідно, що згодом Суразький став ще й викладачем Академії.

Книга «Про єдину віру», опублікована в 1598 році в Острозі, вміщує понад 300 сторінок тексту²⁰. Збереглося кілька примірників цього видання, а також рукописні копії тексту. Деякі з манускриптів доступні в бібліотеках Архангельсько-Сізького Монастиря (БАН. Арханг. Д. 450. – Книга о вере единой) Свято-Троїцької Сергієвської Лаври (№. 232. Книга о единой и истинной православной вере). На першому листі останнього списку міститься напис, здійснений, на думку дослідників, московським келейником Симоном Азар'їним (пом. 1665). За його порадою цей твір треба читати ченцям монастиря, «совершенним в іночестві». Напис на четвертому листі книги, під яким зазначена дата (1805 рік), вказує на те, що книга Суразького «достойна быть напечатана, ибо латинскія заблужденія основательно опровергает». Митрополит Макарій називає твір Василя Суразького одним із перших сукупних викладів православного вчення на теренах слов'янських земель (поряд із працями Захарії Копистенського та Лаврентія Зизанія)²¹.

Книга Василя Суразького мала помітний вплив на православну вченість наступних століть. Так, широку популярність в Російській імперії (зокрема, серед старообрядців) мала «Книга о вере единой истинной православной о святей церкви восточной, и о изряднейших правоверных сложениях от божественаго писания въкратце избрана», вперше видана в Москві в 1648 році. Автором книги був Ігумен Києво-Михайлівського монастиря Нафанаїл. Згодом цей твір було перевидано²².

«Книга о вере единой» Нафанаїла була написана на основі творів Христофора Філалета, Захарії Копистенського та Василя Суразького (фактично був викорис-

¹⁸ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 103

¹⁹ Книга блаженного Феодора / БАН. Арханг. – Д. 473. – Арк. 4.

²⁰ О единой истинной православной вере и о святой соборной апостолской церкви, откуда начало приняла и како повсюду распрострется // Памятники полемической литературы в Западной Руси. – СПб, 1882. – С. 601 – 938.

²¹ Макарий, Митрополит Московский и Коломенский. Православно-догматическое богословие. – М. : Свято-Троицкая Православная Миссия, 2005. – Т. 1. – С. 221.

²² Див., наприклад: [Нафанаил, иг.] Книга о вере единой истинной православной. – М.: Типография П.П. Рябушинского, 1912. – 284 с.

таний перший, особливо важливий вступний розділ із «Книги про єдину істинну православну віру»²³. Фрагменти твору Василя Суразького увійшли й до антиєретичної «Кирилової книги», виданої Московським Друкарським двором у 1644 році. Цей твір відіграв значну роль у становленні російської православної ідентичності т.зв. «дониконовського періоду» та слугував важливим джерелом для спростування «латинників», кальвіністів та інших «єретиків». Основу видання складав твір Стефана Зизанія «Казання святого Кирила» (1596), рукописна «Книжиця» учня й соратника Василя Суразького, Івана Вишенського (1598) а також частини праць Максима Грека й Мелетія Пігаса²⁴. На основі дослідження «індексу істинних книг» із «Кирилової книги» І. Грицевська робить висновок про особливий інтерес до «західноруської книжності», який культивувався в Москві в XVII столітті²⁵. Недаремно А. Карташев в «Історії руської церкви» називає «Книгу про єдину віру» «прекрасною за силою логіки й аргументації, за історичною й канонічною ерудицією»²⁶. Відзначав внесок Василя Суразького в східнослов'янське богослів'я й відомий історик і теолог Іоан Мейєндорф (за першу публікацію одного з листів Варлаама Калабрійського).

Парадоксально, але зазначена російськими авторами богословська вартість «Книги про єдину істинну православну віру» була поставлена під сумнів багатьма українськими авторами²⁷. І. Я. Франко, наприклад, відзначав, що «Суразький – письменник совісний, працюючий, може, по-своєму й учений, але дуже тяжкий на мислення і майже цілковито позбавлений таланту літературного... Не перечу, що знаходяться у нього аргументи трафні і переконуючі, але вони або не досить повно розвинуті, або замазані купами цитат, не йдучих прямо до речі». М. Грушевський, навіть відзначаючи богословську вартість твору та поширення в Московщині, наголошує, що «в культурнім і літературнім українським русі книга не мала ніякого значення». К. Копержинський, один із перших авторів джерелознавчого дослідження праці Василя Суразького, наголошував на її несамостійному в багатьох моментах характері, зумовленому схильністю автора до запозичень, іноді дослівних²⁸.

Навіть частково визнаючи справедливості деяких оцінок, не можна не відзначити, що вказані риси (наприклад, текстуалізм, тобто гіперактивне цитування авто-

²³ Колужняцкий Э.И. Игумена Нафанаила «Книга о вере», ее источники и значение в истории южнорусской полемической литературы // Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1886. – Кн. IV. – Отд. II. – С. 1-36.

²⁴ Лобачев С. В. Книгопечатание и раскол. Старопечатные издания Московского печатного двора как исторический источник. Опыт исследования // Русское прошлое. Историко-документальный альманах. – Книга 7. – СПб : СПбГУ, 1996. – С. С.358-388.

²⁵ Грицевская И.М. Индекс истинных книг в составе «Кирилловой книги» // Труды Отдела древнерусской литературы. – СПб. : Наука, 1993. – Т. 46. – С.133.

²⁶ Карташев А. Очерки по истории Русской Церкви. – Париж : YMCA-Press, 1959. – Т. 1. – С. 364.

²⁷ Див. перелік основних оцінок твору Суразького: Атаманенко В. Василь Суразький (біля 50-х рр. XVI ст. – поч. XVII ст.) // Острозькі просвітники XVI – XX ст. – Острог: НАОА, 2000. – С. 98-107.

²⁸ Там само.

ритетів) складають визначальну характеристику православного традиціоналізму, типу для часів написання книги. Наївно було б очікувати від автора, який творив за настільки складних політичних та культурних обставин, свідомого дистанціювання від загальноприйнятих авторитетів. Проте головна проблема оцінки спадщини Василя Суразького, на нашу думку, полягає в самому підході до вивчення праці. Адже, враховуючи складність та багатогранність матеріалу, існує спокуса зосередитись виключно, на рецепції творів деяких Отців Церкви острозьким автором або суто його полемічному красномовстві. У першому випадку з'явиться хибна підстава говорити про «Книгу про єдину істинну православну віру» як про типову компіляцію творів християнських неоплатоніків та ісихастів, у другому – як традиційну пам'ятку емоційно забарвленої боротьби з єресями, автор якої «відбивався» від опонентів цитатами від інших авторитетів.

Насправді «Книга про єдину істинну віру» заслуговує значно вищих оцінок, даючи матеріал не лише окремим літературним, історичним чи джерелознавчим дослідженням, а передусім комплексним історико-філософським (адже богослов'я й філософія в українському православному традиціоналізмі не розрізнялись). Найпершим предметом такого дослідження повинен стати сам філософський метод Василя Суразького, реконструкція якого дозволить «відчитати» справжню думку автора та його власне розуміння цитованих авторитетів. Окрім цього, враховуючи специфіку твору та обставини його написання, варто зосередитись не на зовнішніх оцінках «Книги про єдину віру» як пам'ятки православного неоплатонізму чи ісихазму, а передусім як частини спадщини українського книжництва, якому властиві свої **автохтонні філософські особливості**. Лише такий підхід видасться нам дієвим для розкриття значення головного твору Василя Суразького **як однієї з найважливіших пам'яток української філософської думки**. У творі Василя Суразького знаходимо типові для українського філософствування²⁹ пріоритет натурального життя перед штучним, перевагу інтуїтивно-вольового пізнання над раціональним, ідею злитості людини з природою, а також чимало спроб розвинути внутрішній, містичний смисл сакрального тексту. Ці та багато інших особливостей дозволяють розглядати «Книгу про єдину істинну православну віру» як оригінальну філософську працю.

2. 2. ФІЛОСОФСЬКИЙ МЕТОД «КНИГИ ПРО ЄДИНУ ІСТИННУ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ»

Як уже відзначалося, готуючи свою «Книгу про єдину істинну православну віру», Василь Суразький працював із великою джерельною базою. Передусім – із текстами «священного Діонісія», анонімного візантійського неоплатоніка V ст., справжнє ім'я якого досі залишається предметом дискусій. Сучасні дослідники ототожнюють цього автора із грузинським мислителем Петром Івером (411 – 491

²⁹ Див. перелік типових рис українського філософського мислення у: Кралюк П. Білі плями в історії української філософії. – Луцьк : Твердиня, 2007. – С. 20-21.

рр.), Дамаським (458/462 – після 538 р.), Іоаном Філопоном (490 – 570 рр.) та іншими Отцями Церкви³⁰. Утім, услід за багатьма попередниками, Василь Суразький вважав твори Діонісія Ареопагіта епіграфами, тобто написаними в I ст. згаданим у Діях апостолів головою афінської ради – ареопагу (Дії, 17:34). Оскільки, згідно з тими ж Діями апостолів, Діонісій був учнем апостола Павла, корпус ареопагітичних текстів, який з'явився приблизно у п'ятому столітті, швидко здобув у християнському світі величезний авторитет. Для Василя Суразького твори «священного Діонісія» були зразком істинного богослов'я: «Павло апостол таємно вчив священного Діонісія прихованого й невимовного про Всевишне Божество»³¹. Фактично Василь Суразький вважає Діонісія найвизначнішим «філософом» усіх часів і народів: «Він же серед усіх інших філософів у Афінах перший та від усіх зовнішніх (внешніх) вчених еллінської премудрості вправніший»³². Невипадково «філософи», відокремлені від загадкових «зовнішніх вчених». Натомість «філософією», за вітчизняною традицією, Василь Суразький називає власне християнську книжкову мудрість, а знавці «еллінської премудрості» – це класичні грецькі мислителі, яким не було відомо «внутрішнє», християнське. Отож, Діонісій для Суразького – людина двох культур, «внутрішньої», духовної та християнської, а також «зовнішньої», власне раціональної.

Будучи ґрунтовно обізнаним із творами Псевдо-Діонісія (наприклад, працею «Про божественні імена»), Василю Суразькому були відомі й сумніви щодо авторства цих книг. Опоненти-католики, за його ж свідченням, «говорять, що це не Діонісій писав»³³. У ролі контраргументу Суразький посилається на історію про те, що Діонісій «же у Фрязах, або, як вони кажуть, у Франції, костел будував»³⁴. Оскільки під «Фряжiami», за свідченням Суразького, мається на увазі Франція, йдеться про Діонісія Паризького (III ст.), образ якого в християнському середньовіччі часто змішувався із новозавітним Діонісієм Ареопагітом. Не треба забувати, що ця плутанина була не помилкою східних богословів, а певною традицією західних. Спадщина Псевдо-Діонісія мала помітний вплив на Йоана Скота Еріугену (810 – 877 рр.), св. Бонавентуру (1221 – 1274 рр.), а також багатьох інших мислителів європейського середньовіччя, а згодом і доби Відродження (напр., Марсіліо Фічіно, 1433 – 1499 рр.).

Як відомо, перші переклади спадщини Псевдо-Діонісія Ареопагіта слов'янськими мовами були зроблені в XIV ст. на Балканах, а приблизно на початку XV ст. з'явилися на Русі. Збережені зокрема списки того періоду, переписані митрополитом Кипріаном (1330 – 1406 рр.)³⁵.

Болгарин за походженням, активний учасник боротьби проти Золотої Орди,

³⁰ Див., напр.: Чорноморець Ю. П. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схоларія. – К. : Дух і Літера, 2010. – С. 75-187.

³¹ О единой истинной православной вере. – С. 675.

³² О единой истинной православной вере. – С. 679.

³³ Там само. – С. 725.

³⁴ Там само. – С. 725.

³⁵ Прохоров Г. М. Корпус сочинений с именем Дионисия Ареопагита в древнерусской литературе (Проблеми и задачи изучения) //ТОДРЛ. – Л., 1976. – Т. 31. – С. 351.

якого в 1375 році Константинопольський Патріарх висвятив на митрополита Київського, Литовського і всієї Русі, Кипріян міг сприяти популяризації спадщини Ареопагіта. Поширювалися й коментарі щодо спадщини Псевдо-Діонісія Ареопагіта, написані Максимом Сповідником (580 – 662 рр.). Очевидно, що Василь Суразький працював із перекладами творів Псевдо-Діонісія безпосередньо, адже велика кількість рукописів свідчить про доступність цього твору в той час. Більше того, автор «Книги про єдину істинну православну віру» виступає в ролі активного протагоніста Ареопагіта.

Деякі дослідники вважали, що певний інтерес до Діонісія виявляв князь Андрій Курбський (нібито навіть перекладав його праці). Утім, як стверджують сучасні розвідки, уривок із твору Ареопагіта, наведений Курбським у так званому «Першому посланні до Острозького», узятий автором із уже відомого перекладу з «Великих Чет'їв-Міней»³⁶. Таким чином, твердження окремих авторів про вплив Курбського на Василя Суразького (саме в богословському аспекті) не можна вважати достатньо обґрунтованим. Варто наголосити й на тому, що постать цього російського князя як богослова (особливо в питаннях трансляції богословської спадщини Йоана Дамаскіна й того ж Ареопагіта) виглядає досить контроверсійно – навіть сам Курбський у вступі до перекладу «Діалектики» Йоана Дамаскіна визнає, що користувався допомогою чернігівського князя Михайла Оболенського³⁷. Існують сумніви щодо ролі Курбського в написанні й деяких інших приписуваних йому праць³⁸.

Хоча найбільшим авторитетом Василь Суразький вважав твори Діонісія Ареопагіта (цитати й згадки можна віднайти фактично через кожні декілька сторінок), острозький теолог неодноразово посилається у своїй праці ще й на багатьох інших класиків патристичного богослів'я – Василя Великого³⁹, Івана Золотоуста⁴⁰, Григорія Богослова⁴¹, Оригена⁴², Івана Дамаскіна⁴³, Ісидора Пилусіотського⁴⁴. Цікаві й посилаючі на апокрифічну літературу – наприклад, листи Ісуса Христа до едеського царя Авгара, відомі в зв'язку із переказом про образ Нерукотворного Спаси. Як відзначають дослідники, легенди про царя Авгара були відомі на Русі ще раніше XIII століття⁴⁵. Василь Суразький був ґрунтовно обізнаним із церковною

³⁶ Курбский А. Первое послание князю Константину Острожскому / А. Курбский // Библиотека литературы Древней Руси ; под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Поньрко : [в 12-ти томах]. – СПб.: Наука, 2001. – Т. 11. – С. 285-286.

³⁷ Курбский А. Первое послание князю Константину Острожскому / А. Курбский // Библиотека литературы Древней Руси ; под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Поньрко : [в 12-ти томах]. – СПб.: Наука, 2001. – Т. 11. – С. 575-577.

³⁸ Кралюк П. М. Культурно-просвітницька діяльність князя Андрія Курбського на Ковельщині: міф чи реальність? // Минувле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і Ковельщина в історії України та Волині. – Луцьк, 2003. – Ч.1. – С. 78-81.

³⁹ О единой истинной православной вере. – С. 703.

⁴⁰ Там само. – С. 672.

⁴¹ Там само. – С. 687-688.

⁴² Там само. – С. 797.

⁴³ Там само. – С. 687.

⁴⁴ Там само. – С. 722.

⁴⁵ Див. Мещерякова Е. Н. Легенда об Авгаре--раннесирийский литературный памятник:

історією, про що свідчить чимало посилань – наприклад, на «Церковну історію» візантійського ченця Нікіфора Калліста (пом. 1350)⁴⁶. У часи Василя Суразького в слов'янських перекладах були відомі тільки окремі фрагменти цього твору⁴⁷, а перший переклад староросійською (виконаний Паладієм Роговцевим) з'явився тільки в 1700 році.

Одним із найцікавіших джерел, до яких звертався Василь Суразький, можна вважати «Послання о начальстве папине» Варлаама Калабрійського (в транслітерації Суразького – «Калаверскаго»), яке автор «Книги про єдину істинну православну віру» наводить у своїй праці в повному вигляді⁴⁸. Як свідчить Іван Мейсндорф, саме в творі Суразького це послання вперше з'являється в друкованому вигляді. Грецький текст у той час існував тільки в рукописній формі, на що вказує дослідження Т. Кольбаби, яка вперше опублікувала оригінал цієї праці (який у науковій літературі отримав назву «XXI послання Вараама «Про примат папства») в 1995 році⁴⁹.

Італієць грецького походження Варлаам Калабрійський (1290 – 1348 рр.), в миру Бернардо Масарі, був активним противником ісихазму. Після того, як собор у Константинополі засудив його претензії до ісихастів, Варлаам повернувся в Італію та прийняв католицизм. Згадане послання, присвячене «Франциску» (тривалий час вважалося, що йдеться про майбутнього гуманіста Франческо Петрарку, який вивчав у Варлаама грецьку мову)⁵⁰, доводить, що Римська церква, навіть володіючи правом першості, залишається однією з помісних поряд із Єрусалимською, Олександрійською та іншими, а не проголошеною католиками «вселенською» (власне «кафолічною»). Сам Василь Суразький ототожнював «Франциска» із «якимось учителем Римської церкви», на чому наголошують і сучасні дослідники, ідентифікуючи адресата послання з Франциском Камерінським. папським посланцем⁵¹.

Стиль перекладу, наведеного Василем Суразьким, суттєво відрізняється від основного тексту «Книги про єдину істинну православну віру». Часто вживаються старослов'янські лексеми на зразок «яже», «пакы», «ашчелиже», яких в основному (власне авторському) тексті «Книги» майже немає; ближчі до старослов'янської мови й дієслівні форми, де вживаються редуковані «о»: «юже вѣру и церкви соборныя исповѣданіє съхранихомъ, и до конца, Богу насъ съблюдающе, съхранимъ»⁵². Порівняння з доступним у публікації Т. Кольбаби грецьким оригіналом праці дозволяє відзначити типову для слов'янської літератури техніку дослівного перекладу. Оскільки початок послання присвячено питанням діалектики,

исторические корни в эволюции апокрифической легенды. – М. : Наука, 1984. – 248 с.

⁴⁶ О единой истинной православной вере. – С. 798.

⁴⁷ Novakovič St. Srpsko-slovenski zbornik iz vremena despota Stefana Lazareviča // Starine. – Zagreb, 1877. – Kn. 9. – S. 13-14.

⁴⁸ О единой истинной православной вере. – С. 748-770.

⁴⁹ Kolibaba T. Barlaam the Calabrian. Three Treatises on Papal Primacy // Revue des études byzantines. – 1995. – No. 53. – P. 41-115.

⁵⁰ Ibid. – P. 62.

⁵¹ Ibidem.

⁵² О единой истинной православной вере. – С. 767.

в слов'янському тексті була спроба точно передати значення філософських термінів. Наприклад, вираз «досвідчені в науках» (τας ἐπιστήμας δεινοί) тлумачиться як в «умѣтностяхъ досвѣтчноныя»; далі по тексту грецьке ἐπιστήμα («наука») всюди передається поняттям «умѣтность»⁵³. Очевидно, перекладач хотів коректно відобразити поняття науки саме як вміння, навички, а не просто загального знання. Спільні принципи (αρχάς), які слід визначити перед будь-якою дискусією, перекладені як «начала». Конструкція речень у тексті доволі складна, адже фактично в багатьох місцях повторюються смислові одиниці грецького тексту. Наприклад, грецьке «δέομαι δέ της του πανάγαθου Θεού φιλανθρωπίας» («прошу всеятого Бога про людинолюбство») перекладено як «молю же ся Всеблагаго Бога челоуѣколюбію»⁵⁴. Так само «ἀναγκαῖον δ' ἡγοῦμαι αὐτίς ὑπομνήσαι σε τῶν ἀρχῶν» («необхідно, я думаю, нагадати тобі про начала») реконструйовано як «нужно же вмѣнихъ или зѣло потребно есть паки въспомнати тобѣ началъ»⁵⁵.

Порівняно з авторськими текстами «Книги про єдину істинну православну віру» мова послання Варлаама значно складніша й ближча до класичної старослов'янської. Чимало моментів дають підстави стверджувати, що основу перекладу міг скласти більш давній текст, наявний у В.Суразького в рукописній формі. Оскільки, за свідченням того ж І. Мейєндорфа, перші переклади послання «Про примат папства» з'явилися в XIV – XV столітті на Балканах, можна припустити, що В. Суразький використовував для своєї книги якийсь із південнослов'янських списків (або копію). Цим можна пояснити й «архаїзм» мови послання. Відомостей про існування вказаного послання в корпусі східнослов'янської літератури того періоду немає. Очевидно, саме цей мотив спонукав Василя Суразького видрукувати цю працю Варлаама. У більш пізніх текстах (наприклад, рукописній збірці XVIII ст., де вміщено фрагменти «Книги про єдину істинну православну віру») послання Варлаама копіюється саме з твору Василя Суразького⁵⁶. Завершивши цитування праці Варлаама, Василь Суразький додає ще й кілька своїх доказів на користь необхідності віри в соборність християнства, а не правильність тільки однієї Римської церкви⁵⁷.

2.3. ВАСИЛЬ СУРАЗЬКИЙ ЯК ПЕРЕКЛАДАЧ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ

Окреме питання, яке постає в зв'язку із вивченням полемічної логіки Василя Суразького – це специфіка цитування біблійного тексту. Фактично в XVI ст. ще не існувало традиції використовувати єдиний переклад біблійного тексту. Певною спробою започаткувати таку традицію була Острозька Біблія, видана в 1580 році. У цей період загалом використовувалося чимало перекладів, як фрагментарних, успадкованих ще

⁵³ О единой истинной православной вере. – С.748.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Там само. – С.749.

⁵⁶ Златоустовский городской краеведческий музей. КП 22615, ПК 4470. Лист. 144.

⁵⁷ О единой истинной православной вере. – С.769-772.

з корпусу киеворуської літератури, так і повних (зокрема Генадіївська Біблія 1499 року). Питання про те, які саме переклади біблійних книг Василь Суразький використовує в своїй праці, цікаве ще й тому, що автор «Книги про єдину істинну православну віру» міг бути причетним до створення Острозької Біблії (у співпраці з «головним» редактором та автором передмови Герасимом Смотрицьким).

Цитати зі Старого й Нового Завіту є у «Книзі про єдину істинну православну віру» на кожній сторінці. Подеколи Василь Суразький навіть цитує одразу кілька фрагментів біблійних книг, що наближає його підхід до протестантського. В умовах запеклої міжконфесійної полеміки, коли Біблія слугувала єдиним загальноприйнятим авторитетом для всіх напрямів християнства, лише така методика (згодом вона викликала негативну оцінку Івана Франка) могла справити належний ефект.

Варто зауважити, що Василь Суразький писав свою «Книгу про єдину істинну православну віру» вже після появи Острозької Біблії (1580 р.). Дата на титульному аркуші (1588 р.), а також посилання на твір Бенедикта Гербеста, виданий у Кракові 1586 року⁵⁸, свідчить про те, що почати написання своєї праці Василь Суразький міг саме в цей період. Логічно припустити, що в «Книзі про єдину істинну православну віру» мала б цитуватися саме Острозька Біблія (або принаймні давніші переклади). Наведемо для прикладу кілька цитат, порівнюючи їх із Острозькою та Генадіївською Бібліями.

Вірш	«Книга про єдину істинну православну віру» (за критичним виданням 1882 року, яке дослівно повторює весь текст). Виділено лексичні зміни	Острозька Біблія. Українська транслітерація за критичним виданням о. Рафаїла Торконяка (Л. : «Книга», 2006. – 1957 с.)	Генадіївська Біблія. Російська транслітерація (BibleQuote 4.5)
Кол. 2, 8.	<i>Стережетеся</i> , абы кто васъ не былъ <i>крадово-дя</i> философією и <i>про-жнею</i> зрадою, <i>водлугъ вымысловъ или уставъ</i> челоуѣческихъ, по <i>составленіемъ свѣта</i> сего, а не по Христѣ	Блюдітєся, да ніктоже вас будєт прельщая, хітростію і тщєтною лєстїєю, по преданію челоуєческому, по стїхіям міра сєго, а не по Христє Іісусє	Блюдітєся, да ніктоже вас будєт прельщая философією и тщєтною лєстїєю, по преданію челоуєческому, по стїхіям міра, а не по Христє
Гал. 1:8-9	но аще и мы или ангельсь небеси благоуѣститъ вамъ <i>надъ то, што есмо</i> благоуѣстили вамъ, анафема да будєть. Якоже предрекохомъ, и нынѣ пакы глаголемъ, если кто благоуѣститъ <i>надъ то, што</i> , ести прияли, анафема да будєт	но и аще ми, ілі ангел с неєбєсе благоуєстїт вам, пачє, єже благоуєстїхом вам, анафема да єсть. Якоже предрекохом, і нинє пакї глаголю, аще кто вам благоуєстїт пачє єже прїястє, анафема да єсть	но и аще мы, или ангел с н єбєсе благоуєстит вам пачє, єже прїястє, анафема да будєт. Якоже предрекохом, и нынє пакы глаголю: аще кто вам благоуєстит пачє, єже прїястє, анафема да будєт

⁵⁸ О единой истинной православной вере. – С.726.

1 Цар. 7, 3	Да не будутъ тобъ бози инии, окромъ мене. Не сътвориши собѣ кумира, ани всякаго <u>подобенства</u>	Да не будут тебе бози инии разве мене. Не сотвори себе кумира і всякаго подобія	Да не будут тебе бози инии разве мене. Не сотвори себе кумира и всякаго подобія
2 Хр. 7: 21-22	И рекутъ: для чьго сътворилъ Господь тако земли сей и храму сему? Отвѣщаютъ, зато, ижъ оставили Господа Бога ихъ, онъ же вывелъ отцовъ ихъ зъ <u>Египта зъ дому неволн</u> . И приняли боги чужіе и поклонилися имъ и <u>служили</u> . Сего ради навелъ Господь на нихъ злобу сію	и рекутъ ушасающіеся: почто сотвори Господь тако земли сей, и дому сему, і отвѣщаютъ же: Иже оставиша Господа Бога Отецъ своихъ, иже изведе ихъ отъ земли египетскія и прииша боги чуждіі і поклонишася им, і празноваша ім. Сего ради придоша на нихъ вся сия злая	и речет: почто сотвори Господь тако земли сей и дому сему; отвѣщаютъ: яко оставиша Господа бога Отецъ своихъ, иже изведе ихъ отъ земли египетскія, и прииша боги чуждыя, и поклонишася им, и поработаша им, и сего ради наведе на нихъ вся сия злая
Іс. 42:8	Славы моя иному не дамъ, ни доброты моя истуканымъ	Славы моя іному не дам, ні доброты моя истуканним	Славы моя иному не дам, ниже добродетелей моихъ истуканнимъ
Мк.10, 42-44	Вѣсте, <u>и жъ</u> мнѣиися <u>пановатъ</u> надъ народы <u>преодолеваютъ</u> надъ ними и которые <u>множнѣишые суть</u> , <u>уживаютъ старшества надъ меншыми</u> . Межи вами же не буди тако! Но который хочеть зъ васъ <u>болшмъ</u> быти, да будетъ всѣмъ рабъ	Весте, яко мнѣиися владети язикі, соодолеваютъ им, і величїи ихъ обладаютъ имі; не тако же будетъ в вас, но иже аще хошетъ в вас вящшїи биті, да будетъ вамъ слуга: і иже аще хошетъ в вас биті старей, да будетъ всемъ рабъ	Весте, яко мнѣиися владети языки, соодолеваютъ им, и величїи ихъ обладаютъ ими; не тако же будетъ в вас, но иже аще хошетъ в вас вящшїи быти, да будетъ вамъ слуга: и иже аще хошетъ в вас быти старей, да будетъ всемъ рабъ
Мт. 16:17	Блаженъ еси Симоне варъ Иона, яко плоть и кровь не яви тобѣ, но Отецъ мой, иже на небѣсехъ	Блажен еси, Симоне, варъ Иона, яко плоть и кровь не яви тебе, но Отецъ мой, иже на небесехъ	Блажен еси, Симоне, варъ Иона, яко плоть и кровь не яви тебе, но Отецъ мой, иже на небесехъ
2 Кор. 4:3-4	Аще <u>закрѣто</u> благовѣствованіе наше, тогды въ <u>таковыхъ которіе на згиненіе идуть закрѣто есть</u> , въ которыхъ <u>печаловане</u> вѣка сего заслѣпило разумы ихъ	А ще же лі есть покровено благовествованіе наше, в гїбнущихъ есть покровено, в нїхже богъ века сего ослепїи разумы неверныхъ	А ще же ли есть покровено благовествованіе наше, в гїбнущихъ есть покровено, в нихже богъ века сего ослепїи разумы неверныхъ

1 Кор. 4:1	Такъ насъ нехай <u>розумѣ</u> челоувѣкъ, яко слугъ Христовыхъ и сторителей таемницамъ Божиимъ.	Тако нас да непщуетъ человек, якоже слугі Христови, і строителя таинамъ Божиамъ.	Тако нас да непщуетъ человек, яко слугъ Христовыхъ и строителей таинъ Божиихъ.
Дїї 15:26-28 (скороче-но)	Изволися намъ бывшимъ <u>вкупѣ</u> , избравши мужа послати къ вам. Послахом убо Іуду і Силу, и тѣхъ словомъ сказующе таяжде. Изволи бо ся Святому Духу и намъ	Изволися намъ бившии єдинодушно избравше мужа послати къ вам... послахом убо Іуду і Сїлу і техъ словомъ сказующихъ таяжде. Изволи бо ся Святому Духу і намъ	Изволися намъ собравшимся єдинодушно, избранныя мужы послати къ вам... послахом убо Іуду и Силу, и техъ словомъ сказующихъ таяжде. Изволи бо ся святому духу и намъ

Із десяти довільно обранихъ нами цитатъ тільки дві дослівно збігаються із однимъ із перекладів. У іншихъ випадкахъ фіксуються суттєві розбіжності, які передусім стосуються лексики. Ця особливість притаманна більшій частині цитат, наведенихъ у «Книзі» Василя Суразького. Чому, маючи під рукою відому в Острозі Генадїївську та власноруч створену Острозьку Біблію, один із головнихъ сподвижниківъ князя Василя-Костянтина Острозького використовує зовсімъ інші тексти?

Існує три можливихъ пояснення цього факту.

Можна припустити, що Василь Суразький цитувавъ деякі з біблійнихъ книгъ напам'ять, використовуючи попередні фрагментарні переклади слов'янськими мовами. Така практика була поширена серед православнихъ (до уваги бралися Книга Псламів та інші тексти гомілетичного й літургїчного змісту). Деякі цитати автор «Книги про єдину істинну віру» міг уточнювати, а деякі залишати без змін. Подібна методика призвела б до появи певнихъ перифраз, зміни порядку слів, узагальнень та «смыслового», а не «буквального» цитування. Із наведенихъ цитат зрозуміло, що Василь Суразький зберігав оригінальну конструкцію речень (до уваги бралися також частки та прийменники). Це пояснення не дає остаточної відповіді на питання, чому в цитатахъ з'являються нові (у порівнянні попередніми перекладами) лексеми.

Інше припущення таке: у тексті «Книги про єдину істинну православну віру» міг бути використаний інший переклад, відмінний від Генадїївської та Острозької Біблії. Невідомимъ залишається мотив, що змусивъ автора відійти від існуючихъ загальноприйнятихъ текстів. Немає жоднихъ свідчень про існування ще одного перекладу кінця XVI ст., який був би близьким до Острозької Біблії та поширювався у колах острозькихъ просвітників.

Нарешті, існує ще й третє, найбільш імовірне пояснення. Насправді Василь Суразький був добре знайомимъ із існуючими перекладами Біблії. Як стверджують окремі дослідники, означений діяч міг долучатися до підготовки Острозької Біблії. Важливо, що мова «Книги про єдину істинну православну віру», тяжіє до староукраїнської книжної, яка далека від класичної старослов'янської. Ця особливість тексту і дозволяє обґрунтувати таке пояснення.

Можна стверджувати, що, цитуючи нову Острозьку Біблію, яка в багатьох аспектах повторювала класичну церковну мову, а інколи й заскладні для руських читачів південнослов'янські варіанти (що відзначав ще І. Огієнко)⁵⁹, Василь Суразький намагався відійти від архаїчної лексики, пропонуючи зрозуміліші синоніми. Саме тому в усіх цитатах, попри збереженість семантичної основи, з'являються нові лексеми. Наприклад, у 2 Хр. 7:21-22 «празноваша [чужим богам]» (Острозька) замінено на більш зрозуміле «служили [чужим богам]». У Мк.10:42-44 на місці «владеті» читаємо староукраїнське «панувати». Архаїчне «паче» з Гал. 1:8-9 Суразький змінює на «надь то, што есмо». Те ж саме стосується й інших змін («тщетна лестія» – «прожня зрада», «блюдітєся» – «стережетєся», «веліцій» – «множнїйшыє», «да непщует» – «нехай розумї»), де очевидний вплив староукраїнської лексики. Деякі вирази, вжиті в Острозькій Біблії, Суразький перекладає описово. Наприклад, «по преданію человеческому» пояснюється як «водлугь вымысловь или уставь чловѣческихъ», «іздеде іх от земля егїпетскія» – як «вывель... ихъ зъ Египта зъ дому неволі». У переважній більшості цитат, що не збігаються із Острозькою Біблією, простежується тенденція до появи лексем, вживаних у староукраїнській книжній та розмовній мові.

Існують підстави стверджувати, що зважаючи на архаїчність тексту Острозької Біблії, Василь Суразький у своєму творі намагався адаптувати власне церковнослов'янський текст до староукраїнської мови, зробивши його доступним для ширшого кола читачів. Йдеться про **переклад Біблії на тогочасну національну мову**, здійснений за посередництвом церковнослов'янського тексту. Якщо мова Острозької Біблії, з огляду на релігійну традицію, рясніла переважно церковнослов'янською лексикою, то у власних працях острозькі книжники (принаймі Василь Суразький) мали більше свободи та могли використовувати національну мову, що сприяло популяризації їхніх творів.

Обсяг богословської літератури, використаної Василем Суразьким у своєму головному творі, вказує на надзвичайно широку ерудицію автора. Чимало творів, цитованих у «Книзі про єдину істинну православну віру», були представлені в тогочасній східнослов'янській літературі поверхнево (наприклад, згадане послання Варлаама Калабрійського, деякі праці Псевдо-Діонісія Ареопагіта). Впроваджувалася власна богословська термінологія, відображена в своєрідній «українізації» церковнослов'янського тексту Острозької Біблії й багатьох творів Отців Церкви. Примітний стиль автора, чіткість викладу матеріалу, взаємозв'язок різних частин твору. Фактично в праці «Книга про єдину істинну православну віру» розкривається внутрішня сутність православного традиціоналізму, його історія, методологія та ключова проблематика (єдність християнства, ідея богонатхненності догматів, протиставлення вчення Отців Церкви різним «ересям», своєрідний ексклюзивізм).

⁵⁹ Див.: Митрополит Іларіон (І. Огієнко). Князь Костянтин Острозький і його культурна праця. – Вінніпег : Українське наукове Православне Богословське Товариство, 1958. – С.129-155.

2. 4. ІДЕЯ «МИСЛЕНОГО» Й «ВИДИМОГО» ЄРУСАЛИМУ В «КНИЗІ ПРО ЄДИНУ ІСТИННУ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ»

Ідея «Книги про єдину істинну православну віру» – доведення існування єдиної істини, історично зреалізованої у православ'ї. «Так само, як існує єдиний істинний Бог, Якому поклоняються у Трійці, а не багато богів... так існує і єдина істинна віра, а не багато вір»⁶⁰. Тезу можна вважати підтвердженням традиціоналістичної аналогії про те, що духовний світ, який керує видимим, встановлює непорушну єдність істини. Невипадково далі Василь Суразький говорить про незмінність цієї істинної віри. Оскільки істинна віра може бути тільки однією («істинність» у традиціоналізмі – це завжди єдність, одиничність і винятковість), усі інші, «поширені між невірними... і так званими християнами», хибні⁶¹. «Вірами» Василь Суразький називає існуючі релігії, сповідувані як «невірними» (які мають віру, але «неправильну»), так і християнами. Православ'я – це єдиний правильний шлях не тільки серед християнства, а взагалі серед усіх можливих вір. Завдання книги – «показати єдину істинну віру... засудити всі розколи»⁶².

Хоча на початку твору Василь Суразький згадує юдаїзм та іслам (сповідників останнього автор «Книги...» називає агарянами), зрозуміло, що головний об'єкт критики – це інші напрями християнства, тобто католицизм та протестантизм. Як і кожен традиціоналіст, Василь Суразький намагається віднайти першооснову своєї традиції, своєрідне посередництво між євангельською істиною та православною церковністю. Цією першоосновою, яка стосується не тільки витоків християнства, а й біблійного вчення загалом, слугує ідея Єрусалиму: «ясно кожному правдивному, що ніде ще, а тільки в Єрусалимі істинне начало віри, свята непорочна апостольської церкви основа й створення [її] здійснилося й утвердилося»⁶³. Саме в Єрусалимі бере свій початок «віра й наука». Єрусалим – це місто, яке передусім «багате для віруючих», тобто тих, хто розуміє його справжнє значення. Підтверджуючи тезу, Василь Суразький наводить близько п'ятнадцяти свідчень того, що відбулося в Єрусалимі, пишучи про старозавітні та новозавітні події. У цьому стародавньому місці відбулося хрещення, преображення, розп'яття, воскресіння та вознесіння. Примітно, що Василь Суразький шукає в Єрусалимі й витoki істинної християнської церкви, адже саме там «першого єпископа блаженного Якова сам Господь поставив і висвятив»⁶⁴.

Ідея Єрусалиму обґрунтовується Василем Суразьким не випадково. Саме у такий спосіб мислитель прагнув «вибити ґрунт» з-під Римської Церкви, яка, за його переконанням, однобічно проголошувала себе «кафолічною», тобто вселенською. Автор «Книги про єдину істинну православну віру» неодноразово повторює тезу про те, що справжні діти Єрусалиму – це «Східні церкви»⁶⁵. Усі інші віри – «хибні

⁶⁰ О единой истинной православной вере. – С.602.

⁶¹ Там само. – С. 604.

⁶² Там само. – С.604.

⁶³ Там само. – С.607.

⁶⁴ Там само. – С.609.

⁶⁵ Там само. – С.611.

суть, суєтні й спокусливі, від супротивного духа через розпутних людей із брехливих казок складені й помножені, на загибель хтивим та невігласам, які полюбили цей спокусливий та зникаючий час (вѣкъ)»⁶⁶. Єрусалим – це минуле, сучасне й майбутнє світу (саме звідти почнеться друге пришествя Ісуса). Фактично на символіці Єрусалиму Василь Суразький будує сакральну історіософію, намагаючись показати «справжній» (не «облудний» чи «спокусливий») історичний процес у зв'язку із розкриттям божественного одкровення в «єдиній істинній вірі».

Послідовники істинної віри – це передусім члени «святих східних церков», з якими ідентифікує себе й Василь Суразький. «Схід» для нього – сакральна територія, започаткована самим Господом. Саме тому ідея «східності», виток якої у Єрусалимі, переважає над ідеєю помісного, локального чи національного. Посилаючись на притчу про старця, який за життя відвідував «Арменську, Латинську та Юдейську» церкви, Василь Суразький приходить до вчення про «єрусалимлянство»⁶⁷. «Єрусалимляни» – це учасники божественної спільноти, відкритої в євангельському християнстві.

У підсумку Василь Суразький робить доволі цікавий висновок. Біблійний Єрусалим автор «Книги про єдину істинну православну віру» називає «чювственным», тобто видимим. Лише через віру в цей «видимий Єрусалим» людина може прилучитися до «невидимого», тобто «мысленаго» небесного Єрусалиму. У цих словах знаходимо протиставлення сенсигельного (чуттєвого) та інтелігібельного (ментального). Вказана дихотомія, представлена ще в киеворуській книжності, згодом знайде своє відображення у філософській спадщині Григорія Сковороди. Наприклад, у «Начальной двери ко христіанскому добронравію» мислитель відзначає: «Весь мір состоит из двух натур: одна – видимая, другая – невидимая. Видимая натура называется тварь, а невидимая – бог. Сія невидимая натура, или бог, всю тварь проникает и содержит; вездѣ всегда был, есть и будет. Напримѣр, тѣло челоуѣческое видно, но проникающей и содержащей оно е ум не виден»⁶⁸. «Видимість» у Сковороди – головна характеристика тілесності: «всяка видимость есть плоть»⁶⁹.

Василь Суразький наголошує на зв'язку між тілесним та духовним, посилаючись на приклад із релігійної практики. Людина, яка молиться «духом», а тілом виявляє лінь, «обманює себе». Той, хто звертається до прошака з добрими словами, але не дає милостині, також «ничтоже ползет себе и оногo»⁷⁰. Отже «духовна» дія, яка не приносить користі, лише самообман. У цих тезах помітний «практицизм» українського філософствування, його праксеологічна орієнтація саме на дію, на реальний світ. Не можна розривати духовне й тілесне, видиме й невидиме – тільки в їхньому взаємозв'язку можна говорити про істину. Ця особливість наближає

⁶⁶ О единой истинной православной вере.

⁶⁷ Там само. – С. 660.

⁶⁸ Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – С. 146.

⁶⁹ Вказ. праця. – С. 152.

⁷⁰ О единой истинной православной вере. – С. 661.

українську філософську традицію до східних філософій, наприклад, арабської, де критерієм істини була відповідність «внутрішнього» й «зовнішнього»⁷¹.

Василь Суразький не зупиняється на біблійному (семітському за своїм культурним типом) вченні про зв'язок віри й вчинків. Кожен, хто не повірить в «тілесний» Єрусалим, не сподобиться Єрусалиму «мисленого», духовного. «Вся бо духовнаа отъ тѣлеснаго ражаются, яко от голаго зерна класъ», підсумовує острозький книжник⁷². На перший погляд видається, що Василь Суразький віддає перевагу матеріальному світу перед духовним. Це помітно й у наступних словах про те, що спочатку Бог створив тіло Адама, а вже потім вдихнув у нього життя. Висновок Василь Суразького недвозначний: «Тако бо упрежають всегда тѣлеснаа духовныхъ, видомаа невидомыхъ»⁷³.

Насправді логіку автора можна реконструювати наступним чином. На прикладі зерна реалізована ідея певного зародку, появи множинного з одиничного, роду й виду («класу») з індивідуальної сутності. Проте, на відміну від класичної неоплатонівської ідеї божественного *Μονος* («Єдиного»), у Василя Суразького все навпаки: духовне, «невидиме» буття стає «видимим» саме завдяки тілу. Тілесне, створене Богом, наче «проекується» на духовне. У певних аспектах тут можна відстежити аналогію, яка виникає у патристичній літературі під впливом герметизму. Друга теза «Смарагдової скрижалі» Гермеса Трисмегіста, поширена в Європі з часів раннього середньовіччя, свідчить: «Те, що знаходиться внизу, відповідає тому, що перебуває вгорі, а те, що перебуває вгорі, відповідає тому, що знаходиться внизу, щоб здійснити чудеса єдиної речі». Думку Василя Суразького про те, що тілесні речі саме «упрежають» («випереджають») духовні, варто розуміти не в генетичному (як «походження»), а в логічному смислі. Тілесне «розкриває» духовне, відображаючи ідею божественного замислу. Фактично Василя Суразький виходить за межі неоплатонізму, пропонуючи оригінальніший підхід. Якщо неоплатоніки розглядали тілесне як найнижчий прошарок буття, то в «Книзі про єдину істинну віру» матеріальному повертається його природній статус – бути речовиною, яка сприймає певні «відбитки» вищого, духовного, перетворювати «невидиме» на «видиме». Це наближає думки Василя Суразького до поглядів східних мистиків, зокрема перського мислителя Шігаб ад-Діна ас-Суграварді (1155 – 1191 рр.), який осмислював тілесне як засіб перетворення субстанційного «світла» (необхідного буття) на акцидентальне (можливе буття)⁷⁴.

Тіло для Суразького – це не платонівсько-патристична «в'язниця для душі» (Платон, Климент Олександрійський), а засіб для спасіння, «видимий» критерій істинності, нерозривно пов'язаний зі світом «невидимого». Як православному тра-

⁷¹ Якубович М. Співвідношення «знання – дія» у філософській думці ісламського світу // Філософські пошуки. – Випуск XXVII. – Львів-Одеса: Cogito-Центр Європи, 2008. – С. 330-340.

⁷² О единой истинной православной вере. – С. 661.

⁷³ Там само.

⁷⁴ Див. загальний виклад філософії ас-Суграварді в: Смирнов А. В. Философский поиск ас-Сухраварди // Исламская культура в мировой цивилизации и новые идеи в философии. – СПб: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2001. – С. 94-106.

диціоналісту, автору «Книги про єдину істинну віру» була близькою українська книжна традиція, яка тяжіла до синтезу духовного й тілесного в єдиному ідеалі (наприклад, успадкованого з дохристиянських часів шанобливого ставлення до природи). Ренесансна ж традиція гуманізму, де існували схожі ідеї, навряд чи становила суттєву цінність для Василя Суразького. Таким чином, у своїх тезах про «видиме» й «невидиме» автор «Книги про єдину істинну віру» звертається до автотонного, власне українського світогляду.

Міркуваннями про «тілесне» й «духовне» автор завершує виклад концепції «мисленого» Єрусалиму. Кожен, хто хоче його здобути, повинен повірити в Єрусалим чуттєвий, тобто вчення Східних церков. Ймовірно, що цей ідеал «єрусалимлянства», на якому наполягав Василь Суразький, згодом, вже в наступному XVII ст., розкрився у концепції Києва як «Нового Єрусалиму», запропонованій Йовом Борецьким (1560 – 1631 рр.) та іншими релігійними діячами тих часів. У цьому зв'язку філософська ідея Василя Суразького знайшла своє відображення у політичній доктрині автономії українського православ'я, духовна столиця якого й проголошувалася спадкоємницею біблійного Єрусалиму. І хоча порівняння Києва із Єрусалимом сягають своїм корінням ще «Слова про закон і благодать» митрополита Іларіона, написаного в середині XI ст., вже в ранньомодерний час ґрунт для відродження цієї традиції закладався також Василем Суразьким. Утім в його творчості ідея Єрусалиму була більш «глобальною». Спадкоємцями Єрусалима були Східні Церкви загалом, що протистояли спробам Західної Церкви монополізувати духовне життя.

2.5. ПРОБЛЕМА БОГОПІЗНАННЯ У ТЕОЛОГІЇ ВАСИЛЯ СУРАЗЬКОГО

Серед інших частин «Книги про єдину істинну православну віру» особливо виділяється друга («О исхождении всесвятото и животворящего Духа») ⁷⁵. Розділ цілком присвячено критиці католицької доктрини філіокве (про сходження Святого Духа не лише від Отця, а й від Сина), офіційно затвердженої Ватиканом у 1014 році ⁷⁶. Спираючись переважно на спадщину Василя Великого та інших Отців Церкви, тринітарне богослов'я яких стало канонічним вченням східних церков, Василь Суразький намагається довести помилковість доктрин західних теологів. Як послідовник традиціоналізму, автор «Книги про єдину істинну віру» не лише прагне вказати на невідповідність доктрини філіокве євангельському вченню, а й викрити її нібито суперечливий та нелогічний характер. Показово, що часто відходячи від переказу класичного богословського матеріалу, підкріпленого цитатами з біблійних книг, Василь Суразький звертається до певних раціоналістичних конструкцій, намагаючись вибити логічний ґрунт з-під своїх опонентів.

⁷⁵ О единой истинной православной вере. – С. 662-736.

⁷⁶ Див. : Sicienski, E. A. The Filioque: History of a Doctrinal Controversy. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – 368 p.

Звертаючись до імпліцитного осуду філософії, наведеного в одному з послань апостола Павла (Кол. 2:8: «Стережіться, щоб ніхто вас не ошукав філософією»), Василь Суразький ототожнює це «оманливе вчення» зі схоластикою: «чи не такою [філософією] латинські сини ходять нині, перевертаючи апостольську істину?» ⁷⁷ Автор наголошує, що «в італійських країнах» можна побачити шанування Аристотеля й Платона, а також інших філософів. На думку Василя Суразького, будь-яке вчення, як божественне, так і людське, «латиняни» обов'язково прагнуть довести аристотелівськими силлогізмами ⁷⁸. Незважаючи на полемічну сутність такої оцінки, її можна вважати цілком справедливою. Адже аристотелівська логіка, представлена, наприклад, «Ісагогом» Порфирія, проголошувалася схоластами обов'язковим пропедевтичним елементом для вивчення філософії та богослов'я. Входила логіка й до складу так званого «тривіуму» вільних мистецтв, які вивчалися в західних університетах.

Розвиваючи свої тези проти схоластики, Василь Суразький робить цікавий висновок: «[вчення], яке не узгоджується із поглядом мистецтва їхньої науки (умѣтностью ремесла ихъ показаніємъ), вони відкидають як найгірше». Поняттям «ремесло» Василь Суразький відображає латинське artes, будучи знайомим з поглядом на філософію саме як на «мистецтво». Все, що суперечить «латинському ремеслу», його прихильники відкидають саме на користь «умѣтностей» Аристотеля, тобто «наук» (поняття «умѣтность» вживається як аналог грецького ἐπιστήμη в наведеному Суразьким перекладі послання Варлаама) ⁷⁹.

Формальна згадка про «спокусливість» аристотелівської логіки ще не може бути доказом «оманливості» латинян. Тому Василь Суразький намагається викрити найбільш «еретичні» погляди, до яких веде вчення Аристотеля ⁸⁰.

На основі вчень Аристотеля невизначені «беззаконники від філософії» сперечаються про безсмертя душі. Можливо, мається на увазі спроба заперечити безсмертя індивідуальної душі. Ця ідея була популярна серед деяких європейських аверроїстів, засуджених Католицькою Церквою 1270 й 1277 року ⁸¹. Враховуючи той факт, що самого Аверроеса (арабського мислителя ібн Рушда, 1126 – 1198 рр.) в Європі розглядали передусім як коментатора Аристотеля ⁸², логіка Василя Суразького стає цілком зрозумілою. Оскільки латиняни цінують філософію Аристотеля, а на основі праць цього мислителя дехто заперечує безсмертя душі, поєднувати таку філософію й християнство неприпустимо.

Також Василь Суразький згадує дискусію щодо «майбутньої втіхи праведників» та «становища (строєнія) віруючих, які залишають земне життя» ⁸³. Фактично

⁷⁷ О единой истинной православной вере. – С.671.

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Цит. праця. – С. 672.

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Див. Быховский Б. Э. Сигер Брабантский. – М.: Мысль, 1979. – 184 с.

⁸² Ібн Рушд. Вирішальне слово про зв'язок божественного закону та людської мудрості / Пер. з араб., передм. та ком. М. Якубовича. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2011. – С. 40-41.

⁸³ О единой истинной православной вере. – С.672.

ці питання стосуються першого – дискусій про воскресіння індивідуальної душі. Вірогідно, що, як і в першому випадку, мова йде про інтерпретацію авероїзму іншими напрямками схоластики, знайому острозькому книжнику з якихось полемічних джерел. Таким чином, тези проти аристотелістів, наведені в «Книзі про єдину істинну православну віру», стосуються т.зв. «латинського авероїзму». Можливо, це одна з перших згадок про авероїзм у творах східнослов'янських православних традиціоналістів. Розуміючи, що «офіційний» католицизм розглядав авероїстів як еретиків, Василь Суразький сперечався не стільки з ними, скільки з рецепцією аристотелізму в богословській науці, що призводить до таких «оманливих» учень.

Острозький книжник наголошує на тому, що вчення «латинників» ґрунтуються на «зовнішньому діалектичному, тобто суперечливому знанні (спирателному в'їданію)», тоді як істинне знання – це «внутрішня церковна філософія, дарована Богом»⁸⁴.

Ця думка також дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, Василь Суразький своєрідно застосовує метод схоластиків проти них. Йому була відома класифікація знання на риторичне, діалектичне та аподиктичне, розкрита у працях самого Аристотеля. Перше (риторичне) спиралося на необґрунтовані судження, друге (діалектичне) – на протиріччя між судженнями, а третє (аподиктичне) – на логічно доведену тезу⁸⁵. Схоластичний метод для Василя Суразького – це суперечливе й недостатньо обґрунтоване «діалектичне» знання, яке протиставляється «достовірному», «аподиктичному». У цих тезах фіксуємо вже згадану особливість української філософської думки – опозицію «внутрішнє» – «зовнішнє», повною мірою розкрити в православному традиціоналізмі. Не можна оминати і того, що за словами Василя Суразького проглядається ексклюзивістський індивідуалізм, також представлений в українському світогляді. «Популярній» діалектиці (яка спирається на загальноприйняті судження) протиставляється елітарна й таємна внутрішня філософія, успадкована від «богоносних отців».

Завдання логіки Аристотеля, на думку Василя Суразького, скромніше. «Зовнішня філософія» може сприяти появі «навички» («звичаю», лат. *habitus*) правильно говорити й загострювати розум. Проте для «віднайдення божественних догматів» вона не годиться. Будучи недосяжними «зору» (тобто чуттєвому й раціональному пізнанню), догмати вимагають віри, а не міркування. Але латиняни, вбираючись у шати «зовнішнього богослів'я», вдаються до «діалектичних зусиль» та «софізмів», намагаючись осягнути те, що не осягається розумом⁸⁶. На відміну від середньовічних аристотелістів, у яких аподиктичне («достовірне») пізнання передусім асоціювалося із раціональною доказовістю, Василь Суразький апелює до сакральної істини, даної в божественному одкровенні. Індивідуальний («таємний») досвід сакрального, обмежений богонатхненною церковною догматикою, переважає колективний раціональний, «зовнішній» досвід.

«Латинська» філософія для В. Суразького – це плотська, тілесна й зовнішня му-

дрість, яка неспроможна зазирнути в невидимий внутрішній світ. Спроби розкрити «внутрішнє» через «зовнішнє» викликають у нього осуд. Наприклад, про класичну ідею теологічного трикутника (Отець – Син – Дух Святий) Василь Суразький пише: «вони намагаються уявити це трикутним приладом землеміра чи якимись іншими суемудрими діалектичними гадками»⁸⁷. Латиняни міркують про духовне як про тілесне, забуваючи, що «плотська» логіка не здатна описати «невидимий» світ. Це хибне твердження, на його думку, веде до приписування Богу антропоморфних рис; як послідовник апофатичної (негативної) теології Псевдо-Діонісія Ареопажита, Суразький заперечував можливість богопізнання через утвердження конкретних та визначених властивостей. Те ж саме стосується й часу та простору («м'єстное или вр'єнное»), в межах яких не можна описати божественне⁸⁸.

Взагалі, наголошує Василь Суразький, ми не можемо дати чітких характеристик духовному світу: «Якщо так просто, через тілесну грубість нашого розуму, міркуємо про ангелів та сили небесні, вбачаючи в них крила й пір'я, то мусять у них бути ще й м'ясо та кістки. Якщо льви й корови раптом уявлять собі їхнє існування, то в тих зв'яжуться... нігті, роги й шерсть... Що може бути грубіше й нечестивіше від такого!»⁸⁹ Отже, «плотська» й зовнішня мудрість веде до помилкових висновків, описуючи божественне зі свого, «тілесного», розуму. Наведене Василем Суразьким порівняння з тваринним світом, має на меті засудити антропоморфне міркування, відоме у філософській традиції з часів елєата Ксенофана (бл. 570 – бл. 475 до н.е.): «Якби руки мали бики, леви чи коні, коні б тоді на коней, а бики на биків би схожих образи малювали богів»⁹⁰. Запозичивши думку Ксенофана в когось із Отців Церкви, Василь Суразький переосмислює її, апелюючи не до латинського «філософського бога», а до Бога справжнього, християнського, відкритого в ученні єдиної істинної православної віри.

Яку ж «внутрішню» альтернативну «зовнішньому» пізнанню пропонує Василь Суразький? Передусім класичний метод православної традиціоналізму: «необхідно йти слідом за богоносними отцями, не вигадуючи нічого, крім затвердженого ними»⁹¹. Це стосується зокрема питання богопізнання, яке Василь Суразький вважає можливим тільки в апофатичному варіанті. Посилаючись на Василя Великого, автор «Книги про єдину істинну православну віру» наводить конкретні приклади того, якими предикатами не можна користуватись під час доведення богословських істин. Двічі повторюється теза про те, що про Бога не можна висловлюватися як про «творця» (будовник) чи «створювача» (зидитель), адже ці поняття із логічною необхідністю включають у себе уявлення про час, місце, речовину та інші властивості творіння⁹². Навіть коли ми намагаємося означити Бога поняттями «розум», «слово» чи «дух», то все одно не осягаємо істини, адже «розум наш непо-

⁸⁷ О единой истинной православной вере. – С. 699.

⁸⁸ Там само. – С. 705.

⁸⁹ Там само. – С. 697.

⁹⁰ Фрагменты ранних греческих философов / Изд. подг. А. В. Лебедев. – М.: Наука, 1989. – Ч. 1. – С. 171.

⁹¹ О единой истинной православной вере. – С. 705.

⁹² Там само. – С. 685, 695.

⁸⁴ О единой истинной православной вере.

⁸⁵ Ибн Рушд... – С. 47 (прим. 7).

⁸⁶ О единой истинной православной вере. – С. 673.

стійний, слово розходиться по повітрю, а дух – наче пар, що розсіюється»⁹³. Свій радикальний апофатизм, витриманий у дусі Псевдо-Діонісія Ареопагіта, Василь Суразький позначає вдалим богословським терміном «чистотствование», тобто заперечення усіх тих недосконалих якостей, які не притаманні божественному. Антропоморфні атрибути, що зустрічаються в біблійних книгах, наведені Богом тільки через обмеженість людського розуму. Цікаво, що, спростовуючи використання категорій часу й простору як притаманних Богу, Василь Суразький висловлює ідею близьку до пантеїзму: «Всюди бо є й все наповнює»⁹⁴. У цьому контексті треба згадати й своєрідну іконізацію живої природи, в якій Господь «наче скарб, сховав навіки свою благодать»⁹⁵. Описуючи сезонні цикли, які ведуть до осінньої втрати краси й весняного відродження, острозький мислитель акцентує на «невидимому промислі Божому». Можливо, що за цими тезами проглядається сакралізація природи, характерна для українського філософського світогляду.

Наводячи свою інтерпретацію апофатичної теології, Василь Суразький знову апелює до своїх опонентів-латинників, порушуючи вже згадану проблему тілесного й духовного. Викриваючи необґрунтовані, на його думку, намагання латинників досягнути «божественні таємниці» (божественна скритості), острозький мислитель ставить риторичне запитання, про те, чи здатна людина пізнати навіть своє власне єство («прирожене»). Василя Суразького цікавить не фундаментальний класичний запит «пізнай самого себе», а доволі конкретне формулювання: «яким способом розумне змішане з чуттєвим, або яке між ними поєднання (спряженіє) й зв'язок (св'язаніє)?»⁹⁶

Психофізичну проблематику відчитуємо й в інших частинах книги «Про єдину істинну православну віру». Про одну з функцій розуму (як коментар на слова 138 псалма «візьму крила мої») говориться як про здатність «долати за малий час земні краї»⁹⁷. Згадуються й п'ять відчуттів (із якими автор порівнює п'ять церков – Римську, Константинопольську, Олександрійську, Антіохійську та Єрусалимську)⁹⁸. Усі людські вчинки, за давньою релігійною традицією, Василь Суразький поділяє на тілесні, тобто тлінні, тимчасові, а також духовні, які «успадкують вічне життя»⁹⁹.

«Книга про єдину істинну православну віру» – це самобутній апологетичний проект кінця XVI ст., в якому, на відміну від багатьох творів того періоду, відсутність власне авторський стиль. Опираючись на найвагоміші досягнення християнського богослов'я, Василь Суразький залишався вірним головному завданню своєї книги – показати принципову єдність, зрозумілість, раціональність та незмінність православ'я, що дозволяє називати автора представником православного традиціоналізму. Враховуючи релігійне, культурне й політичне становище

⁹³ О единой истинной православной вере. – С.696.

⁹⁴ Там само. – С.685.

⁹⁵ Там само. – С.930.

⁹⁶ Там само. – С.682.

⁹⁷ Там само. – С.698.

⁹⁸ Там само. – С.784.

⁹⁹ Там само.

східнослов'янських земель наприкінці XVI ст., не можна не наголосити на актуальності й своєчасності «Книги про єдину істинну православну віру», що й забезпечило творові популярність у наступні століття (зокрема на теренах Московії).

На відміну від багатьох інших православних та католицьких полемістів, філософський світогляд Василя Суразького відзначається ще й значною незалежністю. Автор відстоює власну позицію з огляду на утверджені догматичні та канонічні істини, пропонуючи при цьому високий стиль полеміки, який зазвичай був другорядним у включених до політичного протистояння міжконфесійних протиріччях. Василь Суразький звертався до опонентів з позицій Східних Церков як таких. У його творі немає традиційної політичної теології чи відвертої підтримки політичних лідерів. Навіть головний протектор В.Суразького, князь Василь-Костянтин Острозький, згадується в «Книзі про єдину істинну православну віру» лише одного разу, та й то побічно (в зв'язку із надісланим до князя листом від Константинопольського патріарха)¹⁰⁰.

Василь Суразький був добре обізнаний не лише із патристикою, а й з тогочасною європейською філософією. Утім філософський раціоналізм, як такий, не був чужий острозькому традиціоналізму (проблема полягала в статусі «зовнішньої» та «тілесної» науки, адепти якої часто намагалися зробити предметом свого розгляду в принципі непізнавані речі). Найвищий, найбільш достовірний рівень пізнання – це «внутрішня філософія», індивідуальний досвід сакрального, «обмежений» догматикою (концепція догмату як орос – «непорушна межа»). Не йдеться про типовий містицизм на кшталт візантійського ісихазму. Насправді, звертаючись до проблеми співвідношення духовного й тілесного, «видимого» й «невидимого», «зовнішнього» й «внутрішнього», Василь Суразький спирався на класичну традицію українського книжництва, яке увібрало в себе чимало етноментальних рис національного світогляду. Ідеї, близькі до пантеїзму, особливий статус природи, іконічна роль тілесного – ці погляди дозволяють розглядати Василя Суразького поряд із іншими діячами української філософської думки (митрополит Іларіон, Данило Заточник, Іван Вишенський, Григорій Сковорода).

Коментуючи богословську спадщину східних Отців Церкви (Івана Золотоуста, Григорія Богослова, Василя Великого, Ісидора Пелусіанського, Псевдо-Діонісія Ареопагіта, Івана Дамаскіна та ін.), Василь Суразький часто звертався до власного рефлексивного досвіду, в якому й проглядаються ключові елементи українського філософського мислення. Враховуючи значимість творчості В.Суразького для наступних поколінь православної апологетики, можна зробити висновок, що в «Книзі про єдину істинну православну віру» була всебічно викладена доктрина традиціоналізму, передусім характерна для богословського методу. Василь Суразький пропонував цілісну модель релігійної ідентичності, обґрунтовану істинами священних текстів, а не політичними симпатіями. Православ'я для нього – це єдина істинна богоодкровенна віра, яка не прив'язана до якихось тимчасових обставин (держави, мови, етносу). Можливо, певну роль у формуванні такого погляду зіграв

¹⁰⁰ О единой истинной православной вере. – С.914.

відомий демократизм власне українського православ'я, відмінний від «націонал-месіанських»¹⁰¹ ідей православ'я московського.

Якщо припустити, що Василь Суразький справді навчався в Острозькій Академії (а це припущення видається найбільш вірогідним), то дискусії навколо того, чи викладалося в Острозькій Академії богослов'я, втрачають своє значення¹⁰². Окрім цього, збереглися точні відомості про те, що як мінімум один із випускників Академії у 1611 році підготував переклад з грецької мови богословського трактату православного полеміста Феодора Абу Курри (бл. 750 – 823 рр.). Важко уявити, що весь цей науковий потенціал залишався остроєм навчального процесу в Острозькій Академії. А тому цілком справедливо розглядати Острозьку Академію як найбільш значимий навчальний заклад Східної Європи XVI століття, що спирався на православну богословську та філософську традицію.

¹⁰¹ Саган О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К. : Світ знань, 2004. – С. 227.

¹⁰² Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 26.

РОЗДІЛ 3.

Спадщина Василя Суразького та подальший розвиток православного традиціоналізму в Україні

3.1. ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ІВАНА ВИШЕНЬСЬКОГО

Василь Суразький належав до сучасників І.Вишенського. Ймовірно, вони були знайомі та навіть підтримували дружні стосунки. Щодо Йоана (Івана) Вишенського, то його представляють як одну з провідних фігур українського полемічного письменства зазначеного періоду, що, насправді, не зовсім відповідає дійсності. Він не належав до авторів, які користувалися популярністю за життя. Його ім'я не фігурує в друкованих полемічних творах кінця XVI – початку XVII ст. На нього майже не посилалися ні православні, ні католицькі й уніатські полемісти. У знаному уніатському трактаті «Совіта вина» («Подвійна вина»), виданого у Вільні 1621 р., перелічуються імена найбільш відомих українських авторів того часу. Серед них ім'я І.Вишенського не фігурує. Не потрапив він і до числа «нових докторів церкви східної», про яких веде мову З.Копистенський у своїй «Палінодії» (1619-1622). Не згадує І.Вишенського й М.Смотрицький у «Апології» (1628), де піддавалися критиці найбільш відомі православні полемісти. Жоден твір цього письменника не викликав такого резонансу, щоб стати предметом дискусії.

Коло читачів писань І.Вишенського за його життя не було великим. Лише один його твір, «Послання до князя К.Острозького» (1598), побачив світ у друкарні. Переважно твори цього автора поширювалися у рукописних варіантах. Є підстави стверджувати, що це був маргінальний письменник, відомий переважно в колі православних традиціоналістів. Закономірним є те, що твори І.Вишенського, не будучи поширеними в Україні, користувалися популярністю серед російських старообрядців. Ті їх не лише переписували, а й видавали.

Маргінальність І.Вишенського мала низку причин. Це, зокрема, крайній консерватизм його поглядів, до того ж поєднаний із християнським егалітаризмом, що не особливо імпонувало освіченій публіці, котра переважно походила зі шляхетського середовища. Це також і форма творів І.Вишенського. У полеміці кінця XVI – початку XVII ст. насамперед цінувалося широке богословське обґрунтування, яке посилалося на відповідні церковні авторитети. Твори ж І.Вишенського за формою мало нагадували богословські трактати, швидше – це публіцистичні статті й памфлети. Вони не зовсім вкладалися в межі правил тогочасної релігійної полеміки. І коли ми іменуємо І.Вишенського письменником-полемістом, то варто враховувати, що це не був «класичний» полеміст тогочасної доби. Зрештою, при-

чиною маргінальності І.Вишенського був стиль його життя. Адже творчий період письменника переважно пройшов на Афоні без інтенсивних контактів з діячами української культури. Сам же І.Вишенський не прагнув брати активну участь у тогочасному українському житті.

Вперше серйозно на цього письменника звернули увагу в 1848 р., коли в Києві та Москві з'явилися публікації, у яких фігурувало ім'я І.Вишенського. Ним зацікавилися такі українські дослідники, як М.Костомаров та П.Куліш. Останній навіть називав І.Вишенського «афонським апостолом». З 60-70-х рр. XIX ст. починається захоплення творчістю І.Вишенського. Про нього пишуть дослідники різних ідеологічних орієнтацій, українці та росіяни – О.Піпін, С.Лебедев, архієпископ чернігівський Філарет, В.Завітневич, М.Сумцов, О.Огоновський, І.Житецький. До його праць звертається І.Франко, який став активним популяризатором творчості письменника-полеміста, а у 1895 р. видав монографію «Іван Вишенський та його твори». Грунтовну рецензію на це дослідження написав Агатангел Кримський, яку опублікував у журналі «Киевская старина». Її варто розглядати як окрему розвідку, що не поступається повноцінному монографічному дослідженню. Велику увагу І.Вишенському приділив М.Грушевський у своїй «Історії української літератури». У XX ст. про І.Вишенського писали літературознавці В.Перетц, М.Возняк, О.Білецький, С.Цимбалюк, Т.Скирда, П.Загайко, Ф.Шолом, С.Пінчук, В.Микитась, Л.Махновець, Д.Наливайко, В.Колосова, П.Яременко, а також дослідники філософської думки в Україні А.Пашук, І.Паславський, Я.Стратій та інші.

Виникає питання: чому І.Вишенський, маргінальний автор кінця XVI – початку XVII ст., пізніше стає визнаним класиком української літератури, залишивши позаду відомих полемістів, наприклад, М.Смотрицького? Частково цей феномен пояснив А.Кримський. Він вважав, що в другій половині XIX ст. чимало українських авторів народницького спрямування побачили в особі І.Вишенського свого предтечу. В їхній уяві той виступав як захисник простолюду, як людина демократичної орієнтації. Проте, окрім цієї, так би мовити, соціальної причини популярності І.Вишенського, був і фактор естетичний. XVI – XVII ст. висувало перед письменниками інші вимоги, ніж епоха модерного часу (XIX-XX ст.). Наприклад, популярний на рубежі XVI-XVII ст. «Апокрисис» Христофора Філалета у XIX ст. виявився твором нецікавим (так вважав принаймні І.Франко). І.Вишенський був більшим «суб'єктивістом», ніж його ровесники, котрі бралися за перо. Саме завдяки цьому «суб'єктивізму» ним зацікавилися не лише дослідники, а й загалом широке коло читачів. Творчість цього письменника виявилася співзвучною епосі.

Про самого І.Вишенського знаємо небагато¹⁰³. Не відомо, коли й де він народився. Невідоме його хрестильне ім'я. Ймення Йоан він узяв, ставши ченцем. У молоді роки жив на Волині, зокрема в Луцьку, бував і в інших місцях. Про це свідчать його твори. І.Франко допускав, що Вишенський належав до слуг князя В.-К.Острозького. Таке припущення видається цілком вірогідним. Судячи з творів письменника, він знав не лише волинські реалії, а й людей, наближених до князя. Зрештою, І.Вишенський сам знаходився в колі знайомих цього можновладця.

¹⁰³ Яременко П.К. Іван Вишенський. – К.: Вища школа, 1982.

Міг він належати і до кола інтелектуалів Острозької академії. У кінці 80-х чи на початку 90-х рр. XVI ст. І.Вишенський прийняв чернечий постриг і опинився на Афоні. Там він міг познайомитися з ісихастським вченням та практиками його adeptів. Різко негативно поставився до Берестейської унії, що цілком узгоджувалося з позицією «політичних ісихастів». Саме тоді взявся за перо і написав низку антиуніатських послань. Останні поширювалися в Україні, що спричинило до популярності автора. У 1604 р. Вишенський повернувся в Україну. Можливо, це повернення було пов'язане з діяльністю Дерманського осередку, який очолив І.Борискович. Останній добре знав І.Вишенського і, намагаючись зібрати в Дермані кращих православних інтелектуалів, міг його закликати сюди. Однак у 1604 р. цей осередок переживав занепад і І.Вишенському не було тут що робити. На деякий час він опиняється у Львові, де його намагалися залучити до активної антиуніатської боротьби братчики. Проте письменника, адепта ісихазму, відкрита боротьба не влаштовувала. Він волів йти в «пустиню», монастир.

Про свою дискусію з братчиками, зокрема з їхнім лідером Юрієм Рогатинцем, про те, чи краще проповідувати в місті, чи йти в «пустиню» й самому рятуватися, І.Вишенський веде мову в листі до стариці Домнікії. Зокрема пише: «А коли каже пан Юрко, що пустиня тільки себе спасає, а не інших – по тому слові пізнаю, що пан Юрко забавляє тільки і втішає свій розум на вправності мови, а власного розуму та істинного знання в писанні не досягає і відати не може; власне, ніби на посміх про спасіння каже, вістачи: «в пустині себе спасає», ніби це так само легко, як їсти пироги, з ложа вставши, – так і в пустині спасатися. А того не відає пан Юрко, що святі ставлять чин спасіння себе понад усі чудотворства і то не тільки в звабному, неспокоїному й багатомовному місті, але і в самій пустині, будучи в не смутній пам'яті й відлученні від світу»¹⁰⁴.

Згодом І.Вишенський покидає Україну і знову опиняється на Афоні. У «Совітованні о благочесті», яке, ймовірно, було написане І.Борисковичем на початку 20-х рр. XVII ст., І.Вишенському пропонувалося повернутися в Україну разом з Кипріяном, відомим перекладачем-грецистом, діяльність якого пов'язана з Острозькою академією та Дерманським монастирем. Однак цього не сталося, й письменник, схоже, закінчив своє життя на Афоні.

Те, що І.Вишенський знаходився під значним впливом ісихазму, не викликає сумнівів. У творі «Позорище мислинне» він, наприклад, згадує Григорія Синаїта. У «Зачапці мудрого з латинником» говорить не лише про цього ідеолога ісихазму, а й про його «Подвижну книгу». Остання була своєрідним посібником для пустельницького життя. Посилаючись на цей твір, І.Вишенський говорить про Ісусову молитву. Письменник закликає читати твори східних отців церкви, Григорія Богослова, Василя Великого, власне тих авторів, на яких орієнтувалися ісихасти¹⁰⁵.

І.Вишенський, разом з Г.Паламою, вважає містичне споглядання шляхом до єднання з Богом. Не заперечуючи можливостей пізнання матеріального світу, пись-

¹⁰⁴ Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В.Шевчук. – К.: Дніпро, 1986. – С.176.

¹⁰⁵ Там само. – С. 225.

менник вказує на обмеженість розуму, на відносність людських істин. Головною метою для нього було досягнення божественної істини шляхом містичного екстазу, що є вершиною мудрості і блага. Людський розум і містичне осяяння, під час якого людина зливається з божеством, власне раціональне та містично-інтуїтивне співвідносяться в поглядах І.Вишенського як нижчий та вищий ступені пізнання.

Реальний, видимий світ не мав для письменника цінності. Він сприймається ним як «царство диявола» (щось подібне зустрічаємо в богумілів). Це читаємо в першій главі «Книжки...» під назвою «Викриття диявола-світодержця...»: «Від найперших і до найостанніх, від тих, що зветься духовними, до простих, од влади до підручних – всі полюбили те видиво, блискіт і барвистість краси мого мирського царства, яку я Христові на горі оголив і показав. І всі з теперішнього віку до того мого царства розум, думку, любов сердечну і всю тілесну міць прив'язали, приліпили й прикували так міцно, що їх тільки від любові мого царства може відлучити Богом послана смерть, а більше нічого»¹⁰⁶. Зустрічаються й інші місця в творах І.Вишенського, де він емоційно говорить про занепад світу. Наприклад: «Засмерділися все від гною світолюбства! Образ божий огноїли ви. Немає цілого місця від гріховної недуги – все струп, все рана, все пухлина, все гнилизна, все вогонь пекельний, все хворість, все гріх, все неправда, все лукавство, все хитрість, все ошуканство, все підступ, все лжа, все мана, все тінь, все пара, все дим, все суета, все марнота, все привиддя – а суцього нічого нема! Ніде плястра прикласти, щоб зцілити якусь частину. Все смертоносний гріх, все смердить пеклом, адом і вічною геєною!»¹⁰⁷.

Закономірно, для І.Вишенського «зовнішнє» знання про видимий світ нічого не варте. Тому філософія не має цінності. Для нього це – антицінність. Звертаючись до свого земляка, православного русина, він пише: «Чи не ліпше тобі вивчати Часословець, Псалтир, Октоїх, Апостол і Євангеліє з іншими церковними книгами й бути простим боговгодником і вічне життя дістати, аніж осягнути Аристотеля і Платона і, називаючись у цьому житті мудрим філософом, зійти в геєну?». Закликає шукати не «хитростей сплетеномовних складів еллінської науки, але слід ества правди, в ній-бо заховано вічне життя...»¹⁰⁸.

Його не влаштовує навчання, де увага приділяється філософії, зокрема поглядам Платона й Аристотеля: «Замість євангельської проповіді, апостольської науки, закону святих, установлення цноти й добродієчності християнського сумління тепер мають у дворах Христа-бога поганські учителі, Аристотелі та Платони, й інші подібні їм машкарники й комедійними»¹⁰⁹. І.Вишенський навіть пропонує свою систему навчання, у якій не залишається місця для філософії: «...після граматики замість брехливої діалектики, яка вчить перетворювати з білого в чорне, а з чорного в біле, хай учаться богомолбного і праведнословного Часословця; за-

¹⁰⁶ Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В.Шевчук. – К. : Дніпро, 1986. – С. 24.

¹⁰⁷ Там само. – С. 61.

¹⁰⁸ Там само. – С. 35.

¹⁰⁹ Там само. – С. 22.

мість хитромудрих силогізмів і велемовної риторики хай по тому вчать боговгодно-молбний Псалтир; замість світської філософії, що примушує розумну думку в повітрі тулятися, хай по тому вчать плачливий і смиренномудрий «Охтаїк», а по нашому догмати церковного благочестя – Осьмогласник»¹¹⁰. Така система освіти існувала при православних церквах, де дітей навчали вчителі-дяки. У тодішньому українському суспільстві це сприймалося як початкова освіта. Однак у той час в Україні спостерігалися спроби створити школи середнього і навіть вищого типу, в яких би філософії відводилося певне місце.

«Антифілософічність» І.Вишенського та багатьох інших українських авторів того часу обумовлювалася передусім особливостями міжконфесійної боротьби, зокрема експансією католицизму. У кінці XVI ст. в Україні філософію почали сприймати як «латинську науку», що прийшла із Заходу й використовувалася католиками для захисту свого віровчення. Очевидно, так воно й було. У західній схоластичній традиції відбулося чітке розмежування «чистої» філософії й теології. Філософія трактувалася передусім як логічні знання, необхідні для захисту католицької доктрини, тобто вважалася служницею католицької теології. Зі зрозумілих причин така філософія не могла бути прийнятою І.Вишенським та православними консерваторами. Звідси і їхня «антифілософська спрямованість».

Недаремно І.Вишенський відмежується і від «латинської науки», і від філософії: «А про себе я й сам свідчення вам даю, що граматичного дроб'язку я не вивчав, риторичних іграшок не бачив, нічого філософського високозаносного не чув. Мій-бо вчитель – простак, але від усіх мудріший, котрий і без книжних людей упремудряє...; мій учитель той, хто простотою висміює філософію...»¹¹¹. Справжня мудрість, на думку І.Вишенського, дається в смиренні (таке собі «смиренномудріє»): «...сила духа перебуває не у вибагливості зовнішнього мовлення і філософського осягнення, але дарується вірою смиренномудрості – той, хто наслідує і пильно дотримується заповідей від тієї ж Христової благодаті, знає й розуміє корисне й спасительне»¹¹². Істинним учителем має бути Христос, він дав людям образ, приклад для наслідування. І хто його наслідує, той отримає життя вічне. Так виражається найвища мудрість: «...Христос дав тим, котрі хочуть перемагати світ, тільки образ, показав, і навчив, і сам собою з'явив..., і вчинив так для того, щоб людська самовладність досвіду набиралася, очищалася й відшліфовувалася для вічного життя у тій спокусі, боротьбі й випробуванні віку цього теперішнього»¹¹³. У цьому навіть можна побачити своєрідну «реформаційність» І.Вишенського. Адже він, як і реформатори, апелював до «християнської простоти», первісного християнства. Як і деякі реформатори, особливо лівого крила, акцентував увагу на простоті й бідності Христа. Однак певна схожість поглядів І.Вишенського з цими та деякими іншими поглядами західноєвропейських реформаторів, наприклад,

¹¹⁰ Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В.Шевчук. – К. : Дніпро, 1986. – С. 58.

¹¹¹ Там само. – С. 185.

¹¹² Там само. – С. 181.

¹¹³ Там само. – С. 23.

заклик письменника-полеміста вибрати священнослужителів, має формальний, зовнішній характер. «Реформаційність» І.Вишенського мала інші завдання, ніж реформаційність протестантів. Останні намагалися змінити католицьку церкву, зробити її більш адекватною умовам ранньомодерних часів. Щодо І.Вишенського, то метою його «реформаційності» було законсервувати православну церкву в умовах західної (католицької й частково протестантської) експансії, не допустити в ній жодних «західних новин».

У «Книжці» І.Вишенського є невеликий спеціальний розділ із промовистою назвою «Загадка філософам латинським, лядським і тим, що вслід за ними погналися до звабних ласощів, білобородим руським дитинчатам». Починається цей розділ (глава) таким риторичним питанням: «Скажіть мені, о премудрі, які знаєте вправності та мистецтва граматичні, діалектичні, риторичні та філософські, у який спосіб Христос відкрив розум розуміти писання простакам, котрі його наслідували?» І.Вишенський дає таку пораду: «...покиньте бігати вслід за латиною і за вченням їхнім, бо, втомившись трудом зваби, невір'ям, напевне таки поздыхаєте, як і всі вони!»¹¹⁴. А в посланні до стариці Домнікії зустрічаємо такі слова: «Придивися, пані, як наділяють... чорнилом хитрості (а не словами святого духа) виховані шкільні казнодії, які, вхопивши собі спосіб латинської ересі, зараз у школах говорять, проповідують і вчать, а чистого й безпристрасного життя не хочуть...». Мовляв, такі вихованці «...не вміють-бо в церкві ані читати, ані співати, тільки стоять, як і найпростіші... З такої науки і заживання в той хитрий спосіб латинських наук я не бачу користі: ні попа, ні дякона, ані іншого священничого чина служителя не знають, тільки оті риторичні байки...»¹¹⁵.

Можна навести і чимало інших подібних цитат. Письменник відкидав філософське знання і протиставляв йому «православну простоту», тобто некритичне, догматичне використання традиційної релігійної лектури, пристосованої для богослужбових потреб. Це була своєрідна втеча від сучасних тенденцій, від світу, який поступово вступав у епоху просвітництва. В одному із послань Львівському братству полеміст сформулював цю позицію доволі точно (хоча й дещо наївно): «...хай буде Русь проста, дурна, невчена, а тільки перебувайте в православній вірі»¹¹⁶.

Така позиція своєрідно допомагала зберегтися православ'ю, законсервувавши його і не допускаючи змін. Насправді, це була дорога в нікуди. Вона мала на меті перетворити Православну Церкву, принаймні на теренах України, в таку собі «хату з краю», яка рано чи пізно, через свою ізольованість, просто б «завалилася», фактично перетворившись у маргінальну структуру, як це сталося зі старообрядцями – шанувальниками І.Вишенського. У цьому сенсі вести мову про перспективність поглядів автора не доводиться.

Недалекоглядність демонстрував І.Вишенський і в питанні формування народної, по суті національної, свідомості. У ранньомодерні часи почався процес

¹¹⁴ Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В.Шевчук. – К. : Дніпро, 1986. – С.136.

¹¹⁵ Там само. – С. 172.

¹¹⁶ Там само. – С. 215.

становлення новочасних націй. Це був непростий процес, який мав свої припливи і відпливи. І.Вишенський, як правдивий консерватор, «не бачив» цього процесу, власне, не хотів бачити. Його «антинаціональна» позиція знайшла яскраве вираження у згаданому посланні до стариці Домнікії. У цьому творі письменник намагався виправдати себе в конфлікті з Львівським братством. Він не захотів лишатися в Львові й проповідувати тут, хоча його закликав це зробити Юрко Рогатинець. Письменник відмовився стати на захист «народної справи». «А що каже пан Юрко про моє повернення, – з образою писав І.Вишенський, – ніби коли не повернуся, багато хто сумніватиметься, осуджуватиме, наклепи чинитиме і у відчай упадатиме, а причина, каже, – народне сподівання. Ці слова – справжнісінька байка і відповіді недостойні, бо я з народом заповітів не складав і відповідей не творив, і народу я не знаю, в бесіді з ним не спілкувався і на очі не здибувався. Про що каже пан Юрко, не знаю. Чому мене чекають? Може, позичив що у кого і маю віддати борг? Не знаю іншого, хіба пана Красовського, який прихистив мене, страннього, і дещо дав на прожиток, його і пана Миколая знаю, а інших з народу не знаю нікого. Що за привід – народні страсті і якого народу, не можу зрозуміти»¹¹⁷.

Звісно, в особі І.Вишенського можна бачити послідовну людину, «полум'яного борця проти унії та католицизму» (так принаймні його характеризують деякі автори). Хоча ця «полум'яна боротьба» здійснювалася далеко за межами України, де автору дразливих послань нічого не загрожувало. Загалом вести мову про якусь «прогресивність» чи конструктивність поглядів І.Вишенського не доводиться. Тому з нього не варто робити «великого письменника» чи «великого мислителя», затіняючи ним плеяду інших українських діячів, його сучасників.

3.2. ОБРАЗ НЕХРИСТИЯНСЬКИХ РЕЛІГІЙ У ТВОРАХ ОСТРОЗЬКИХ ТРАДИЦІОНАЛІСТІВ: ПОЛЕМІКА З ІСЛАМОМ

Ранньомодерний період європейської історії позначився новим етапом протистояння між умовним «Заходом», представленим європейськими монархіями, а також «Сходом», уособленим Османською імперією. Незважаючи на тогочасну умовність понять «християнського» та «мусульманського» світів, які в різних інтерпретаціях використовувалися в суспільно-політичній, релігійній та художній літературі, європейці цілком свідомо продовжували формувати власне, вкорінене ще в період середньовіччя, уявлення про ісламський світ як єдину цілісність. Образ «магометанства», сформований за часів протистояння арабам у південній Європі (Іспанія, Італія) та Хрестових походів, проектувався й на уявлення про Османську імперію, як на чергове «сарацинське царство». Опираючись на подібні культурологічні та суспільно-політичні оцінки чимало істориків вважають, що

¹¹⁷ Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В.Шевчук. – К. : Дніпро, 1986. – С.178-179.

Туреччина XVII – XVIII ст., яка займала більшу частину Балканського півострова, не може бути ідентифікована із «Європою»¹¹⁸.

В українській культурі ранньомодерного періоду формувалася свій образ Сходу, майже незалежний (зрідка відповідний) від аналогічних уявлень поширених у Західній Європі. Цей факт спричинили кілька важливих чинників, серед яких постійні й складні контакти із Кримським Ханством. Важливу роль у формуванні образу Сходу відіграла також паломницька та полемічна література.¹¹⁹ В Україні були відомі твори мусульманських мислителів ар-Разі та аль-Газалі (перекладені з давньоєврейської в XV ст. й уміщені в збірку «Логіка Авіасафа»)¹²⁰. Час від часу з'являлися антимусульманські трактати (наприклад, «Алкоран» Іоанкія Галатовського¹²¹). Ісламська проблематика була постійно присутня на сторінках релігійних текстів¹²². Можна стверджувати, що діалог з ісламом та ісламським світом у ранньомодерній Україні (аналогійно до інших європейських країн) мав істотне суспільно-політичне та культурне значення.

Ця теза знаходить своє підтвердження й у полемічних текстах, створених представниками острозького наукового, просвітницького та полемічного осередку – викладачами й студентами Острозької греко-слов'яно-латинської академії. Чимало означених текстів, серед іншого, мають безпосередній стосунок до формування образу ісламського сходу на теренах українського культурного простору. Як уже зазначалося, в 1611 році в Острозі було здійснено перше в Східній Європі видання та переклад полемічного твору Феодора Абу Курри (бл. 750 – 820 рр.)¹²³. Оскільки досі питання образу ісламу у вказаній групі джерел ще не поставало як предмет наукового дослідження, у межах нашої розвідки ми спробуємо з'ясувати, наскільки проінформованими були острозькі книжники про ісламський схід, чим вирізнялося їхнє ставлення до ісламу, та які суспільно-політичні чинники могли спонукати авторів-полемістів до такого інтересу. Полемічна література, навіть маючи на меті дискредитацію Іншого, часто несла в собі достовірні культурні відомості, які сприяли збагаченню колективних уявлень про представників інших віросповідань. Така розвідка допоможе краще зрозуміти метод православного традиціоналізму в Україні та його пізнавальний обрій в системі різних видів релігійної ідентичності.

Чимало уваги «агарянам» приділяє сам Василь Суразький у своїй «Книзі про єдину істинну православну віру». Автор переважно позначає сповідників ісламу

¹¹⁸ Goffman, D. *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. – P. 18.

¹¹⁹ Крачковский И. Ю. *История русской арабистики // Избранные сочинения* : [в 6-ти томах]. – М.-Л. : Издательство Академии Наук СССР, 1958. – С. 13-22.

¹²⁰ Yakubovych, M. *Ukrainian Translations of the Meanings of the Glorious Qur'an: Problems and Prospects* / M. Yakubovych // *Journal of Qur'anic Research and Studies*. – 2007. – Vol. 2. – Issue 4. – P. 35.

¹²¹ Ціпка А. *Україна і Близький Схід // Україна і Схід : панорама культурно-історичних взаємин*. – К. : Українська видавнича спілка, 2001. – С. 59.

¹²² Shyian, R. *Preaching politics: anti-Muslim and pro-Muscovite rhetoric in the sermons of the Ukrainian Orthodox clergy (1660s–1670s)* / R. Shyian // *Historian*. – 2009. – Vol. 71. Issue 2 (summer). – P. 318 – 338.

¹²³ Книга блаженного Феодора / БАН. Арханг. Д. 473.129 л.

назвою «агаряни», запозиченою, очевидно, з грецьких джерел (гр. *αγαρηνοί*)¹²⁴. Вважаючи одним із наріжних каменів православ'я єдність, на початку «Книжиці» автор наголошує, що віра може бути лише одна, а тому, поряд із юдеями, агаряни «та інші еретики» не можуть бути власне «віруючими»¹²⁵. Зауважимо, що вказаний фрагмент стосується критичної оцінки спроб розколоти «єдину Христову церкву», а тому власне іслам тут згадується лише побічно.

Інша теза Василя Суразького щодо ісламу конкретніша. Закидаючи католицькій церкві тяжіння до матеріальних благ, апологет пише, що влада над визначними (*великоіменітими*) містами й багатьма землями та народами ще не означає гідності перед Христом. Інакше, наголошує автор, таку гідність зможе здобути ніхто інший, як «безбожні агаряни, тобто турки... адже стількома землями, різними народами, а також визначними містами володіють!»¹²⁶ Більше того, відзначає Василь Суразький, частина із цих місць, а навіть святі (мається на увазі Єрусалим), віддані агарянам за гріхи християн¹²⁷. І хоча в подібних твердженнях чітко простежується традиційний образ ісламу як «Божої кари» для християнства, текст засвідчує думку автора про Османську імперію як наймогутнішу країну свого часу.

У деяких частинах «Книжиці» Василь Суразький порівнює своїх опонентів-католиків із тими ж «агарянами», закидаючи їм руйнування єдиної святої Церкви, «як подекуди роблять безбожні турки», плюндруючи християнські храми. Адже, так само як католики, в цих храмах турки «ставлять свою мерзоту»¹²⁸. Ймовірно, автору була відома практика перетворення деяких храмів на мечеті. Цей факт апологет використовує для порівняння з католицькими зазіханнями на церкви православні.

Знав острозький апологет і про постать Пророка Мухаммада, якого він називає «Моавтметом» засвідчуючи, що ним спокусилися «ізмаїльтяни» (певно, араби) й «агаряни», тобто турки й татари. Ці народи, відзначає автор «Книжиці», «проливають християнську кров» і «крадуть чуже майно». Утім, на відміну від християн, віра агарян – так само, як і юдеїв – завжди єдина й вільна від будь-яких «розрух». Більше того, «кожен із них прекрасної віри своєї дотримається завжди!»¹²⁹. Приблизно таку ж тезу висловлював свого часу й пов'язаний із острозькими просвітниками полеміст Іван Вишенський, пишучи, що «турки є чеснішими перед Богом в суді та хоч якійсь правді», ніж деякі хрещені жителі Речі Посполитої¹³⁰. Такі висловлювання засвідчують, що православні апологети намагалися протиставити міцну, за їхніми спостереженнями, релігійність мусульман релігійності католиків, яка, на їхню думку, мала відверто «плотський» та лицемірний характер.

Зацікавлення мусульманською релігійністю виявляв і придворний поет дому

¹²⁴ О единой истинной православной вере. – С.605, 657, 744.

¹²⁵ Там само. – С. 645.

¹²⁶ Там само. – С. 744-745.

¹²⁷ Там само. – С. 745.

¹²⁸ Там само. – С. 935-936.

¹²⁹ Там само. – С. 657.

¹³⁰ Вишенський, І. *Книжка // Українська література XIV – XVI ст.* – К. : Наукова думка, 1988. – С. 334.

Острозьких Симон Пекалід (1567 – після 1601 рр.), який описував звичаї поселених В.-К. Острозьким в Острозі татар так:

«Празників в році чотири вони відзначають достойно,
Свято Венери приносить щодня світлоносний Люцифер,
День Баєрана святкують вони дуже гучно: до міста
Всіх їх скликає мечеть із полів, що розкидані всюди.
Що ж там сумного у лепеті їхнім таїться – не знаю,
Тільки благальними гімнами сповниться тиша поважна»¹³¹.

Під «чотирма празниками» мається на увазі свято розговіння (тюрк. ураза-байрам), свято жертвоприношення (тюрк. курбан-байрам, у тексті – Баєран), та, вірогідно, іще два свята серед особливо шанованих тюркськими народами – новий рік (перс. науруз), день народження Пророка (тюрк. мевлід), ніч вознесіння Пророка (тюрк. мірадж). Іншим, уже «щоденним святом Венери», Симон Пекалід міг назвати ранкову молитву.

Острозьким просвітякам був відомий і текст Корану. Так, І.Ю. Крачковський приписує «достатньо глибокий теоретичний інтерес» до ісламу князю Андрію Курбському, який, вважається автором кількох листів до князя В.-К. Острозького¹³². У так званому «Третньому посланні до Костянтина Острозького» А.Курбський засуджує близького до князя антитринітарія Мотовила й називає його «новим Магметом»: «навіть гіршим у своїх поганих догматах про Христа, ніж Магмет, адже у Магмета в алкорані немає такої хули на Христа й Матір Його, яких він наполовину визнає»¹³³. Враховуючи той факт, що більшу частину творів А. Курбського, зокрема й листи до Острозького, можна цілком слушно вважати псевдо-епіграфами¹³⁴, насправді вказаний текст міг бути створений у колах, близьких до острозьких книжників. Цитата вказує на той факт, що автор листа був знайомий зі змістом Корану, очевидно, за посередництва іншого полемічного твору.

Згадувана І.Ю. Крачковським праця Курбського «Історія Флорентійського собору», де на початку йдеться про «срацин», які «вихваляють Магомета», насправді є пізньою переробкою твору анонімного письменника Клірика Острозького «Історія о лістрікійском... албо флоренском сіноде», виданого 1598 року¹³⁵. Саме в творі острозького полеміста вміщено й згадки про міць, яку «сарацини» отримали після народження «Магомета»¹³⁶. Таким чином, полемічний інтерес до ісламу ви-

¹³¹ Симон Пекалід // Українська поезія XVI ст. – Київ : Наукова думка, 1978. – С. 196-242.

¹³² Крачковский И. Ю. История русской арабистики // Избранные сочинения : [в 6-ти томах]. – М.-Л. : Издательство Академии Наук СССР, 1958. – С. 27.

¹³³ Курбский А. Третье послание князю Константину Острожскому // Библиотека литературы Древней Руси ; под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Поньрко : [в 12-ти томах]. – СПб.: Наука, 2001. – Т. 11. – С. 287.

¹³⁴ Кралюк П. М. Культурно-просвітницька діяльність князя Андрія Курбського на Ковельщині: міф чи реальність? // Минувле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і Ковельщина в історії України та Волині. – Луцьк, 2003. – Ч.1. – С. 78-81.

¹³⁵ Там само. – С. 79.

¹³⁶ Історія о Листрикійском, то есть о разбойническом Ферарском, або Флоренском сіноде, вкортце правдиве списаная / Українська література XIV – XVI ст. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 264.

являвся не стільки у т.зв. «гуртку Курбського», скільки в колах, близьких до В.-К. Острозького, володіння якого наприкінці XVI ст. фактично були пограниччям між політичною Європою та Великим Степом.

Інтерес, що виявлявся у деяких творах острозьких вчених, не обмежувався побічною згадкою в полемічних трактатах. У 1611 році в Острозі було здійснено переклад з грецької «Книги блаженного Феодора, названого Авукарком, єпископа карійського, проти різних еретиків – юдеїв та срацин»¹³⁷. Історія цієї рукописної книги майже не досліджена, хоча відомо про три збережені списки твору. Наукову вартість перекладу дозволяє оцінити збережений лист під назвою «похвала Ісайї Балабану», датований тим же 1611 роком. Автор листа свідчить, що за грецьким текстом цього твору, написаним учнем Йоана Дамаскіна, відомим арабським полемістом Феодором Абу Куррою він «потщавшись даже в Аравію»¹³⁸. І.Ю. Крачковський, утім, справедливо припускає, що малася на увазі Сирія або Палестина, найвідоміший руським паломникам арабський регіон¹³⁹. Російський арабіст наголошує й на тому, що подібні «наукові експедиції» були намаганнями отримати авторитетніші полемічні джерела, адже і Абу Курра, і Йоан Дамаскін, які мешкали в мусульманському середовищі (останній навіть займав високу державну посаду при дворі Омейядських халіфів), знали іслам набагато краще, ніж часто цитовані пізні візантійські автори¹⁴⁰.

Згідно відомостей, розміщених на титульній сторінці острозького рукопису, твір Абу Курри «по-новому» перекладено з «елінської мови на слов'янську одним зі спудеїв острозького грекослов'янського училища»¹⁴¹. Це дозволяє стверджувати, що сам твір Абу Курри був відомий в Україні ще раніше, і, можливо, існували його переклади.

Згадуваний Ісайя Балабан (пом. 1619/1620 р.) обіймав посаду ігумена Дерманського монастиря з 1608 року та, як вважають дослідники, керував редакційними роботами острозької друкарні¹⁴². Вірогідно, що переклад було здійснено саме під його керівництвом. Один зі списків, збережених у бібліотеці Антонієво-Сійського монастиря (Архангельська область, Росія) містить 129 листів тексту, написаного напівуставом¹⁴³. Аналіз перекладу дозволяє стверджувати, що оригіналом слугувала грекомовна компіляція (цілком можливо, укладена кимось із учнів Абу Курри), критичне видання якої було опубліковане в 1865 році у «Грецькій патрології» Дж. Міня¹⁴⁴. Один із перших латинських перекладів цього твору здійснили на початку

¹³⁷ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / І. З. Мицько. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 130.

¹³⁸ Там само. – С. 81.

¹³⁹ Крачковский И. Ю. История русской арабистики // Избранные сочинения : [в 6-ти томах]. – М.-Л. : Издательство Академии Наук СССР, 1958. – С. 31.

¹⁴⁰ Крачковский И. Ю. История русской арабистики // Избранные сочинения : [в 6-ти томах]. – М.-Л. : Издательство Академии Наук СССР, 1958. – С. 22.

¹⁴¹ Книга блаженного Феодора / БАН. Арханг. Д. 473. Арк. 4.

¹⁴² Исаевич Я. Д. Острожская типография и ее роль в межславянских культурных связях (послефедоровский период) // Федоровские чтения 1978 г. – М. : Наука, 1981. – С. 35-40.

¹⁴³ Книга блаженного Феодора / БАН. Арханг. Д. 473. 129 арк.

¹⁴⁴ Theodori Abucarae Carum Episcopi. Contra haereticos, judaeos et saracenos varia opuscula

XVII ст. Фр. Турріано та Дж. Гретцера, видавши його в 1606 році в місті Інгольштадт (Баварія, Німеччина)¹⁴⁵. Оскільки дані про поширення творів Абу Курри на теренах східнослов'янських країн у цей період відсутні, можна стверджувати, що острозький переклад був першою збереженою до наших днів працею арабського християнського апологета, що перекладена слов'янською мовою. Ймовірно, що саме відсутність попередніх праць (вони побічно згадуються у вступі, що називає означений переклад «новим»), їхня неточність або й недоступність змусила перекладача «піти в Аравію», щоб здійснити нову працю, відповідно до завдань, які ставили перед собою острозькі полемісти.

Детальніший аналіз твору вказує на те, що редактори застосовували техніку дослівного перекладу. Наприклад, твір починається зі слів: «п'ять смертоносних врагов імами. От ніх же і вочеловечішася Христос ізбаві», які точно й навіть у такому ж порядку передають грецьке «πεντε θανατηφοροθς εχθρου εχομεν, εξ ου ημας ενανθρωπησας ο Χριστος ελυτροσατο» («п'ять смертельних ворогів маємо, і від них втілений у людину Христос рятує»)¹⁴⁶. Уважний перекладач і до деталей авторського стилю – наприклад, часток. Так, у перекладі виразу «Ειπε, ποσ. Συνιδειν γαρ ουχ εχω» («Скажи, як! Не розумію бо ж!») збережено γαρ (гр. «же») – «Рци, како. Не разумю бо»¹⁴⁷. Зберігаються й часто проблемні для відтворення смислу оригіналу займенники («він», «його»), які, з метою покращення розуміння, в перекладах можуть замінюватись конкретними іменниками. Правильно відображено й структуру тих грецьких речень, які завершуються дієсловами (наприклад, ελερωτων σε, λεξον – «впрошающому рци»). Частовживані в староукраїнській мові богословські терміни також знаходять своє відображення в тексті перекладу («ізбавлення», «вочеловеченіє», «целомудріє» та ін.). І хоча ґрунтовніше дослідження вимагає порівняння із тим рукописним оригіналом, з якого було здійснено переклад, навіть зіставлення із критичним виданням Дж. Міня дозволяє говорити про високу якість острозького тексту. Автор залишався вірним грецькому тексту навіть у дрібницях, використовуючи класичний конфесійний стиль, випрацюваний у острозькій полемічній літературі упродовж майже півстоліття.

Переклад «Книги блаженного Феодора» припав на складний для острозької друкарні час. Наприкінці другої декади XVII ст. кількість публікацій почала значно скорочуватись (згідно дослідження І. Мицька, переклад твору Абу Курри був одним із останніх видавничих проектів представників острозького гуртка¹⁴⁸). Амбітний полемічний задум не знайшов свого логічного завершення й поширювався виключно в рукописному варіанті. Тому фактично першим полемістом, який у своїх працях систематично критикував іслам, можна вважати Іоанікія Галятовського (1688 р.), автора опублікованих польськомовних праць «Лебідь» (Новго-

// Patrologiae Graeca. – Paris : JP Migne, 1865. – Vol. 97. – P. 1461 – 1602.

¹⁴⁵ Theodori Abucarae, episcopi Curiae varia contra haereticos, Judaeos et Saracenos opuscula. Interpretibus Fr: Turriano et J. Gretsero. Ingolstadii. 1606.

¹⁴⁶ Книга блаженного Феодора / БАН. Арханг. Д. 473. Арк. 5.

¹⁴⁷ Там само.

¹⁴⁸ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 130-131.

род-Сіверський, 1679) та «Алькоран» (Чернігів, 1683). Остання праця навіть двічі перекладалася російською мовою, проте, як відзначають дослідники, детальний аналіз тексту дозволяє стверджувати, що її автор не мав безпосереднього знайомства зі справжнім текстом Корану¹⁴⁹. Натомість в інших працях Галятовського оповіді про Мухаммада мали історичний характер, хоча й відзначалися традиційним для тих часів намаганням подати іслам як беззаперечно «ворожу» християнам релігію¹⁵⁰. Не виключено, що інтерес до полеміки з нехристиянськими релігіями з'явився у автора «Лебідя» саме під впливом острозьких книжників, адже Іоанікій Галятовський, ймовірно, походив з Волині й неодноразово відвідував місцеві культурні осередки.

Не можна не згадати й іншого твору, який був присвячений полеміці з ісламом – «Бесіда сарацина з християнином» Йоана Дамаскіна (або ж приписуваний цьому автору), видатного представника східної патристики й одного з вчителів Абу Курри. Переклад цього твору приписується А. Курбському¹⁵¹. Невеликий за обсягом трактат, який присвячено «спростуванню» ісламських поглядів на теодицею, проблему спасіння та профетологію, в окремих аспектах цілком слушно відображає логіку ісламського обґрунтування релігійної доктрини (наприклад, тези про передвизначення, людську природу Ісуса та Марії). Автор тексту демонструє знайомство із сакральним текстом ісламу. Так, в писанні «сарацин» Христос називається «Духом і Словом Божим», що дійсно повторює один із аятів Корану: «Адже Месія – Іса, син Мар'ям – лише посланець Аллаха й слово Його, донесене до Марії та дух від Нього» (Коран, 4:171. Переклад наш). Утім, логіка витлумачення цих текстів у діалозі вже суто християнська, що цілком природно для твору, покликаного спростувати погляди представників інших віросповідань.

Згадуючи про острозький переклад твору Абу Курри, А. Ціпка наголошує, що в Острозькій Академії XVI – XVII ст. могло «культивуватися зацікавлення Сходом і його студіювання»¹⁵². Навряд у той час інтерес до не-християнських віровчень міг втілюватись у якесь спеціальне заняття. Ймовірно, що в межах навчальних курсів, які викладалися в Острозькій Академії, певне місце займала й полеміка з ісламом (поряд із іншими «середями»), що включала в себе певний мінімум відомостей про мусульманське віровчення. На відміну від інших полемічних тенденцій того періоду, острозькі книжники прагнули до високої богословської полеміки з ісламом, не обмежуючись типовими політичними стереотипами (мусульмани як загарбники та ін.) та звертаючись до авторитетних візантійських джерел. Яскравим прикладом такого зацікавлення є перший відомий переклад твору православного

¹⁴⁹ Кулієв, Ельмір. Таріх тарджамат ма'ані аль-Кур'ан аль-Карім іля аль-лугату р-русійя // Маджалла аль-бухус уа д-дірасат аль-кур'анійя. – 2006. – No. 2. – С. 123-165. – С. 126.

¹⁵⁰ Ціпка А. Україна і Близький Схід // Україна і Схід : панорама культурно-історичних взаємин. – К. : Українська видавнича спілка, 2001. – С. 59.

¹⁵¹ Крачковський І. Ю. История русской арабистики // Избранные сочинения : [в 6-ти томах]. – М.-Л. : Издательство Академии Наук СССР, 1958. – С. 21.

¹⁵² Ціпка А. Україна і Близький Схід // Україна і Схід : панорама культурно-історичних взаємин. – К. : Українська видавнича спілка, 2001. – С. 59.

полеміста Феодора Абу Курри слов'янською мовою, зроблений саме в Острозі одним із випускників Академії.

Таким чином, полемічний курс острозьких просвітників мав набагато ширший контекст, ніж класично описувана в літературі суперечка із представниками католицької церкви. Фактично в Острозі постала самостійна школа, яка не поступалася університетським центрам Заходу, а в деяких аспектах сприяла глибокому теоретичному зацікавленню в полеміці ще й з не-християнськими релігіями, зокрема ісламом. Однією з причин такого інтересу могло бути культурне пограниччя, в умовах якого й розвивалася південно-східна Волинь ранньомодерного періоду. Велике значення могли відігравати й політичні симпатії – часто Османська імперія протиставлялася Речі Посполитій як сильніша, успішніша й навіть «духовніша» держава, «еретичність» якої, в порівнянні з католицизмом, становила меншу загрозу для православ'я. З'ясувати специфіку своєрідного богословського «сходознавства» дозволить подальше вивчення збережених рукописів, серед яких вагоме місце посідає й згадувана «Книга блаженного Феодора».

3. 3. ПРАВОСЛАВНИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Традиціоналізм І.Вишенського, базований на візантійському ісихазмі та розвинутий під впливом Василя Суразького, мав не лише послідовників, а й практичне втілення. У цьому випадку яскравою є діяльність Іова (у миру – Івана) Княгиницького (? – 1621) – соратника й друга І.Вишенського. Народився він у м.Тисмениці на Галичині. У молоді роки опинився в Острозі, де навчався в академії. Прийняв чернецтво і деякий час перебував на Афоні. Коли був зорганізований релігійно-культурний осередок у Дермані, працював там, готуючи до друку «Октоїх». Після занепаду Дерманського осередку подався на Прикарпаття, заснував там Скит Манявський, який став чи не найголовнішим осередком православного традиціоналізму в регіоні. І.Вишенський відвідав цей монастир. Повернувшись на Афон, писав І.Княгиницькому, що бажає знову бачити й відвідати його. У цьому ж листі є такі слова: «...дай мені звістку, чи і тобі є потреба боротися з плоттю, пристрастями та повітряними піднебесними злбними духами, проти яких і в нас брань велика». Ці слова треба розуміти так, що І.Княгиницький, як і І.Вишенський, належав до аскетів та містиків й негативно сприймав навколишню реальність. Це також підтверджує житіє І.Княгиницького, написане Ігнатієм з Любарова¹⁵³.

До нас дійшов лист І.Княгиницького від 23 серпня 1619 р. до Кирила Транквіліона-Ставровецького, в якому подано критичний аналіз твору «Дзеркало богослів'я» цього автора. Твір К.Транквіліона-Ставровецького відзначався відходом від традиціоналізму, зверненням до античної філософії, що І.Княгиницьким сприймалося негативно. Тому він закликав свого адресата суворо дотримуватися вчення східних отців церкви: Василя Великого, Йоана Златоустого та Григорія

¹⁵³ Житіє Іова... // Зоря Галицька яко Альбум на год 1860. – Львів, 1860. – С.225-251.

Богослова. Авторитетом для І.Княгиницького є «отці і вчителі, які перші прийшли в пустиню і в скитах у безмов'ї спасалися й просвіщалися»¹⁵⁴. Такі особливості поглядів І.Княгиницького і привели його до ідеї «втечі від світу», що стало причиною заснування монастиря з суворими аскетичними порядками.

До діячів, тісно пов'язаних з І.Вишенським та І.Княгиницьким, належав Ісакій Борискович (? – 1643)¹⁵⁵. Вважається, що в молоді роки він став послушником Києво-Печерського монастиря. Після Берестейської унії 1596 р. львівський єпископ Гедеон Балабан, котрий став на чолі православної церкви України й Білорусії як патріарший екзарх, послав І.Борисковича до східних патріархів за інструкціями, матеріалами й директивами. Через нього Г.Балабан передав олександрійському патріархові Мелетію Пігасу нове видання книги П.Скарги «Про єдність костелу божого...» (1590). Патріарх послав через Ісакія цю книгу на Афон, сподіваючись, що там її розбере й оцінить І.Вишенський. Побував І.Борискович також у інших східних патріархів.

Повернувшись на батьківщину, Ісакій став ігуменом Дерманського монастиря, намагаючись перетворити його в потужний релігійно-культурний осередок. У 1614 р. поїхав на Схід і, повернувшись у 1617 р., почав ігуменствувати у Чернчицькому монастирі біля Луцька. Там став одним із засновників Луцького Хрестивоздвиженського братства. У 1620 р. єрусалимський патріарх Теофан (Феофан) висвятив І.Борисковича єпископом луцьким та острозьким. Правда, не маючи змоги очолити єпископську кафедру, оскільки вона знаходилася в руках уніатів, І.Борискович жив у Степанському, а потім у Київському, Михайлівському монастирях при митрополиті Іову Борецькому. За дорученням останнього їздив у Москву до царя Михайла Федоровича та патріарха Філарета, де пропонував прийняти Україну й Білорусію до складу Московської держави. Складно говорити про серйозність подібних намірів православних ієрархів. Не виключено, що посольство І.Борисковича було елементом складної політичної гри, яку вели ці ієрархи, добиваючись підтвердження своїх прав у короля Речі Посполитої.

На нашу думку, саме І.Борискович є автором «Совітованія о благочесті» – твору, вписаного в збірник Луцького братства десь на початку 20-их рр. XVII ст. Принаймні аналіз твору дає підстави вважати, що його писала людина, яка належала до ієрархів Теофанового свячення або була близькою до них. Вона мала практику чернечого життя на Афоні. Зокрема, автор знав таких афонітів, як І.Вишенський та Кіпріан. Останній працював із І.Борисковичем у Дерманському осередку. Зв'язки ж І.Борисковича й І.Вишенського були висвітлені вище.

«Совітованіє...» – своєрідний програмний твір, у якому йдеться про направу православної церкви в Україні¹⁵⁶. На початку твору засуджуються єпископи, які пішли на унію з католиками, з'ясовуються причини їхнього вчинку, з-поміж яких

¹⁵⁴ Письмо основателя Скитской обители схимонаха Иова // Голубев С.Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. – К., 1883. – Т.1. – С.218-234.

¹⁵⁵ Див. про нього: Мыцко И. З. Дерманский культурно-просветительный центр и его участие в идеологической борьбе на Украине (70-е годы XVI в. – 30-е годы XVII в.) // Федоровские чтения. – 1978. – Москва, 1981. – С. 50.

¹⁵⁶ Совітованіє о благочесті // Пам'ятки братських шкіл на Україні. – К. : Наукова думка, 1988. – С.328-334.

на перше місце ставиться нерозумність (глупство), далі церковна неосвіченість (незнання тайн віри й благочестія), аморальність, прагнення наживи. Пропонується на єпископські кафедри ставити людей, які добре знають канони православної церкви, дотримуються їх і ведуть високоморальний спосіб життя. При цьому наголошується на їх розумі і вченості.

Незважаючи на традиціоналізм автора «Совітованія...», критику іновірців (католиків та протестантів), все-таки його позиція не була настільки жорсткою, як у І.Вишенського чи І.Княгиницького. Принаймні у контексті твору не прочитується, що автор сприймає світ як зло, від якого треба тікати в пустелю. Для нього світ – арена змагань між правдивою вірою та відступами від неї, ересями. І щоб виграти цю боротьбу, необхідно вдосконалюватися – не лише в плані індивідуальному, а й колективному. Тому автор пропонує ряд кроків організаційного та просвітницького характеру. Наприклад, постійно проводити синоди духовних осіб, писати полемічні твори і видавати їх, фундувати школи й братства, виголошувати в церквах проповіді тощо. Таке просвітництво формально не заперечувалося крайніми традиціоналістами типу І.Вишенського, але воно ігнорувало «втечу від світу», концентрувало увагу на проблемах життя.

До кола І.Борисковича входив один із чільних острозьких діячів Даміан (Дем'ян) Наливайко (? – 1627)¹⁵⁷, брат відомого військово-політичного діяча Семерія Наливайка. Освіту він здобув у Острозькій академії. Можливо, там також викладав. Був особою, наближеною до князя В.-К.Острозького, священником у Острозі. Про нього говорили як про людину, що твердо захищала православну церкву.

Д.Наливайко належав до чільних діячів Дерманського культурного осередку, керував Дерманською, а потім Острозькою друкарнями, підготував до друку ряд видань – «Лямент дому князів Острозьких над зійшлим з цього світу янесвітлим князем Олександром Костянтиновичем, князем Острозьким, воєводою волинським» (1603), Октоїх (Дермань, 1603-1604), «Лист Мелетія, святійшого патріарха олександрійського до велебного єпископа Іпатія Потія» (Дермань, 1605), «Требник» (Острог, 1606), «Ліки на оспалий умисел чоловічий, а особливо на затверділі серця людські, зведені світом або якимись гріхами» (Острог, 1607), «Часослов, тобто Послідування служби заpredанням церковним» (Острог, 1612). Він також є укладачем рукописного збірника «Лекції словенські Златоустого від бесід євангельських, від іерея Наливайка вибрані». Всі ці книги були лектурою, на яку орієнтувалися традиціоналісти. Серед них є богослужбові видання, твори полемічного й повчального характеру.

У вказані видання Д.Наливайко включав свої оригінальні поетичні тексти, також йому приписують поетичний твір «Лямент дому князів Острозьких...» Читаючи ці твори, можна зробити висновок, що автор дотримувався традиціоналістської орієнтації, виступав адептом православ'я. В.Шевчук назвав Д.Наливайка «співцем роду». Справді, в його віршах «концепт роду» є пріоритетним. У цьому теж варто вбачати вияв традиціоналізму. Адже родова свідомість притаманна була

¹⁵⁷ Грушевський М. С. Історія української літератури – К. : Либідь, 1995. – Т. 5. – Кн. 2. – С. 188-193

епосі Середньовіччя. А в ранньомодерні часи поступово на зміну такій свідомості приходила свідомість національна.

Цікаві філософські рефлексії зустрічаємо в «Ліках на оспалий умисел чоловічий...» Зазначений твір – це переклад українською книжною мовою двох проповідей Йоана Златоуста про каяття. До них доданий заповіт візантійського імператора Василя своєму сину Льву Філософу. У цьому ж творі вміщені оригінальні вірші Д.Наливайка філософського характеру, зокрема «Прохання чительникове про час». Це одна з перших поетичних філософських медитацій, писаних українською книжною мовою. Час даний людині «у скупі вагу», читаємо тут. Він уподібнюється кораблю, який швидко пливе, однак люди, котрі перебувають у ньому, ніби залишаються на одному місці. Людський вік надто короткий. Тому часом потрібно дорожити, а не «в потім відкладати». Людина не знає, коли помре. Ці міркування певним чином перегукуються з поглядами відомого римського філософа-стоїка Сенеки. Д.Наливайко закликає зробити все належне в цьому світі.

Інші поезії збірки «Ліки на оспалий умисел чоловічий...» теж мають філософські аспекти. Наприклад, у вірші «До тих, хто доброго сумління» мова йде про людську совість. Сумління (чи то совість) «за провину терзає і зразу життя поправляє». Воно, вважає поет, є письмом неписаним, завдяки якому людина читає свої справи і має судити саму себе. Коли ж людина сумлінням не керується, то впадає в гріх і тоді «нічим не врятує себе».

Дем'яна Наливайка можна вважати «співцем роду». У його творах звучить проблема спадковості й підтримання добрих традицій. Ланцюг авторських міркувань такий: рід живе у часі; в часі живе й продовжується вчинене добро, «добрі діла»; сторожем добротворення є сумління.

Ще одним представником Дерманського осередку й людиною, наближеною до І.Борисковича, був згадуваний книжник Кипріан, відомий передусім своїми перекладами з грецької мови. Походив він, очевидно, з Острожчини. У списку перекладу трактату Гавриїла Севера «Синтагмагон...», здійсненого Кипріаном, вказано прізвисько перекладача «Розьвяніцький». Очевидно, що він походив з села Розваж біля Острога. У передмові З.Копистенського до «Бесід на 14 послань апостола Павла» Йоана Златоуста, виданих у друкарні Києво-Печерського монастиря 2 квітня 1623 року, про Кипріана сказано, що він «суца от града Острога» (тобто народився чи жив там) і «любомудрствовавша» «въ Єнетіяхъ же и Патавіи», себто у Венеції й Падуї вчився філософії, пізнавав мудрість. Також у цій передмові відзначено, що добре знав грецьку мову¹⁵⁸.

Перед тим, як продовжити студії за кордоном, Кипріан мусив отримати певні знання на батьківщині. Можливо, освіту здобував у Острозькій академії, де міг навчитися греки, а потім вдосконалювати свої знання в Італії, оскільки там існували значні осередки грецистики. Наступний епізод у житті Кипріана був пов'язаний, власне, з Дерманським монастирем. Кипріан стає одним із діяльних членів культурно-освітнього осередку, що був заснований у цій обителі.

¹⁵⁸ Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К. : Наукова думка, 1990. – С.94-95.

Тут він зробив ряд важливих перекладів з грецької мови. Першим дерманським перекладом Кипріяна вважається переклад збірки «Пчела», який був завершений 29 березня 1599 року. Переклади «Пчели» з часів Київської Русі існували, однак Кипріан їх проігнорував. Свій же переклад здійснив, імовірно, з грецького видання 1546 р., опублікованого Конрадом Гесснером у Цюріху.

Наступним перекладом, що теж гіпотетично пов'язується з іменем Кипріяна, є згадуваний вище трактат «Синтагматикон, або про святі сім таїнств церковних...». Грецький оригінал цього твору належав Гавриїлу Северу, філадельфійському митрополиту з кафедрою у Венеції. Написаний він був у останній чверті XVI ст., а надрукований у Венеції в 1600 р. Враховуючи «венетіанський епізод» у біографії Кипріяна, стає зрозумілим його інтерес до цього твору.

«Синтагматикон...» репрезентував нове явище в тогочасній грецькій богословській думці – т.зв. релігійний гуманізм, представники якого намагалися, захищаючи православне вчення, звертатися до латинської теології. У «Синтагматиконі...» використовувалися не лише біблійні тексти, а й твори східних отців церкви, візантійських богословів й постанови церковних соборів. Перекладений Кипріаном «Синтагматикон...» справив помітний вплив на розвиток української богословської думки, зокрема, це виявилось в творах Петра Могили, Тарасія Земки, Сильвестра Косова та інших.

У лютому 1605 р. Кипріан завершив переклад «Бесід на Євангеліє від Іоана», автором яких був Йоан Златоуст. Цей текст раніше перекладався старослов'янською мовою Силуяном, учнем Максима Грека. Однак у Силуянівському перекладі були деякі пропуски. Кипріан же переклав твір в повному обсязі. Дещо пізніше здійснив переклад іншого Златоустового твору «Бесіди на 14 послань апостола Павла», що був надрукований у Києво-Печерській лаврі. У передмові до цього друку наводяться певні біографічні свідчення про Кипріяна. Зокрема, говориться про його перебування на Афоні.

Певно, до таких же «м'яких консерваторів» варто віднести й ігумена Дубнівського Хрестовоздвиженського монастиря Віталія¹⁵⁹. Його згадує З.Копистенський у своїй «Паліодії» серед найбільших «учителів та любомудрців» православної церкви на Русі за останні часи. У Дубно Віталій уклав збірник прозових і поетичних текстів під назвою «Діоптра, або Дзеркало і вираз життя людського на тому світі...». До складу «Діоптри...» входила передмова, тексти переважно моралізаторського характеру, перекладені з грецької та латинської мов, а також оригінальні вірші автора, які вставлялися в прозовий текст.

У «Діоптрі...» часто звучить ідея неприйняття світу. Ось, наприклад:

«Світ цей правильно зветься, повір,
В божественнім писанні: лицемір!
Позверх красу нам скрізь з'являє,
В собі ж марноту сокриває»¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К. : Наукова думка, 1990. – С.94-95.

¹⁶⁰ Слово многоцінне. – К. : Аконтіт, 2006. – Кн.1. – С.461.

«Хочеш, брате мій, спасіння?

Кидай світ, не бійсь гоніння»¹⁶¹.

Часто Віталій веде мову про смерть, розглядаючи земне життя як підготовку до життя потойбічного.

Незважаючи на такий консерватизм, письменник вважав, що необхідно засвоювати нові знання, в т.ч. від конфесійних противників. На цьому ґрунті в нього навіть виник конфлікт з І.Вишенським. Останній у згадуваному «Посланні стариці Домнікії» писав: «Я не ганю граматичного вчення і ключ до пізнання складів та речень, як деякі гадають і так кажуть: «Оскільки сам не вчився, через це нам заздрить і забороняє». Таке, знаю, перш за все пан Віталій, волинський казнодія, кидав»¹⁶². Очевидно, «освітня програма» Віталія, яка, до речі, включала й активне проповідництво, викликала певне несприйняття з боку І.Вишенського.

Поява релігійно-освітнього діяча такого рівня, як Віталій, у Дубно не є випадковою. Це місто було однією з резиденцій князя В.-К.Острозького. Тут знаходилося кілька монастирів. Вважається, що в Дубенському Хрестовоздвиженському монастирі під покровительством князя В.-К.Острозького ігуменствував Іов Желізо, один із найбільш знаних православних традиціоналістів того часу, який стояв біля витоків організації знаменитого Почаївського монастиря.

У своїх поученнях, котрі дійшли до нас, Іов загалом демонструє консервативні погляди. Для нього цюгосвітне життя не має цінності. «Бо димом, – пише він, – є людське це життя, якийсь пар і попіл, і прах. На короткий час з'являється чоловік і швидко помирає. Де нині минула слава? Де золото і срібло, яке не може допомогти нам? Де зброя та гарно прикрашені коні? Воістину, немає в цьому житті нічого гарного й хорошого...»¹⁶³.

Та все ж Іова важко назвати людиною, відстороненою від світу. Якщо відкинути «благочестиво-легендарні» моменти в розповідях про нього й проаналізувати його реальні діяння, підтвержені документами, то побачимо в особі цього діяча ефективного «релігійного менеджера», який зумів знайти необхідні матеріальні ресурси для розбудови Почаївської обителі, а також оборонити її від протестантів. У Почаєві побачила світ книга Кирила Транквіліона-Ставровецького «Дзеркало богослів'я» (1618). Даний твір дещо виходив за межі православної релігійної думки. Не дивно, що його критикували православні консерватори (наприклад, І.Княгиницький). Сказане дає підстави вважати, що Іов, демонструючи на словах консерватизм і традиціоналізм, належав до «м'яких консерваторів».

Близьким до такого типу консерваторів був ще один монастирський і церковний діяч Ісайя Копинський (? – 1640)¹⁶⁴. Народився він у шляхетській сім'ї на Підляшші в с.Копин (нині територія Польщі). Де здобував освіту, невідомо. До-

¹⁶¹ Слово многоцінне. – К. : Аконтіт, 2006. – Кн.1. – С. 464.

¹⁶² Вишенський І. Твори / З книжної української мови перекл. В.Шевчук. – К. : Дніпро, 1986. – С. 178-179.

¹⁶³ Житие и поучения преподобнаго и богоноснаго отца нашего Иова, игумена и чудотворца почаевского. – Почаев: изд-во Почаевской лавры (без года издания). – С. 50.

¹⁶⁴ Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 96.

слідники припускають, що він міг навчатися в Острозькій академії. Стояв біля витоків створення Київського братства, був ігуменом Межигірського монастиря на Київщині. Став організатором монастирів у задніпровських володіннях князів Вишневецьких: Густинського Прилуцького, Мгарського Лубенського й Підгірського Ладинського. У 1620 р. єрусалимський патріарх Теофан висвятив його єпископом перемишльським. Проте реально він цю кафедру не зайняв. Він був таким же номінальним смоленським та чернігівським єпископом з 1628 р. У 1631 р. його за підтримки козацтва обрали київським митрополитом. Однак Петро Могила, спираючись на підтримку влади, зумів позбавити І.Копинського цього стану. Тривалий час ішла боротьба між ним та П.Могилою за митрополичу кафедру, в якій переможцем виявився останній.

І.Копинський відомий як релігійний письменник. Його вбачали продовжувачем традицій В.Суразького, І.Вишенського, І.Княгиницького. До нас дійшов твір цього автора під назвою «Алфавіт духовний» (або «Листвиця»). Взірцем для його написання був твір відомого монаха-аскета Йоана Синаїта «Листвиця».

Важко говорити про оригінальність поглядів І.Копинського. Для нього авторитетами були східні Отці Церкви, сам же він намагався відстоювати погляди, близькі до ісихазму. Вів мову про зовнішню й внутрішню людину. Зовнішня пов'язана з тілом, внутрішня – з умом, що поєднує її з Богом. Пізнання Бога має передувати самопізнання. Останнє, в свою чергу, неможливе без пізнання зовнішнього світу, створеного Богом для людини. Дехто з дослідників (М.Костомаров, М.Возняк) навіть вважав, що І.Копинський був прихильником «позитивної науки». У цьому є деяке перебільшення. Говорити про «позитивну науку» в той час в Україні дуже проблематично. Однак те, що І.Копинський звертав увагу на зовнішнє знання, вже було відходом від консервативних позицій і намаганням рухатися до «позитивної науки», що знайшло вияв у Л.Зизанія, К.Транквіліона-Ставровецького та К.Саковича.

М.Грушевський характеризував І.Копинського як прихильника «афонського містицизму». «Тільки, – справедливо зазначав він, – Ісайя не витримує на верхах афонської «теорії», він, очевидно, складом свого інтелекту не теоретик, не абстрактний мислитель. Він і не полеміст, не перебієць, як І.Вишенський. Він проповідник моральної «практики», в тому містичному розумінні – певного морального мінімуму, який, виходячи з життєвої суєти, не відбігає від неї далеко, не відгороджується від неї непрохідними мурами, а вважає потрібним з монастирської келії держати руку на пульсі світського життя, нести йому моральну поміч, підтримувати якнайвище його моральний рівень. Почавши від постулату «умного ділання» (теорії) як засобу до досягнення блаженного об'єднання з Богом (ісихії), Ісайя далі спадає до чистої «практики», даючи поради...»¹⁶⁵. Історик вказував на велику популярність «Алфавіту духовного». Цей твір переписувався, видавався. М.Грушевський намагався дошукатися причин такої популярності. Зокрема, зазначав: «Аскетичної системі авторові не вдалося зложити, але елементарна присутність і популярність цих його поучень забезпечувала їм симпатії масового чи-

¹⁶⁵ Грушевський М. Історія української літератури. – К. : Либідь, 1995. – Т. VI. – С.541.

тача... Причину цієї популярності можна добачити також у загальних тонах цих поучень. Автор не витримує понурого, безрадісного аскетизму, він вагається між запереченням життя, вимогами неустанного пам'ятання про смерть, оплакування своїх гріхів, пробування в неустанному смутку і т.д. і – «радуванням в Господі», християнським оптимізмом і безжурністю»¹⁶⁶. Справді, в «Алфавіті духовному», поряд із суворими аскетичними порадами, можемо знайти міркування, що Бог милосердний і готовий відпустити кожній людині гріхи, якщо та покається. Дещо подібну «амбівалентність» аскетизму й радування зустрічаємо в філософії Г.Сковороди. У цьому сенсі І.Копинського можна розглядати як попередника знаного українського філософа.

І.Копинський, окрім «Алфавіту духовного», є автором ще кількох творів. Однак говорити, що ці твори стосуються філософствування проблематично. Серед них найбільш відомий лист до Яреми Вишневецького (1631), в якому автор картає цього князя за відступ від православної віри, і звертає увагу на те, що до православної церкви на Русі належали представники соціальної еліти і що це зовсім не «хлопська віра», як дехто вважає.

Одним із яскравих представників православного консерватизму першої половини XVII ст. був Афанасій Филипович (бл. 1597 – 1648). Його традиційно вважають представником білоруського письменства. Діяльність А.Филиповича частково пов'язана з білоруськими землями. Однак Афанасій народився на Берестейщині – українській етнічній території, яка зараз, правда, знаходиться в складі Білорусії. Значна частина його життя пов'язана з Брестом та Берестейщиною. Його «школою» чернечого життя став Межигірський монастир – один із головних осередків православного традиціоналізму на Київщині. Головний твір «Діаріуш» А.Филипович написав, перебуваючи в Києво-Печерському монастирі. Загалом його діяльність цілком вписується в контекст релігійно-філософської думки України ранньомодерного періоду.

У молоді роки А.Филипович знаходився при дворі канцлера литовського Лева Сапегі, опинившись у коловороті великої політики. З того часу політичне життя «не відпускало» А.Филиповича. Хоча, схоже, він намагався його уникнути, ставши православним ченцем. Перебував у згаданому Межигірському монастирі, Святодухському – у Вільні, Дубойському – біля Пінська, а після нього – в Купятицькому монастирі коло Кобрини. Звідси в 1637 р. відправився до Москви за милостинею, «ялмужною».

А.Филипович опиняється в таборі православних консерваторів типу І.Копинського, які орієнтувалися на Москву. Це чітко простежується в його «Історії подорожі до Москви», яка ввійшла в «Діаріуш». У ній сказано, що Купятицька Матір Божа наказала А.Филиповичу податися до столиці Росії. Саме ж Московське царство він зображує як захисника й надію православних. Говорить, що на південному кордоні Російської держави зосередилося багато українських козаків, котрі хочуть перейти під руку царя. Як відомо, подібні еміграційні настрої були характерні й для І.Копинського. У «Історії подорожі...» Афанасій закликає

¹⁶⁶ Грушевський М. Історія української літератури. – К. : Либідь, 1995. – Т. VI. – С. 542.

московського царя стати на захист православних України й Білорусії, «звитяжити неприятелів наших», що фактично було заклик до його втручання в справи Речі Посполитої.

Подорож до Москви сприяла підняттю авторитету А.Филиповича в очах православних традиціоналістів. У 1640 р. він стає ігуменом братського Симеонівського монастиря в Бресті, включається в активне політичне життя, бере участь у сеймах, виголошує з сеймової трибуни свій твір «Супліка», закликаючи короля Владислава скасувати унію. Такий радикалізм не сподобався владі. Очевидно, не без її тиску київський митрополит Петро Могила викликає Афанасія на церковний суд. Потім А.Филипович опиняється в ув'язненні в справі свого колишнього вихованця Яна Луби. Перебуваючи у варшавській в'язниці, він пише низку творів – «Новини», короткий трактат «Фундамент непорядків у Римській церкві», «Третя супліка», «Підготовка до суду», «Побожна порада», в яких дає практичні поради королю, нарис «З семи дарів Святого Духу» та невеликий богословський твір «Про фундамент церковний».

Найбільш відомим твором А.Филиповича став «Діаріуш» («Щоденник»). Цей твір є багатоплановим і його не можна вважати класичним діаріушем. У ньому об'єднані подорожні записки автора, його спогади, щоденникові записи, автобіографічні нариси про пережите, легенди й містичні видіння. До речі, А.Филипович твердо вірив у різні чудеса, божественні знаки, які передбачають майбутнє. І текст «Діаріуша», і деякі дії автора свідчать про його порушену психіку. Є у творі послання й листи, викривальні промови, конспективні начерки деяких статей, трактати богословського характеру і навіть вірші. Твір пронизує ідея антиуніатської боротьби. У ньому зустрічається гостра критика світських та духовних мововладців з найвною вірою в благородство польського короля, щира проповідь «розумної міри» в громадському житті, яка поєднувалася з войовничими погрозами наближення «божого суду» й рішучими закликами до відкритої боротьби.

Крайній православний консерватизм А.Филиповича, зрозуміло, аж ніяк не влаштовував ні світські урядові кола, ні офіційну православну ієрархію. П.Могила не випускав Афанасія з монастирського ув'язнення аж до своєї смерті в 1647 р. Вийшовши на волю, письменник знову кинувся у вир боротьби. 1 липня 1648 р. його схопили й звинуватили у зв'язках з Богданом Хмельницьким, а 5 вересня розстріляли в селі Гершановичі неподалік Бреста. Так трагічно закінчилося життя цього публіциста-консерватора, якого В.Шевчук влучно назвав «лицарем абсурду»¹⁶⁷.

Для А.Филиповича, як і для його соратників, притаманним було різке неприйняття унії, відмова від будь-яких компромісів із католиками й уніатами, дотримання «чистоти» православ'я, а в плані політичному – орієнтація на «єдиновірну» Москву. По-своєму символічно, що А.Филипович загинув як мученик за справу Б.Хмельницького. Власне, такі, як він, православні консерватори і готували ідеологічне підґрунтя Хмельниччини. Тому логічним її завершенням стало приєднання українських земель до «єдиновірної» Московії.

¹⁶⁷ Шевчук В. Муза роксоланська. Українська література XVI – XVIII століть. – К.: Либідь, 2004. – Кн. 1. – С. 165.

О ЕДИНОЙ ВѢРѢ

СОЧИНЕНІЕ

ОСТРОЖСКАГО СВЯЩЕННИКА ВАСИЛІЯ

1588 года.

|| (1 нем.) * О ЕДИНОЙ ИСТИННОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ВѢРѢ И О СВЯТОЙ СОБОРНОЙ АПОСТОЛСКОЙ ЦЕРКВИ, ОТКУДУ НАЧАЛО ПРИНЯЛА, И КАКО ПОВСЮДУ РАСПРОСТРЕСЯ.

Предслово.

Бога благаго благостию, по благодати Господа нашего Иисуса Христа и по действию Святого Духа. Иже отъ божественныхъ писанийъ извѣстнашеся, и прелесть дьяволу опутникаше, и мрачныхъ лукавыхъ сѣтей его избѣжавше, не терпѣть прочее нѣкъ не препода-ти, да не отъ нечестива въ пагубная ереси, шадше, своего спасенія отпадутъ. И понеже бо врагъ плевель свой шевелити угодилити изыче, || (об. 1 нем.) и симъ сластолюбивыхъ неутвержденныхъ человекъ души, яко птици силою, въ

свою погнелъ лонитъ, насѣвши мно-го душегубныхъ ересей чрезъ лука-выхъ сосудовъ своихъ растлѣвшихъ че-ловѣкъ. Мы же, опутивши прелести его, съ пророкомъ * въ Господу изъи-емъ, глаголюще: «благословенъ Го-сподь, иже не дастъ насъ въ лонитву лубомъ ихъ. Душа наша яко птица избавиася отъ сѣти ловищихъ: сѣть съ-крушиася, мы же избавлени быхомъ».

Сего ради мало вѣщо о истинней вѣрѣ писаниемъ предложихомъ. Аще бо и сами есмо ку дѣлаемъ тоа дѣла-ни; но инытоже должеть сый нерадѣ-ниемъ съкривати истину.

Яко бо единый истинный въ Троици покланяемый Богъ естъ, а не много боговъ (яже поганстѣмъ || (2 нем.) наро-ди, отъ бжсовъ прельщасема, иногда въ почитаніе многобожіа испадоща), также и единая истинная вѣра, а немного вѣръ (яко отщепенци, съ подущеніи

* 1-я нем. страница (съ оборотомъ), въ экземпляръ Императорской Публичной Библиотеки, съ котораго воспроизводится это сочиненіе, тщательно скопирована, помѣтивъ утратенной. * Псал. 123, ст. 6–7.

матанскаго въ различныи ереси укля-
 чившеся, въ мнѣни раздробляючи пре-
 рочнати ту обмѣнати. Но якоже еди-
 ный Богъ истинный есть и не отъи-
 няется никогда, еси и вѣра въ
 единаго истиннаго Бога всегда непре-
 мѣнна и неразрѣнна пребываетъ. Точнѣ
 умни отступившии вѣри повреждаются
 въ вѣрѣхъ мунимъ со діаволомъ осужа-
 ются. Ибо лже крещеніе ино, только го-
 вѣть не есть, вѣрѣны похибѣнемъ истин-
 наго состоитъ. Якоже бо осудѣниемъ
 правды вѣрѣны несутъ, или отпе-
 чатьемъ свѣта божіею || (об. 2 нем.)
 ересью свѣта божіею осудѣваемъ и прочия
 чуждъ, — еси не оставимъ и прочия
 страстными падути, еси убо впадающе
 въ душевную, еси убо впадающе
 въ тежнѣсть ересей, ли-
 чимъ ереси, порабѣщаемъ
 единнаго вѣрѣны. Намедню же
 ереси, безъ вѣрѣны отъ истина вѣрѣ,
 лени, обличены отъ истина вѣрѣ,
 такъ же, ереси такъ же, исчезаютъ.
 О чомъ же, еже къ какому нибудь про-
 читавши въ книжцѣхъ, еже
 о вѣрѣ и о божестве, въ книжцѣхъ сей
 написаныхъ, въ вѣрѣхъ мощно есть.
 Аще бо къ какому нибудь угодно обрѣтѣ-
 ся, написаныхъ въ вѣрѣхъ
 въ вѣрѣхъ православныи, но раз-
 лики православныи
 не, написана быша,
 въ вѣрѣхъ прелестію
 вѣрѣхъ уволена будутъ.
 ереси повелѣно пре-
 че апостола) прелестію
 человѣкомъ, еже до-

волии будутъ и истинъ научити. И
 аще кто не есть вѣрѣны, таковой ин-
 жѣ слышати естъ достояни. Житіе бо
 различно иущимъ, спотомъ уподобля-
 нимся, не повелѣ Господь бисерей по-
 метати¹. Мнози бо слышати и прочи-
 таютъ Божіе евангеліе и апостольская
 ученія и никакже разумѣютъ истину.
 О таковыхъ великій Павелъ глаго-
 леть: «аще закрыто благоговѣніе
 наше, тогда въ таковыхъ которіе на
 крещеніе идутъ закрыто есть, въ кото-
 рыхъ печалование вѣра сего заслѣпно
 разуми ихъ».

Конецъ предисловію⁴.

|| (I) Апостолъ глаголетъ:
 «Единъ Господь, единъ вѣра, едино
 крещеніе, единъ Богъ и Отецъ всѣмъ,
 иже надъ всѣми и о⁵ всѣхъ и въ
 всѣхъ насъ»².

А если такъ есть, иже единъ Го-
 сподь, единъ вѣра, то мыслитъ быти
 кнѣше всѣ вѣрѣ облаудимъ, змыслимъ,
 которыхъ не только межн невѣрными,
 але и межн пачымаемыи христиани
 романте ся намъ шило. Дн того по-
 треба, съ початку вѣрѣны, аждо
 конца доводѣ выправити, и едину
 истинную вѣру показати, а змыслимъ
 всѣ отщепенства, иже прелестные и
 облудимъ, || (об. I) (обнаж)ити³ и об-
 личити.

[Яво] апостолъ учить насъ: «аждо
 живота (рече) отъ змыхъ и лука-
 выхъ чловѣхъ, не всѣмъ бо естъ вѣ-
 ра, аще и вѣрѣны естъ Господь»².

1 Матѣ, гл. 2, ст. 2. 2 1 Кор., гл. 20. 3 2 Кор., гл. 115, гл. 4, ст. 3—4:
 «арине благоговѣніе наше, въ гибнущихъ естъ покровено, въ
 не-мъ разуми невѣрныхъ». 4 Оборота 3-ей мѣстн. страници
 въ старопечатномъ экземплярѣ набрана крупнымъ шрифтомъ и от-
 лична * Въ тепрешней печати «черезъ». 5 Ефес., гл. 224, гл. 4, ст. 5—6.
 6 Киевск. Духовн. Академіи. 7 2 Солук., гл. 3, ст. 2—3.

Мысли бо ся вѣрвати Жидове и
 Агаряне и ины подобные еретиковъ,
 власть такъ, яко и лукавн бѣси вѣ-
 руютъ. О нижше блаженный Яковъ¹
 въ посланію своемъ сномънаеть. Вѣра
 бо, яко апостолъ пише¹¹, слытимаъ аде-
 цова или предана единомъ; слытимаъ, а
 не сверимъ отщепенцамъ; единомъ
 предана, а не частопротъ сл отъиляеть,
 но непреложна воста пребываетъ.

Прежде закона убо праведному
 Ноеви и потомству его, Аврааму, Иса-
 аху и Якову, и прочимъ слытимаъ, по-
 велѣна божественна хранящимаъ, пре-
 дава быти вѣра¹², а не || (2) словес-
 нимаъ сладостолбимаъ. По семь Моу-
 сеомъ данъ быти законъ въ Сионѣ. Се-
 го ради въ Иерусалимъ пророки по-
 слымаемъ бху, тамо истинно вѣрвати
 научающе, и Христова пришествіе явѣ-
 щачаще¹³. Тамъ же слытимаъ непоро-
 чнаа церковь основаніе заложенна въ
 самомъ Исусѣ Христѣ, яко на камени
 краенъ уголныхъ будовахшеся, яко естъ
 писано: «се азъ вложу въ основаніе
 Сионе камень многоцѣнитъ, избранъ,
 кривоуголенъ, честенъ, въ основаніе ему,
 и вѣруай въ оны не постыдится»¹⁴.
 Аще и вѣрѣны являть блаженнаго вер-
 ховнаго апостола Петра фундаментомъ
 или основаніемъ церкви Христовѣ, па-
 чезе отъ словъ тѣхъ, еже Господь
 навѣ Исусъ Христосъ глагола Петроу:
 «ты еси, Петръ, и на семь камени
 со(об. 2) вѣрвати церковь мою»¹⁵.

Но заште такои, неразсудже гла-
 голече, плотскими мудростіемъ не-
 дугууть. О чомъ и апостолъ¹⁶ поскѣ-
 чаетъ мовати: «не плоти ли есте, и

по человечеству ходите? Кгдаже мо-
 ли кто: имъ естъ Павломъ, а я Аполо-
 сомъ, я Кнеишъ, а я Христомъ» и
 прочал.

Не рече бо Христосъ Петроу: «на
 тобѣ, Петре, съзжду церковь мою»,
 но «въ семь камени съзжду церковь
 мою», то естъ на вызнанію томъ. Яко
 блаженный Петръ казалъ, егда Хри-
 стосъ питалъ апостоловъ своихъ: «а
 вы, рече, кого яа розумѣете бити».
 Петръ же, яко предводитель, отъ всѣхъ
 апостоловъ отъицавъ рече: «ты еси
 Христосъ, Сынъ Бога живаго». Яво и
 евангеліе¹⁷ научаетъ: «иже аще
 исповѣсть яко Исусъ естъ Сынъ || (3)
 Божій, Богъ въ немъ пребываетъ, и той
 въ Божѣ». И пакы: «аже вѣруай,
 яко Исусъ естъ Сынъ Божій, отъ Бо-
 га рожденъ естъ»¹⁸. И пакы: «кто
 естъ побѣдилъ мръ? Тотко вѣруай,
 яко Исусъ естъ Сынъ Божій» и про-
 чал¹⁹.

На томъ тогда възванію, яко на
 твердомъ камени, всѣ правоѣрныи бу-
 думся. О чомъ и слытъ тѣи блаженный
 Петръ научаючи насъ въ первомъ ли-
 стѣ своемъ пише и, писмо о томъ
 приводити, мови²⁰: «повеже слошото-
 вали есте, яко блага Господь, въ не-
 му же приходити, камени живу, и слы-
 ми, яко камени живо, будѣются въ
 храмъ духовный. Заеи пишетъ въ кни-
 гехъ²¹: се полагаю въ Сионѣ камень
 кривоуголенъ, избранъ, честенъ, и вѣ-
 руай въ оны не постыдится», и про-
 чал. И пакы Павелъ апостолъ глаго-
 леть: || (об. 3) «по благодати, давленъ
 мий, яко прекудра архитекторъ осно-

1 2 Іаковъ, гл. 2, ст. 19. 11 Іуд., гл. 77. 12 Псал., гл. 28. 13 1 Петр., гл. 38. 14 Исая,
 гл. 28. ст. 16. 15 Матѣ, гл. 16, ст. 18. 16 1 Кор., гл. 127, гл. 3, ст. 3—4: «не
 шоготіа азъ есте и по человечеству—». 17 1 Іоан., гл. 22, гл. 4, ст. 15. 18 1 Іоан., гл. 73, гл.
 5, ст. 1. 19 1 Іоан., ст. 5. 20 1 Петр., гл. 38, гл. 2, ст. 8—6. 21 Исая, гл. 28; Давид., 10;
 Матѣ, гл. 87.

наше положихъ, а ишій на томъ буде. Основаніа бо нѣаго нѣктоже помѣжити можетъ нѣче декашаго, еже есть Исусъ Христосъ¹. О собѣ же апостола глаголетъ: «такъ насъ нехай разумѣ челоуѣкъ, яко слугѣ Христовы и строители тѣмъ живимъ Божиимъ»².

А иже святое писаніе свидѣтельствуетъ, яко съ вышей приточило («Тако глаголетъ Господь се: покладѣю въ Сионъ камень многоцѣннѣе, въ основаніе ему»), тогда явно великому правдолюбившему, яко и гдѣ и гдѣ, кроуѣ въ Иерусалимѣ начало истинное вѣры, и святое непорочное апостольское церкви основаніе и созидаіе совершился и тако утвердился. Съ которое, яко съ жереда и матки, посподу ||(4) въ вселенней православная вѣра и всѣ благочестивыя соборы церкви распространился, яко пророкъ глаголетъ: «основаше его на горахъ святыхъ; любить Господь врата Сиона, нѣче всѣхъ селеній Иакоуовыхъ. Преславно воздаше оубо о тебѣ, граде Боній! Маткою Сиона называти будутъ люди, а челоуѣкъ родися въ немъ, и той заложилъ его ишній. Господь оновѣсть въ книгахъ людехъ, и княземъ всѣмъ, которые были въ немъ, яко веселѣлися всѣмъ мѣшкане въ тебѣ»³. И пакы нѣче пророкъ⁴: «Наведу (рече Господь) на тебе руку мою, и роспашу въ чистоту, а непокаряющихся выгублю, и отыйму всѣхъ илюстивовъ отъ тебе, и всѣхъ пышнѣмъ уворою. И приставлю судѣ

твою, яко исперва, и радни ||(об. 4) твою, яко предъ тѣмъ потомъ будешь названо мѣсто правдиво, маткою надъ мѣсты, вѣрній Сионъ». И пакы: «ррадоваломся съ того, яко ми речево: въ домъ Господень внидемъ. Стояще быху ноги наши въ палатахъ твоихъ, Иерусалиме. Иерусалимъ будешь яко градъ. Тѣмъ бо сподѣлися поколѣныя, поколѣныя Господня, свидѣство Израилево ку визнаваю имени⁵ Господня» и прочая до конца о томъ.

Оъ котораго града или мѣста всѣ роуныхъ мовъ народове вѣру и науку приняли сподѣбшася. Оттуда же и божественнымъ писаніемъ съпѣтыхъ книгъ просвѣтишася. И всѣ православныя церкви и соборы, яко отъ матере и жереда, посподу розмножишася, яко есть писано: ||(5 съ об.)⁶ «отъ Сиона изиде законъ, и слово Господне изъ Ерусалима»⁷. «Отъ восходу солнца до заходу хвалю имя Господне»⁸. Яко пророкъ глаголетъ: «отъ Сионъ градъ и возбранитель нѣптъ; очи твои узрѣтъ Иерусалима градъ богатій»⁹.

Въ истину бо богатій и мати есть градъ сей всѣмъ вѣровавшимъ, не съмъ маловерѣннѣмъ, глѣбнѣмъ и погнѣбнѣмъ богатствомъ кня, но живимъ вѣрными и спасенными чудеса Христовыми обогатися. «Видемъ, рече пророкъ, въ прибытїи его и повелѣбшася на мѣстѣ, гдѣ стояли ноги его»¹⁰.

Въ¹¹ Иерусалимѣ бо Господь нашъ Исусъ Христосъ въ Вифлѣомѣ отъ Пречистыя Дѣвицы родися по плоти.

¹ 1 Кор. глв. 126, гл. 3, ст. 10—11. ² 1 Кор. глв. 130, гл. 4, ст. 1. ³ Тако насъ да нещуетъ челоуѣкъ, яко слугѣ Христовы и строители тѣмъ живимъ. ⁴ Псал. 86, ст. 2—3, 5—7. ⁵ Исайа, гл. 1, ст. 7—26. ⁶ Псал. 121, ст. 1—4. ⁷ 5-8 (съ оборотомъ) страницы не достаетъ въ экземплярѣ Императорской Публичной Библиотеки; пробѣла пополнена по древнему списку сочиненіи свещ. Василия, принадлежавшему Киевской Духовной Академіи. ⁸ Исайа, гл. 2, ст. 3; Мих., гл. 4, ст. 2. ⁹ Псал. 112, ст. 3; Малак., гл. 1, ст. 11. ¹⁰ Исайа, гл. 37, ст. 30. ¹¹ Псал. 131, ст. 7. ¹² На пошѣ: «1».

Въ¹² Иерусалимѣ отрочатемъ будучи въ перломъ принесемъ, и отъ праведнаго старца на руку въсприятъ быль, еможе, яко Бога, старецъ выслушавъ благословилъ.

Въ¹³ Иерусалимѣ въ Иерданѣ рѣцѣ отъ Иоанна крестися, погрузилъ грѣхамъ коероднаго Адама; еможе небеса отверзшася, и голось отъ Бога Отца съ небесе облявомъ спомашеся, излюбленнымъ Сыномъ его именуа, и Духъ Святый видома голубиннымъ образомъ отъ Отца сподѣлаше напъ, свидѣтельствовавшаго поваяюще, абы съ явне оказала приличнаго божества призывотость.

Въ¹⁴ Иерусалимѣ преобразился на горѣ Фаворстей, показуи ученикомъ славу своего божества, тогда елико икѣстѣи або стерѣити могли.

Въ¹⁵ Иерусалимѣ перваго епископа блаженнаго Іакова самъ Господь устрои и постави и съитилъ¹⁶. Тамъ же и апостоломъ ||(6) своимъ пребывати повелѣ.

Въ¹⁷ Иерусалимѣ Господь нашъ Исусъ Христосъ, спсєніа ради йашего, за преступленіе родоначальника првотца нашего Адама, божестіе и кукъ и смерть претерпѣлъ¹⁸.

Въ¹⁹ Иерусалимѣ въ гробѣ положенъ быль, съ котораго и долнесъ, въ день спасительнаго изъ мертвыхъ въскресенія Господа нашего Исуса Христа, еможе гдѣ гдѣ единаго, огнь събѣту подобный заалжеться, на увѣреніе единны истинныя вѣры свѣтла Восточныя церкви.

Въ²⁰ Иерусалимѣ въ мертвыхъ всталъ, и ученикомъ своимъ чрезъ 40 днѣи оказуишася съ ними адаль, узрадуи

ихъ, яко не привидѣнемъ, алы истинною отъ самъ есть, имже и повелѣ и гдѣ въ Иерусалима не отлучатися.

Въ²¹ Иерусалимѣ отъ горы Оливны възнеси на небо, ||(об. 6) и ученикомъ своимъ благословилъ, которые протившася оттогда, алы евангелиста²² оинсѣ, въ великою радостію въ Иерусалимѣ, были тѣмъ уставиче въ перни, хвалити и благословити Бога.

Въ²³ Иерусалимѣ, аны гдѣ и гдѣ не отлучаючися, апостола, водле повелѣнія Христова, ожидавалъ обѣщаніи Отцовское, смѣрѣчь угѣшительнаго Парамента всесвятнаго Духа. Который, видоме у огнѣстѣхъ языкахъ съспедилъ, на апостоловъ съль, на единаго кожемо ихъ, и всѣхъ ихъ романтѣмъ мовъ або языкомъ въ помѣтено научилъ. И властные sprawy Господа нашего Исуса Христа, въ наше спасеніе плотію съдѣланные, иже прежде апостола, плотскимъ мудроваіемъ съдержимы еуща, до конца не опущены, иже разумѣны, — то Духъ ||(7) Святый имъ открылъ и обьяснѣлъ, и смѣлѣны ихъ съдѣлалъ. Тамъ нѣче розмножился по вселенней, межѣ народы неоваидими Бога, власне алы овечки мои волкъ, оновѣдучи евангелію всему створеню, не божили болѣть убивающихъ тѣла.

Въ²⁴ Иерусалима всѣ народове ученики истинное вѣры христіанское быти сподѣбшася. О томъ самъ Христосъ свидѣтельствуетъ апостоломъ глаголю: «будете ми свидѣтели въ Иерусалимѣ, и во всей Іудей, и Самаріи, алы до остаточныхъ земель»²⁵. «Потреба бо (рече Христосъ)²⁶, абы съ выдолжило все въ законѣ Моисеовѣ, въ

¹² На пошѣ: «2». ¹³ На пошѣ: «3». ¹⁴ На пошѣ: «4». ¹⁵ На пошѣ: «5». ¹⁶ Златоустъ, бесѣда 88. ¹⁷ На пошѣ: «6». ¹⁸ Лук., глв. 114; Дѣян., гл. 1. ¹⁹ На пошѣ: «7». ²⁰ На пошѣ: «8». ²¹ На пошѣ: «9». ²² Лук., глв. 110. ²³ На пошѣ: «10». ²⁴ На пошѣ: «11». ²⁵ Дѣян., гл. 1, ст. 8. ²⁶ Лук., глв. 114, гл. 24, ст. 44—49.

пророцѣхъ и псалмѣхъ о мѣхъ. И отвори смыслъ ихъ къ зрѣнію писма, и реку имъ, какъ тако писано есть, и тако потреба утерѣти Христу, || (об. 7) и воскресути въ мертвыхъ третьего дня, и оповѣдаться въ имя его покаянію и отпущенію грѣховъ въ всѣхъ народѣхъ, почавши отъ Іерусалима. А мы есте свѣтло тому. И се азъ пошлю обѣтнику Отца моего на васъ; вы же сѣдите въ градѣ Іерусалимѣмъ, покуда придѣтсѣа коудю въ мѣсто крѣпости. А какъ въ Іерусалимѣ начало и свершеніе спасенія нашего судѣна, яко пророкъ явше: «выбралъ Господь Сіона и уподобалъ его ку жилищу собѣ, то есть покой мой въ иѣхъ иѣхъ, здѣ вселѣхъ, якоже уподобалъ его». Не на время явше, але на вѣкъ вѣкомъ покой Господень въ Іерусалимѣ быти пророкъ оповѣдаетъ. «Влагословенъ (рече Господь) отъ Сіона, живи въ Іерусалимѣ»².

Съ тѣхъ всѣхъ причинъ явше есть возмозу, || (8) адралъ смыслъ иѣюще-му, яко кроуѣ единыа истинныа сѣтѣа Восточныа церкви въ Іерусалимѣ нащенное и навоеныа вѣры, и не-преможно содержимыа, всѣ иѣшнѣ вѣры облудны суть, суетны и прелестны, отъ супротивнаго духа черезъ растлѣнныхъ человекѣхъ отъ ложныхъ басней сѣсталины и наможены, на пагубу сластолюбивымъ и неѣждамъ, влѣлюбивымъ сей прелестной погнѣбающей вѣкѣ.

Въ³ Іерусалимѣ бо въ второму пришествію Христову, еже есть страшно-му оному суду, воздашу коужде по дѣломъ его, писаніе быти свидѣтельствуеа. Яко пророкъ⁴ глаголетъ:

«Госъ Боговъ Господь глагола и призва землю отъ востоку солнца и до западу. Отъ Сіона благогласіе || (об. 8) красоти его. Госъ аве придетъ, Госъ вѣнъ, и не премолчиа. Огнь предъ нимъ възгорѣа» и прочая. И пави: «Іерусалимъ зиждѣа, яко градъ; тамо сѣдоша престолы на судъ, престолы въ дому Давидовѣ». И иѣхъ пророкъ⁵ глаголетъ: «и пришеда, ста Господь Богъ мой, и всѣ слѣтѣи съ нимъ. И стануть ноуѣ его въ день отъ на горѣ Елеонстей, еже есть право Іерусалиму на востоку». О чомъ и ангелы свидѣтельствоваху апостоломъ, егда отъ горы Елеонскіа возвошашесѣ Христосъ: «что (рече) стоите, прище на небо: се Іисусъ возвошѣа отъ васъ на небо, такоже и придетъ, иже образомъ видѣсте его идуща на небо»⁶.

Сего ради всѣ, которые отрывалѣа отъ единыа истинныа вѣры, въ Іерусалима, яко въ жатки и жерела, пшеницѣа, тавошн, || (9) якъ писаніе свидѣтельствуеа, чюжи суть божественнаго благословенія и Духа Святаго не-причастны. Яко пророкъ⁷ глаголетъ: «народове бо и крозеве, если которые тобѣ служити не будутъ, выгнаны». И пави другій⁸ пророкъ: «и будетъ елико ихъ оставѣа отъ всѣхъ народовъ, которые приходили на разорене Іерусалима, аходити будутъ годъ отъ году поклонити Царю Господу Вседержителю, и празновати въ свето-скивоушнѣно. А если которые не выйдутъ отъ всѣхъ поколѣній земныхъ въ Іерусалимъ поклонити Царю Господу Вседержителю, а не проложатъ къ Сіоняномъ, не будетъ на нихъ дождя».

² Псал. 131, ст. 13—14. ³ Псал. 134, ст. 21. ⁴ На пошн: «13». ⁵ Псал. 49, ст. 1—3. ⁶ Захар., гл. 14, ст. 5, 4. ⁷ Дѣян., гл. 1, ст. 11. ⁸ Исаіа, гл. 60, ст. 12. ⁹ Захар., гл. 14, ст. 16—17.

Сирѣчь харъ Духа Святаго не приходить на тѣловѣхъ. Яко и самъ божественный апостолъ⁹, свидѣтельствуеа: || (об. 9) «молимъ Ефесаномъ его о мноуѣ времени пребити у нихъ, не общаеа, но отречеа имъ реку: «яко подобаетъ ми всако празникъ приидущій сътворити въ Іерусалимѣ, пави же възвращусѣ къ вамъ, Богу хотѣщу». И пави: «суди (рече) Павелъ мимо ити Ефесъ, ако да не будетъ ему навосѣти въ Асін. Кванѣль бо си¹⁰, если можно будетъ ему въ день пятидесятый бити въ Іерусалимѣ». «Будетъ бо (рече пророкъ)¹¹ всако, еже призоветъ имя Господне, спасетъ, ако въ горѣ Сіонѣ и въ Іерусалимѣ спасемый». И иѣхъ пророкъ¹²: «и будетъ оставшій въ Сіонѣ и оставшій въ Іерусалимѣ; слѣти провозвѣтъ всѣ, иже суть написаны на живъ въ Іерусалимѣ». Яко и самъ божественный апостолъ¹³ глаголетъ: «никоѣ же: иду въ Іерусалимъ, во служеніе святымъ. Благоволиа бо || (10) Македоняне и Ахайа общеніе явше сътворити въ нишнѣ святымъ, живущимъ въ Іерусалимѣ. Благоволиа бо, и должины имъ суть. Еслибо въ духовныхъ справахъ сталѣа имъ учаснѣнами погнѣе, живины суть и въ тѣлесныхъ послуговати имъ». Надѣте еще просити апостолъ Римляне, «сѣби въ молитвахъ къ Богу поматили за немъ, иже бы таа послуга его, съ котороу до Іерусалима идетъ, приѣмаа была отъ святыхъ»¹⁴. Также и до прочихъ народовъ ишущи, не иѣдѣ гдѣ, едно въ Іерусалимъ къ святымъ милостивно призовети повелѣваетъ. Яко

и до Коринтоу¹⁵ сѣмноаетъ глаголаи: «О милостивы же, еже къ святымъ, явше устройку перевахъ Галатѣискимъ, такоже и вы сътворите. По единой отъ суботѣ (то есть первого дня || (об. 10) въ тыдню, сирѣчь въ недѣлю) кождо васъ да полагаеа въ себе халачи. Егдаже приду, которыхъ если сирбуете послаиѣа, тѣхъ послю привнести добротливостъ нашу въ Іерусалимъ. Аще ли же достойно будетъ и мѣхъ ити, съ мноуѣ поудутъ».

Смотрѣте убо ижебно и разумѣйте, каково потцлѣи и усердіе иѣваше божественный апостолъ еже въ Іерусалимѣ въ служеніе святымъ, яко путѣа шестивъ и прочая труды и бѣды подѣйма, ни во чомъ иѣвшѣа! Самъ свидѣтельствуеа¹⁶ о снхъ: «азъ (рече) не толю сѣзанъ быти [хоу], но и укрѣти въ Іерусалимѣ готовъ ема о имени Господа Іисуса. По днѣхъ же снхъ готовалѣа выдохомъ въ Іерусалимъ. Вышнѣа же намъ въ Іерусалимѣ, любезно приаа насъ || (11) братѣа. На утрѣнке иже Павелъ съ нами въ Іакову, всѣаже придоша старцы, и цѣловашъ ихъ». Въ Іерусалимѣ бо общеніе апостоли и старшіе пребывали¹⁷, и съ всѣхъ сторонъ отъ всѣхъ вѣровавшихъ о законѣ вѣры и о всахъ уставѣа до Іерусалима прибѣгли. Оттуду же уставы и обычаеа христѣанскіе, отъ апостола и старецѣа въ Іерусалимѣ сужены, по вселенней розмѣлаво. О чомъ самѣахъ апостола листы свидѣтельствуеа¹⁸.

И ктоахъ, православнымъ христѣаномъ именуемъ, тако нечюственъ

⁹ Дѣян., гл. [2]8, ст. 20—21. ¹⁰ Въ теперешнемъ текствѣ: «тѣмъже». ¹¹ Іоанъ, гл. 2 (въ старомъ ека. ошѣла: 3), ст. 32. ¹² Исаіа, гл. 4, ст. 3. ¹³ Рим., вѣд. 118, гл. 15, ст. 25—27. ¹⁴ Рим., вѣд. 119, гл. 15, ст. 30—31. ¹⁵ Корин., вѣд. 16, гл. 164, ст. 1—4. ¹⁶ Дѣян., вѣд. 45, гл. 21, ст. 13, 15, 17—19. ¹⁷ Галат., вѣд. 200, 201; Дѣян., вѣд. 36. ¹⁸ Дѣян., вѣд. 36, 37.

будетъ, окромя умысла нехотлии обезумитися, жобы мѣлѣ, живое божественное писаніе о единой истинной вѣрѣ, въ Иерусалима плывущей, опустивши, а на суеужныхъ свѣта сего мудростию надмешахъ человекъ || (об. П) наукахъ садитися?! Во истину таковой каждый прелща самъ себе погубляетъ. «Когда бо (рече апостола) ¹ отъ своея похоти влекоу и прелщается». Яко пророкъ ² глаголетъ: «Господь праведенъ сосѣчетъ шипъ грѣшниковъ (сирѣчь вѣчными муками). Да постыдятся и възвратятся всплѣти всѣ непакидцы Сиона, да будутъ яко трава на будованіи, которая, перійи имѣ выторгнена будетъ, восплетъ».

Аще бо и живое тѣло, нже сами истинныя вѣры пострѣлиши отпадоша, покушаются развратити правобѣрныхъ, и во свое злобѣріе уклонити, начеже саволобныхъ и саволобныхъ, нже прелщающе глаголютъ: «Зѣ Иерусалима, рече, признавши вѣру, неотъбине держимъ ея». Ибо если неотъбине || (12) вѣру держатъ, то что ради не кажутся зѣ Иерусалима? Но и святѣйшимъ патриархомъ зѣло спортивалются. Они же убо отъ святель Иерусалимскихъ святобныхъ прародитель своихъ во истинной вѣрѣ испитаны суть. А прародители отъ сего Господа нашего Иисуса Христа просвѣтившися, и отъ святыхъ апостолъ его святыхъ единыхъ истинныхъ вѣрѣ научившися. Также и благочестивыи отроци, сирѣчь чада своя, выхаживаючи въ ней единымъ по другыхъ отъ рода въ роды востающе, яко и доднесь, съ всѣми послѣдующими нѣ правобѣрными христіанамъ, повсюду

развѣнныи, Божію благодатию цѣло и неотъбине съблдается, и тѣмъ далече злобѣрныхъ отстоитъ, яко въсходъ солнца отъ заводу.

|| (об. 12) Обаче же ту каждый, кому ту съ обусторонъ подобій вѣру нѣтъ: если голымъ и мудре змышленымъ повѣстимъ людскимъ? чьимъ широму божественному писанію, и властнымъ соизителемъ Иерусалимскимъ? Много бо о семъ трудившися святѣйшіи патриархи и боговоении отцы, святѣйшимъ Восточнымъ церкваи, хотѣше отъ такова злобѣрія ихъ отвратити и во прежнее правобѣріе пакы устроити. Но ничтоже успѣша. Видѣши же ихъ непреклонное жестосердіе во испуленію правобѣрія заматорѣвшихъ и невоцѣлоу сѣмъ недутующихъ, оставшихъ ихъ во своей воли ходити. Самже подобачи ся угоднику Божію Моусею, изволивши въ нищетѣ хочъ межн поганымъ, яко овечки межн волками ³, || (13) въ люди Божіими правобѣрными христіанамъ страдати, наче нжми со злобѣрными дочаскую сладость грѣха нѣтъ, большее богатство разумѣючи быти—уруганіе Христова, анемжи скорби и великіе роскоши свѣта сего погубящіе.

Также и вамъ, вѣру истинную непрерывно держащимъ, сѣмъ подобаетъ вседушно наследовати, начеже самого Христа Господа и Слеса нашего. Яко апостола ⁴ научаетъ глаголю: «терпеливостью да течемъ на предлежащій намъ подвигъ, конраючи на начальника вѣрѣ и выволителя Иисуса, который за радость, напередъ ему лежащую, крестъ претерпѣлъ, и о срамотѣ не дбашъ, по правиди маестату Божіею свѣта». Якоже бо и звани есмо,

не до роскоши свѣта || (об. 13) сего погубящее, но до вѣчнаго живота неразрушимого. Самъ бо Господь глаголетъ ⁵: «царство мое не есть свѣта сего. Во если бы свѣта сего царство мое было, слуги мои возрушили бы ся на мѣю, абыхъ не видѣны быхъ Иудею». Аще бо и поустыли Господь Богъ судбами своими, нжеже единъ самъ вѣсть, граду святому Иерусалимскому разоретисл, и погани събладамеу быти; во вѣра истинная вско пераурушима и неотъбине пребываетъ. Аще и погани царствомъ земнымъ владуютъ; вѣроу же единъ Царь царущій Христосъ обладаетъ. «Яко не въ промислѣ людскомъ, нже въ мудрости человѣчей истинная вѣра състоитъ, но въ силѣ Божіей» ⁶.

Смотри недобродомлюхъ судьбъ Божіихъ, и непагоганнаиа благости || (14) и милосердіа щедротъ его! Како правобѣрніи отъ своихъ присныхъ развращенныхъ христіанъ поруганіе и досажденіе терпаще, избраннеи суне отъ истинныхъ вѣрѣ и ухщраеми отъ нихъ въ злобѣріе уклонитисл! Како пакы межн чужими и безбожными Агарями пребывающе, Божіимъ промисломъ незыбранно истинную вѣру и неперочий законъ Господень цѣло и невредно съблодающе исполняютъ! Во истинну «сила Господня, яко апостола глаголетъ ⁷, въ помощи нашей съвершится!» Якоже бо видимъ, яко невозбранно отъ супостатъ на святыхъ вѣсткахъ въ Иерусалимѣ офѣра отъ христіанъ Господу Богу всегда припожета. Яко чедо Господне удивляе и ужашъ обдермитъ супостатовъ. Коегождо

бо хѣта || (об. 14) въ свѣдѣтельство единыхъ истинныхъ вѣрѣ въ день свѣтлаго тридневнаго въ мертвыхъ встаніа Христова, у гробу Господня огнь, свѣту подобій, сходи завалется, отъ негоже и свѣта всѣ завалятъ. О чомъ всѣ народове въ Иерусалимѣ сущии возновдесеть розныхъ языковъ свѣдѣтельствуютъ. И сами Агарии, сирѣчь Турцы, самовидцы сѣмъ во вел хѣта бывающе, визнавають. Кромъ едины Римляне: видѣще не видѣти, и ушима ихъ также слышати! Но еще заираючи и прочимъ клеветати не устрашаются, глаголюще яко быти и фалшъ! Обачеже и напроштемъ влѣкому се розсудити лѣтѣй: подоба ли есть тѣмъ долгимъ временемъ, множае тысящи хѣтъ, лжи || (15) албо фалшъ състоитисл, и отъ такъ многихъ народовъ розныхъ языковъ облегчу и разорену не быти, аще не бы сила Божія врубна и супостатовъ развращала?

Мы же съ пророкомъ ⁸, веселитися о сѣмъ глаголюще не престаемъ: «Просвѣщайся, просвѣщайся, Иерусалиме, приде бо ти свѣтъ, и слава Господня въ тобѣ явша. Ото тма покрыветъ землю (сирѣчь свѣта сего роскошь любившихъ заслѣпѣть) и мракъ на языки, а въ тобѣ явится Господь, и слава его въ тобѣ досвѣтчна будеть. И поидутъ народове свѣтомъ твоимъ, и королеве свѣлостю розсвѣщеня твоего» и проча всѣ. И пакы ⁹: «и будутъ царѣ донтели твои, и влѣгшии кормители твои, и до земля явцы покло (об. 15) дѣтъ ти сл и прахъ ногъ твоихъ облануть» и прочая.

¹ Іак., авч. 50, гл. 1, ст. 14. ² Псал. 138, ст. 4—6. ³ Евр. авч. 329. ⁴ Евр., авч. 321, гл. 12, ст. 1—2.

⁵ Іоан., авч. 59, гл. 18, ст. 36. ⁶ Евр., авч. 125, гл. 2, ст. 4—5. ⁷ 2 (въ подл. омибка: 1) Евр., авч. 134, гл. 12, ст. 9. ⁸ Ісаіа, гл. 60, ст. 1—3. ⁹ Ісаіа, гл. 49, ст. 23.

А въ книжине нищеты и спустошено его, утѣшаючи его, глаголетъ Господь¹:

«За гнѣвъ мой поразихъ тя, илюсти же ради моя возлюбихъ тя. Народъ бо и кролеза, ниже тебѣ не поработаютъ, погыбнутъ. И наречешися градъ Господень вършии Сюзъ святого Израилева. За то што былъ еси опущенъ, и возненавидѣнъ, и не былъ помагачей тебѣ. И поставлю ты въ радость вѣчную и веселіе отъ народа до народа. И разумѣши, яко азъ Господь избавляющій тебе святый Израилевъ».

О вѣрѣ же, яко въ началѣ писанія сего положено, также ||(16) и еще о томъ повторити вѣрѣ потребно.

Вѣры нишею яко нѣгдаже не было, такъ и шить не естъ, и впередъ быти не имать, ороужіе единое истинное, въ единого иудейскаго Бога, въ трехъ ипостасехъ, отъ всеа разумна твари, ангимма и невидима, рече ангеломъ, и правобѣрныхъ человекъ ибруемаго, хвалимаго и покланяемаго. Такъ яко самъ едиnorodный Сынъ, Слово Божіе, Господь нашъ Исусъ Христосъ, истинный Богъ и Спась нашъ авостоломъ своимъ повелѣ—вѣс народы въ едиконачліа имъ крестити, глаголю: «шедше научите вѣс народы, крестите ихъ, во имя Отца, и Сына, и Святого Духа»². Сего ради и авостолъ³ плучаетъ глаголю: «старайтесь заховати || (об. 16) единевіе духа въ связаніи повою. Единое тѣло, единый духъ, единый Господь, единая вѣра, единое крещеніе, единый Богъ». И пакы⁴: «раздѣленія дарова-

ніеяъ суть, а тѣже духъ. И раздѣленія служеніеяъ суть, а тѣже Господь. И раздѣленія дѣйствіаъ суть, а тѣже Богъ, дѣйствіаъ всея въ всѣхъ».

Не иишу бо вѣру прежде закона и въ законѣ они благочестіаи муже имѣаху, едиже тужахъ едину истинную, иже и днесъ правобѣрніи христіане сдержажу. Но убо въ началѣ отъ създавіа міра, никакже бѣ мощно предавати истинна вѣру посполите всѣмъ человекомъ, еще невѣдущимъ о Богу. Якоже бо отроча родившеася, младо суще, аще и всѣ състави тѣлесніа, дыхавіе же и вса члвч(в)н(а), ||(17) и прочіи уди всего явду, съобразно имать прочимъ съвершеннаго върасту человекомъ, обачеже, младости ради и необученія знобѣ, всею члвч(в)н(а) съмладѣти, сирѣчь ходити, вѣнжати и дѣлати, не можеть; ниже члвч(в)н(а) и умомъ справовати, ажъ до вѣрсту и уквѣпленія члвч(в)н(а), члвч(в)н(а) и ума, хлвч(в)н(а) и звчч(а); по шимъ поваржомъ съвершеннымъ съ прочими дорослыми иштатися мощно бѣ ему, окомъ отъ осець мленовѣ. Томуку подобно и въ началѣ отъ сътворенія свѣта человекомъ неутверженными смислами въ познавіе единого божества, сътворенаго ихъ, не можно было истинное вѣры предавати, такъ яко не можно естъ отрочать, осычъ дошчыхъ, твердыя ||(об. 17) покармы питати. Прежде бо потону, беззаконно, яко дѣти неразумніа, во своей волѣ живуще, безсловеснымъ уподобившася; въ законѣ же жившихъ младенческому разуму авостолъ⁵ уподобляетъ: «егда бо (рече) быхомъ младенцы, подѣ стихіаи быхомъ осмо порабощени». «Но тогда убо, невѣдуще

¹ Исая, гл. 60, ст. 10, 12, 14—16. ² Эти три строчки въ старопечатномъ изданіи набраны крупнымъ шрифтомъ. ³ Матт., авт. 116. ⁴ Ефес., авт. 224, гл. 4, ст. 3—6. ⁵ 1 Кор., авт. 150, гл. 12, ст. 4—6. ⁶ 1 Галат., авт. 208, гл. 4, ст. 8.

о Богу, служимомъ немласте прирожденнымъ, во нестотнымъ богомъ»⁷. Сего ради прежде закона, во потонѣ, егда иззва Господь Богъ Авраама, повелѣвшеи ему изнати отъ родины своеа въ землю, которую мѣлъ указати ему⁸, не споминаетъ ему оныхъ невидомыхъ небесныхъ вѣчныхъ роскошей; во, яко младенца, бавчи сими видимыми мнокоходящими, утѣшаетъ⁹, обучуучи его разво||18)жити у великій народъ, и ведеи тужъ ему и потонству его въ обдержаніе дати. Въ которой потонѣ, аво первоученнѣ Христосъ Стефанъ повѣствуетъ, не мѣлъ Авраамъ вѣсѣдѣ, гдѣ бы стоиши ноги поставити¹⁰. Также и потонству его, егда изъ Египта извождяше землю, мленомъ и мидомъ иплвчу, дати обидовати. Но прежде повелѣи изъ обрѣзаніемъ на тѣлѣ позначитися, ави тымъ отъ инаша народу развоствѣ мѣл. И запровадилъ ихъ въ Египеть. Тамъ презъ чотыры ста лѣтъ явдуше размножилася. Божіагъ же поущеніемъ и неисклдованіаи судбамъ и промысломъ его, солобины ихъ Египтяне, тѣжними работами и неволями дручане. Аще бо бы не тако порабощени ||(об. 18) и удручени быши, то не бы сл обернули къ познавію Бога, спасающаго ихъ, ниже бы изъ Египту изнати вѣсхотѣли. Но и отъ ишедшихъ изъ Египту лючбою всѣхъ шести сотъ тысячъ душъ¹¹, окомъ два вѣрныа обрѣтошася, Исусъ Навинъ и Калефъ Ефонинъ; прочіи же всѣ за жестоту невѣрстаіа своего въ пустыни потреблени быши и погыбши¹², окомъ отродыи ихъ, еже въ пустыни отъ нихъ расплодилася, остана.

Сего ради Господь Богъ, яко жез-

ломъ указуа, отъ споволности отступичи ихъ, къ познавію своему привождитъ. Яко младенцы егда въ училище грамоты приводятся, первіе буквы прописують и складу писменнаго научаютъ, а гдѣ ся въ томъ выправати, ||(19) потонъ тогда до совершеннаго познавіа приводимы бывають; тако и Господь Богъ, не поущаючи Израильтиномъ дагдѣи споволне блудити, тогда, вмѣсто алфавитужъ и складу, наложилъ имъ законъ, и единое слово, на десетеро роздробивши, давъ имъ, ави, яко недовоспелыи по тыхъ десяти, аво по ступенехъ вѣсхотѣти, въ едину любовь къ ближнимъ, и тымъ къ познавію Бога приближнися.

Яко авостолъ¹³ свидѣтельствуеть, иже «вѣс законъ въ единомъ словѣ исполняется, еже любити Бога и ближнаго». Также о обрѣзанію аво значенію ихъ отъ инашихъ народовъ на тѣлѣ, и о поварѣхъ и о инашихъ тѣлесныхъ мнокоходящихъ справахъ авожинши устана, подѣ которой, ||(об. 19) аво подѣ яро, жестосердую шю ихъ подвожлѣ, ави въ тыхъ дотасныхъ трываочи училися понижаню, яко младенцы любуиамъ и складу, авъ до пришествія истинна вѣры и познавіа вѣчныхъ небесныхъ благъ. О чмъ авостолъ¹⁴ свидѣтельствуеть глаголю: «прежде пришествія вѣры, подѣ закономъ строжени быхомъ, автворени въ хотѣщую вѣру открытася. Прото законъ наставнятъ намъ бысть въ Христа, авомъ отъ вѣры усравадливени были. Пришедши же вѣрѣ, кому болѣе не подѣ вѣстномъ осми (рекше не подѣ закономъ)» и проча. Жестосердый же народъ Жидовскій, отъ врага и неважестинна

⁷ Галат., авт. 210, гл. 4, ст. 8. ⁸ 1 Момо. 12. ⁹ 1 Момо. 12. ¹⁰ Дѣян. 17. ¹¹ Числ. 14 и 32. ¹² 5 Момо. 1. ¹³ Галат., авт. 212, гл. 3, ст. 14. ¹⁴ Галат., авт. 208, гл. 3, ст. 25—26.

спасения рода человеческого диявола зведешый, засадился на дочасноу, рече на Моисеи, законѣ, властие ||(20) яко діти на азбукахъ. И опершихся, далий до свершения науки и познания истинна вѣры поступовати не хотятъ. И въ томъ упорномъ безуміи своемъ залучили досидѣти. О ниже самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ свидѣтельствуєтъ ¹: «ны (рече) отца вашего диявола есте, и покоти отца вашего хочете творити» и проча. Яко апостолъ ² глаголетъ: «аще бо бы первый отъ законъ доисовалый былъ, не бы второму шпайдалося мѣсто».

Сего ради Господь Богъ Вседержитель, подавши законъ людемъ Жидовскому черезъ Моисея угодинка своего, и мѣсто образъ Іерусалимъ градъ святыи, тамъ же, а нигдѣ индѣ, ну хвалѣ имени своего храмъ създати повелѣ. Яко пророкъ свидѣтельствуєтъ глаголю: ||(об. 20) «избра Господь Сиона, изволи я въ мѣстѣ собѣ. Се покой мой въ вѣкъ вѣка, здѣ поселюся, яко изволихъ я». Тамъ пророкъ послаемъ быху, поучаючи и умоуниючи людъ вѣроваши, оновѣдючи пршество Христово. Тамъ, яко ся вышней о томъ написало, всему спасенію нашему начало и свершение бысть, и единой истинной вѣрѣ доковченіе и утверженіе съдѣяся. О которой вѣрѣ самъ Господь свидѣтельствовалъ ³, утвержаючи ея званиемъ и чудесъ и различными моцми, и Духа Святого раздѣленнымъ во своей его воли, абы надъ то, што ся вже исполнено и зявлено и чюдми божественными утвердило, иншихъ вѣрѣ не шукали, и никому ся шведати въ томъ не давали. Яко ||(21) о томъ

апостолъ ⁴ крѣпко усугубля запрещаєтъ глаголю: «по аще вы, или ангель съ небесе благовѣстити вамъ наче, еже благовѣстити вамъ, алажема да будетъ. Якоже предрекохомъ, и кнѣи шакъ глаголю, аще кто вамъ благовѣстити наче, еже прѣсте, алажема да будетъ».

А такъ аще и мнитъ вѣроваши отъ скудоумія нерозсудимы, много розманитыхъ вѣрѣ быти, но, окромъ единого истинна вѣры, инше всѣ суть суетны, облудны отъ лжи съставленны, отъ самого диявола черезъ растлѣнныхъ и лудныхъ чюдныхъ наставленъ на пагубу неувереннымъ скудоумнымъ и сластолюбнымъ чюднымъ, о ниже вмѣсто Бога чреву своему поработились. Смыслъ бо оружіемъ, рече чревоулюбимъ или сласто|| (об. 21) любимъ, врагъ Адама изъ рай изгнана быти сътвори, и Еврейскій родъ въ идолослуженіе уклони, и иншихъ многихъ родовъ, прежде пршества вѣры, на погубленіе привелъ. Также и нинѣ, по пршествіи Христовѣ, не прѣстаетъ въ смыхъ противленія волю свою врагъ дѣйствующе, много пагубныхъ ересей вмѣсто вѣры владиваа межъ христианами росѣяветъ, и сими слабыхъ и нестѣпныхъ прѣщаєтъ, яко да, межъ многими прѣстными его вѣрами погрѣшавше, истинна вѣры не познають, и своего спасенія отпадше съ нымъ, въ геескіа муку осудившеся, извержени будутъ. Аще бо и мнитъ погрѣшавше вѣры истинна—вѣровати Богу, но всяко суетна, ложна, блсовала ||(22) вѣра таковыя. Яко апостолъ ⁵ свидѣтельствуєтъ глаголю: «и бѣси вѣрують и дримать». Якоже бо овалныхъ Жидовъ врагъ

¹ Іоан., зав. 32, гл. 8, ст. 44. ² Евр., зав. 319, гл. 8, ст. 7. ³ Мате., 75; Дѣян. 33; Евр. 305. ⁴ Галат., зав. 189, гл. 1, ст. 8—9. ⁵ Іаков. зав. 53, гл. 2, ст. 49.

прѣстивши, яко дітей немыслимыхъ на азбукахъ запалъ, не поущаючи далий поступовати нмъ къ познанию истинна вѣры, но и на самого, извоже вѣровати подобаетъ, на Христа Сына нашего изоружилъ ихъ, и на правотѣрныхъ враждовати и маетности ихъ выдужати устроилъ. Также и безбожныхъ Измаилтянъ, ли Агарянъ, рече Турковъ и Татаръ, сквернымъ посомъ Мошьметомъ прѣстидъ, и крови христіанскія проливати, и маетности чюдже разхищати устроилъ ихъ, отсюду кознями своими враждебными правотѣрныхъ побориюще.

|| (об. 22) Присмотриса кождый и извѣстно-увѣждъ, яко межъ слонки новопреступными, овалными Жидами и безбожными Агаряны, волю врагю дѣйствующими, надимъ розруховъ въ прелестной вѣрѣ ихъ не чинитъ, но, яко своимъ, пособствуетъ имъ. Кождый бо съ нихъ прелестную вѣру свою неотвѣтно всегда сдержатъ. Окромъ на правотѣрныхъ всѣми силами своими супостать и врагъ нашъ дияволъ изоружаемиа оловчють, и безрестави устремляемиа, творяще розрухы, негоды и розорваня вѣры. Отасюду бѣды, маласти и гоненія воднивающе, Богу поущающе, абы боголюбци объявени были, а сластолюбци обличилися. «Подобаетъ бо (рече ||(23) апостолъ) и ересемъ въ насъ бити, абы досѣтчюныя лжи были». «Сего ради (паучаетъ насъ глаголю) ⁶ облечитесь въ вооружіе Божіе, же бысте ся могли остоати противъ кознямъ диявольскимъ. Не есть бо наша война противъ плоти и крови, но въ князствамъ, владствемъ, державцамъ свѣтъ темнотный вѣка сего, въ

духомъ злымымъ поднебеснымъ. Воспримите заслону вѣры, въ которой возможно есть всѣ стрѣлы неприятели рослаемъ угасити». «Всѣ бо возможна истинновѣрующему: «естъ ⁷ бо вѣра сподѣвающимъ речамъ чюдочю и досѣтчене невидомымъ, въ которой свидѣтельствоваши быши древнии». Прже до закона убо самѣмъ Богомъ направлеми: Енохъ, Ное, и Авраамъ, ||(об. 23) Исакъ, Іаковъ и прочіи святіи чюдочюци. Въ законѣ же угодинкомъ своимъ законодательмъ Моисеомъ и пророками Господь Богъ праваше людъ свой, наставляа ихъ завѣтомъ своимъ на истинную вѣру божественнаго хотѣнія своего. О Авраамѣ убо яко прежде закона самъ Христосъ свидѣтельствуєтъ вѣру его новопреступнымъ Іудеомъ глаголю ⁸: «Авраамъ отецъ нашъ радъ бы былъ, жебы видѣлъ денъ мой, якоже видѣлъ и розрадовался». Сего ради, и апостолъ ⁹ глаголетъ: «по вѣрѣ умреша всѣ неприятели обѣтованія, но далаши видѣши и цѣловаша». Въ завѣтѣ же вѣровавшихъ Христосъ воспоминаемиа ¹⁰, «яко подобаетъ спомчатися всѣмъ наискинымъ въ законѣ Моисеи и пророцѣхъ, и похвалѣ о мнѣ». «Конць бо ¹¹ закону Христосъ ||(24) въ правду всѣмъ вѣрующему». Яко апостолъ свидѣтельствуєтъ, «мѣ всѣ святіи такъ въ законѣ, яко и днесъ въ благодати единою истинною вѣрою оправдаются. Пшеть ¹² о томъ такъ глаголю: «не хошу, абысте не мѣли вѣдати, братіе, яко отцы наши подъ облакомъ были, и всѣ сквозъ море проплахъ, и всѣ отъ Моисея прѣстали въ облаку и въ морю. И всѣ тотъ же поимъ свѣтъ темнотный вѣка сего, въ

⁶ Евр. зав. 228, гл. 6, ст. 11, 12, 16. ⁷ Евр. зав. 395, гл. 11, ст. 1—2. ⁸ Іоан. зав. 33, гл. 8, ст. 56. ⁹ Евр. зав. 328, гл. 11, ст. 18. ¹⁰ Лук. зав. 114 (въ подлинн.: 112), гл. 24, ст. 44. ¹¹ Рим., зав. 108, гл. 10, ст. 4. ¹² І Кор., зав. 143, гл. 10, ст. 1—4.

духовно жили. Шаху бо въ духовнаго наследующа каменя, а камень бысть Христосъ. «Иисусъ Христосъ вчера и днесь тойже и въ вѣки»¹.

Ведже не въ множествѣ, ихъ возмался Божь: потраченъ бо суть въ пустыни. Видите, яко въ законѣ такъ и днесь въ благодати только истинноблужущіе спасаются, ||(об. 24) злобѣрніи же погубятъ. Сего ради и Давидъ царь и пророкъ, о обоемъ събранью слышахъ такъ новаго заветѣ, яко и старого закону, сугубо, рекше—двоею, вспоминаеть въедино алукачи, такъ иже²: «Иерусалимъ, Иерусалимъ, будешь яко градъ, которому учасниство его посполу». Яко убо предъ пришествіемъ Христовымъ старому закону праведніи люди, также и по пришествію Христовѣ новаго заветѣ православніи христіане, обои будовалися истинною вѣрою въ Иерусалимъ будовалися, и посполу учасниками ея ставалися. «Тако бо глаголетъ Господь: се поставлю въ основаніе Сиону камень краеуголенъ» и прочая³. Дѣл бо стѣнѣ единыма углами сдерживатся, то есть старого и новаго закону ||(25) православніи единою истинною вѣрою на камени Христѣ истинномъ Богу будующеся, спасаются. О немже апостолъ⁴ свидѣтельствуетъ глаголю: «тако бо есть міръ нашъ, сътворенный обои единою, аби оба збудовавъ собою въ единого новаго человека, чинили повою». И пакы псаломъ: «такоже (рече) сходился поколѣнья, поколѣнья Господня, свидѣтельство Израильское ю вызывавую имени Господня». Едини поволѣнья именую, предъ пришествіемъ Христовымъ

старого закону святобылихъ людей; а другіи—новаго заветѣ въ рожденныхъ народовъ православніи христіане, обои въ Иерусалимъ благодативую вѣру и названіе имени святому Господню приимовали. И прочая, весь псаломъ о томъ. Сего ради всюю силою держащеся ||(об. 25) Иерусалима, не претворяйми ся отъ востока на западъ, отъ сѣвера въ тму. Иерусалимаже бо есмь Восточное святое церквы, истинна матере дѣти, не чини яже себе любодѣйчицами.

Паметаимъ⁵ повѣсть о ижеомъ старцу неискуснымъ у вѣрѣ, который хочъ много трудился и нероспустивъ жила, только отъ неразумія, гдѣ ся колѣнокъ случало ему, въ церквахъ иновѣрныхъ, любъ Арменской, любъ Латинской, или Жидовской, или въ которой колѣнокъ еретической бывалъ, и пѣніа ихъ до конца служивалъ, а тѣмъ отъ единого святаго съборнаго апостольскаго церкви чинили ся были стѣны, и мало всего труда своего не погубила. Въ едины же отъ днѣй ангель-Господень въпроси его глаголи: «поглядѣми, ||(26) старче, егда укрени, како кощени, або та погребено: по Египетску, ли по Арменску, по Ерусалимску, или по Римску?» И до трехъ седмиць положи чась ему, аби, размысливши о собѣ, на то ему отвѣдъ далъ. Калугеръ же, видный единого старца искусна и мудрѣйша себе, иде къ нему, запрѣша о семъ, да научитъ я, како имать ангелу Господню отвѣдати на то. Приехши же калугеръ извѣщаніе отъ старца, егда срѣте его ангель, вырашва отвѣту въ него, отащавъ рече ангелу: «Иерусалимаже кошу быти».

¹ Евр., зам. 334, гл. 18, ст. 8. ² Псал. 121, ст. 3. ³ Исая, гл. 28, ст. 16. ⁴ Ефес., зам. 221, гл. 2, ст. 14, 15. ⁵ На поск: «въ Проз(ог), ден(вѣр) б».

Речеже ему ангель: «добре, высвободилъ еси душу свою отъ вѣчнаго муки».

Вѣдомо буди всякому христіанину, яко аще кто не ставается учасникомъ вѣры сего човѣческаго ||(об. 26) Иерусалима, въ немже Христосъ родился, и распять бысть, и изъ мертвыхъ въскресе, и на небеса възнесеся, таковыи каждый вымазанъ будетъ съ книжъ вѣчнаго живота, и въ оного мысленаго небеснаго града Иерусалима извержеться. Якоже бо кто князѣа духовъ молнитиса, тѣломъ же въ молитвѣхъ лѣннѣхъ трудитиса, прелщаетъ себе. Или егда кто требующему и просищему милостыни не подасть, но только словомъ ласкательными отпразитъ глаголю: «сиди съ миромъ, грѣѣи и высмѣйса», ничтоже ползуетъ себе и оного. Не спосрадуай бо братіамъ своимъ въ скорбѣхъ, не можеть доспѣти въ любовь Божию и ближнаго своего. Также и сего видимаго Иерусалима несподобившиса вѣры учасникомъ ||(27) быти, не имать таковыи ни коеяже части въ ономъ мысленомъ небесномъ градѣ Иерусалимѣ. Вся бо духовнаа отъ тѣлеснаго рамаются, яко отъ тоголаго верна клась. Тако бо упрямать всегда тѣлеснаа духовныхъ, видимаа невидимыхъ. Якоже бо и въ началѣ създанія, впрелъ Божь отъ верети сътвори тѣло Адаму, и потѣмъ душу на лице его духъ живота; а такъ держащеся единымъ истиннымъ вѣромъ сего човѣческаго видимаго Иерусалима — сподобимся наследниками быти оного мысленаго небеснаго Иерусалима, егоче буди получитьи всѣмъ нами, благодатию и человеколюбіемъ Господа на-

шего Иисуса Христа, съ нимже Отцу, вкуши съ Святимъ Духомъ, слава и держава, честь и поклоніице, нынѣ и присно ||(об. 27) и въ вѣки вѣкомъ. Аминь.

|| (28) * О исхожденіи всесвятиго и животворящаго Духа.

Яко отъ Отца единого исходящу ему, якожебо единородный Сынъ Слово Божіе, прежде вѣкъ отъ Отца родилъ, сице и Духъ Святый отъ Отца исходитъ: Сынъ убо ражательнѣ, Духъ же Святый исходительнѣ, отъ тогоже единого начала, яко отъ источника и кореня божества, отъ Отца израстающа.

Инакоже исповѣдующе — и отъ Сына исхождение Духу Святому умншляюще, да вѣсть таковыи, яко не отъ божественнаго писанія глаголетъ, но отъ суеты ума своѣго, отъ вымысловъ човѣческихъ прелстившиса съставляеть.

|| (об. 28) Предсловіа.

«Всяко¹ даініе благо, и всякъ даръ свершенъ слыше есть, исходи отъ Отца свѣтомъ». Свѣтъ убо истинный Иисусъ Христосъ, яко самъ свѣдѣтельствуетъ² глаголю: «въ есмь свѣтъ міру». Даръ же свершенъ Духъ Святый, отъ Отца исходящъ именованъ Христомъ Спасителемъ нашимъ въ сердци боголюбивныхъ творцихъ божественнаго заповѣди его. Яко ближнимъ апостолъ Петръ свѣдѣтельствуетъ³ о Христѣ глаголю: «обѣтованіе Святаго Духа примѣтъ отъ Отца, иже». Сей убо истинный

¹ Вся эта страница въ старопечатномъ изданіи начата на кнжоварю. ² Іанов., зам. 50, гл. 1, ст. 17. ³ Іован., зам. 29, гл. 8, ст. 12. ⁴ Дѣян. зам. 6, гл. 3, ст. 38.

свѣтъ, ниже смеренъ даръ, рекше Духъ Святый, исходя отъ Отца годящимъ дается, «аще и въ мѣрѣ бѣ, и мѣръ тѣмъ бысть, но мѣръ его не позна». Самъ бо свѣдѣтельствуєтъ глагола: «аще кто не родитъ сына, не можетъ ||(29) видѣти царствія Божіа. Рожденое бо отъ плоти—плоть есть, а рожденое отъ Духа—Духъ есть. Духъ бо, надѣже кончатъ, дышетъ, но не вѣси, откуда приходитъ, и како идетъ; тако есть языкъ человѣкъ, оны же отродитъ въ Духа». Не разумѣютъ бо тѣлесные духовному, и не могутъ видѣти отъ грубости тѣлесное духовныхъ покусонъ его.

Якоже бо мѣръ не позна истиннаго свѣта, сирѣчь Исуса Христа единоподобнаго Сына Божіа, яко апостолъ свѣдѣтельствуєтъ глагола: «якоже бо въ премудрости Божіа, не разумѣ мѣръ премудрости Божіа»; также въ истину свѣта сего мудростию джущеся, не разумѣютъ Всесвѣтаго Духа отъ Отца исходящаго, и Христомъ истиннымъ свѣтомъ достойнымъ дарующаго. Яко о томъ самъ ||(об. 29) Господь нашъ ученикомъ своимъ свѣдѣтельствуєтъ глагола: «аще умолю Отца, инаго Утѣшителя дать вамъ, да будетъ съ вами въ вѣкъ Духъ истинный, егоже мѣръ не можетъ прияти, яко не видѣть его, ниже хвѣтъ его». Сего ради странно и трепетно есть вамъ, тѣлесными страстями сдержимомъ сущимъ; и тивою грѣховнаго брѣня окаяннымъ, шестеривому пламени тресвѣтлаго божества касатися. Не терпѣтъ бо таемница опитаема быти. Аще бо избранный съсудъ божественный апостолъ Павелъ, будучи до третьего небеса възнесенъ, о собѣ

глаголетъ: «внѣ (рече) отъ части разумѣваемъ, и отъ части пророчествуемъ»,—не явно ли неостовство и сумудріе таковыхъ, ||(30) оны же, не престаючи на живыхъ словахъ самаго Христа истиннаго Бога и Сынса нашего, но, отъ гнилыхъ долу ползающихъ хитрословій человѣческихъ вымысловъ, покушавшеся скрывать божественнаго естества повязати. Апостолъ «отъ части» рече «внѣ разумѣваемъ, и отъ части пророчествуемъ», сн же, отступивши духовнаго разума, прелстившися геометрійскими образованки и прочими долу влечимыми брѣднями, вымысловъ человеческихъ, глаголютъ разумѣти—не отъ части, но всего божественнаго естества являти достигнути. Што инѣе самимъ тѣмъ безтѣлеснымъ силами небеснымъ постижимо есть! Како бо твари Творца постигнути будетъ мощно? А какъ не быть бѣдамъ на таковыя дѣла ||(об. 30) ющихъ, сего ради и мы, худоумиіи, грѣхомъ порабощени, трепещуще, въ смѣемъ таковыхъ невзреченыхъ и невестижимыхъ высатися.

Едваже не отъ своихъ умышленій, но отъ вѣкомъ трудолюбивыхъ старешъ въ духовномъ любомудрїи воспитанныхъ, явчеже отъ Максима якога свѣтаго Авооскаго Горы сожителя (онъ же отъ божественныхъ писаній и отъ святыхъ богоносныхъ отецъ вселенскихъ учителей избранъ, будучи у православнаго государя великаго князя Московскаго, написалъ противъ такового сумудрїа вѣдлага Николая Нѣмца), съ котораго писанія его и мы, Божїєю помощію, иже слѣшамъ просвѣщающаго и младенца умудряющаго, едина си-

¹ Иоан., зав. 8, гл. 3, ст. 3, 6, 8. ² 1 Кор., зав. 125, гл. 1, ст. 21. ³ Иоан., зав. 48, гл. 14, ст. 16—17. ⁴ 1 Кор., зав. 134, гл. 13, ст. 9.

ла въкратцѣ образши, ахъ написаномъ.

Конецъ предслозію.

|| (31) О искожденіи гнѣшительнаго Параклита: истиннаго животворящаго Духа, отъ Отца единаго.

Глаголетъ Максимъ въ своихъ списаніяхъ: аще бо свѣтъ Господь нашъ Исусъ Христъ, и животь и истинна (въ немъ бо, рече⁶, «животь бѣ, и животь бѣ свѣтъ человѣкомъ, и свѣтъ въ тѣхъ свѣтитъ»), пещалъ тогда смерть и являя лжа, и темноту ослѣпява съуть, супротивные послону всѣ еретическіе брѣднїа, яко не отъ присво текущихъ источниковъ разумнаго Израїля востанавлїи, но отъ мутныхъ рововъ възискающе, къ побѣдамъ и удаленію внутренему прижужошнхъ. Мы же отъ пророва повелїи ||(об. 31) влечемъ еже въ первахъ благословити⁷ Бога Господа отъ источникъ Израїлевыхъ.

Зухвало бо вѣднїи и назвѣтъ смѣло есть и помышлѣти мовити, переправуочн слово Божественнаго Параклита, свѣта пролетїею просвѣщаемо. А то есть влѣстная високость Латинское хоробы, которая промежъ насъ и ихъ перегороджаеть. Пагубни бо и прочая учовїа ихъ мудрованїа. И богоносныхъ отецъ, седѣтъ крѣтъ събранныхъ, преданїемъ и ученїемъ далеко отстоятъ, такъ много, же только самому Богу то исправити мощно. Но зрозумѣтъ сеа повѣсти смѣло—кто не въ иншихъ мѣстїяхъ, только въ самомъ томъ велославномъ Римѣ быти ускохетъ: такъ беззаконно вышлеменна узрѣтъ, отъ выно ||(32) сящихъ на высоту Божїю и апостольскѣ мѣста удеривити хваллїищїи. Вся бо въ нихъ лжѣта, и вели-

ку отращенію достойна. Единже источникъ и фундаментъ всѣхъ земныхъ—вознѣа, яко о Святѣмъ Духѣ, съ которю и прочая ала послону уведошаса.

Аще бо и отъ вѣкомъ мнѣшихъ православныхъ вѣкомъ, отъ неразумленїа и скудоумїа ихъ, видѣтся малорозность, еже и отъ Сына искожденїе Духу Свѣтому прилагати; но⁸ да вѣстъ всѣхъ, яко умышленїе то, надѣ всѣ ереси главнѣйшее, отъ негоже всѣ иншы ереси прозабають. И не дивно таковыи въ всѣхъ иншихъ духовныхъ справкахъ блудити! Не бо къ тому возможно есть благословити правѣ, и правла съставити, будучи Параклит ||(об. 32) това натхнѣна лишенїемъ. Како бо Духъ влѣхнѣтъ, въ княже Богъ Отець откнѣветъ свойства дыханїа? Духъ бо, якоже глагола Господь, гдѣ хоцетъ, дышетъ. Хоцетъ же не влѣдѣ, только гдѣ Отець и Сынъ правомудре съ утѣмъ благословится, и по преданїемъ чествуемѣмъ богоносныхъ отецъ славословится. Едина бо вола Отца и Сына и Святаго Духа, якоже убо единое существо и сила, и не есть розности воликъ въ Святѣй Трѣбци. На туо тогда високость слово обращаемо есть, и всѣхъмъ порадеомъ въ широй любви ведужошнхъ разумъ глѣчити подобаеть, послонїаго хлѣвара и Сынса Исуса Христа проводника въпредѣ выставяюще къ вышнѣмъ истини. И правдивымъ словомъ повѣсть нехай исправлѣтся, ||(33) не въ помышленїихъ ловныхъ образованїахъ геометрійскихъ истину показующе, но боговѣднѣнными глѣсмъ, и богоносныхъ отецъ указанными чистѣйшими, и каноними подобаеть быти⁹, отъ свѣта исходе-

⁶ Иоан., гл. 1, ст. 4—5. ⁷ Псал. 67. ⁸ На оуб: «Отъ всѣхъ ересей главнѣйшая—еже и отъ Сына искожденїе Духу Свѣтому прилагати». ⁹ Иоан., зав. 50.

щамъ истину областающе, избравлюще намъ, што выше насъ, и всего ангельскаго разума выше суще испитомати и комскывати.

А нехай не мнимають кто, жебы скуди были або недостаточни богоноснїи отцы на мовѣ; но почестію сдержанки, што къ предаваннѣ намъ тинство въ Троици недостигнено. Которое молчаніемъ почитати подобаетъ¹, не яко непотребное, но яко невозможное и неостыжливое. Мы же доволни будучи отъ Господнихъ заповѣдей || (об. 33) указанїа и отъ богоносныхъ отцевъ предаванїа переставлюще.

Вѣмъ бо вѣдѣство, иже не тїи суть глаголали, но Духъ, иже отъ Отца², яко Іоанъ Дамаскинъ научаетъ насъ глаголю: «поданое намъ и закономъ и пророки и евангелисти, и познаваемъ и чистымъ, ничтоже дальшїи ищуще. Богъ бо сїиъ благо, и вселенно добра податель, што намъ годно разумѣти, то открылъ есть; а чего знести и спростити не можемъ, замолчѣл. Се да възлюбимъ, и въ томъ да пребываемъ, не прекладоучи границъ вѣчныхъ, иже преступаючи божественныя предаванїа. Иже бо мало, или велико отъ божественныхъ откидають, весь откидають законъ, и вчитается посолу съ преступающими его». Сего ради толь далеко отстоимъ || (34) лукавствовати или вымручати, а либо новину сѣсти въ поданномъ намъ крѣпце вызваню соборное апостольское непорочное вѣрїи вносити, яко и власнаго своего живота вкѣпты надъ преданїе помышляти спротовосимъ.

Вѣмъ бо, вѣмъ вѣдѣство, и отъ божественныхъ писанїй о семъ увѣнчана, иже если што порушити малѣи-

шее отъ учений вѣрїи, или премѣннѣ— превелѣхъ есть отрицанїе и вѣчнаго живота отпаденїе и прежде нихъ всѣхъ свидѣтель есть самъ, основатель вѣри нашоя, и уста истинны и правды началникъ, Господь нашъ Исусъ Христосъ, который, являючи богохъливое учительство къ своимъ ученикомъ, аки основанїе крѣпко и непорушко то подкла|| (об. 34) даетъ, штобы съ всякимъ прилежанїемъ и стерженїемъ животимъ даже и до малѣишее заповѣди его съблюдати непорушни и неотмѣнны. Глаголетъ бо въ евангелїи³: «иже убо раздрѣнитъ одну отъ заповѣдей, сихъ меншихъ, и научитъ тако чловѣкъ, мнѣи вретется въ царствїа небесныхъ и прочая. А еже мнѣи,—Златоустъ, выкладючи то слово, «осужденъ будетъ» аятолковавъ. Аще⁴ бо за еже рещи кому брату своему, язваючи его уродомъ, рекше—дурнымъ или глупымъ, повиненъ есть гееннѣ огнищѣ,—малъ чаче иже разоритъ кую отъ заповѣдей повиненъ будетъ осужденїю!

Не мнймай же кто, иже бы о законныхъ заповѣдехъ сїа глаголавъ Христосъ, для того, иже вышей рекъ, «їота || (35) єдина, или черта єдина отъ закона не прейдетъ», и прочая,— не истинашъ таковыи жити или речети. Заравъ бо по сихъ глаголетъ: «яко аще не избудеть правда наша чаче книжника и фарисѣи, не увидите въ царствїа небесное. Слышасте, яко речено бысть древнимъ: то и то; азъ же глаголю вамъ: се и се» и прочая, яко тамъ и прочей о томъ писано. Самъ бо Спасъ первый субботу раздрѣнаше, тѣмже и отъ фарисей оклеветашеся глаголющихъ: «сеи чловѣкъ вѣсть отъ Бога, яко не хранишь субботы». Но по немъ и учени-

¹ На похѣ: «недомыслимое молчанїемъ чести подобаетъ». ² Злато., зав. 36. ³ Мате., зав. 11, гл. 5, ст. 19. ⁴ Мате., зав. 12, гл. 5, ст. 22.

цы его, отъ ниже первый божественный апостолъ Павелъ⁴: аки противу всѣхъ законныхъ заповѣдей, которые приидущю истину образовали, отъ ниже всѣхъ себе отвративше, аки разорили. Яко о томъ Дѣянїи⁵ || (об. 35) священна книга и нима богодухновенныя писанїя объявляютъ.

Явно есть, иже о заповѣдехъ благогоудати Спасъ сїа глаголаше. Сего ради и кончючи богохъливое то учительство, таковою заповѣдїю аки ученикомъ своихъ прикладчи утверждаетъ, глаголю: «всѣхъ убо слышай сїа моя слова и творить⁶, угодлюю его мужу мудроу и прочая, яко тамъ писано. Не глаголетъ бо Господь, яко «всѣхъ слыша Моисеимъ въ законѣ древле глаголаша», но «всѣхъ убо слышай словеса моя сїа». А не только въ томъ Спасъ заповѣдалъ намъ съблюдати свое богохъливое учительство, но и въ божественномъ евангелїи, еже отъ Іоанна, ии единомъ, но многаци сїе видятъ твори съ великимъ прилежанїемъ. Овогда убо || (36) прикладчи глаголетъ: «не входи въ двери въ дворъ овчїи, но входи въ двери ииуды, тѣи тѣи есть и разбойникъ». Кточъ иишїи може быти «дверь», окромъ глаголаннїи, «азъ есмь дверь онцѣмъ»? Овогдаже глаголетъ: «егда овця своа изводитъ, предъ ники ходитъ, и овця послѣдуютъ ему, яко знаютъ гласъ его, но чуждыи же не послѣдуютъ, но бызять отъ него, понеже не вѣдять гласъ чужаго». И пакы глаголетъ: «пребывайте въ любви моеи». А како мнѣмъ пребывать въ ней, научаетъ глаголю: «аще заповѣди моя съблюдете, пребудете въ любви моеи». И пакы: «аще вы пребудете въ словесѣи моихъ, влѣстину ученици-

мои есте и познаете истину, и истина свободитъ васъ».

Сего ради, || (об. 36) не яко ли кто съставляють глаголюще, иже ничего не порушили отъ божественнаго евангелїа? А толь грозную и высокую догму, сирѣчь—ученїе, отъ самаго Спаса Христа ученикомъ глаголю живымъ поданю. Послѣдїе же, во вѣчныхъ лѣтѣхъ явленїа Христова на небеса, отъ блаженнаго Іоанна въ Патмѣ островѣ вызваню писанїемъ, и запечатлѣну Духомъ Святымъ, не устращаются перечислячи и прилежанїемъ чужаго гласа въ священномъ вызваню вѣри псучи. Или како похваляють кому, жебы съ Христомъ збирати мѣли, науки его не стержучи? Какоже не вѣдѣются и не разумѣны будуть на мовѣмъ и разбойникомъ, не евангелїскою дверїю въ дворъ овчїи входяще? Или како истинно свободятся || (37) отъ мукъ безовечныхъ, они же истиннѣ евангелїскои не повинуются отъ толнїи многа и тѣхъ великихъ боговосныхъ отцевъ свѣдѣлствовавшей и утверженнѣ? Какоже отъ любви Спасова не имуть быти отлучены, не хотѣще его богословіа о Святымъ Дусѣ послушати? Но отъ згнѣныхъ тѣхъ и по земли влѣющихъ блудомыслинїи, прожнїю мудростїю сѣбѣ сего отгегати, Параклитова достинства единоисходно отъ Отца, сїи же великою глупостїю своею двѣма начамъ написуютъ, не вѣдуще, зане яко едиnorodный отъ Отца єдиного и єдинъ развѣтелнѣ разветлѣся, и особность его есть єдиnorodство, такоже и Духъ Святыи равенъ сїи въ всемъ Отцу и Сїну, єдинъ тѣи исходно отъ Отца єдиного || (об. 37) исходитъ. Се-

⁴ Евр. зав. 328. ⁵ Дѣян., зав. 36. ⁶ Мате. зав. 24, гл. 7, ст. 24.

го ради и единословие происхождение сущи нарицается. И то особность его есть свойственнѣйшая, сирѣчь прихотлива. Тѣмже и апостолъ Павелъ скоро отъ Ядовитого омороченья и невѣдства очнувшись, и истиннаго вѣдѣнаго чашу животворную всю испилъ, Спасову волю познавши невѣдство, къ Калвѣемъ¹ пиша заповѣдуетъ глаголю: «Стержегетеса, аби кто вѣдъ не быль крадовади философіею и прожнею злодою, водлугъ вымысловъ или уставъ человеческихъ, по составленіемъ свѣта сего, а не по Христѣ». Также и до Галатовъ², утвердити хотѣ, глаголетъ: «во аще мы или ангель съ небеси благовѣстити вамъ надъ то, шдъ есмо благовѣстили вамъ, амажема || (38) да будетъ. Якоже предревохомъ, и нинѣ пачи глаголемъ, еси кто благовѣстити надъ то, шдъ есте прииди, амажема да будетъ».

Смотрѣте вѣдѣно, како божественнѣйшій апостолъ философіи гонитъ прелестью или ошукаемъ имануе проимамъ, и крадоуцъ простыхъ разуми, яко водлугъ поданна людскаго, водлугъ смисловъ сегосѣбныхъ, а не водлугъ Христа сущю. Чили не тою Латинстѣи синове ходять двеса, и переворочаютъ авостольскую истину? Обачишъ въ Италійскихъ страхахъ по подобію потожковъ текущихъ, пачеже вотоплающихъ, Аристотели³ и Платона, и прочихъ, што вышло ихъ. И ни которое ученіе въ нихъ, ни человеческое, ни божественное, || (об. 38) твердо быти мнитса, еси не Аристотельскими силогизмами ствердять ѣ. И аще не згожетьса въ умѣтвостю ремесла ихъ показаніемъ, сіе яко худѣйшее отядають. Или еси шдъ видитса про-

тивво ремеслу ихъ, есе отинаючи ку догаждѣнію Аристотельское умѣтвостю перечинають. И такъ безаконоустуютъ отъ философіи прошлаго прелести омажени, яко о бесмертїи душа, и о будущеи утѣшенію праведныхъ, и о страснои пѣрнѣхъ отъ вивѣрнаго житїа отходщихъ, всего того стражутъ, за то, какъ большъ виѣшнему діалектику, сирѣчь сирателному вѣданію послѣдуютъ, анижли внутрѣшней церковной богодарованной философіи.

Добро⁴ въ истину || (39) и достолюбно словъ виѣшнихъ, рекше—зверкихъ, вѣданіе. Але только въ замѣчу, штобы право глаголати, и къ востроумно разума и вышперванью его, а не ку знаидеалью божественныхъ догмакъ, рекше учейш, и не къ рассуженію ихъ. Понеже божественна догматы выше всякаго помисла суть, и выше всякаго зрѣнїа существеннаго и безтѣлеснаго: вѣроу тоюко зрїма и познаваема, и всякое умѣтвостю λογισμοε, сирѣчь многословное, отбѣгаютъ, и пренемово вьзалетуютъ. Шдъ⁵ добре вѣдѣи блаженный Іоаннъ Златоустъ, въ словѣ своемъ, еже видѣше Исаїа пророка толкуючи о серафимѣхъ, въ единемъ отъ стиховъ написалъ тако глаголю: «Яко убо видѣлъ пророкъ, сіе || (об. 39) глаголетъ, а котормъ способомъ видѣлъ, то замолчалъ. Принужу глаголаюе, а не подробно роспытую замолчаное; разумѣю открытое, а не допытываючися скрытыхъ. Сего бо ради и скрыто есть, яко непостижимо сущѣ. Постаеъ алатъ есть писанїй чтеніе, основа алатъ и утокъ алатъ, да быхъ не сѣткалъ научныхъ поставовъ мовни мыслими утлани. Не претворай, рече, граница вѣчныхъ, што положили

¹ Колос. кн. 254, гл. 2, ст. 8. ² Галат. кн. 199, гл. 1, ст. 8—9. ³ На поѣ: «Аристотель отъ Христа вѣрнѣйша Латини мнѣтъ». ⁴ На поѣ: «Гонитъ философіи виѣшнее».

отцы твои. Не безъ бѣды бо есть—границы вьзрушнати! И како то, што Богъ намъ положилъ, предложити дерекми?»

О невозможнаго благоговѣнства и смиренїа блаженнаго отца учителя исленскаго! Како не смѣяше якоже выгѣдонатиса или || (40) глаголати и помиллати, надъ то, шдъ благому и достойному рабу Господню вѣдати длѣжно бѣ; но доважнѣе глаголаемъ отъ пророка. Аще и отъ небесе благодать и премудрость обитаемую въ собѣ имѣаше; обачеже умалююще своя боготѣпна я умншенїа, научившимъ поставомъ уподобляеть. Горе же нашему надменному высокоумному взвалству и сиверному безстудїю, еже смѣяетъ на божественна тѣмнїци вьзноситиса, котормъ великимъ способомъ и самимъ ангеломъ недостижна суть! Мы же, по подобію бесловесныхъ слотовъ⁶, претворившеса гнѣсныхъ сладострастїемъ пригнѣвлющиса, и малымъ вѣвторымъ и скорымъ зверскимъ любобрѣнїемъ большъ, вѣкли || (об. 40) философіею разгорѣвшиса, отинуль икии высвѣщюще, яко вѣрїе дикіе, ризу или одежду церковную, отъ вышнѣна богословіа истапану⁷, раздираемъ лютѣ діалектическими условїами и соизимити, сирѣчь злохитростимъ, препираемса прожно, показати хотѣ человекомъ реченна священна тѣмнѣста, еже отиудъ невѣрченна и неудобъ разумѣаема, тоюко единой Святѣй Троицы вѣдома суть. И како то, шдъ Богъ положилъ, предложити кто свѣтъ?!

Но Латини убо тщеславіемъ высокоумїа своего дмущеса, не устращаются подымати такъ великаго и крѣпкаго

основанїа, всего божественнаго дому непорочна яѣры нашѣа, уставленое прежде отъ Бога, потомъ отъ голннѣхъ и толь || (41) великихъ богословныхъ отецъ составленое и утверженое. Сїи же условїаеми и соизимити гнѣсныхъ разорити покушавтса. Не явно ли неистовство и отступленіе ума таковыхъ есть?!

Глаголетъ бо ученикъ великаго Павла апостола, священикомученикъ Дїонисїе Ареопагитъ, епископъ Афѣсейскїй, отъ своихъ богословныхъ списанїй⁸: «Да держѣте, рече, еже божественнѣйшѣ отъ божественнаго писанїа указана суть. Завѣ всако далїе благо и возикъ дара свершеша. выше есть сходъ отъ Отца свѣтлоу, и всдъ отъ Отца дивнаго свѣтлоу вѣдѣнаго происходѣнїе, къ намъ благодѣтїѣ приходящее». И пачи глаголетъ: «яко следнїающа сила обращаетса къ собрателю Отца единству, и брѣтворителїѣ || (об. 41) прототѣ, ибо отъ того вса, и въ него яко свяченое глаголетъ слово», то есть—Павла апостола ученїе священнѣйшѣ словомъ нарицаетса. И тѣи убо таковы и толь великїи богословъ священнїи Дїонисїе глаголетъ: «да держѣте», сирѣчь—крѣпко, непоколебимо стоите въ томъ, шдъ намъ божественнѣйшѣ открыто отъ Святыя Троицы. Ты же, о человекѣ, не устращиши ли са, се преднїаючи? И няныхъ призываетса къ таковой яѣѣ. Но услышимъ и прочее отъ богословіа великаго и священнаго Дїонисїа, како учить насъ мудрствовати о вышнесущественнѣмъ божествѣ⁹. Глаголетъ бо: «яже вышнесущественнаго богорожденїа не преобращаютса единъ къ другому. Единъ же источникъ

⁶ Псал. 48. ⁷ На поѣ: «раздирають ризу церкви діалектическими нуждами». ⁸ На поѣ: «Въ началѣ книги своеа о небесномъ священноначалїи». ⁹ На поѣ: «Во главѣ 2, еже о соединенїи и раздѣленїи богословіа».

вышесущественнаго божества Отца, **и** (42) не сущу Сыну Отцу, **и** вид Отцу Сыну». Явно есть яко также и о Дусѣ Святѣмъ. Если бо бы вѣдалъ и Сынъ источника Духу, не бы реклъ единого источника Отца. И наки глаголетъ: «источникъ божества Отець, Сынъ же и Духъ богорожденіа. Аще снше хѣло есть рещи, отрасли богорожденіа, аки цвѣты и вышесущественн сѣтоне, отъ священнхъ словесъ сіа прикомъ», то есть—отъ божественнаго апостола Павла.

Что може быти свѣдѣніе и яственнѣйше и достовернѣйше надъ сое свѣдѣтельство? Если бо Павелъ апостоль тавнственнѣ училъ священнаго Діонисіа скрытыхъ и неимовныхъ вышесущественнаго божества; но отъ глаголетъ явно, не переводочантиса единому въ другому надъ вышесущее (об. 42) ственнаго богорожденіа, сирѣчь, особности свойственнѣйше, или рещи прикомнтіе, то есть: свойственно Отцу перожденіе, Синовн же рожденіе, и Духу Сантому происхождение. Сіе бо коужде отъ тріехъ свойство свойственнѣйше: ни бо Отцу преобращатиса къ синоство, рекше—въ рожденіе, или происхождение, ни наки Синовн въ отцевство, сирѣчь въ рожденіе, ниже въ происхождение, тако ниже Духу Сантому въ рожденіе и рожденіе преобращатиса. Штѣ не только рещи, но и помыслити хулно, богочразно и гнѣсно есть.

Латини же единомъ всю честь откинувши, преобращаемо то показующе не устыдятся, тавъ измственнѣ противъ истиннъ воююще, еже бо названати Сына—смыннова Отцу **и** (43) быти въ происхожденіи Духа. Что ино показати хотити, кроме прехожденіа собства въ единого въ другое: сирѣчь рожденіе Сына въ рожденіе, рекше—синовство

въ отцевство переименовичи? Священный Діонисіе глаголетъ: «едино источникъ вышесущественнаго божества Отець есть».

Како же срамляются и не страшатся и Сына показуючи источника божества? Если бо нхъ облудное имяние попустится, то како слово снтого Діонисіа пробудеть, который имянуе Сына и Духа—отрасли и цвѣты, отъ отеческаго корени израстннхъ обонхъ? Отрасль—Сынъ, отрасль—и Духъ Святый. Цвѣтъ такожде Сынъ, цвѣтъ—и Духъ Святый. И не рече отрасль и цвѣтъ единственн; но отрасли и цвѣты **и** (об. 43) множественн, абы указалъ, ниже не растутъ единъ отъ другаго, но отъ единого Отца, якоже отъ корени равночестно рѣстуца.

Откуда тогда примали есте, или отъ кого слышасте тавное новое благочестіе, еже вы проповѣдуете здесь? Глаголетъ убо священнѣй тѣмъ великнй богословъ и священномученикъ Діонисіе: «да держитъ, яко божественнѣ имѣтъ отъ божественнаго писаніа указана суть». Вы же глаголете владность имѣти самому папѣ Римскому—асѣхъ боговоносныхъ отецъ предѣлы нарушвати и перечинити по своей воли, ахъ самъ хочеть. Кто тогда такую владность далъ ему? Исправляти убо повелѣно есть ему человѣномъ спасеніе, не якоже оупъ хочеть, но спасительнымъ гласомъ священнхъ (44) евангелій, и по апостольскимъ и отеческимъ преданіемъ. Если бо хочеть услышати и сама, еже верховному апостолу отъ Господа речеся ²: «блаженъ еси Симоне варѣ Іона, яко плоть и кровь не яви тобѣ, но Отець мой, яко на небесѣхъ». Смотрите и явлено разумѣйте, яко не отъ человѣческихъ гннхъ умншеннѣй

² Матв., еван. 67, гл. 16, ст. 17.

истинное названіе единого божества разумѣется, но только отъ самаго Бога объявлено бываеъ!

Яко тѣмъ же великнй богословъ священномученикъ Діонисіе, пишучи въ Тимооеву апостолу, въ первой главѣ, еже о божественнхъ именнхъ, учить насъ глагола: «да будетъ же имѣтъ намъ ниже отъ словесъ уставъ предпреодѣленъ (sic), и еже истину намъ связати, ниже о Боѣи глаголемыхъ, не въ новоротельныхъ словесѣхъ человеческа прѣ(об. 44)мудрости, во въ увазаніи духодивнаго богословца снма. По ему же неизбѣательнымъ и невѣдомымъ неизбѣательнѣй и невѣдоме словоупользоваемъ. По лучшемъ же въ насъ словесна и разумна снма и дѣйства соединеніи. По всемъ бо убо не достонитъ смѣти рещи, ниже разумѣти или помыслити что о пресущественномъ и снрошенномъ божествѣ, окромъ аже намъ отъ священнхъ словесъ изъясненнхъ, што есть выше слова и ума и существа, рекше бытвости, божественное пресущество, сирѣчь, надъ всекое существо или бытіе. Тому тогда, рекше божеству, пресуществона умѣтностъ да налагается. Только на высоту ту възвнхати ниже, колко **и** (45) себѣ дасть аже богочалннхъ словесъ луча, рекше—промень. Ни единомъ бо отъ сущнхъ что Богъ, во ваче сущнхъ, и отъ него все суща.

А тавъ аще и папа Римскій, или кто иннй началъ творити, не Христонымъ гласомъ, но чужимъ, сирѣчь—человѣческимъ умншеннѣмъ учити будетъ,—услышати извѣстно имѣтъ еже и верховному речено бысть отъ Госпо-

да ³: «иди въсвѣтъ отъ мене, снмавъ, събланиъ ми еси, аже мудреушши не аже суть Божіа, но аже человѣческа». Сего бо ради и явочъ въспрѣлъ еси отъ назначеннхъ сущнхъ невѣдомыхъ скарболо, въ тайнѣ скрытыхъ, абы отвориши показати нхъ, явонныхъ владыва дому оставилъ, во апостольскихъ скриняхъ, хартіахъ и чернилкомъ и животворнми **и** (об. 45) словами своимъ написаныхъ, абы имѣ бы нншая вмѣсто тыхъ чужахъ нѣкнхъ взноса, и сіа діалектическимъ условннми и образонаннми ствердити покушался.

И якоже не смѣти кому что мудрствовати или рещи о томъ, окромъ только, колко отъ божественнхъ писаннѣй намъ предано есть? И аще о семъ священнѣй Діонисіе, услышавши дерзопреступнхъ, повтореть глагола: «О тавомъ убо, якоже речеся, пресуществономъ и снрошеномъ божествѣ не достонитъ рещи, ниже убо разумѣти что, кроме аже богочалннѣ намъ отъ священнхъ словесъ изъяснена. Ибо якоже само о себѣ божество въ словесѣхъ богочалннѣ предано есть, што самого того только, еже что либо есть, **и** (46) ⁴ художество, рекше—умѣтностъ, и вѣдѣніе, всѣмъ недоступно сущнхъ, яко всѣхъ пресуществоннѣ изобрааю. И многнхъ отъ богословесъ обращени воспѣннхъ, не только яко невндно и неосмыслемо, но и неосмыслительно акутъ и неослѣдованно ⁵; яко не снщ слѣдъ ни единомъ аже открытаго его безмѣрнѣа прошедшихъ, не убо причаство есть по всему преблагое ни единому сущнхъ; но въ себѣ пребывательне пресуществоственна утверкъ луча, коуму-

³ Матв., еван. 68, гл. 16, ст. 28. ⁴ 46-я страница (съ оборотомъ) въ экземпляръ Императорскій Публичной Библиотекн не достаетъ. Пополнено по экземпляру, принадлежащему Московскому Архиву министерства иностранныхъ дѣлъ. ⁵ Речн., гл. 11, еван. 107, ст. 35—36.

ждо существъ подобными осанками, боготѣишъ изъясняется» и прочая. И пакы далѣй въ томъ же глаголетъ: «Смыслъ послѣдующе богочинами и вѣриломъ, аже и всѣ правды превобесныхъ чиновъ и существъ ||(об. 46) святыхъ доброты, што есть паче ума и существа богочинахъ свратость, и неспитанымъ и священнымъ ума благополюванымъ, неизрѣченна же цѣломудрымъ молчаніемъ почитающе, на восстающую намъ во священныхъ словесахъ лучю да простирася, и отъ тѣхъ къ богочинамъ пѣніемъ да поставимся, отъ тѣхъ преміеръ просвѣщаемъ, и къ священнымъ шѣсположамъ изображаемъ, коже зрѣти аже убоженіи намъ тѣмъ дарованнымъ богочинами свѣты, и богочинамъ началу, великаго священнаго свѣтозвѣнія воспріимати, такъ аже само о собѣ въ священныхъ словесахъ предаю есть, сирѣчь, аже отъ самаго Господа Исуса Христа истиннаго Бога и Спаса нашего ||(47) блаженый Іоанъ богословъ, и прочіи богочинами апостоли научившася, слышаще живые слова его, во священныхъ евангеліяхъ писаніемъ предади, надъ которые никако болѣе домышлятися можно бѣ».

Зрѣте убо описно и внемлите разумно ученію священнаго Діонисія великаго богослова о пресущественіи божествъ! Онъ же бѣ отъ всѣхъ писавшихъ философовъ въ Аленіяхъ предикѣишій и во всѣхъ вѣншихъ ученыхъ Еллинскихъ премудрости искусѣишій: отъ сего убо и Ареопагитъ нарицающеся, аже главѣишій и старѣишій на училищу. И аще прочтаетъ кто въ священнѣи книгѣ его, аже къ Поликарпу святителю, единому отъ семидесяти апостолу, писалъ, отъ сего убо зрѣте, аже паче прочіихъ ||(об. 47) Аленскихъ философовъ священный Діо-

нисіе вѣншее премудрости Еллинскихъ наукъ искусѣе бѣ. Писа же къ Поликарпу протѣи ученика своего Аполлифанія философа, съ которыми во зрѣмъ спасеннаго страсти Господа нашего Исуса Христа, егда на крестѣ пригвождѣ бысть, будучи Діонисіе въ Египтѣ, въ Солнечнѣ градѣ, видя солнце поворачено и темнота во всей земли, не по естеству движенія небеснаго и не по обычаю ремесла или науки ихъ звѣдословное, но супротивно,—сего ради въ ужасѣ и удивленіи бысть, аже аже Богу страдати, вышеже, надъ пророженъ, тварь колебалася. Смы убо таково быше, и только искуситъ въ ученію вѣншее Еллинскія премудрости, аже, аже ||(48) неудобъ обрѣтаются таковыи дѣла. Егоже и божественный евангелистъ въ Дѣяніихъ Апостольскихъ жеви тими аже отъ Аленъ увѣриши, споминать глагола: «съ нѣхъ же бѣ и Діонисій Ареопагита»¹. Онъ же убо просвѣтившися отъ божественнаго апостола Павла, егда послѣдникомъ единымъ истинна вѣри быти сподобился. Почто убо отъ наукъ тѣхъ чловѣческаго умнленія не представляетъ подобія или свидѣтельства, о пресущественіи и неспитаніи божествъ? Но прилежно съ великимъ осаніемъ, въ всѣхъ богословныхъ списанихъ своихъ, избранетъ о семъ, научити насъ глагола: «аже истину намъ свѣдати о Богѣ-глаголемыхъ, не въ похвалу слово мудрости чловѣческаго, но въ указанію духа ||(об. 48) двоякна богословецъ силъ». И пакы: «о таковомъ убо, аже речеся, пресущественемъ сокровенемъ божествъ, не достантъ слѣти рещи, ниже убо разумѣти, или помн-

¹ Дѣял., гл. 17; вѣн. 40, ст. 34.

слити что, окромѣ только то, што богочинами отъ священныхъ словесъ изъяснено, сирѣчь отъ самаго Христа Господа Бога и Спаса нашего, и отъ божественныхъ апостолъ его».

И кто же отъ правоверныхъ, сымночнхъ христіанскихъ, тако нечестивень пребудетъ, жебы отъ писавшій сего священнаго Діонисія, превисокаго богослова и великаго учителя, не учѣломудрился, и таково азовѣри отирачатся не вѣдѣти? Тако убо сей великъ быше, аже отъ избраннаго сосуда Господня, до третего неба возхищена бышаго, сирѣчь, божественнаго ||(49) Павла, наученый и Духа Святаго исполненый и нечестивень сокровенныхъ божественныхъ таинъ зритель бысть, священный Діонисіе! Аже и блаженому богослову Іоану евангелисту, въ заточеніи сушу въ Патрѣ островѣ, проумѣдъ возвращеніе его съ темницы во Асіюскую страну, и писаніемъ своимъ о семъ возвѣсти ему. Такоже и во поставленіи божественнаго апостола Павла, ученикомъ его Тимофею и Титъ и прочіихъ наказавше, и по прошенію ихъ въ вѣншихъ вещахъ, о богословно неудобъ разумныхъ, сей отъ богочинамъ ому премудрости, своимъ священнымъ писаніемъ разрѣшаше ихъ и на представленіи Пречистаго Богоматере, не у лишиа божественныхъ апостолъ; ||(об. 49) во съ книжи тамо обрѣтѣся. Аже о всемъ томъ съ книжи священныхъ писавшій его истѣе показуется. Онъ же убо ни единому, ни двоякна, во многотѣ, въ своихъ богословныхъ писавшій глаголетъ: «аже вселенныи способомъ не смѣно есть глаголати, ниже помнелити что о вышесущественіи сокровенныхъ божествъ, окромѣ

што божественно намъ отъ священныхъ словесъ откровенна суть».

Рѣшѣте убо, што аже быти скрытнаго, паче рожденія единогоднаго отъ Отца, и происхожденія Параклита, аже самъ Господъ нашъ Исусъ Христосъ глаголетъ: «никтоже знаетъ Сына, токмо Отецъ; ни Отца кто знаетъ, токмо Сынъ; емуже аже волѣтъ Сынъ открыти»².

Видите, аже Сынъ открываетъ, аже можно намъ вѣдѣти о недостигномъ ||(50) божествіи; а не чловѣчскими светлыми умнленіи обьявлено бывае. Аже пророкъ пишетъ³, емуже и апостолъ⁴ спослужествуетъ глагола: «Господъ созвѣтъ⁵ помышленія мудрыхъ, аже суть светна». А о Духу Святомъ апостолъ⁶ пишетъ глагола: «Духъ бо вся испитуе и глубины Божія. Кто бо вѣдѣтъ отъ чловѣка, аже во чловѣчѣ, токю духъ чловѣка, аже въ немъ, такоже и Божія никтоже вѣдѣтъ, токю Духъ Божій».

Въ каковой же или въ которой мѣсти таковыи украиняне имаютъ быти, што, надъ вышесуществованю разуми и надъ достигненю годности, въ глубокость такову неуграумнленую и недопытаную божественна-скрытности державати, ниже, аже достигнути суть, ниже ни своего прироченія достигнути ||(об. 50) могущіе, сирѣчь, которыми способомъ разумное чловѣческому смѣнно есть, или которое сприваніе и связаніе ихъ? А елиже своего прироченія разумѣти не могутъ, како естество Божіе Сотворителя всѣхъ покушавшися имѣти разумѣти? Не великій ли се смѣхъ есть и ажево бисованіе? Не домышля(е)тъ ли намъ слабодати досвѣтческое отъ толкиихъ свѣтъхъ му-

² Матѣ., гл. 11, вѣн. 43, ст. 27. ³ Псал. 93, 38. ⁴ Кор. гл. 2, вѣн. 129, ст. 30. ⁵ Въ телеграммѣхъ текетъ «свѣтъ». ⁶ 1 Кор. гл. 2, вѣн. 127, ст. 10—11.

жей и часовъ богоприятныхъ, сирѣчь, што во время то отъ самаго Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа святѣи приидати, на томъ переставати, а своего художества немощь узнаваючи, не вникати въ божество, и не держати на таковая, еже есть выше всякаго ума и постижения.

Вселенскій учитель, око сый церковное ||(50) Великій Василіе, въ трисотныхъ своихъ списанихъ въ главѣ 47 глаголетъ: «Кто убо въ толкое неистовство, рекше бласованіе, прииде, жебы отъ себе смѣти што по ведомизленію принять, который настаива на благого и Святаго Духа требуетъ, абы ся управилъ въ путь истинный по уму же и слову, и дѣланію. Сякъ же и въ тѣхъ пребываетъ, кровъ солнца правды, самому Господу нашему Иисусу Христу просвѣщающе, якоже прошемы, своими заповѣдями. «Заповѣди бо Господня свѣтъ, просвѣщающіи очи»¹. Елиже отъ которыхъ въ насъ оборочачихся рѣчей и похвѣстей, она убо суть отъ заповѣди Божіа въ святомъ писаніи заповѣдана, онаже умолчана, о написанихъ убо ||(об. 51) ни единая власть дана бысть отъ него никому, ни сотворити что отъ воображеныхъ, ниже оставити что отъ заповѣданныхъ, Господу единому заповѣдану и рекшу: сохрани глаголю, егже заповѣдаю тебѣ днесь, ни приложиши къ нему, и не отымениши отъ него. Страшно бо жданіе суда, и огни ревность похадати хотя супротивныи».

Што страшно и трепетише надъ то быти имати, и противише Богу што имати обрѣсти, яко еже живые слова самаго Господа Бога и Спаса на-

шего Иисуса Христа, отъ божественныхъ устъ его произшедше, изповати и переправовати? О чемъ ся вже споминало, яко священный Дионисіе отъ богословныхъ своихъ списанихъ глаголетъ: «о таковомъ убо, якоже речеся, пресущественномъ ||(52) сирѣчь божествомъ во достояніи смѣти рещи, ниже разумѣти или помыслити что, окромъ только то, што боговидце отъ священныхъ словесъ истинно, рекше—отъ самаго Господа Бога и Спаса нашего священныхъ апостоломъ глаголаше и объясаше, егда рече: «приидеши Утѣшитель, егжеже азъ послю вамъ отъ Отца, Духъ истинный, яко отъ Отца исходитъ»².

Што сего свѣдѣтельства самаго Господа нашего Иисуса Христа лише и достовѣрїе быти имати? Воистину бо, якоже прежде речеся, яке повина еже о Святомъ Духу приладающе и отъ Сына исходити ему, се умншеніе сумудрїемъ прельщеныхъ чловѣкъ, многыи погибели имовно есть. Яко отъ самаго фундаменту всего божественнаго дому ||(об. 52) непорочно вѣри, дивомоще колеблють, не пребываючи на единоначалїи, яко отъ самаго Господа Спаса нашего божественно о томъ открыто и предано есть намъ. Яко самъ Господь свѣдѣтельствуе глаголю: «ниже никто не знаетъ Отца, токмо Сынъ, и емуже аще волеетъ Сынъ открыти»³.

Ся же суетными умысли своими чловѣческими божественна разрачающе, грубо и тѣлесно о божествѣ разумѣючи, прелстиваша. А⁴ отъ сего многые неутверженіе смущаються о единомъ триоставномъ божествѣ со-

¹ Псал. 118, ст. 9. ² Иоан. гл. 15 (въ подлинникѣ ошибка: 14), авч. 52, ст. 26. ³ Матт., гл. 11 (въ подлинникѣ ошибка: 10), авч. 48, ст. 27. ⁴ На словѣ: «Пречистою вѣрїю уздающею въ божествомъ сретѣ умншеніе то, еже и отъ Сына исхождение приидати».

близяются и претижаются въ неподобные начала разрываючи, и въ ереси упадаютъ, не разумѣюще, яко въ святомъ писаніи о Богу тѣлесно глаголется, нашего ради недорозумїя и грубости.

Отъ нашего же ||(53) естества и составомъ прикладми, въ познанію Божію насъ приидати и къ дѣланію заповѣдей его поучаючи, иногда бо глаголется Божь Отецъ; иногда же Божь Царь; иногдаже Божь Создатель, рекше—будовникъ. И прочая таковая отъ естества чловѣческаго о Богу глаголется. Таковое и отъ чловѣковъ приладаются, споминавше: «руцїи твои сотвориша мѧ и создасте мѧ»⁵. И пакы: «очи Господни на праведныя, и уни его въ молитву ихъ; лице же Господне на творѣщихъ зло»⁶. И пакы: «рече Господь Господомъ моему. Изъ чрева прежде денника родихъ тя»⁷. И пакы: «поклонися на мѣстѣ, гдѣ стояли ноги его»⁸. Къ сему еще глѣкъ, ерогости, сонк; пѣанство и прочїи страсти тѣлесныя при Божѣ глаголется. «Встаи, рече, яко сия Господь, ||(об. 53) яко силень и гнѣвъ (рекше—похвѣленъ) отъ вина»⁹. И прочая тому подобна.

Сего ради, речеши ли Богу спити или упиатися, або иезъ чрева рожати, или ногами гдѣ на особомъ мѣстѣ стояти? Не буди то! Вездѣ бо есть и все наполняетъ, яко въ руцѣ его всѣ концы земли¹⁰. «Аще бо, рече, възвѣду на небо, ты тамо еси, аще сиду въ адъ, тамъ еси»¹¹. И пакы: «низверженъ небо падю, дланію же землею»¹².

Сяже и о исхожденіи отъ Отца всесвѣтаго утѣшительнаго Параклита — не буди намъ правобѣримъ такъ грубо,

тѣлесно разумѣти, и яже поданаго намъ о Святомъ Духу богословія, сямъ Христомъ Спасителемъ нашимъ воображеннаго, никакоже сумудрными умншенїи чловѣческими ||(54) прелстиваша. Они же, претворяючи Христово о исхоженію Святаго Духа богословіе, приладають и отъ Сына Святому Духу исхождение, не разумѣюще, яко таковыи странныи исповѣданїемъ своимъ въ неподобные начала едино божество раздѣляютъ.

Рѣше убо, супротивившеся истинѣ и вѣрїе божественна правды свою волю поставовати ницїи! Сынъ и Слово Божіе, прежде вѣкъ отъ Отца ли единого, или отъ Отца и Святаго Духа родился? Если речеши отъ Отца и отъ Духа, тогда два почтенїя Слову приидете: се близверско и богопротивно будетъ! А если отъ Отца единого Сыну Божію предвѣчное рожденіе исповѣдуете, то не погрѣшаете. Якоже и у названю истинна вѣри, еще и досела ||(об. 54) въ семь единомудрствуете съ пакы глаголюще: «и во единого Господа Иисуса Христа Сына Божїа едиnorodнаго, отъ Отца рожденнаго прежде всѣхъ вѣкъ». А если такъ есть, яке Сынъ отъ Отца единого предъ вѣкъ взялъ собѣ свойство рожденїемъ, Святому же Духу единился божествомъ и равенствомъ,— для чогожъ ны приладаете умншенїи своими и отъ Сына Духу Святому исхождение? Въ чемъ потребовалъ Духъ Святыи отъ двухъ лицъ исходити? Или меншїи есть, або болшїи чимъ отъ Сына? Подобаше убо намъ, отяжкши свое чловѣческое умншенїе, во преданію апостольскому и богоносныхъ отецъ ученію, по дрепшему мудри-

⁵ Псал. 118, ст. 78. ⁶ Псал. 85, ст. 16—17. ⁷ Псал. 109, ст. 1, 2. ⁸ Псал. 131, ст. 7. ⁹ Псал. 77, ст. 66. ¹⁰ Псал. 94, ст. 4. ¹¹ Псал. 138, ст. 8. ¹² Исайи, гл. 40, ст. 12.

ствовать, съ нами исповѣдующе, якоже Сына отъ единого Отца рождена, тако и Духа Святого отъ тогоже единого Отца исходяща, || (55) со Отцемъ и съ Сыномъ поклоняема и славиима въ единомъ божествѣ и существѣ. Три бо единъ Богъ, равни и совокупленн божествомъ, соединени раздѣлительне, и раздѣлени соединителнѣ. Яко и во Второзаконіи речеса: «слыши, Израилю, Господь Богъ твой, Господь единъ есть»¹. И пакы: «словесемъ Господниимъ небеса утвердишася, и духомъ устъ его вса сила ихъ»². Отъ единого бо Отца, яко отъ источника и источника слово, еже есть Сынъ, родися, и Духъ устъ его отъ негоже соприса.

«Аще бо Богъ Слово отъ Отца, якоже блаженный Дамаскинъ³ глаголетъ, подобаетъ слову имѣти и духъ своснѣшествовати ему, и являюще его дѣйство. Ибо наше слово не непрочестьво духа. При Богѣ же слово не по нашему, но существенно || (об. 55) бывшее, и тогоже существа и естества родителю». Яко великій Павелъ спослушетъ глагола: «живо бо слово Божіе и дѣйственно»⁴ и прочая. Также и Духъ Святой существенный, и тогоже существа Богу, и свершенія, отъ Отца производимъ, и въ немъ сущи, и Слово, сирѣчь—Сыну, спослѣдствуя.

«Богъ бо, якоже глаголетъ Богословъ Григоріе⁵, въ трехъ великихъ стонѣхъ: въ живомомъ, въ содѣлательномъ и совершенетворномъ, речево—Отца, и Сынъ, и Святыи Духъ. Несходно бо и немыстивно спребываетъ, присно въ себѣ божество, иже отъ мѣста на мѣсто предвѣщается, яко сумудреннн не-

ищуютъ, но вездѣ есть, вса въ себѣ исполняетъ». Яко пакы той же Богословъ Григоріе пишетъ, глагола: || (56) «что⁶ безначално, и начало, и исходно. Имя, рече, безначалному Отцу, началу же Сынъ, а ему же изначаломъ Духъ Святой. Естество же тріемъ едино. Соединеніе же—Отецъ, отъ негоже и къ нему же возводится не яко смазотатися, но яко сдержатися. Се явлено есть указаніе, яко Сыну и Духу едино начало Отецъ и въ нему суть, и отъ него».

Сего ради и самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ, послыавъ апостоломъ своихъ научати народомъ, повелѣ имъ въ единовначаліи ими крестити ихъ, а не въ двѣ или въ три начала, глагола: «шедше, научите вса языки, крестяще ихъ во имя Отца, и Сына, и Святого Духа»⁷. Сн же како отъ Отца и отъ Сына Духъ Святой исходити глаголетъ? Вели Отца и Сына во единомъ лицѣ и составъ слишше, отъ нихъ Духъ Святой || (об. 56) исходити глаголетъ,—се ближъ Савеліа! Онъ бо Отца съ Сыномъ въ единомъ лицѣ сливаше. Аще ли раздѣлена лица, отъ Отца и отъ Сына Духъ Святой исходити рекуть; тогда дѣл началѣ вноситъ всаго хула и богопротивно.

Яко тѣмъ же Богословъ Григоріе⁸ учитъ глагола: «Отецъ безначаленъ, не бо отъ него; Сынъ и не безначаленъ, отъ Отца бо. Аще ли же отъ лѣта приемлени начало, и безначаленъ есть; творецъ бо лѣтомъ, а не подъ лѣтомъ. Духъ Святой по истинѣ Духъ, происходя убо отъ Отца, не сыновѣи же, не бо рожденъ, но производимъ; иже бо

¹ Моис. [Второзак.], гл. 6, ст. 4. ² Псал. 82, ст. 6. ³ На пакы: «въ словѣхъ смотрителнома нашего». ⁴ Евр., гл. 4, вѣч. 310, ст. 12. ⁵ На пакы: «въ словѣхъ, еже о плаваніи Египетскихъ епископовъ». ⁶ На пакы: «въ словѣхъ еже о причесаніи 150 епископовъ». ⁷ Матв., гл. 28 (въ подл. спискахъ: 24), вѣч. 116, ст. 19. ⁸ На пакы: «въ словѣхъ еже на проповѣданіи».

Отцу отступашу не рожденія, ни како бо; иже Духу въ Отца предѣвца, или въ Сына претвораконуса. Ибо свойство пребываетъ неподвижно, никако же бо свойство || (57) подвижимо, или прелагаемо быти можетъ.

Се слышаще, како не усраматся глаголющіе Духа Святого отъ Отца въ Сына, и отъ Сына пакы въ Отца переходяща, и своимъ любовъ свершишася! Не ливо ли отъ сего сумудіе таковыхъ, яко по плоти о божествѣ мудрствующихъ! Какъ бо враждъ или неважестъ въ божествѣ есть, еже Духу Святому переходячи въ одного въ другаго любовъ совершати? Самъ бо есть Богъ любви, яко евангелиста⁹ глаголетъ: «пробываай въ любви, въ Богѣ пребываетъ». Исходитъ убо Духъ Святой отъ Отца несходно, якоже и Сынъ родися отъ Отца неотлучнѣ, присво въ Отца и во другъ другъ пребывающе, несмѣсно и нераздѣлно, непреченно и неоспориемо. Яко блаженный Іоанъ Дамаскинъ споминаетъ || (об. 57) глагола: «яко отъ солнца промень и свѣтъ, иже со света разлучаени свидѣна даже до насъ. Снѣгъ Сынъ и Духъ Святой неразлучно отъ Отца и другъ друга до насъ свидѣна, дѣйствующи спасеніе наше. Иже бо Христосъ Сынъ Слово Божіе, воплотиниши отъ Пречистыа Дѣвы, на земли пребывавъ, небеси отлучиши и пѣдръ, решиши, лова отча лишиши, яко самъ на земли сущи свидѣтвуетъ глагола Никодимови: «никтоже иже на небо, токмо сошедшъ съ небеси, сынъ человѣчъ, который есть на небеси»¹⁰. И пакы: «Богъ никтоже видѣ нигдѣже, единородный Сынъ сынъ въ пѣдрѣхъ отчихъ, тѣмъ исповѣда»¹¹. «Видѣмый бо, рече, мене, видѣ Отца

моего, азъ бо во Отца, и Отецъ во мнѣ».

Сего ради речемъ ли Отца ражати отъ Сына, заче глаголетъ Сынъ: «яко азъ во Отца || (58) и Отецъ во мнѣ». Не буди то! Якоже бо Латини, челоувѣческими умшленнми предствившеса, прѣбывающе симаго Христа Спаса нашего о Святомъ Духу богословіи, беручи собѣ на помощь голое слово, яко Христосъ ученикомъ своимъ во воскресеніи своемъ рече, дувъ глагола: «примѣте Духъ Святъ», а то слово горѣ и доле предлагачи услужють тѣмъ свое сумудрѣе ствердити—и отъ Сына Святому Духу искоженіе прикладяюще (аще бо, яко Латини глаголють, отъ дувовенія Христова апостоли признали Духа Святого),—то почто во время то не глаголали розными языки? Но, страха ради Іудейска, скрившася и бѣгунми быши? Тѣмъже пѣдци на первое художество пакы къ ловитѣи рыбѣ обратившася. Въ день же тѣмъ отъ воскресенія Христова пятнадцатный, (об. 58) егда даръ Духа Святого видоме у огненнхъ языкахъ изшася на нихъ, всѣми языки глаголашу величїа Божїа, якоже Духъ дающе проповѣдати имъ. И смѣли и боубоивении жившася. Тѣмъже и межн погани, яко овечки межн волки держакони, ктому вмѣ не боялися отъ убивающнхъ тѣла. Аще бо быша отъ дувовенія Христова апостоли Духа Святого признали, то другаго ли Духа, явншася на небо, Христосъ повелѣ имъ адати. Яко евангелиста свидѣтствуетъ глагола: «повелѣваше имъ въ Ерусалима не отлучитися, но ждати обѣтованія Отца»¹². Якоже бо тогда дувовеніемъ skutочне прогнаемозель, иже мають прияти Духъ Святой, гла-

⁹ Іоан. гл. 4, вѣч. 33, ст. 18. ¹⁰ Іоан. гл. 3, вѣч. 9, ст. 13. ¹¹ Іоан. гл. 1, вѣч. 2, ст. 18. ¹² Дѣян., гл. 1, ст. 4.

гола: «примите Духъ Святъ»; тоужо подобно и адъ ||(59) потому глаголетъ апостоломъ: «примете силу нашедшу Свѣтому Духу на ны, и будете ми свидѣтели». И пакы Іованъ свидѣтельствуе глагола: «се же рече о Дусѣ, егоже хотиху примати върущѣи во имя его: не у бо бѣ Духъ Святый, якоже и Христосъ не у бѣ прославленъ»¹. И пакы самъ Господь свидѣтельствуе глагола: «азъ послѣ обѣтнику Отца моего на ны; вы же свидѣте въ градѣ Іерусалимстѣ, дождеже облечетеся силою свыше» (то есть, даромъ Духа Свѣтого). Якоже бо и о божественныхъ словесахъ своихъ свидѣтельствуе глагола: «глагола, яже азъ глаголахъ, Духъ суть и животь суть»; тоужо подобно дуновение или дыханіе его Духъ свѣтъ есть. Но якоже рече «аще азъ не иду, Утѣшитель не придетъ къ вамъ», тѣмже явво есть; ||(об. 59) яко тогда Христосъ еще не бѣ отшелъ. Сего ради яко глагола тѣи, яко наричетъ Христосъ, яже Духъ суть, тако и дуновение не бѣ пришествіе Утѣшителя, но даръ благодати духовна, еже отущати грѣхи.

Отъ сего убо свидѣтельства самаго Христа Спаса нашего явво есть, яко не отъ дуновения его, но отъ посланія Отца Іисусъ Христосъ Духъ Святый апостола прѣлши. Чему и самъ верховный апостоломъ Петръ согласуетъ глагола: «десницею убо Божіею вознесся, обѣтованіе Свѣтого Духа прѣмъ отъ Отца изліа»². Но яко Златоустъ³ глаголетъ и прочи богоносніи отцы учать, яко Духъ Святый естествомъ неродѣ-

ленъ есть, яко отъ неродѣннаго естества происшедъ, яко единсущенъ Отцу и Сыну свѣ, яки приимается, ||(60) яки алимається отъ Сына; но благодать дарованій его дается и приимается, и посылается боголѣни, и излимається на достойныхъ. Податель убо есть Сынъ дарованій Свѣтого Духа, а не явво, абы мѣлъ испускати ипостась его: понеже единъ источникъ божества есть Отецъ. Единво бо существо Отца и Сыну и Свѣтому Духу, неродѣнно естествомъ пребываетъ, и неизлимаемо.

Откуда убо, и гдѣ приемлемо быти имать неродѣнное существо? Ащеже приимается, то и разлучается отъ давшего, доволече въ рукахъ будетъ приемшаго. И што надѣ се худение имать быти горшаго, еже тако нечестиве разумѣти. Сего ради аще услышиши отъ Господа глаголюще: «послѣ вамъ Духъ Святый», се разумѣй о даро||(об. 60)ванію Свѣтого Духа, а не о божествѣ его. Богъ бо не посылается. Яко Христосъ Спасъ нашь апостоломъ своимъ глагола: «пробывайте въ Іерусалимѣ, дождеже облечетеся силою свыше, нашедшу Свѣтому Духу на ны». Инише бо есть сила даруемая, а инише есть Духъ, который даруетъ. Творецъ небеси глаголетъ⁴: «Господь посла мя, и Духъ его». Пославъ убо Отецъ, не отлучился. Пославъ Сынъ Духа, не раздѣляя, иже раздѣлился его. Сего ради, яко писаніе глаголетъ, Богъ нѣла даръ Духа Свѣтого. Божество же не излимається, но даръ того ради окажется, яко излимаемое не Духъ Святъ, но даръ Духа Божіею благодать есть. Глаголетъ бо пророкъ⁵ къ Христу:

¹ Іованъ гл. 7, вѣд. 27, ст. 39. ² Лук. гл. 24, вѣд. 114, ст. 49. ³ Іованъ гл. 6, вѣд. 24, ст. 63. ⁴ Дѣян., гл. 2, вѣд. 5, ст. 33. ⁵ На воакъ: «отъ божѣи правоученіе 15». ⁶ Псалм., гл. 48, ст. 10. ⁷ Псалм. 44, ст. 3.

«изліаа благодать въ устахъ твоихъ». Благодать убо излимається, а не самъ тѣй, яже даруетъ благодать. ||(61) Ино бо есть царь, якоже даръ царскій.

Что убо речежъ ли непричастна быти Духа Свѣтого Сынови, того ради яко не исповѣдуемъ его исходити отъ Сына? Не буди то! Духъ бо Святый Отцевъ и Сыновъ единъ Духъ Святый. Яко апостолъ⁸ научаетъ насъ глагола: вы же въсте во плоти, но въ Дусѣ, понеже Духъ Божій живеть въ насъ. А если кто Духа Христова не имать, сей въстѣ егоя». «Елицы бо, рече, Духомъ Божіимъ водятся, сѣи суть сынове Божіи. Не прѣсте бо духъ работи, но прѣсте духъ всмыненіа»⁹. Сего ради и глаголетъ¹⁰: «егда пришло доконченіе вѣрива, посла Богъ Сына своего, ражакѣлся отъ немы, бымаща подѣ закопомъ, абы подзаконныи выкупилъ, и абы всмыненіе принали есмо. А якоже ||(об. 61) есте сынове, пославъ Богъ Духа Сына своего въ сердца наша».

Видите, отъ кого послася Сынъ, отъ тогоже послася и Духъ. Велъ бо елика имать Сынъ, отъ Отца имать. Якимъ же сподобихомся прияти даръ Духа Свѣтого, точию Сыномъ Божіимъ восприимамъ естество наше. Ходатай бо бысть нашему спасенію во Отца. Тѣмже и духъ всмыненіа имъ восприимомъ. Не чюждъ бо Духа Свѣтого Сынъ, и Сына Духъ, и Отецъ Сына же и Духъ. Начало же обѣимъ Отцевъ. «И не подѣжѣромъ Богъ дати Духа Сынови, якоже евангеліастъ¹¹ свидѣтельствуе, яже Отецъ любитъ Сына, и вса даять есть въ ругѣ его». Имѣеть бо Сынъ всего въ себѣ Духа; но словожъ бы-

ности, речежъ, существа и природного свойства, а не причиною Іно||(62)стѣнаго искожденія. Сіе бо свойство, еже есть искожденіе Свѣтого Духа, свойственѣйшее точию Отцу единому дати обще всѣхъ богословцовъ ученіе, тако яко и еже ражати сына. Ибо и наше слово отъ ума начинаса усты ражакѣ, сирѣчь, объявляемо есть, не непричастно есть духа, во духомъ прописно биваетъ. Обое же отъ ума слово и духъ быте иктутъ, ово ражакѣтъ, духъ же исходителѣи. Яко апостолъ¹² глаголетъ: «самъ же открылъ есть Богъ Духомъ своимъ. Духъ бо вса испитуеетъ и глубины Божіи. Кто бо въстѣ отъ человекъ, што въ человекѣ, точию духъ человекъ живущій въ немъ; тако же и Божіеи никтоже въстѣ, точию Духъ Божій». Умъ убо, слово и духъ, ||(об. 62) въ храмнѣ тѣлеснѣи, сирѣчь, въ тѣлѣ человекѣи купно единомъ въ другоу соединителне состоитъ; но всако неперпратно есть: ни бо умъ въ слово, ни въ духъ прѣмѣняется, ниже духъ въ слово или въ умъ прѣтворяемъ биваетъ; но коеждо отъ сихъ трехъ свойство неодѣжно пребываетъ.

Къ сему обращенію проповѣдуемо отъ всѣхъ свѣченыхъ богословцовъ, яко весь Отецъ во всемъ Сынѣ есть и весь Сынъ въ Отци есть. Яко самъ свидѣтельствуе глагола: «азъ во Отци и Отецъ въ мѣи»¹³. И пакы: «и моа вса твоа суть, и твоа моа есть»¹⁴. Но того ради не речежъ ражакѣся Отцу отъ Сына, занеже весь въ Сынѣ есть. Тако же и Сынъ весь во всемъ Дусѣ истинно есть и въруеетъ. Яко пророкъ¹⁵ глаголетъ: «яко отъ тебе источ-

⁸ Римл. гл. 8, вѣд. 16, ст. 9. ⁹ Ibid., вѣд. 97, ст. 14—15. ¹⁰ Гал. вѣд. 200, гл. 4, ст. 4. ¹¹ Іованъ гл. 8, вѣд. 11, ст. 34. ¹² I Кор. гл. 2, вѣд. 127, ст. 10—11. ¹³ Іованъ гл. 14, вѣд. 47, ст. 48, ст. 10. ¹⁴ Іованъ гл. 17, вѣд. 50, ст. 10. ¹⁵ Псалм. 105.

никъ ||(63) живота», сирѣчь, Сынъ отъ Бога Отца. «Въ томъ бо животъ бѣ»¹. «Въ свѣтѣ, рече, твоемъ уримъ свѣтъ», то есть, Сынъ въ Духу. Но того ради не речемъ разитися его отъ Духа, по колѣ добре разумѣемъ.

А естли неучтиво и хулно есть, еже глаголати разитися Отцу отъ Сына, за слово то, еже самъ Сынъ рече: «въ отцѣ и Отецъ во мнѣ, и моя вса твоя, и твоя моя суть», — такъ и то тому же подобно хулно и безвѣстно есть, еже Святому Духу отъ двоихъ лицъ, сирѣчь отъ Отца и отъ Сына происходить исповѣдующе. Се бо явно есть, яко таковая змыслиюще, тѣлеснѣ о божестнѣ мудраются. А яко несповѣдливо есть всякимъ способомъ божество, но, наше ради человеческия грубости и недоразумѣнія, ||(об. 63) многократно по нужди священная писанія отъ тѣлесныхъ видимыхъ лицъ речей прикладами или образками къ познанію Божему возводитъ насъ. Якоже иныи речеся о семъ.

Но пакы еще отъ Великаго Василія² воспоминаемъ, еже глаголетъ: «аще речесть кто: Богъ не явилъ, шѣ Отецъ, а если речесть: Отецъ, не достаетъ, еже Знждитель» и прочая. Аще ли Отецъ водѣ наше потребности досконале возмнитъ Богъ, — есть неучтиво. Страсть бо, рекше—нада или утрашеніе, отеченіе, еже въ носѣ, въ устѣ и съ прочихъ, невѣжество и хороба, и елика таковая приношаеть. Подобноже естли речеши «звждитель», рекше—будущи или творитель, водѣ насъ потреба часу, речей, сосудовъ, ||(64) и помочи. Отъ чего всего чистотствовати достовѣ

благочестивей о Богѣ славіи, якоже мощно человеку. Сиче и еже адъ приточкомъ отъ челонѣка, умъ, слово и духъ, не еше бы досконале такъ истинно о божестнѣ быти мѣло, понеже бо дочасни и маловременни есми адъ. Сего ради и умъ нашъ не усталичшии, и слово рассипуешися по повѣтрю и духъ—пара расходящаася. Божіе же слово истинно составное, яко писаніе свидѣтельствуетъ глаголю: «въ вѣки, Господи, слово твое пребываетъ на небесахъ, и отъ рода до рода истина твоя основала еси землю и пребываетъ»³. «Яко⁴ тѣя рече и быша, тѣя повелѣи и создашася». Словомъ бо Господнимъ небеса утвердишася, и духомъ ||(об. 64) устѣ его вса сила ихъ». «Послаши, рече, духъ свой и соизждутся»⁵. Такоже и отъ сохнца никакоже мощно бѣ истинное подобіе о божестнѣ представляти. Завеже все то есть тварь описуема и постыжаема. И како будетъ мощно Творца твари постигнути?

Якоже священный Дионисіе въ своихъ богословныхъ списаніяхъ глаголетъ⁶: «яже двѣма способи или образи славимо есть божество. Первое яко подобно всѣмъ, для того иже въ немъ вса состоитъ, водлугъ реченія, яко съ того и тымъ, и у того всаческаа⁷. Второе яко отлочно отнюдь ничто есть всѣхъ, сирѣчь, всякимъ способомъ жадному отъ твари неподобно. Аще бо животъ и существо, рекше бытность, свѣтъ, благодать, премудрость, ||(65) наричется божество; но ничтоже отъ снхъ есть Богъ, ни животъ, ни существо, ни свѣтъ, но наче живота, наче существа, наче свѣта. Яко отъ него жи-

вотъ, существо, свѣтъ, благодать, премудрость, правда и прочая. Тѣя же наче всѣхъ, сирѣчь—непостижимъ всѣми. Также и при Богѣ умныхъ существъ, рекше—херувимъ и серафимъ, архангеловъ и ангеловъ, и прочихъ небесныхъ безтѣлесныхъ силъ, глаголется⁸ и прикладается отъ безсловесныхъ птицъ и световъ, безчесными образующе святая и чесная. Аще бо бы образовано чесными, то есть алатонидными, и отъ драгата каменія блистанки, и прочихъ таковыми, еже въ насъ чесна быти мнѣтся, то быкомъ возмнѣли ||(об. 65) истинно отъ тѣхъ вещей сотвореномъ быти снхъ небеснымъ».

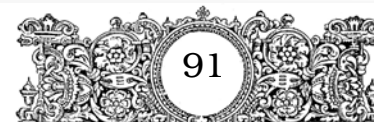
Сего ради отъ чувственныхъ безсловесныхъ и бесчесныхъ, яко отъ птицъ пернатыхъ, отъ зловъ, и отъ телцовъ образуемъ бѣху, абыкомъ разумѣючи яко инедѣно отъ таковыхъ безсловесныхъ и речистыхъ речей суть силы небесныя, искали о семъ истинны, и неведѣюще, безтѣлесныя, неослаежныя, духовнѣ рассуждали, а не плотскы согрубили. Естли бы такъ просто, водѣ тѣлесное грубости нашего разума, принемъ о ангелѣхъ и о всѣхъ силахъ небесныхъ, разумѣючи въ нихъ крыла и перья, то муситъ быти мясо и кости. Также если лзыи и телцы истинно возмнѣли ихъ быти, нужда всяко пазъ, ногти, роги и шерсть ||(66) и прочая инутраля имъ имѣти. Шѣ грубѣ сего и нечестивѣ имать быти! Крылѣ убо въ точію при ангелѣхъ, но и при человекѣхъ божественное писаніе имануе, яко пророкъ⁹ глаголетъ: «аще возму крылѣ мои равно, и вселюся въ послѣднихъ моря». Но не сіа видимы, еже въ птицахъ суть, але умныя, неведѣюще. Повеже бо мыслию чли

уможъ своимъ облетывають человекѣ въ малѣ часѣ края земныя и прохондѣ поднебесную. Также и уши умныя и очи споминають глаголю: «Господи, приложи ми ухо слышати». И пакы: «открыи очи мои, да разумѣю чудеса отъ закона твоего» и прочая¹⁰.

Аще ли о ангелѣхъ и прочихъ небесныхъ безтѣлесныхъ силахъ, свертво есть и нечестиво тѣлесно ||(об. 66) разумѣти, коль наче о самомъ томъ Створителю и Владицѣ ангельскомъ! Аще бо и ангельское естество тонко, безтѣлесно и неослаемено есть; тогда противъ нашея грубости тѣлесное тонко и неведѣюще, а не противъ Богу. Противъ Богу же и то дебело обрѣтаеться. Яко пророкъ¹¹ глаголетъ: «творий ангелы свои духы, и слугы свои огнь палищъ». Сего ради преблаженный египетскыи, возлюбленый Іоанъ свидѣтельствуетъ глаголю¹²: «Богъ никтоже видѣти неидѣже, едиnorodный Сынъ снй въ идрѣхъ отчнхъ, тѣя исповѣда». И пакы самъ тѣя едиnorodный Сынъ рече: «никтоже знаетъ Сына, токмо Отецъ, ни Отца кто знаетъ токмо Сынъ, и емуже волитъ Сынъ открыти». Откриваетъ же не только еже бы извѣстно ||(67) божественное существо намъ видѣти; но елико мощно нашему неможнѣю извѣстити. Якоже самъ Господь угодику своему Моисею глаголю¹³: «не може человекъ видѣти лице мое и живъ быти». Сего ради и пророкъ¹⁴, възбравляюще намъ такового безвѣстнаго о божественнѣхъ существѣхъ дерзостнаго омытованія, похвалуетъ, яко никакъ самныи серафимомъ извѣстно зримо есть божество; понеже двѣма крыломъ покрываху лица своа, а двѣма ноги, не иже бы видимые кри-

¹ Іовъ. гл. 1, ст. 4. ² На поскі: «въ предисловіи еже о вѣрѣ». ³ Псал. 118, ст. 89—90. ⁴ Псал. 32, ст. 8, 6. ⁵ Псал. 103, ст. 30. ⁶ На поскі: «отъ второе глаголю о небесныхъ свецехъ». ⁷ Римъ. гл. 1, вѣк. 107.

⁸ Еван. 1; Іован. 6. ⁹ Псал. 138, ст. 9; 54, ст. 7. ¹⁰ Псал. 118, ст. 18. ¹¹ Псал. 103, ст. 4. ¹² Іоан. гл. 1, вѣк. 2, ст. 18. ¹³ Исход. гл. 35, ст. 20. ¹⁴ Іован. гл. 6.

ла мѣли, но да мы уиѣломудримся, отъ сихъ видимыхъ научившеса, не обнажити глави и ногѣ, то есть, початку и концу о божестѣй не опытовати. Аще бо связяхъ небеснымъ самѣмъ превишимъ близъ [(об. 67) суице Бога серафимомъ, непрямо и недостижимо есть божество, ако крили закрываюцегося, со страхомъ и трепетомъ воиють трислатую пѣснь: «святъ, святъ, святъ»,—мы же, земля и прахъ суще, никакъ того иже предъ ногами нашими живѣстѣй вѣдѣще, како не послѣднего безумія и неистовства, не престающе на единавоначаліи, водле богослова о Святомъ Дусѣ, самимъ Христомъ Спасителемъ нашимъ узаконенаго, но отъ своего сумудрія умнишающе составляемъ — дѣлаи начали Духу Святому искожденеи написующе, свѣдѣчи, отъ Отца и отъ Сына.

И сіе покушаюцегося выобразити треугольнымъ землемѣрїи образованіемъ, и прочими сумудряными диалектическими именовани. Самы [(об. 68) преставишеса, и прочимъ сѣмъ инталтучи съблизываютъ. Рашио триугольный образъ сѣй, якобы межѣ всѣми ишиими подобенствы приличѣйшій, во именованіе равночинныхъ трехъ богочначальныхъ ипостасей, то есть Отца, и Сына, и Святого Духа, Латини быти мнѣваютъ. Верхній уголъ полагають Отца, низу же оба угла кладуть Сына и Духа — такъ иѣнаво выобразаютъ. И треи углы три ипостаси, окруженіемъ же около ихъ безначальное и безконечное божественное естество обявяти хотѣтъ, иже глаголють: «кругъ ни началъ, ники конца имати. Кружалу же, иже кругъ очертѣваютъ, Духа Святого уподобляютъ, глаголюще: «яко кружалу, отъ точки начевше обра[(об. 68) прямо нисло, кругъ свершается, такъ (глаголють) и Духъ Святой отъ Отца про-

изшедь, къ Сыну достизаетъ, и аще ту пребудеть и не возвратитъ къ отчей ипостаси, не свершена Троица пребываетъ».

Сіа есть вся премудрость пречюдное Латини.

Кто благомудрствуа не посмѣется сему дѣтскому ихъ игранію, еже кружаломъ и очертѣніемъ человеческіи руки, Божіе безначальіе описующимъ, и землемѣрїимъ образованіемъ, и прочимъ логическимъ учениемъ пригиплауцимъ паче, нежели истинному богословію о Святомъ Дусѣ, отъ самаго Христа Слова нашего извѣщеному, и отъ божественныхъ ученицъ и апостолъ его утверженному, и отъ такъ именованнаго божественнаго отца и прочимъ [(об. 68) святымъ неотвѣнно соблюдаемому, и отъ всѣхъ православныхъ во вѣчныхъ роды содержимому!

Какъ убо потреба и пужда есть — исповѣдывати се новое умншленіе, ако проишедь Духъ единою отъ Отца къ Сыну переходитъ, и отъ Сына пакъ къ Отцу возвращается? Або не явно есть отъ таково сумудрія, ако Отцу оставлену быти отъ Духа, доколе отъ Сына возвратитъ; и Сынъ также вознѣится быти безъ Духа, зачѣмъ отъ Отца къ нему возвратитъ! Но не буди пакъ православнымъ таковыи мудрствовати, и божественное непостижимое естество описовати! Далече отъ пастъ буди сіе! О нераздѣлемъ божествомъ и естествомъ, аще ипостаси неинаглаголарѣ, и выше всякого разумъ [(об. 69) видителъ раздѣлѣтиса божественное оно непостижимое естество; но нерасчлѣтно и нераздѣлно существо вѣ себя пребываетъ. Какоже сіа иѣются и богослователъ — едино оно само точию вѣстѣ иѣвѣстѣ! Созданный же ни единый разумъ иѣвѣстѣ сіе можетъ, доколеже преставши, «еже

отъ части придесть свершеніе»¹ а не точию о божественномъ существѣ, о раздѣленіи и соединеніи недовѣдомо; но иже о члвчествѣмъ свѣдѣнію свѣдѣчи удобо разумѣваемо быти можетъ.

Ако священный Діонисіе² глаголетъ: «яко свѣдѣніе свѣдѣчи въ единомъ дому сущихъ: аще и особно едина кояждо свѣдѣчи отъ другия отдѣлена стовици будеть, единаже свѣдѣніемъ [(70) иѣнаво соединяются всѣ въ единому свѣдѣчу, такъ иже всѣхъ свѣдѣчи свѣдѣчи единаго променѣ, рекше—свѣдѣчи единаго неровнанаго росчлѣвають. Мнѣю, ако жадець не можетъ опаго сіаіа, свѣдѣчи свѣдѣчи, россудити и отдѣлѣти особно, и вѣдати кое которое свѣдѣчи свѣдѣчи. Но если едина свѣдѣчи въ дому живнестъ, аще ея свѣдѣчи послѣдуетъ ей, а отъ другое пакъ не откриваетъ, никакъ своего свѣдѣчи другой свѣдѣчи оставле. Батше бо всѣхъ свѣдѣчи точию иѣдночеице, несѣсно и ни единою честию сливаемо».

Къ сѣмъ же вѣмъ, ако изъ числѣхъ единораждѣнно есть двоихъ, даже чотырехъ, а не единаго. Которою жа тогда мнѣлю таковыи глаголють, два производителна [(об. 70) быти единаго? И каковы будеть разность по всѣмъ трехъ богочначальныхъ ипостасей, аще Духъ множайшимъ происходении нежели Сынъ изъ постаси происходить. Иже бо изъ существо и изъ сущихъ около существо, разность есть преблаженѣйшїа Троицы, сїе и къ числѣхъ богочначальныхъ ипостасей: единамъ токмо члвчомъ едина кояждо состоитъ. То есть: Отецъ нероженіемъ и не отъ коеже. Сынъ роженіемъ, и отъ Отца. Духъ происходениемъ, и отъ Отца.

Аще же и отъ Сына, яко тиѣ мнѣтъ, то всяко нераишость въ чину ипостасей обращетъ.

Еще къ сему и расстояние межѣ божественными ипостаси уводитъ, за неже иопрашють Латини, жебы имъ ни то отвѣщаво: [(71) гдѣ Духъ проишедь отъ Отца переходитъ, и гдѣ возвращается?

Не како ли отъ сего, ако глѣснымъ мудршаніемъ недугующе о божестѣй, стралвомнѣніемъ своимъ преставишеса, тогда страждуть дравле мудршаніемъ не быти Сына соприсовуциа Отцу. Роженія бо знаменованіемъ и гдѣ дебелѣише прелпаемъ, глаголаше: «яко аще родилисѣ, тогда не быль предъ роженіемъ; а если не бѣ предъ роженіемъ, то неврѣдѣчь есть». Не вѣдѣше сумудрїи, ако при Божѣ роженіе бонначальіе и присовуциѣ, и нераздѣлѣтѣ разумѣветъ; ажеже убо и Духа искождѣнеи неинаглаголарѣ, и нерождѣтелѣ, и нерасчлѣтелѣ. О неже Латини претываюцегося умнишають, [(об. 71) ако аще отъ Отца исходитъ, убо къ Сыну переходитъ, и отътуда пакъ къ Отцу. И тако круговидне движемъ свершаетъ Свѣтлую Троицу, иже и кругу уподоблѣти не устрѣщаются! Но ако пророкъ³ глаголетъ: «восташи свѣдѣтели неправедїи, и солга неправда себе». Обрѣтаетъ бо сіа водле таково сумудрія, первое расстояние, рекше, роши единаго отъ другаго пребывающу нераздѣлѣмъ ипостасей, ако самъ Христосъ глаголетъ: «аъ во Отца и Отецъ во мѣ». И пакъ: «яко вѣсѣмъ едины, пославий ли Отца со мною естъ». А еже ако сїи глаголють—отъ сего къ оному движатисѣ, и отъ того пакъ къ первому

¹ I Кор. гл. 13, вѣч. 154, ст. 10. ² На пакъ: «Во второй главѣ, еже о соединенномъ и раздѣленномъ богословіи». ³ На пакъ: «Арію». ⁴ Псал. 20, ст. 12.

проходят—мѣстное разстояние ипостасей дасть разумѣти, аще и сн не хотѣть исповѣдати ||(72) безъ ужасна учения срамляюща. Второе не менше сего мѣ является, яко Отецъ отлучился отъ Духа, велико творить подвизаніе къ Сыну, и будетъ егда Отецъ безъ Духа есть. И третее, яко Сынъ не соединился Отцу существѣннѣ, если треба есть прохотити Духу къ нему.

Оле, прелести безмѣстнаго умншенія! Духовнаго глѣбосе разсужающе, и челоуѣческими сумудрными разумѣннми божественна разсражающе! Иже по подобію мраніе на земли движемъ, и аки комаръ похваемъ; но и отъ снхъ убо ипостасе противъ несповѣданнаго Божіа величества немощнѣиши есмы. Всякимъ убо тираніемъ своего спасенія выисковати, молчаніемъ же божественна примати и соблюдать а цѣла, ||(об. 72) якоже отъ божественныхъ апостолъ и богодуховенныхъ отецъ нашихъ прѣкомъ, ничтоже паче ихъ ученія испитующе. Якоже убо иже во святыхъ отецъ нашъ Василиѣ Великомъ, нареченъ ради вышнхъ учительствъ и богословіа незаблужаемаго, повелѣваетъ намъ и глаголетъ: «аще же молясь не всякимъ образомъ выисковати угольное намъ слышати отъ насъ; но еже Господени благоугодно есть, и согласно писавемъ, и не несогласно святыхъ отецъ».

Какъ убо благоугодно Господени, и писавемъ согласно будетъ, еже мудрствовать противу ученія Господня — Духа отъ Отца исходити богословенна глаголю Иоанномъ—якоже и святыхъ отецъ не будетъ сопротивно явне ученіе, вчера и негдавна отъ насъ умншенное ||(73) и приложено во священномъ исповѣданнѣ вѣры?

Слушайте што далѣй вселенскій учитель Великій Василиѣ пишетъ глаголи:

«яко убо глаголахомъ о Сынѣ, яко подобаетъ исповѣдати особное его лице, сн иными глаголати и о Духѣ Святѣмъ. Не бо тожде есть Отцу Духъ, понеже писано есть, яко Духъ Божъ, иже пакы Сынъ и Духа едино есть лице, повеже речеся: аще кто Духа Христова не имать, снѣ ибѣсть еговъ. Отсюду убо прелестнася илїица Духа и Христа тогоже быти. Но что глаголемъ, яко естества общество отъ сего является, а не лицъ смѣшеніе».

Слышите ли, како снѣ бжевеннй уразумѣ о томъ, аще аще кто Духа Христова не имать? Свойственно глаголетъ е(сте)ства отъ сего является, снѣ ибѣть исповѣдается ||(об. 73) сосуществова, и тогоже естества однородному быти Духа, а не яко вы глаголете, противно мудрствующе—отъ него происходить.

Слышите же и прочая богословіа его, еже глаголетъ: «есть убо Отецъ совершено ибѣа еже быти, и вооскудѣваемо, Иеренъ и источникъ Сына и Святого Духа».

Зрите, како токмо Отца единого корени и источника сущимъ отъ него ипостасе. Аще бы идалѣ и Сына источника божества, испомнхули бы убо его вслѣ со Отцемъ.

Слышите и прочая о семъ: «есть же Сынъ въ полномъ божествѣ живущее Слово, и пороженіе совершеное Отчею; и Духъ же совершено, не часть инаго, но совершено и цѣль о собѣ зримъ». Се како чистѣише Духа богослови отъ Отца совершено и всецѣла и не ||(74) часть инаго, и о собѣ зрима, равнѣ по всему Сыну. Еже убо не часть инаго, что яко конецъ глаголати, токмо яко не отъ инаго ипостасе имать, равнѣ отъ Отца совершено, якоже и Сынъ, и не требуетъ происхожденія отъ инаго ипостасе. Заве испущааго его совершено

есть и неоскудѣваемо. Глаголетъ же, яко совокупленъ Сынъ Отцу, нерастователнѣ, совокупленъ же есть и Духъ Сыну. Разлучающее бо ибѣсть, иже отсѣвшащее совокупленія аже отъ приспособія. Снѣ бжевеннй мужъ глаголетъ нерастователнѣ совокупленнхъ быти межн себе ипостасей. Снѣ же, глаголю Духа круговиднѣ обходяща, по подобію круга, отъ Отца къ Сыну, и отъ него пакы къ Отцу, како неясвеннѣ ||(об. 74) разстояние дають разумѣтиса ипостасей, или мѣстное, или ирѣменное.

Подобаетъ бо богоноснымъ отцемъ послѣдующе, ничего болше домышлятися намъ, паче постановенаго ими, иже собирати рѣченія отъ писавнѣ, о ишнхъ речалъ глаголаннхъ, иже ипостасей насилующе, притегалочи по своему умншенію, на ишнѣ разумѣ претворити обывоша, да само волю поставятъ, якоже творятъ иже и отъ Снѣ Духу исходити глаголюще. Если гдѣ въ писаннѣ которое слово удеити, Духа Сыну или совокупляющее, или свойственна ему показующе яко единосущна, то заравъ умншеніе сотворинни, и замншеніе наносатъ, ни чего далѣ не разсмотра. Сего ради сами своимъ оружіемъ уязвлени ||(75) бывають, по писаному: «уязвають въ совѣтѣхъ аже домышляють»¹. Якоже бо илїица отъ нихъ, обрѣтши во салценомъ евангелнѣ илїгдѣ писано²: «Исусъ же исполнивъ Духа возвратился отъ Иордана», — сему реченію прицепившиса, замншаючи глаголютъ: «если исполнивъ бѣ Духа Святого Исусъ, тогда испущаетъ его».

Смотрѣте нерасудное и нерасмотрѣнное таковыхъ умншеніе! Аще бо за слово то, еже евангелнѣ глагола: «И-

сусъ исполнивъ Духа возвратился отъ Иордана», и отъ него Духа происходить глаголютъ! То иже отъ Стефана Первомученника, того глаголюти происходить по такому сумудрнѣ ихъ. Глаголетъ бо тѣмъ же евангелнѣмъ къ Дѣяннѣмъ о Стефанѣ³: «избраши Стефана мужа исполненна вѣры и Духа Святото». И пакы⁴: «Стефанъ же ||(об. 75) снѣ исполнивъ Духа Святого, всорѣ на небо, и видѣ славу Божию».

Что убо, речемъ ли и отъ Стефана происходить Духа Святого, ради малаго сего реченія, и како небезмѣстно будетъ? Но далече отъ насъ буди такова худа! Мы бо Исуса ибѣмы и ибруемъ исполнивъ Духа существеннѣ и воли въ естеству всегда, а не тогда токмо, егда возвращашеся отъ Иордана. Стефанъ же и аще кто ему подобенъ есть, по благодати и отъ части причастующихъ освѣтительнаго Духа, снѣ ибѣ даръ божественнаго.

Снѣ же ревкома, абы снѣ нерасудное таковыхъ обличило, яко нерасмотрѣннѣ умншенію. Якоже же илїица и во ишнхъ мудрствующи, то есть, иже глаголютъ: «яко Духа Святого отъ Отца и Сына исходити, рече, ||(76) глаголемъ, не раздѣленіе лицъ изводимъ, жебы яко отъ дву началъ происходить ибѣль; во яко отъ единого начала Отца и Сына соединеннымъ ипостасемъ». А если яко снѣ мудрствуютъ, во еже сходиться двомъ ипостасемъ во произведеніе единымъ; тогда или сврнчнѣ илїгдѣ, и о собѣ пребываючи Духа Святого ипостасе илїица быти, или во производящихъ. Но аще убо во производящихъ? И гдѣкъ произведени отъ нихъ ходитъ, якоже сами вопрошавють насъ, да отвѣщавють⁵ и намъ

¹ Матт. 9, ст. 23. ² Лук. гл. 4, вав. 12, ст. 1. ³ Дѣян., гл. 6, ст. 5. ⁴ Дѣян. вав. 17, гл. 7, ст. 55.

о семъ. Вже бо въдѣи гдѣи гдѣи рещи, яко перѣи удобоугоднѣи кругу змѣшляху, отъ Отца къ Сыну переходити. Аще бо отъ Отца и Сына, яко отъ единого начала ипостасно соединенного, якоже они кончатъ, || (об. 76) Духу Святому исходити, то како къ Сыну переходити будетъ мощно, понеже соединенне влукѣи Отца съ Сыномъ испуцаеть? Такоже аще опричь и гдѣи и особъ Духа Святого ипостасъ пребывающаи речеться,— како пакы присосущиѣи соединена имъ увѣритъ? Соединени бо суть существа въ себѣ присосущи и равнѣи по всему божественна ипостаси.

Но недоумѣиотъ къ снмъ Латини, и неможно гдѣи имѣеть къ отбѣщаніи. Како бо или отгуду мощно есть, напечатѣи како не яко неистовство есть, о страшныхъ и низкѣи сакмъ ангеломъ разумиваемыхъ таинствѣи божественного неистовства и скрѣтости смѣи испитовати, и образовати ухитрѣи необразуемаи? || (77) и создамъ, и описанымъ, и нестерпеннымъ несоданую и неописаную, и нестерпенную, и высшестерпенную удобоудати Троицу? а тми хотѣи уверѣи показати неистовное правдѣи естество, и выше всякого слова и разума?

Но полезно зѣло есть держатися словесъ премудраго Григоріа Богослова, яко противъ еретикъ Маведонѣи отбѣща. вопрошанихъ его о происхожденіи Сына и Духа: котрымъ способомъ обонхъ бытіе есть? Изъ же блаженый отбѣща глагола: «рци» ты рождение Отца, и изъ рождение Сына и естество слонити буду происхождение Духа, и обезумѣи обон, принимающе къ таинства Божіа, наипаче законом есмь, еже ни того, шдѣ || (об. 77) предъ ногами нашими известне гдѣи. И

пакы глаголетъ: «даждъ ми Бога инаго и естество Божіе; и дамъ тобѣ ту же Троицу, въ самѣи иже и испри. Аще едины Богъ и единое естество прѣише есть, откуда предстало тобѣ подобіе? Или замыслиши пакы отъ низшихъ што около тебе речеть? Зѣло убо срачно и велии глупо есть — отъ низшихъ удобоуданіе вышнихъ приимати!»

Гдѣи, о, премудри Римляне! Чдѣи есть избравлюще вамъ не познаватися богословіи, еже во евангеліи о Дусѣи Святымъ отъ Отца тому исходити глаголющему? Если невѣдѣиство или невѣданіе списаннаго священное евангеліе быти разумѣете? Ли пакы злобравіе и невазнѣи ему прочтаете? || (78) Не повинующю бо ся въ чомъ кому, по единой въ двоихъ силъ причинѣи нужда есть не повиноватися. Но никдѣи то о божественныхъ евангеліяхъ благочестиво есть умислити, еже бы ему о семъ не познаши истиннъ тако написати. Никдѣи пакы лукавствовати и лгатиа того безъ бѣды будетъ глаголющимъ, еже всякми истиннъ проповѣдника и учителя ослѣпетяющимъ. Ани тежъ мудрствовати гдѣи есть смотрятелѣи, то есть, якоби евангелиста, усматрѣюще во время то прочіихъ апостоловъ, еще несовершенныхъ о Богу въ разумѣніи, якоже гдѣи отъ васъ неискуснѣи то утвержаете глаголюще, яко того ради слово то вообразилъ отъ Отца Духу Святому исходити, повеме прочіи ученици еще несовершенне || (об. 78) поиманіе Отца изъваку. Того ради глагола отъ Отца исходити, абы Отчую власть увидали. Но таково мудрованіе не только ложно, но и худно, и велие ослѣпетаніе умудрѣющему, пернеи всѣхъ ихъ Сину — учительствомъ просвѣтлѣннѣи, и Духу, еже по немъ водружеть. Всѣмъ бо равно

таинствъ познание даровано бысть, и еже о Отцѣи и Сынѣи и Святымъ Дусѣи богословіе отериса отъ тогоже Духа.

Како убо и то полунаставленіе таковыхъ речеть? Не бо невѣдѣи ни мощно бѣи, яко Филиппово еже о Отцѣи вопрошеніе¹, еще прѣжде Господьскима страсти и ученихъ совершеніа, еже въ разумѣніи Троицосыхъ таинствъ на тайнѣи вечера бысть: егда всѣ равни несовершеннъ быши, и неспасеннѣи || (79) и возни сердцемъ. Слышаху о семъ отъ Спаса, егда ни евангеліе бѣи писано. Послѣи бо тридесети и дву лѣтъ Спасава вознесеніа, писано бѣи въ Патрѣи божественное евангеліе отъ Иоанн.

Како убо не сражнетеса словы несовершеніа ученикомъ, не еже тогда писанными ослѣпетяюще; во по толпѣихъ лѣтѣи послѣи свершеніа ихъ еже въ разумѣніи, грубость имъ приисуете и невѣдѣи еже о Отцѣи. Но яко есть, еже сіе свидѣтельство ложно есть, еже приводити хотѣи показати, еже невѣдѣи ради ученикомъ и несовершеніа ихъ въ разумѣніи, сіе слово еже отъ Отца происхождение Духу Святому евангелиста устроилъ есть. Сего ради убо ложно есть и ученихъ таковыхъ составленіе, и ни единому слову достойно.

|| (об. 79) Но буди, якоже вы глаголете—смотримъ сотворшу сіа евангелисту, сирѣчь, абы показати, яко не только отъ Сына, во и отъ Отца исходитъ сѣи. То для чего, гдѣи то доводи, не прикладаете въ священномъ евангеліи еже и отъ Сына, да убѣдите обличеніа, еже отъ писаніа евангелистаго вознзвѣи бываете? Но не смѣете сего сотворити! Обличаете бо

си отъ сѣи си своего ложна мудрствующе. Если бысте уповали же истинно гдѣи явныхъ хочете, даждѣи бысте то въ евангеліи приложили. Но не смѣете! Явственнѣи гдѣи, яко истинну еретикъ есть, еже и мало что отъ содержимыхъ въ божественномъ евангеліи поврѣтити.

Тѣмъ же убо, возлюбленіа Господомъ православнѣи христіане, истинна || (80) матереи смѣи Восточнаи церкви смѣи! Не прѣицающаи челоушескихъ умиленихъ изобрѣтеніемъ о неистовномъ божественномъ существѣи; но непоколебимо стоите, пребывающе на единомъ началѣи, исповѣдующи во единомъ божествѣи Отца безначална, Сына собезначална Отцу; Духа соприсосуща Отцу и Сыну, отъ Отца происходима и въ Сынѣи починающа, аки единосущна ему, и отъ тогоже Отца, яко отъ источника истекающа.

Крѣпше убо всею силою держимси богословіа незаблуднаго толпѣихъ многыхъ и толь преславныхъ богодухновенныхъ отецъ, начеже самаго Христа Спаса нашего, солнца сунца праведнаго! Онъ же богослова о Святомъ Духу не единомъ, во многача божественнми усты || (об. 80) своимъ, много паче нежели променни солнечными просвѣщающа, провозгласи, рече божественнымъ ученикомъ своимъ:

«Не² вы бо будете глаголюще, во Духъ Отца нашего»³.

И⁴ пакы: «азъ умолю Отца и инаго Утѣшителя дасть вамъ, да будетъ съ вами въ гдѣи, Духъ истинный, егоче миръ не можетъ прияти, яко не видѣи его, ежеи знаетъ его»⁵.

И⁶ пакы сіа глаголахъ вамъ еще въ васъ сѣи: «Утѣшитель же Духъ Свя-

¹ Иоан., гл. 14, вѣк. 47. ² На патрѣ: «1». ³ Мате., гл. 10, вѣк. 36, ст. 20. ⁴ На патрѣ: «2». ⁵ Иоан., гл. 14, вѣк. 48, ст. 16—17. ⁶ На патрѣ: «3».

тый, егоче послеть Отець во имя мое, тѣмъ вы научити возму, и вспоминать вамъ вса, еже рѣхъ вамъ». Смотрийте иже и возмите разумно, яко не философия внѣшнихъ человеческихъ умншленій, но Духъ Святый научаетъ и открываетъ sprawy Господни.

И ¹ пакы ²: «уже есть вамъ, да азъ иду; || (81) аще бо не иду азъ, Утѣшитель не придетъ къ вамъ; аще ли же яду, послю его къ вамъ; и придетъ онъ обличить міра о грѣсѣхъ, и о правдѣ, и о судѣ».

И ³ пакы о томъ повторяетъ глаголю: «егдаже придетъ онъ Духъ истинный, настаитъ вы на всяку истину. Не о себѣ бо глаголати имать, но елика аще услышитъ, глаголати имать, и градуция возвеститъ вамъ. Онъ мя прославитъ, яко отъ моего принять и возвеститъ вамъ. Вся елика иже отецъ, моя суть. Сего ради рѣхъ, яко отъ моего принять и возвеститъ вамъ». То есть, отъ божественныхъ справъ Христовыхъ, еме нашего ради спасенія тѣлесне содѣланныхъ, пріавни Духъ Святый апостоломъ открылъ и обяснилъ. Которыхъ, верей имъ даръ || (об. 81) Духа Святого належа на нихъ, всако до конца не разумѣли. Тѣмже иже пріавни пріавни и бѣгуны быша. Сего ради ⁴ и по воскресеніи своемъ Господь повелъ апостоломъ въ Ерусалима не отлучитися, но ждати обѣщани Отцовское, глаголю имъ:

«Азъ ⁵ послю обѣщаніе Отца моего на вы; вы же сѣдите во градѣ Иерусалимскѣ, доколе облечетеся си-

момъ свяще» ⁶, сирѣчь Духомъ Святымъ. Якоже и верховный апостоломъ Петръ о семъ свидѣтельствуеть, купно со единонадесятки апостоломъ по пріавію дару Духа Святого, егда видомъ во огненныхъ языкахъ належа на нихъ, глаголюще Иудеомъ ⁷: «се есть реченное пророкомъ Исаеомъ ⁸ и будеть въ послѣднихъ дни, глаголетъ Господь, иже отъ Духа моего на всаку плоть».

И ⁹ пакы въ томъ же ниже || (82) о Христѣ глаголетъ: «деспичю убо Божію вознесеса, обѣщаніе же Сплетого Духа отъ Отца пріемъ имъ, се еме вы иже видите и слышите» ¹⁰. Яко пророкъ ¹¹ отъ лица Божіа глаголетъ: «сиде глаголетъ Господь Богъ, сотворивый небо и поставлей ѣ, утвержей землю и еже на ней, даждъ диханіе людемъ, и духъ ходящій на ней». И пакы ¹²: «сиде глаголетъ Господь вышній, иже живеть во высокихъ въ рѣкахъ, слытъ въ светлыхъ почивая, и знемогшимъ дал терѣніе, и далъ жезловъ сърушенимъ сердцемъ. Ни въ рѣкъ отъицу вамъ, ни до конца разгнѣваюся на вы; духъ бо отъ мене ижеидеть, и диханіе все азъ есмь сотворилъ». И пакы ¹³: «сиде Духъ отъ Господа и настаити ихъ; тако проведе люди свои сотворити тобѣ самому имя славно». || (об. 82) И пакы ¹⁴: «Господь посла мя и Духъ его». Якоже и во Іезѣ ¹⁵ глаголаше бысть: «Духъ Божій сотворивый мя, и диханіе Вседержителя учашее мя». Тѣмже и Давидъ молель глаголетъ: «Духа Святого твоего не отъими отъ мене» ¹⁶. «Посла бо,

рече, слово свое и испѣли ихъ, и избави отъ погублен ихъ» ¹⁷. Слово же есть Сынъ Божій. Также и о Духу глаголетъ: «послени Духъ свой, и созиждутся» ¹⁸. И пакы: «послеть слово свое и иставеть ѣ; дхнеть Духъ его, и потекутъ воды» ¹⁹. «Послазъ еси Духъ свой и покри ихъ море» ²⁰. Якоже бо Сынъ отъ Отца раждателъ, якоже отъ сердца слово; сирѣчь и Духъ исходитель отъ тогоже Отца, яко отъ единого начала и корени божества, богородиъ израстоши. Сего ради самъ Господь Святииъ наплъ, ижество утвердилъ || (83) во всѣхъ своихъ божественныхъ глаголахъ богословствіа о Святѣмъ Дусѣ, началъ и купу яко божественнаго рожденія своего, также и исхождение Духа Святого единому Отцу присвоветъ и, различне показуи божественное еднотначіе, для уверенья вамъ, яко тѣлеснымъ, привода глаголетъ: «азъ умолю Отца, ижего Утѣшителя дасть вамъ». И пакы: «Утѣшитель же Духъ Святый, егоче послеть Отець во имя мое, тѣмъ вы научити всему». И пакы: «азъ послю обѣщаніе Отца моего на вы».

И ²¹ пакы открыте, известіи извести глаголю: «егдаже придетъ Утѣшитель, его же азъ послю вамъ отъ Отца, Духъ истинный, иже отъ Отца исходитъ». Во всѣхъ убо своихъ божественныхъ словесѣхъ богослова || (об. 83) о Святѣмъ Дусѣ, иже во единомъ всемъ обрещени, ави отъ себе Господь исходити Духу Святому рекъ, токмо отъ единого Отца, яко отъ источника божества, показуеть.

Ащебо болия сирѣчь иже рече сугубо воспоминавъ глаголю: «азъ во Отца и Отець въ имя». «Видимый бо мя, рече, видѣ Отца моего». И пакы: «азъ и Отець едино есѣ». «И вса елика имать Отець, моя суть». То не можаше ли рещи и о Духу Святѣмъ, иже отъ Отца «и отъ мене» исходити, яко Лягнии ищуютъ. Но никако не сѣла свойства, сирѣчь сымовства во отчество и отчества въ сымовство; иже во единъ составъ, якоже ячостивый Савеліе мудрствовалъ; но во всѣхъ своихъ божественныхъ словесѣхъ богословствіа о сирѣчь единому Отцу начало || (84) и иже дасть, а не только слово, но и самими вещми утѣшочни намъ показалъ. Яко евангелістове ²² спослушавуи сему: егда крестися Господь во Иордані, «отверзлася ему небеса, и видѣ Духъ Божій сходяща, яко голубъ и градуция ванъ; и гласъ съ небеси глаголю: се есть Сынъ мой возлюблейшій». Какъ убо потреба бѣ гласа Отца, свидѣтельствуиша возлюбленныи Сынъ его нарицавъ? Повоже бо едино сѣи со Отцемъ. Или какъ нина, еже бестѣлесному невидѣмому божеству Пресвѣтаго Духа видоме сходити на Сына? Ижебо бо того отъ Отца иначала присво въ себѣ. Яко самъ Богъ черезъ пророка ²³ глаголетъ: «се есть Сынъ мой возлюб(л)енный, ванъ же благоволи душа моя; даждъ духъ мой ванъ». И пакы: ²⁴ «духъ мой, || (об. 84) иже въ тобѣ, и слова мои, еже положихъ въ уста твои, не осудитъ отъ устъ твоихъ».

Но сѣа вса содѣваша утѣрпіа ради нашего, показуи намъ, яко грубымъ

¹ На похъ: «4». ² Іоан., гл. 16, вѣч. 33, ст. 7—8. ³ На похъ: «5». ⁴ Дѣян., гл. 1, ст. 4. ⁵ На похъ: «6». ⁶ Дух., гл. 24, вѣч. 114, ст. 49. ⁷ Дѣян., гл. 2, вѣч. 4, ст. 16. ⁸ Іоан., гл. 2. ⁹ На похъ: «7». ¹⁰ Дѣян., гл. 2, ст. 33. ¹¹ Исайа, гл. 42, ст. 5. ¹² Исайа, гл. 57, ст. 13—16. ¹³ Исайа, гл. 63, ст. 14. ¹⁴ Исайа, гл. 48, ст. 16. ¹⁵ Іезѣ, гл. 33, ст. 4. ¹⁶ Псал., ст. 13.

¹⁷ Псал. 100, ст. 20. ¹⁸ Псал. 103, ст. 30. ¹⁹ Псал. 147, ст. 7. ²⁰ Исайа, гл. 15, ст. 10. ²¹ На похъ: «8». ²² На похъ: «Іоан., гл. 10, вѣч. 38; Іоан., гл. 13, вѣч. 48, 49; Іоан., гл. 10, вѣч. 38; Іоан., гл. 16, вѣч. 54, 56». ²³ Мате., гл. 3, вѣч. 6, ст. 16—17. ²⁴ Исайа, гл. 42, ст. 1: «Изречаша избранныи мои, пріавъ его душа моя, даждъ духъ мой ванъ». ²⁵ Исайа, гл. 59, ст. 21.

тлешныхъ, илие, чинствене свойстве-
ное лица Троическаго божества: яко
Отець безначаленъ, Сыну и Духови
иновоити, Сынови отъ него рожденіе,
и Духу Святому отъ Отца исхожденіе.
Да бымо, на единоначаліи утверди-
вшись, крѣпко пребывали, а своими суе-
ными гноимыми челоуическими ум-
шленкии о недостигновенѣ существѣ не
гмырали, и въ неподобіе начала еди-
наго божества не разрывали, на со-
блзавъ многыи неутверженныи и на
болшее поврежденіе душамъ своимъ.

|(85) Но для лучшаго узнѣренія
правовѣрныхъ святое Восточное
церкви чядъ¹.

еще о семъ избраннии сѣд[ѣ]тел-
ства отъ самыхъ Римскихъ начальни-
ковъ святоблзавныхъ папъ, и прочихъ
блаженныхъ отецъ, предложеномъ адѣ-
како повелѣвають намъ соблюдать цѣ-
ло и неподобно священное исповѣда-
ніе вѣры, ни прилагающимъ что, ниже
отъемающимъ отъ того.

При цари Феодосіи Младомъ, на тре-
теемъ святомъ вселенскомъ соборѣ во
Ефесѣ, противъ Несторіановъ, которыхъ
пресвятѣйшій Кирилъ, папа Алексан-
дрійскій, осудилъ и отъ общества вѣр-
ныхъ отсѣкъ,—начальникомъ будучи то-
го собору, мѣсто и достоинство свя-
тѣйшаго |(об. 85) папы Римскаго бла-
женнаго Келестина держалъ.

До втораго собору нише святѣйшій
Келестинъ папа теми слови о божест-
вешемъ и свяченемъ исповѣданіи вѣ-
ры, еже и до нынѣ соблюдается въ
насъ цѣло благодатию Христовою, и
глаголетъ такъ: «кто убо когда веде-
стониъ авоимѣтѣ осужденъ бысть, отъ-

смыслоуе нѣчто, или причислячи что
къ вѣрѣ, еже вопіиѣ истинноѣ, пре-
дана намъ отъ святыхъ отецъ², ниже
приложеніе, или уймованіе прѣимуютъ.
Чтокоумъ бо у книггахъ нашихъ³ ниже
приложити подобаетъ, ниже убавити.
Великое бо и прикладающаго и отъ-
емающаго жуноу слыуютъ. Также и
огнь и желѣзо приготавлиемъ, понеже
ижемо не могутъ испѣлнени быти ра-
ни. |(86) Огнь убо авоимѣтѣ вѣнчати
мушъ слыуетъ; а желѣзо отсѣченіе за-
конопреступныхъ отъ правовѣрныхъ со-
бору знаменуется».

Сему убо згоднѣе или согласуеи
и блаженнй Кирилъ таковаи глаголетъ,
яко отъ лица свящешаго собора того
во единой епископїи своеѣ, еже послѣ
къ Иоану, патриарху Антиохійскому,
оправдаючи себе въ томъ, яко Теоде-
ритъ, епископъ Кира града, оклеветалъ
его, глагола, яко бы и отъ Сына при-
знавати мѣлъ Духа Святого присво-
сущнѣ и существенѣ происходити. Про-
тивъ чего отълауочи такъ пишетъ: «ни
по которомъ чину, рекше спрашѣ, по-
рушити прѣимуетъ предлауоу отъ
отець нашихъ вѣру, сирѣчь вѣри на-
шелъ визнаве, ни собѣ самѣмъ, ниже
нишимъ |(об. 86) допускаемъ; ани мо-
велье прѣимати отъ нихъ лежащее
ту, или единъ преступити складъ, си-
рѣчь литеру едну, помнѣваючи глаго-
лаше⁴: «да не предлагаши, рече, пре-
дѣлѣ вѣнчнкъ, еже положениа отцы
твои». Не бѣша бо ти глаголюще: во
Духъ же отъ Бога Отца, еже убо
исходитъ отъ него, есть же нечуждъ
отъ Сына, воддутъ слова бытности или
существа».

¹ Эти три строчки въ старопечатномъ изданіи набраны крупнымъ шрифтомъ.
² На вохѣ: «Зря, яко отъ святыхъ отецъ предана вѣра, а не отъ единого папы, понеже
исполненъ, яко не требующи поправленія». ³ Притч. гл. 22, ст. 28; гл. 23, ст. 10.

Смыслете, яко не токмо разумъ, но и
мозгъ тоа, котороу на первомъ вселен-
скомъ свяченемъ соборѣ «вѣру во
единого Бога» написано и предано,
забороняють переимѣнати и единое бу-
вы, рекше—литеры, переступати.

А такъ патриархъ Антиохійскій Иоанъ,
и иже съ нимъ епископи Восточни,
таковоу писанію отъ божественнаго Ки-
рїала приложивъ, |(87) увѣрились о
православіи Кирилѣмъ, мѣръ объяви и
въ соборѣ согласившася, еже прѣжде
разлучены бѣше. Яко во общей епи-
скопїи, Теодеоритомъ написавоу, гла-
голетъ: «почетіе, рече, сіа епископїи,
и испытаніе приложивъ разумъ ея,
обрутохомъ⁵ согласна речениемъ, еже
оттуда послана бѣша. Евангельскимъ
бо благодаріемъ украшающеся. И Богъ
совершитъ и челоуѣкъ—Господь нашъ
въ нихъ проповѣдается. И Духъ же
Святый не отъ Сына или Сыномъ су-
ществоуи мѣлъ, но отъ Отца исхо-
дитъ, своѣмъ Сыну или единосущнѣмъ
именуемъ».

Четвертый соборъ святый вселенскій,
въ Халакдонѣ собраннй, на Евтихїи
и Диоскура, при Марціанѣ цари, кото-
раго собора блаженнѣйшій Лезъ, папа
Римскій, |(об. 87) мѣсто свое пра-
вилъ Пасхасіемъ и Лукиемъ и Вик-
фантїемъ, осадженными намѣстники сво-
ими. И по прочтеніи священнаго испо-
вѣданія вѣры, еже состави первый и
второй соборъ, а третій утвердилъ, по-
велѣ святый вселенскій соборъ сѣи
ниую вѣру никому не поущену быти,
износити, или списовати, или состав-
ляти, или учити, или показовати. А
иже дерзнетъ кто таковаи творити
аще епископъ, или клирици, да из-
вержени будутъ отъ сана; а простїи
да прокляти будутъ.

Тымже слови и пятый, и шестой,
и седмий соборове воиють святѣиши

гласи глаголюще: «мы законы церков-
ныи соблюдаемъ; мы предѣлы отческіа
хранимъ; |(88) мы прилагающихъ нѣ-
что, или отъем[а]ющихъ отъ вероу
проклнѣемъ». И паки: «аще кто во
преданіе церковное написаное или не-
написаное отвѣтаетъ, да будетъ ана-
тема».

При Василии, цари Костентинполь-
скомъ, прозываемомъ Макалоновичѣ, и
при святѣйшемъ Фотїи патриарсѣ Кос-
тентинпольскомъ, егда Иоанъ, пресе-
тѣйшій папа Римскій, патриаршескіа
правленія строгѣ, великимъ правосла-
віемъ, и честностию епителскаго жи-
тія украсенъ,—соборъ вселенскій
образъ бысть въ Костентинполю, по-
велѣніемъ царемъ и святыхъ патри-
архъ, въ утверженіи святаго седмаго
собора, и къ разоренію новозавѣ-
ное Латинское ереси, по подобію великое
бури, |(об. 88) смущающее святую Бо-
жію церковь. На которомъ соборѣ отъ
пресвятѣйшаго папы Иоанна посланнй
намѣстникъ его быша: Павелъ и Еге-
нїй, божественнй епископъ, и третій
съ ними Петръ, президентъ и карди-
налъ. Сѣи убо священнй соборъ, по
утверженіи святаго седмаго собора, и
Латинскую ересь доводѣ обличилъ, и
укрѣпляющихъ ту авоимѣтѣ предлау,
и таковоу повелѣнію подвесе или уста-
вилъ на тыхъ, которые бы смѣли при-
ложити нѣто у визнавію вѣры: «если,
рече, кто, окромъ сего священнаго ви-
знанія вѣры, смѣетъ иже писати, або
нѣто приложити, или отъяти, и то ро-
сказавомъ соборнымъ деревнемъ ямавова-
ти,—абы бытъ осужденъ, и всякаго |(89)
христіанскаго соимѣта отверженъ». Сѣи
убо божественнй священнй соборъ от-
сѣче и изъявилъ противъ беззаконія
того. О чомъ пресвятѣйшій папа
Иоанъ утѣшилъ доводѣ и писалъ о
томъ до Фотїа патриарха прѣстѣише

и чистіе; пражеліе, яко во священика исповѣданій віри, отиудъ отперга. Споминиеть въ писаніи своємъ тако глаголю: «яко твое братство добріе вѣсть, яко егда намъ прежде сего дошло насъ посланіе, о святокъ признанію віри насъ винута, аманолъ насъ соблюдающихъ гдѣю, якоже иначчала намъ предадо вѣсть, якоже прилагашихъ что, якоже отъсмышшихъ; извѣстно вѣдающе. яко таковая державица, также и сущіе иудии соблюдаются. И семъ ради нами исповѣданы» [(об. 89) святыхъ твоихъ, абы доводне была увѣренность вѣстоблизости наши о членку или крѣпости, о которомъ случилася сомнѣніи посредъ церквей Вожіихъ, яко не токмо не споминаемъ, или не глаголемъ сего; но и тѣхъ, которые першій сѣли надутостію искомуміа своего се творити (яко преступниковъ Римахъ словъ и претворителей еволима Господа Іисуса Христа и прочихъ божосныхъ отецъ, яко соборній соборъ, предани святое исповѣданіе віри: «со Іудомъ съчиняемъ. Заимже тома шѣо и оны, и тѣи дразнуна: не гдѣо Господское на смерть выдѣл въ вірихъ, яко суть членками тѣи тѣо, отсѣли и разлучили единикъ въ другихъ, и тѣмъ у вѣчную смерть вѣдали, заимже [(90) самихъ себе. тѣмъ якоже и реченій ученикъ тѣи вѣрныи сотворилъ».

Се, воль якоже, пражеленійшій тѣи отецъ еволима слови сими—не на виднику: «якоже показана ересь, яко со Іудомъ съчиняти значащихъ, и послѣ тѣихъ вѣрившихъ в. Что убо къ симъ намъ вѣнугути вопрѣмъ глаголати сущіи». Точію, по подобію апостола гдѣю, якоже уны, и не

прѣмжеть обжеченіа. Не днесь бо, якоже вчера сіа глаголюна быши; но якоже нести сѣи хѣтъ прѣидомъ, отвоже сіа писанія содѣлана суть. Не во углѣ, якоже въ темнѣ мѣстѣ; но въ Старомъ Римѣ, и въ самомъ царствующемъ градѣ, предъ самодержавци царя и архіерѣи и учителя.

Но убо и послѣ сего Іоана [(об. 90) пражеленійшій Андріанъ, папа Римскій, въ святѣйшему Фотію, патриарху Цариградскому, еписколію посла, тоже благочестіе впрѣидомъ, Духа отъ Отца божословства происходити. Пражеленійшій же нами Левъ, папа Римскій, оцѣтилъ нововѣдную ересь по тѣмъ же гдѣядиющуюся, исукою и согношавше святую и великую церковь, яко при немъ. Оны же въ многихъ книгахъ умислилъ и сотворилъ сборными еписколіями обожавъ всѣ страны, яко бѣху въ области его, хотѣчи истребити и выкоренити сего злоуміа еретическаго хоробу, повелѣла святыхъ повсюду Вожіихъ державитъ, не кому Латинскому рѣчью, но Елизиавѣ глаголю, святыхъ [(91) віри исповѣданіе гласити во віри божественна лѣторѣи. Едино яко Греческою рѣчью пригоднійшю сущю, для увѣренія рѣвней гдѣяемъ священикомъ исповѣданію віри, абы ереси пропасти безъ бѣды избѣжати могли множество вірихъ, яко подъ нимъ. Второе, абы симъ святымъ любви, якоже иначчала бысть къ церкви Восточней, обновилъ. Якоже бо значавшеся радѣишнѣи азовоудемъ еретичествовати хотѣщихъ. Сего ради хотя показати всѣмъ, какою честію и чествованіемъ должна естъ вѣрѣти святыхъ Вожіихъ першыхъ, великихъ, апостольскихъ, Костентинпольскихъ и

¹ На вѣдѣ: «якоже отцы соборній всѣхъ вѣнугути повѣдають и самому папѣ Римскому».

прочіи Восточній святыхъ Вожіихъ церкви, то еста: Александрийскіа, [(об. 91) Антиохійскіа, Іерусалимскіа. Такъ тѣи блаженніи и вѣнугути ученицы прекротнѣйшого Іисуса—любити другъ друга и честію превозвышати вѣдѣху, во простотѣ сердца и въ душѣ кротости.

Не токмо же сіе едино пражеленійшій тѣи Левъ папа сотвори; но и въ газонѣвѣихъ, рекше—въ словесю или въ свѣрбѣхъ першыхъ святыхъ апостола, отъ древнихъ вѣрменъ благочестію вѣрѣтуну, сохранены обрѣте два прѣта, яко писмени и глаголю Греческими написана имѣху священиое исповѣданіе непорочна віри. Которое исповѣданіе вѣрѣти, и предъ всѣмъ Римскимъ множествомъ прочитати на нѣхъ писаніе исповѣданіе православна віри, и вѣнугутишнѣи людемъ [(92) повѣзавъ, абы симъ увѣрѣли ихъ, жебы, обѣчавши истину, отложили жестокость сердца своихъ и, древнюю любовь обновивши, въ соединеніе приступили.

Но во злохитру душу, яко Соломонъ премудрѣи глаголетъ, не входятъ премудрость.

Сего ради и тѣмъ единою поглотивше удию ичченія и мѣлнѣа, сирѣчь, вивоутиа, надутости и иниманья о собѣ, яко доведъ злоби спустилъ имъ на пагубу, неспѣшлии пребываютъ и не исправлены.

Но тѣи убо своимъ путемъ да шествуютъ! Мы же малыми вѣнугути доволне, указаніе подающе послушавшимъ божественныхъ писаній во простотѣ здравна віри, и страхомъ Вожіихъ, и всею истинною сѣдѣтельствованіемъ — [(об. 92) не нарушати отиудъ вѣчто отъ нже во исповѣданіи віри, или мало, или велико, или гласа, или сѣлада, тамо положенаго, предвѣнугути, или прѣмѣнугути; но гдѣю подобаетъ хрѣтити то, всею силою и вниманіемъ, яко вѣнугути силъ,

да не подъ аважею токъ многихъ и такъ великихъ божосныхъ отецъ себе подложитъ. Якоже блаженній Кирилъ, Александрийскій папа, сѣдѣтельствуетъ, яко во священиомъ третемъ соборѣ, священиое віри изложеніе запечатлѣ завѣдми и платвами прѣгрознійшими. Послѣ которыхъ приводитъ глаголю: «якоже кто подниметь вѣчто отъ догматъ святыхъ и божосныхъ отецъ, сіе кому не подобаетъ зайти смотрѣиеть; во преступленіе предавшихъ догматъ, и на Бога [(93) нечестіе».

Блаженній же Златоустъ, и болшее божословство хотя въ насъ впрѣнугути, о божественныхъ словесѣхъ яко глаголетъ: «якоже въ црковныхъ запискахъ, рекше—монетѣ, если и мало шѣо отъ воображенія отсѣчета, всею записку ложну содѣлаетъ; тако яко отъ здравна віри аще и малѣйшее шѣо прѣложитъ, все погрѣшаетъ».

И Пилусійскій пустынножителъ блаженнійшій Исидоръ, ниже послѣдуа, глаголетъ: «отъсмышнѣи, или что приложити сѣбѣнугути къ богодухновеннымъ словесѣмъ, едимымъ отъ двохъ надугути: либо не вѣруютъ, жебы Духомъ Святымъ речены были святые писанія; или суть невѣрны, или себе инимаютъ быти надъ Святого Духа мудрѣишнихъ. И что яко еста, [(об. 93) токмо бѣсѣтся». Сего ради таковыхъ разнѣрѣннѣихъ, якоже блаженній отцы глаголють, подобаетъ намъ ни едино слово ихъ творити. Шѣо бо и приобрѣсти яко можетъ благо, когда отъ нихъ, патеже во исповѣданіи православна за матерѣннѣихъ?

Еще бо древній прародители ихъ, около року отъ створенія свѣта 6313, а отъ во плоти Рождества Господня осмѣ сѣи того лѣта, отъ истинна віри отступити зачлиши. Скоро по-

тогда егда собѣ Римляне нового цари отъ Фриискыхъ ригъ, сирѣчь — князей, именемъ Карула избрали (тако бо Французые князей своихъ ригы нарицаху) и отторгнувшись отъ едино-властіа и отъ ерѣдства Греческихъ царей, за царства Ирины царицы и сына ея Костентина, ||(94) онаго Карула иноземца на царство Римское поставили. Онъ же Греческимъ законамъ отъ папы Лавъ вѣщати бысть. Но приѣхъ снѣзъ закоми Еврейскіи въ Греческому не вѣдати которыхъ помисломъ, отъ главы даже до ногу выломъ сего показа. Тако убо промѣжъ матерѣ градо-вомъ, сирѣчь Нового Рима Костентинова града, и ветхого Древняго мно-гословущаго Рима связаеи раздрася; и брани и котори, рече — заводи и шарпаніи воздвизахуса; и вкочаеи мечъ раздѣляючи и сѣкучи съ лютымъ гнѣвомъ и яростію оружною, человекъ младяи и стария убивающе, въ раздѣленіи и невазвѣсть обла-чающеи межи собою. Аще бо и Карулъ, новобичальный царь Римскій, ||(94) онъ Фразскій ригъ, отъ отца и дѣда христіанинъ нарицаеи, и члѣше Христовъ законъ, и соблюдаше благочестіе, и многу честь святымъ Божіимъ церквамъ воздаше, и чествоваше архіерейскій и священнический чинъ, — но придоша съ нимъ отъ Фразское области его священники и учителя, икуще въ собѣ ересь потаеи, и помалѣи начаша раздражати люди Господни, и учити тайно своимъ ересь-скимъ. Потому же и лже ученіе ихъ отдрывашеи, аже отъ цари любимыхъ и помагаемыхъ. И тако начаша глаголати, аже отъ Отца и отъ Сына исходитъ Духъ Святый во едино начало; и опрѣсноки священую жертву приносите. И чимъ далѣй, тымъ силѣе сіа ересь въ странахъ тыхъ утверждася,

и многае ||(95) еще въ снѣзъ прилагася. Егда же совершени ереси тли въ люди Господни вкоренишася, во снѣзъ тогда въ книгахъ богословскихъ и учителей вселенскихъ, о исходженіи Духа Святого пристосоваючи, водлугъ умысловъ своихъ преправили, такъ же и отъ истиннаго причастіа Тѣла Господни отвергшеся подъ гнѣвъ старого заводу поддегоша; опрѣснокомъ службу Господню отпавовати удалили. И такъ всѣ писма учителей и богослововъ снѣзъ на свой строй переладивши, единастайне Римскимъ и Еллискимъ языкомъ выдрувовали. Такъ-жъкъ сѣ то на старѣло, аже двѣсь отродки ихъ. Не вѣдѣи, бы кому на свѣтъ вѣру вняти могои, мяще, аже значала отъ святыхъ учителей вселенскихъ ||(96) такъ предаю бысть.

Снѣзъ убо прелестившеся сами, снѣзъ и прочыхъ въ тоже уклоняти ухищряюще, аже обрѣтаеи у Скаржиномъ писаніи Полскомъ, въ княжцѣ его у Вилни въ року 1577, друвовавой, во второй части, въ родѣлѣ шеснадцатомъ въ концу, о исходженіи Духа Святого, на картѣ 184¹, гдѣ упоминаетъ учителей старыхъ Римскихъ и Греческихъ, которые якобы вѣли и отъ Сына Духу Святому исходженіе признавати. Межи нѣже и Діонисіа Ареопагита споминуши, не владѣи въ личбу съ книги, такъ молачи: «Діонисіа святого Ареопагита не лже, бо тѣмъ Латинскій востель будовалъ въ Франци». Смотри ми вѣдѣи хитраго умилшенія, на про||(96)ставовъ учивенаго, прекудрое Латини! Яко властнаго Греческаго старожитнаго учителя вселенскаго, и паче всѣхъ преправнаго еолога, священнаго и преблаженнаго Діони-

¹ Вѣс—опечатка; слѣдуетъ: 284.

сія, Леонскаго сожителя и предвѣдѣнаго еолога межи всѣми Еллины, ученика и спослѣшника великаго божественнаго Павла апостола, аже убо лже ухищряюще, тѣлю иже блаженнаго Діонисіа споминуетъ, ученіе же его на тираючи минаетъ! Речеи въ Латинскимъ повѣщавши тымъ, нѣкъ въ Франци востель Римскій будовалъ, для того въ личбу съ иными его не владѣи! Извѣство бо вѣсть, аже противъ свѣдѣнныхъ списаній его о соединеніи и раздѣленомъ божествѣ и о прочыхъ небесныхъ священноначалихъ, трудно ||(96) кому иначей устъ отворати! Едино тако держати повѣщиваетъ, аже отъ самаго Христа Спаса нашего божественнѣ о исходженіи Святого Духа открыто; а не человеческими суетными умилшеніи прелатася. О чомъ не единомъ, аже дваци, во многотѣи научаи приводитъ, и всѣ божественна книга священныхъ списаній его о семъ свѣдѣ(ѣ)тельствуетъ, и о всемъ церковномъ чину повязуетъ. Еяже всако вѣсть мощно кому водѣе коли своей иначей пертворети, окромѣ или зарѣтися, или отречеи ея, аже и прочіи еретники творятъ, не востучи супротиво ея отбѣщати. Глаголютъ, нѣкъ то не Діонисій писалъ, и отрѣкающеи не примуютъ ея. Тако и сіи: тѣлю ина его для олакш ||(97) лжедемъ споминуши въ княжцѣ написали; аже да не и нѣкъ речеи кто, нѣкъ его за еолога и учителя не примуютъ; священныхъ же списаній его не споминають, и въ личбу съ иными учителями не владутъ, но удалена минаетъ, болшеи аже о ямакѣ образити и обличени отъ него быти. Аще бо и во Францїхъ, аже они глаголютъ во Франци, востель будовалъ, — аже естъ, аже такъ же ереси щепалъ, во истинна вѣру закону Христову, въ Сіона сходѣщаго, и слѣва

Господня, въ Ерусалима плынущаго изучалъ². Еллины бо снѣзъ сожителя Леонскаго, а не Римскіи, и старѣшнина всѣмъ еологомъ и учителемъ Греческимъ, великаго Павла божественнаго апостола ученикъ и спослѣшникъ въ благовѣстїи Христовѣ. И такои снѣзъ, аже ||(96) и по преставленіи божественнаго апостола, ученикомъ его Тимооа и Тита и иныхъ вѣдомъ отъ седмидесяти апостоловъ утвержаше, и недоумѣтельна вѣра иже о божественныхъ сопроненныхъ таинствѣхъ снѣзъ инакомъ своимъ радрѣшаше ина. Яко сѣ и снѣзъ въ явѣ съ книги священныхъ писаній его показуетъ.

Тѣмже, аже предварше рѣкомъ, отъ тѣловыхъ въ раздраженіи святая истинна вѣры застарѣвшихъ и самовиныхъ, лжеи бѣ удалитися, и ни едино слово учей ихъ примати. Паче же аже и отъ самихъ Римлянъ вѣдѣи признають, аже Римскій востель до исповѣданія истинна вѣры приложилъ исходженіе Духу Святому и отъ Сына. Въ тыхъ же бо княжцѣхъ своихъ ||(98) предреченнаго Скарги, во второй части, въ родѣлѣ 15, на страницѣ 274, спослушествоуетъ тако глаголю: «а нѣкъ Латинскій востель лжеи во томъ пригани не маети, нѣкъ до вышпаіа вѣры приложилъ и отъ Сына».

И паки другіи Бенедиктъ Герберсъ, въ своихъ княжцѣхъ Полскихъ, въ року 1586, въ Краковѣ друвованныхъ глаголетъ: «випелове, борюючи законъ Нїковскихъ а вѣру о Святомъ Духу объясняючи, придали потымъ, же и отъ Сына воходи».

Кто убо въ православїи воспитанныи не познаетъ такъ лажнаго и бесстыднаго умилшенія Латинскаго? Паче же отъ

² Ношіа, гл. 2; Милей, гл. 4.

свидѣтства древнихъ ихъ же самыхъ свѣдѣвшихъ паче Римскихъ свѣдѣній обачити! Которыхъ свѣдѣтельства нѣше въ семь писаніи положеномъ: како ||(об. 98) отъ древнихъ временъ въ Латинахъ такового зловѣрія ведутъ по-таежне глѣдающіеся свѣдѣніи нами соудали, и всю силою воображающе ихъ, и съ клятвками утвержающе запрещали. Который ведутъ нѣше же испорченіи въ нихъ, яко въ конецъ прѣстѣншии, нелицѣбни пребываютъ. Еще же вмѣсто истиннаго здравія и прочимъ то залицати усилуютъ.

Сего ради, возлюбленіи Господемъ правобѣрніи христіане, несоотвѣдшеся лѣстами развращенныхъ въ вѣрѣ сумудрѣемъ человѣка, но твердо и непоколебимо стойте, самаго Христа Спасителя нашего о Святомъ Духу уваженнаго богословія держашеся; и водлуть самовидцовъ божественныхъ апостоловъ его и богоносныхъ отецъ предаіи || (99) на единоначаліи пребываете, отъ Отца исповѣдующе единолѣчнѣ прѣисходяща Духа Святого. Якоже бо и апостолъ ¹ спослушествуетъ: «якоже въ человѣчѣи нѣктоже вѣсть, яко въ немъ есть, то чю Духъ его, живущій въ немъ (въ Духу бо всю волю человѣка и умыслъ суди въ немъ слово его открываетъ); также и въ Богу Отцу, нѣктоже вѣсть, то чю Духъ Божій». «Духомъ бо Святымъ (яко въ церковномъ плѣніи глаголетсѣ) богословія богатство, боговѣднѣя премоудрость», вса бо въ томъ Отца великія или волю божественную его слово открываетъ. Сирѣчь — Христосъ Сынъ Слово Божіе, въ Богу Отцу суще, Духомъ Святымъ волю и повелѣніе Отчее объявляетъ ². Якоже свидѣтельствуеъ самъ глаголѣ ³: «яко

азъ о собѣ не глаголахъ, но послави мѣ Отецъ, тѣмъ ми заповѣда дасть ||(об. 99) чю реку и чю возглаголю. И нѣмъ, яко заповѣди его животь вѣчнѣи естѣ». И пакѣ ⁴: «глаголи, яко азъ глаголахъ вамъ, духъ суть, и животь суть».

То како истинно обращете священникъ богословца богодуховное ученіе, еже о богочначныхъ ипостасяхъ: если по Латинскому зломудрію совокупляюще во едино начало рожденное и нерожденное, сирѣчь—Отца и Сына, и отъ нихъ исповѣдующе исходити Духа? Како не пакѣ Савеліанская прозвѣность ересь, яко смѣшающе «несмѣшаемая» свойства, Свѣта бо Троица, существомъ нераздѣляема суща, таинственѣи и неразумѣтельнѣи раздѣляется ипостасими свойстми, сирѣчь—неразрѣшомъ, и разрѣшомъ, и исходительномъ? Но яко раздѣляется ипостасми ||(100) таинственѣи, сице пакѣ соединяется существомъ естественѣи. Аще же убо то нераздѣлно пребываете, якоже и самъ Спасъ глаголетъ: «сирѣчь единъ, посланный мѣ Отецъ со мною естѣ» и нѣа иносаянша реченія о семъ,—то како нераздѣльное прѣемлемо Сынѣмъ быти можетъ, ежеже имать присно совокупляемо собѣ? Како бо не зѣло глушо естѣ глаголати существо Параклитово, прѣемши Спасу отъ Отца изліати на святыхъ апостоловъ, еже имѣеть выну въ собѣ нераздѣлно и присносущно Отцу и Духу? Якоже многаямъ предренокомъ, то бо глаголетсѣ прѣимати, чего кто не стяжеть. Аще бо и блаженный Петръ въ Дѣяніихъ глаголетъ, яко Христосъ отъ Отца прѣимъ имѣа, тогда благочестивѣи подобаетъ реченое разумѣвати, ||(об. 100), а не дебеломыслиѣи

¹ 1 Кор. гл. 2, вѣч. 127, ст. 12. ² Іоан. гл. 1, вѣч. 1 и 2. ³ Іоан. гл. 12, вѣч. 43, ст. 49—50. ⁴ Іоан. гл. 6, вѣч. 24, ст. 63.

прѣимати: еже убо благозволѣнша Отца съ Сынѣмъ ученикомъ являеи божественному Параклиту, и симъ и премоудрости исполнѣи ихъ. Се разумѣтсѣ посланіе: якоже многаямъ Спасъ обща, еже прѣимати имуть. Рече божественное писаніе человѣчнѣи, яко и еже рече «послѣ вамъ и нѣлю» и прочія смѣхъ подобна. Понеже Богъ не послается, нѣже илнчается. И гдѣхъ або доволя имать посланіи тотъ, который ведѣтъ естѣ, съ Отцемъ и Сынѣмъ. Яко пророкъ глаголетъ: «како иду отъ Духа твоего, и отъ лица твоего камо бѣжю? Аще иыду на небо, тамо еси; аще снѣду во адъ, тамъ еси». Какоже пакѣ, еже неистекательнѣи вса оживляа и освяща? Да не ||(101) подобѣи Галрѣилу и прочимъ служащимъ духомъ, во служеніи рабѣннѣи посланіемъ, возмнѣи и Духа Святого посланіи. Буди далече отъ насъ таковое злочестивое умнѣленіе! Но благоволеніе Отца и Сына посланіе естѣ, боговѣннѣи да разумѣваемъ. Посему же и являетсѣ самодѣлнѣи прихода, и прѣбываніе дар(ова)наа, и возчестна дарованія своа, ученикомъ раздѣлаа. Якоже апостолъ свидѣтельствуеъ глаголѣ ¹: «раздѣленіа же дарованіемъ суть, а тѣмъ же Духъ. И раздѣленія служеніемъ суть, а тѣмъ же Господь. И раздѣленія дѣйствомъ суть, а тѣмъ же Богъ, и дѣйствую вса во всѣхъ. Комуждо дается лишеніе Духа на полуу. Оному бо Духомъ дается слово премоудрости, иному же слово разума || (об. 101) о томъ же Дусѣ (и прочая). Вся же сіа дѣйствуеъ единъ тѣмъ же Духъ, раздѣлаа властію комуждо якоже хощеть». Господь-сынѣи убо вса твореть, яко разенъ смѣхъ во всѣхъ Отцу и Сыну; а не яко рабъ или жопнѣи повелѣваемъ и посылаемъ.

Множайша снѣваа божественное писаніе тѣлеснѣи воздѣаетъ, и не по достоинству божественнаго величія, фолгующе и складяще нѣшеи немощи человеческой. Штѣ если же не такъ, яко подобаетъ, уразумѣемъ,—аъ неподоба божественна властіи муснѣи. Якоже естѣ и реченое отъ Спаса ²: «азъ умолю Отца, яко Утѣшителѣ дасть вамъ».

Смѣхъ убо глѣннѣише, сирѣчь—на большее его къ намъ промышленіе и любовъ разумѣти намъ достопѣи. Аще яко лежатъ ||(102) реченое просто прѣимаетъ кто, неизличенны неподобества обращеть прѣимается въ разумѣніи:

Первое бо—Отецъ обрѣцаетъ, не вослогѣтъ исперва послати Духа Святого—еже глаголати нечестиво естѣ: «якоже бо своего Сына не поспѣдѣи, во за насъ выдѣти (яко апостолъ глаголетъ) ³, како не вса съ нимъ намъ даруетъ».

Второе—и Смѣхъ возмнѣи на едну силу имѣти въ подаваніи Духа Святого—еже и мыслѣти божѣство и нечестиво естѣ. Пачеже горшаа, яко не едина воля Отцу и Сыну естѣ, аще треба естѣ ему молитисѣ. Молай бо са, яко естѣ, или не дозвѣа собою свершѣти умыслу своего, молитсѣ могущему; или яко немилостива видѣти властѣ ижебѣщанаго, и благо творити могуща.

|| (об. 102) По которому же отъ двоихъ образъ речека еднородному молитисѣ Отцу о посланіи Утѣшителѣ? Да речеть, аще кто вѣсть, истинно любовнѣи, а не распрѣю. Чи разумѣемъ ли, какова провѣсть погибелѣи отворена естѣ, выкладающнѣи или толкующнѣи не зѣи нероумѣемъ, не такъ, яко богоноснѣи отци уразумѣаа гласъ божественнаго писанія? Якоже убо испро-

¹ 1 Кор. гл. 12, вѣч. 150 и 151; ст. 4—8, 11. ² Іоан. гл. 14, вѣч. 48, ст. 16. ³ Рим. гл. 8, вѣч. 99, ст. 32.

шениемъ, или молениемъ Отца, разумѣемъ же къ намъ многую и неизреченную Спасову любовь. Также и снѣмъ еже пріати обѣтованіе отъ Отца, и жаліати, или дати; или послати обѣщанъ благоволеніемъ Отца и Сына, пришедша на учениковъ Утѣшителя—благочестивъ разумѣемъ.

Но никтоже сего ради ||(103) помыслитъ о насъ, абыкъ не исповѣдывали существованъ Духа Святого на апостолъ пришедша, или не отъ Сына послана быша. Не буди въ насъ хула сщещна! Но облачающе лозное учение тѣхъ, иже нудятся схожденіемъ во вѣрѣ то, еже на свщещныхъ ученикъ Пресвятаго Духа, показати хотѣ и отъ Сына, якоже и отъ Отца исходити того, свѣтъ — во иностасъ происходити отъ Сына его существо и божество благолющихъ. Но якоже убо Духа иностасъ отъ Сына не посылается; тѣкоже и божество его не являється или не дается; но владичествѣнъ, господски, самовластие исходитъ, благоволеніемъ Отца и Сына и своихъ дарованій исполняетъ достойныхъ пришествія его. Еже бо являється и посылается ||(об. 103) и истекати, и снѣмъ подобна, — се знаменуютъ показути дѣйства и дарованія Параклитова. И сщещна неотметнаемъ есть Податель дарованій Святого Духа, самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ, различіе всѣхъ тѣхъ уставилъ; и еже убо испущати Духа точію Отцу единому о собѣ съблуде, яко единому иновому сущю, отъ него сущимъ, яко отъ источника и веревъ божества, подлугъ священнаго Дюансія, израстающимъ. Духъ бо, глаголетъ Христосъ, истинный, свѣтъ — самая явна иностасъ, рече божественное бытіе его, а не дѣйствіемъ дары, иже отъ Отца исходитъ. Не рече бо, иже отъ Отца изидеть, или

изити имать; но истокитъ, настоящимъ вѣрменемъ знаменуя; изъявляюще еже отъ Отца ||(104) Святому Духу приспосущи исходити; явственъ снѣмъ показуа, яко отъ единого начала отъ Отца Святому Духу бытіе; такъ яко и единому отъ тогоже и единого Отца рожденіе, въ вѣдрѣхъ Отчихъ приспосущемъ, и ижегдаже отлучишася. Сего ради Слово и Духомъ наричутся, яко отъ единого ума отъ Отца произведшимся.

А иже дарованій даяніе Святого Духа показати хотѣ Господи, тогда и собѣ и Отцу присвоетъ; яко единосуще, — сего ради не присно настоящимъ вѣрменемъ, но будущимъ показуа; яко тѣлеснымъ намъ различіе божественнаго являе, иже въспоминати глаголетъ: «вспрошу, рече, Отца, иже Утѣшителя дастъ намъ». И пакы: «Утѣшитель же Духъ, егже посылетъ ||(об. 104) Отецъ именемъ моимъ». А не рече: «имѣи испустити». Себе же воспоминаа глаголетъ: «тегда придетъ Параклитъ, егже пошлю». Зри, яко все пріидущимъ вѣрменемъ глаголетъ.

Разумѣйте убо и отъ сего, яко иво есть, еже испущати, а иво есть — посылати. Коль велики яво есть и истинъ соглаголюще, иже бо иностасное исхождение Святого Духа богословити Спасъ и открыти намъ яволяе, иже отъ Отца исходитъ, — рече настоящимъ вѣрменемъ, еже отъ Отца приспосуще исходити изъявна. А иже дарованій даяніе показати благоволеніемъ Отца и Сына бываемо, не ктому испущати глаголетъ, иже настоящимъ вѣрменемъ воспоминаетъ, во будущимъ: «послеть», и «подасть», аки во вѣрменѣ посланію бываемо, ||(105) на утверженіе и освещеніе достойныхъ таковой благодати. Якоже бо Господь нашъ

Исусъ Христосъ, едиnorodный Сынъ Слово Божіе, едино снѣ со Отцемъ и Духомъ, пріемающе даръ Святого Духа, на достойныхъ являе, посылаетъ и подаетъ; тако и Духъ Божій, едино снѣ со Отцемъ и Сыномъ, пріемающе справи Христовы, нашего ради спасенія явлетію содѣлае, достойныхъ приспощаетъ, являе, и подавая имъ, яко открываетъ, яко самъ Христосъ свидѣлствуетъ глаголетъ: «яко отъ моего пріиметь и освѣтитъ». Ибо не Духъ воплотился, но Сынъ Слово Божіе; иже Сынъ происходитъ, но Духъ устѣ Божіихъ, всѣ содана оклывающе, яко Богъ снѣ можетъ, соблюдаючи о Отцѣ съ Сыномъ же, отъ единого Отца, яко ||(об. 105) «отъ источника божества, Сынъ Слово и Духъ устѣ его бытіе иже, ово рожденіемъ, ово же схожденіемъ. Но понеже нерадѣли Сынъ и Духъ, единосуще со Отцемъ, сего ради Духъ Сынѣмъ глаголетъ. Отъ Сына же Духа не глаголетъ. Якоже бо Отца отъ Сына и отъ Духа-ражати — безвѣстие и нечестиво есть рече; снѣ и Духа Святого отъ Отца и отъ Сына происходити — хула есть глаголати.

Якоже святѣйшій Фотіе, патриархъ Костантина града, иже съ блаженѣшимъ Павломъ Іоанномъ и съ прочими патриархи, утвержаючи седмаго вселенскаго собора, и вселую иную ересь съ ведугомъ Латинскимъ вѣчному проклятію предае, иже снѣ глаголетъ: «Гдѣ же Павелъ апостолъ глаголетъ, «вѣ Духъ отъ Сына ||(106) исходитъ, быти убо синови глаголетъ, иже бо чюдъ Сына Духъ? Не буди то! И тѣй глаголетъ, и черномъ Божіа исповѣдуеъ и вѣстъ — исходити же отъ Отца, иже его богославолющихъ явномъ проповѣстиса; но иже отъ благочестивыхъ тѣхъ учитель предае

глаголетъ: «Павелъ Духа Сыну». Почто и вы не глаголете тожде? Но лукавствующе, горла долу творите, и прерываете глаголетъ проповѣдника, дѣи началъ и вѣны единоначалѣй Святѣй Троицы являе. И пакы: «отрицаются сугубоначаліа и вѣны, глаголете, яко отъ единого начала отъ Отца и Сына Духа Святого происходити. Се оное хула и нечестиво есть».

Вистину слово приточно страждутъ, яко бѣжаще дыма въ огнь впадоша, ||(об. 106) двоячаліа бо уклоняющихся, Савеліанское сщещеніе являе, иже радяще о семъ, точію да волю свою поставитъ, яко да покажутъ Сына равнослова во всемъ Отцу. «Якоже бо Отецъ испущаетъ Духа, снѣ, глаголетъ, и Сынъ испущаетъ», не являе премудрїи, яко еже о Снѣ показати нудятся, снѣ мномае Духу, Снѣму уваженіе творить.

«Вы же, возлюбленїи Господомъ, небеснаго знаміа сопричастники, правовѣрїи христіане, поставше отъ многомытнаго изыскавїа и неподобнаго словопрїанїа, уразумеюще отъ самаго Христа Спаса нашего о Святомъ Духу богословіа, и отъ самовидцевъ и служителей слова божественныхъ ученикъ его, и прочіихъ звуѣ боговснѣхъ отецъ, отъ вѣка восіавшихъ ||(107), во всякой премудрости духовной и знаменитворенїи силъ доульїитесь. Они же в избрании и запретиши, ни мало, ни велико чѣдъ отъ вѣры подвизати; во всякимъ благоволеніемъ и вниманіемъ, сіа повелѣваютьъ намъ хранити, и облобизати отъ всеа душа, и о тѣхъ прележати и подвизаться, аще потреба будеть, и до кромѣ. Уклонїимся убо и отхляїимся отъ всякаго преналїишнаго и прехитраго сущеслова, наичае якоже есть новоявленное Италїанъ глумленіе, — еже вѣдоуещѣи неостыжнїи-

мы образованы и лестными словеси испитовати не страшител. Мы же возлюбимъ откровенная намъ, а не конскуйми скрытыхъ, а може рече блаженый || (об. 107) Златоустъ. Помышляемъ блаженыхъ шестокрылатыхъ естество, и страхомъ и благоговѣніемъ, опаснѣйшими крылами, испитательное разума нашего да покрываемъ. Егда устремитъ или и пресоклонимъ всякое созданное естество, величїемъ божества выспрь простертая kota; или устреленныхъ отъ Бога неведомыхъ, скихъ сущихъ во испитанїю покусител, — удерживающе не попушаймо. Дѣла же убо, аже зъ обусторонъ срдѣлаго чина крылами, получивши да летаетъ, аще треба будетъ. Обаче же со многими вниманїемъ опасно и сіе летанїе дѣлствующе. Аще бо кто не съ великими соблюденїемъ рассматриваетъ скихъ, || (108) намъ аще не якоже богоноснїи отцы истолкованїа, тогда или въ жестости братоподобнїи Наватовъ падеть, ли во Оригенскую пропасть въ конецъ себе прилетитъ, аже по прелести, или и блосъ спленихъ быти венщуютъ. Но буди намъ сугубыми сими летанїа, затинными и опасными, глубину возможныхъ вѣрїи, подъ настояннвомъ и правнтелемъ, божественнымъ Духомъ препловшимъ съ опаснотомъ и миромъ, сподобителъ и въ пристанище божественныхъ и неразуживихъ наслажденїи благоднїи достигнута, идѣже прочее непреставно зъ Господомъ будемъ, славно и благословяще его икупї съ Отцемъ и Святимъ Духомъ, едино божество, одну силу || (об. 108) и господство, еможе подобаетъ всяка слава, честь и поклонїе, нынѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ. Аминь.

¹ Дѣян. гл. 15, вѣч. 35, и гл. 16, вѣч. 36. ² Псал. 67, ст. 30.

|| (109) О первенствѣ Римскихъ, и о старшнствѣ епископа нхъ.

Глаголютъ убо вѣрїи, намъ аже Латїи, аже отъ блаженнаго апостола Петра Римскому епископу старшнство надъ всеми вручено.

Но всякъ съ вниманїемъ прочтѣвъ божественна писанїа, о семъ извѣстно вѣсть: яко прежде воскресенїа, такъ и во воскресенїи Господа нашего Исуса Христа и во вознесенїи его на небеса, блаженый Іаковъ апостолъ, име первый бѣ епископъ во Иерусалимѣ, самъ же Господомъ освященъ и поставленъ. И преблаженнѣйшїи Іоанъ Богословъ, и самъ верховный апостоломъ Петръ, и прочїи старшнши присно во Иерусалимѣ пребываху. || (об. 109) Къ нимъ же во Иерусалимѣ отъ церквей, разше — отъ соборовъ вѣрныхъ, со всѣхъ сторонъ о науку и о законенїе вѣрїи прибѣгаху. Яко священныхъ Дѣяній Апостольскихъ книга о семъ свидѣлствуетъ ¹. «Отъ верше твоеа во Иерусалимѣ тобѣ привесутъ царїе дары», пророкъ ² глаголетъ. Прежде бо въ Антиохїи и во Александїи церкви и епископы зъ Иерусалима отъ божественныхъ апостолъ освященїа и составившася. О чомъ съ нижеи скажетъ.

Но блаженый убо Петръ, въ вознесенїи лѣтъ по вознесенїи Господни, емо во Божїи житїа своего конецъ прїять. Хрестїане же якоже трехъ сотъ лѣтъ по вознесенїи Господни, отъсюду утѣсненїи въ вселенней, наче же въ Заходныхъ странахъ, межн поганскими народомъ, такъ яко овечки || (110) межн волнами скитающїа, пребываху, скорби, бѣды и гоненїа терпяще, и различными муками ослобленнїи страждуще, Христа ради умираху. За-

неже въ царїе нечестнїи и безбожнїи мучители и идолослужителн бѣху.

Яко бѣ можно въ таловомъ вѣрїемъ, намъ аже въ Римѣ межн вѣрїи сущнми, старшншнство надъ всеми вручить, и отъ нхъ всѣмъ народомъ повелѣвати благословенїемъ воспрїимати. Воистину о семъ негдѣже вѣдано обращенїи. Окромъ зъ Иерусалима, якоже народу и самимъ тѣмъ Римляномъ — благословенїа сподобителн повелѣванїа: «благословенъ Господъ отъ Сиона, жившїи во Иерусалимѣ» ³. И пакы ⁴: «благословенъ ты Господъ отъ Сиона, и узрїши благыя || (об. 110) Иерусалима», глаголетъ пророкъ. «Отъ Сиона бо изыде законъ, и слово Господни зъ Иерусалима» ⁵, а не въ Риму. «Дн ностыднтелъ, рече пророкъ, и нечестнтелъ всякъ въ непондланенїи Сиона» и прочїа.

Но яко прежде речеса, нынѣ якоже трехъ сотъ лѣтъ по вознесенїи Господнемъ до Великаго Константїна, первого царя, константинопольскаго, и первого константинопольскаго собора Никїйскаго, негдѣже въ писанїю обрѣтается «вѣдѣлѣ» ствуетъ, абы отъ святого Петра апостола Римскому папѣ надъ всеми старшнство вручено быти вѣдан; но токмо своею парифѣею обладати вѣдѣлно ему, съ прочими епископы заранѣе того счечавяще. Ничѣ бо самъ тѣл верховный апостоломъ блаженнѣйшїи Петръ обрѣтается || (111) въ чемъ нечестнтелъ, или нынѣ свое предшнсу; нынѣ пакы прочїимъ единоконвентнмъ епископскимъ повелѣван; во всѣхъ куни равно и единодушнмъ вѣрїи велѣнїа исправляху. Яко книга Дѣяній свидѣлствуетъ

о скихъ глаголахъ: «прїидеши въ Иерусалимъ, прїята быста отъ церкви и апостола и старецъ» ⁶. И пакы глаголетъ: «спрашахомъ апостола и старцы вѣдати о словесн семъ. Многу же знаснаїю бышию, вѣставъ Петръ рече въ нимъ» ⁷. И далѣй въ томъ же: «тогда изволися апостоломъ и старцемъ со всюю церковью, избравши мужа отъ нхъ, послати въ Антиохїю. Яже и писашн глагола: апостола и старцы и братїа, сущнми въ Антиохїи, и Сирїи, и Кїлїкїи братїа, име отъ лнхъ, о Господи радователся» ⁸. || (об. 111) И далѣй въ томъ же глаголетъ: «изволися намъ бызвннмъ икупї, избравши мужа послати къ вамъ. Послахомъ убо Іуду и Силу, и тѣмъ словомъ славяще такъ же. Изволи бо ся Святому Духу и намъ» ⁹. И пакы глаголетъ: «якоже прохощаху грады, предавше имъ хранїти права сужевнн отъ апостолъ и старецъ име въ Иерусалимѣ» ¹⁰.

Тѣмъ же отъ сего божественнаго писанїа вѣдѣлѣ вѣдѣлѣ: перше — яко зъ Иерусалима, а не въ Риму законенїе вѣрїи всѣмъ обще народомъ воспрїимаху. Второе — яко блаженнѣйшїи Петръ, не что же вѣдѣнн наче прочимъ апостолъ устанавливать или прїисовѣлѣваться, ничѣ ижеи своего предшнуетъ; но яко единъ отъ нхъ равно вѣдѣлѣно исправляюще, соборнѣ повелѣваху и подписоваху глаголюще: || (112) «апостола и старцы и братїа».

А понеже самъ тѣл верховный апостоломъ, блаженнѣйшїи Петръ такового первенства и старшнства надъ прочими апостола не ужнвалъ. то како истинно вѣдѣлѣнн отъ Римлянъ глаголе-

¹ Псал. 134, ст. 21. ² Псал. 117, ст. 6. ³ Исайя, гл. 2, ст. 3; Мих. гл. 4, ст. 2. ⁴ Дѣян. гл. 15, вѣч. 36, ст. 4. ⁵ Дѣян. гл. 16, вѣч. 36, ст. 6—7. ⁶ Дѣян. гл. 15, вѣч. 36, ст. 22—23. ⁷ Дѣян. гл. 15, вѣч. 36, ст. 25, 27—28. ⁸ Дѣян. гл. 16, вѣч. 37, ст. 4.

мая, слышающе, яко отъ святого Петра власть таковая дана имъ была бысть, еже единому ему всѣмъ повелѣвати и всѣхъ судити? Сего ради нудятся Латини, подя помыслие и судя его всѣхъ загоняюще.

Семь убо образомъ, яко пшѣ Латини усматривающе любобритиса,—всхотѣши ижевогда и Господни ученици старшества искати, еже неосвершеннѣ въ то прѣмъ мудрости възделѣнія плотскаго совлеченнѣи, и Духа Святого благодати еже не бѣша облечени. || (об. 112) Едини¹ просили, дабы по правизи и по лѣвици Господней сѣдѣли, мнѣше нѣкъ бы роскошъ свѣта сего царство Христово быти мѣло. Други² нами споръ межъ себе вели, пытающеся, кто бы съ нихъ старшии былъ? И аще бы вѣдали о таковомъ старшенствѣ Петровѣ, не бы съ о томъ межъ собою встали. Христосъ же Свѣтитель всѣхъ насъ, отведе убо отъ такового непослушнаго старшества, начеже плотскаго възделѣнія, признающе³ ихъ и поучающе глаголю: «вѣсте, яко мнѣшенеи повозити надъ народы преодоувающе надъ ними и которые мѣжѣ быше сущи, уживающе старшества надъ мѣншими. Межъ вами же не буди тако! Но который хочеть въ насъ велии быти, да будетъ вамъ слугою. || (113) И аще хочеть быти старшимъ, да будетъ истѣмъ рабъ». Отъ сѣихъ убо словъ самаго Христа Свѣта занеже лѣво есть, яко желавши старшества и прочихъ подя власть повелѣннѣи своего поворяюще—ни чимъ развѣствуютъ отъ царей мучителей свѣта сего. Тѣмже яко божественный апостоломъ верховный Петръ таковаго старшества надъ прочими апостолами не уважалъ, такъ и нынѣмъ

того не ирочають, ниже бо въ писаннѣи о семъ гдѣ обрѣтается.

Достоитъ же и о семъ възпоманути, яко преже перваго вселенскаго събора Никейскаго, еже за держави немецкихъ царей, бѣху три събори:

Первый въ Антиохіи во врѣмена Авлиріана, царя Римскаго, на Павла || (об. 113) Самогаскаго, епископа Вожія града, сирѣчь Антиохійскаго, еже бысть начальникъ ереси: Христа бо истиннаго Бога нашего проста человека глаголаше. Вожіе же благодатию, правителю церковнѣи, якоже пророци пророчили, сподобившася увѣдати о семъ, стовошася въ Антиохію много ихъ числомъ. Въ нѣкже началнѣише были, именемъ: Иерусалимскій епископъ, Григорій Чюдотворецъ Неосесарійскій; епископъ Аванодоръ братъ его, Фирмианъ епископъ Кесарія Кападокійскія; Иелонъ, епископъ Тарсійскій. И первѣи павоминаниемъ множишася покушавшася отъ авлирія отвернути Павла. Егдаже урѣши его неискѣливо боляща, тогда единемъ совѣтомъ судъ извесни, отъ ересиства того обжаниши, || (114) и отъ церкви отсѣкоши. Противящущеся ему и церковную власть за неправоствѣи нѣкошу, помолкнѣша святый съборъ царемъ Авлиріану, и еже о Павловѣ нестаточности возвѣсти ему. Царь же аще и Елмихъ бѣше, осуди противнаго единовѣрнѣи суду, отъ тѣхъ събора отсѣчену быти ему. И тако изгнанъ бысть отъ церкви. Множайшихъ бо судъ достовѣрнѣишии есть, нежели единаго.

Вторый съборъ бысть во Авирѣ, гоненію на христіанѣи превелику бывшу, и сущимъ по мѣстахъ христіаномъ

поволоженнѣи, либо въ Еллинскому недрію приложитиса, или мучении и различными смертми убиеннѣи быти. И мнози отъ христіанѣи просили въ мученіи. || (об. 114) Мнози же, не могуще терѣти мучѣи, на идолослуженіи обрашахуса. По семъ же егда преста гоненіе, ижекоторые уклонившиса отъ преступленія раскаяшиса, и павернушиса, покаити хотѣли, приходяще до церковныхъ властелей. Бышу же о семъ изпросаши многу, елибы съ годило единому отвергнута Христа, нами таковакъ ирѣматиса,—на которомъ съборѣ начальными были: Вителій, Антиохія Сирскія епископъ, Агрикола, Кесарія Кападокійскія, и Василій Мановасійскій епископъ и священномученикъ, и правла ижекожиши, яко подобаетъ таковакъ обращающимся принятии быти.

Третій съборъ святыхъ отецъ збирался въ Новѣи Кесаріи, еже на Понтѣ. || (115) Ваше же съ ними началнѣишии Василей священномученикъ, епископъ Амасійскій, и правла о верховномъ строеніи изложити.

Ваше же и преже сѣихъ трехъ съборѣи, наперѣи въ Римѣ съборъ, въ ирѣмѣи царя Декия мучителя, при блаженемъ архіереи Римстемъ Корнилии. Обрѣдѣша святими отци на Навата еретика, священника Римское церкви, который таковыи, еже въ гоненію нестерпимыхъ мучѣи идоломъ пожевши, и потомъ ваки калхуса, въ принѣмѣи въ покаяніе глагола: «еще тыслѣнами кротъ покаитиса, не прѣмлетъ насъ Богъ». И сего ради съборъ тѣи бысть. Изложити святими отци правла, яко принѣмѣи ижекожиха, нестерпимыхъ до конца мученія, и испѣдѣти || (об. 115) покаити. Навата же не прѣиъ того събора правла, и сего ради прокляши его святими отци.

По тѣхъ тогда чотирехъ помѣстнѣи съборѣхъ, первый вселенскій святый съборъ первѣи благочестнѣишии великимъ христіанскимъ царемъ Константиномъ збирати бысть въ Никей, въ триста и осмьдесятъ лѣтъ по вознесеніи Господни. Како убо о таковыи великихъ главнѣишихъ вѣщахъ, не мѣлъ бы вѣдати папа, осудяи, яко Латини глаголютъ, отъ верховнаго апостоломъ блаженнаго Петра ирочено ему было надъ всѣми старшествомъ? Также и богоосвѣи отци на тѣхъ чотирехъ прежебывшихъ съборѣхъ, аще бы вѣдали о старшенствѣ надъ собою папы Римскаго, ниже бы кускаси безъ его повелѣннѣи || (116) соборвати и правла составити. Но аще съ повозуеи, яко въ врѣмена та, множе трехъ сотъ лѣтъ, еже не было слышати о таковомъ неводобномъ старшенствѣ. Но купно всѣ единодушнѣи ижекожиха общими совѣтомъ согласнѣи, сирѣчь — згодливѣи, якоже и божественнѣи апостоли, ижеи велѣннѣи утвержаху, содѣиствемъ Пресвятого Духа, а не гордостіи мучительское властію. Ниже бо папою называвшеся преже перваго вселенскаго собора Римскій первопрестолникъ; но архіереи, сирѣчь архіепископъ, заронно яко и прочии первопрестолници великихъ градовъ, областей — архіереи именовахуса. Егдаже благодатию человеколюбия своего благоволи Богъ свободити народъ христіанскій || (об. 116) отъ безбожныхъ мучителей, и отъ ижекожихъ мучѣи, тогда издвигши Великаго Константина, и отъ тѣмъ идолскаго заблуженія изведши, ко истинному свѣту благовѣрнѣи вѣстивши, и святимъ крещеніемъ просвѣтити его, и перваго царя христіаномъ ревнителя и пособника благочестію сего быти сподоби.

Сѣи убо Великий Константинъ, вер-

¹ Мате. гл. 20, вѣч. 81; Марк. гл. 10, вѣч. 47. ² Лук. гл. 22, вѣч. 108; Мате. гл. 9, вѣч. 41. ³ Марк. гл. 10, вѣч. 47, ст. 42—44; Мате. гл. 20, вѣч. 81; Лук. гл. 22, вѣч. 108.

ный благочестивый царь христианский, хотая до коша идоольскую лествь разорети, и всьми ереси, отъ супротивнаго лубаваго духа насланне, искоренити, яко отъ пшеницы плевелъ, отъ истинныхъ вѣры истребити,—первый вселенский святыи соборъ, въ десятое лѣто царства своего събралъ, и отъ всѣхъ странъ [(117)] въ градъ Никейский святыи боговосныхъ отецъ, числомъ 318, совокупи. Въ низже начальники того свещеннаго вола блгу: Селивестръ, первопрестольникъ Римскій, Александръ, Костентина града архиепископъ, Александръ, первопрестольникъ Александрийскій, Еустафій, патриархъ Антиохійскій, и Макарий Иерусалимскій. Въ то время благочестивый царь Великий Константинъ, собицавшись съ святыми боговосными отцемъ, въ духовныхъ церковныхъ вещихъ, чинъ или порядоцъ съборовый составилъ и устроити, розумѣючи быти потребный, паче нежели въ мѣрскихъ спрѣвахъ, якоже бо душа лучши тѣла есть, смже и духовнаа паче [мирскихъ]. [(об. 117)] Сего ради розсуждеиъ боговосныхъ отецъ исправляи чинъ соборнаго стронительства, первоосъданіе Римскому епископу узаконяеть, яко начальнѣйшаго града первопрестолику и царства христианскаго началнику, купноже яко тамо и верховному апостоломъ блаженному Петру житія своего по Божѣ конецъ раздѣлишау. Тѣмже благочестивый царь, розсужденіе то святыи отецъ царскою властію печатѣи, глаголетъ: «повелѣаемъ да епископъ Римскій первѣйший всѣхъ будетъ свещеннокопъ». А такъ яко есть, яко въ розсужденіи святыи отецъ и царское области повелѣиетъ, съпрестолику

Римскіа церкви первоосъданіемъ почетвъ, а не отъ апостола. И отъ того врѣмени первое быти Римское [(118)] сѣдалище узакониса. Чого иначей жаденъ показати не може. Обячемо же того ради первый реченъ, аби паче прочихъ святителей достойнѣишимъ быти мѣлъ или крайній чиститель, иже бы надъ него не было, но, яко богоноспіи отци ¹ глаголють, «иже епископъ только первого сѣдалища именуется».

Святительскій бо савъ единый есть, и тѣй же на всѣхъ. И не наречется оу свещенъ святитель, оу же несмершевъ; но всѣ равни епископи, якоже и даръ благодати Святого Духа равно истекаетъ на вса, и только прѣмлетъ кождо ихъ, елико кто самъ себе къ восприятію достоина сътворитъ. Не отъ пренменитыхъ бо и многословныхъ градоцъ, или многыхъ языкъ обдержанія, достоинство [(об. 118)] къ восприятію дарованію Духа Святого бывають; но отъ трудовъ и подвиговъ, богоудобнаго жительства Христова, тѣснимъ путемъ ищущихъ. На таковыхъ даръ благодати Духа Святого изливаются, яко апостолъ ² глаголетъ: «подобни мѣи бывайте, якоже и азъ Христу».

Аще бо отъ удерванія великоименитыхъ градоцъ и отъ совладѣія многыхъ земль и народовъ възмнѣтъ кто достоинство быти, а не отъ благочестиваго смиреннаго житія подобія Христова, — то како не безмѣство и не нечестиво мнѣніе таковыхъ обращеться?! Кто бо паче безбожныхъ Агаринъ, сирѣчь Тураовъ обрѣстися можетъ?! Иже толкыми землями и иворазличными народами, и великоименитыми [(119)] пре-

¹ На поляхъ: «Карвагенскаго собора правило 39». ² 1 Кор. гл. 11, вѣд. 147, ст. 4; Фил. гл. 3 (въ подл. ошиб.: 2), вѣд. 245 (въ подл. ошиб.: 246), ст. 17.

слупшими грады обладають; еще же и самыи тѣи мѣста святыи, грѣхъ ради нашихъ Воиницъ поущеніемъ, обдержати, идиже спасеніе всему міру съдѣаса. Сего ради реченъ ли ихъ святыи быти, и къ восприятію дару Духа Святого достойныхъ, иже кромѣ челоуѣческимъ промывающимъ и чюжаа восхищающимъ?! Не буди то! И мучители бо, мучаще святыи апостолъ и прочихъ святыи страсотерпецъ тѣла въ рукахъ своихъ державу, также и самого Христа Спаса нашего промыватели ославаху,—сего ради не суть святыи руки ихъ; но отъ свершныхъ свершѣиши, яко богоубицъ и проклятыхъ мучителей, вѣчнаго мученія достойни. Тѣмже убо законъ Господень и благочестиваа вѣра христианскаа [(об. 119)] непорочнаа есть; и церковное преданіе святыи апостолъ и вселенскихъ соборовъ на вселенскій, яко соакце, сіяють, и на мѣстѣхъ святыи жертва Богу всегда отъ христианъ приносится. Аще и погани земныхъ царствомъ совладѣють, но вѣрою христианскою единыи Царя царюющимъ Христосъ владичествуетъ. Богатство же и павовале свѣта сего суетнаго яко предѣтныи бывало, такъ и днесъ большъ межъ погани, анижели межъ избраными Воиници. Аще и по возвошеніи Христосѣ на небеса, въ триста лѣтъ и выщей, глэднше Богъ христианское царство, изъ всѣхъ въ вѣру царя преложки; но не толь много павовалии ради свѣта сего суетнаго, яко паче укрѣпленія ради и укорененія [(120)] истинное вѣри христианское. Иже савъ Спасъ сѣдѣтельствуетъ глаголомъ ³: «царство мое не есть свѣта сего; аще бы свѣта сего царство мое было, слуги мои под-

извалилися, да быхъ не предають бытъ Жидовъ». Тоже и апостолъ ⁴ спомнѣваетъ: «не никамыи здѣи града пребывающаго, но приидущаго ищскуемъ», сирѣчь—царства небеснаго, въ немже и знаи есмо; до котораго, яко апостолъ павучаетъ, «многими скорбми [подобаетъ] входить ⁵, яко нужно есть царство небесное, и нужниции възснѣиють ъ» ⁶.

Егдаже вѣра христианскаа утвердися, и всаи ереси обличени быши, и отъ единыхъ истинныхъ вѣры, яко плевель отъ пшеницы истребишася,—царіе же и начальники, и мнози подъ властію сущіи, гордостію [(об. 120)] начаша прениматися. Сего ради Богу повуставиши, царствію ихъ пакы разоритися, яко да ваважутся на мимотекущее непостоянное и таѣнное не умовети; но въ смиреніи и въ терпеливости пребываи, въ небесное безконечное подвизатися. Не убо сіа глаголи, царствіе укоремъ, но глаголемъ, яко въ гобованіи и въ росвоѣиехъ жиущи удобъ попользуются, и ради врѣменныхъ сладостей, вѣчныхъ благъ вогрѣшають. Сего ради и пророкъ ⁷, упоминаа царей, глаголетъ къ нимъ: «иже, царіе, разумѣйте, и наважитесь всѣ судящей земли. Работайте Господени со страхомъ и радуйтеся ему съ трепетомъ. Принимте карность (или напокинаніе), аби когда не прогнѣнаася Господь, [(121)] и погыбнете въ дороге правдивое». Мнози бо и иже царствующе уклоняются отъ истиннаго пута, и въ проласти погыбели вѣчныхъ мукъ павпадають.

Тѣмже, не въ обдержаніи иворожества народовъ и великоименитыхъ градоцъ святоблажность и достоинство валежитъ, иже въ старшествѣ прежде

³ Иоан. гл. 18, вѣд. 59, ст. 30. ⁴ Евр. гл. 13, вѣд. 384, ст. 14. ⁵ Дѣян. гл. 14, вѣд. 35, ст. 22. ⁶ Мате. гл. 11, вѣд. 40, ст. 12. ⁷ Псал. 2, ст. 10—12.

бывшихъ въ тыхъ градѣхъ блаженнѣйшихъ Христовыхъ апостолъ; во ихъ смиренномъ Христомодражаѣтельномъ жителствѣ самаго настоящего области той, въ коемъ прежде бывшему тамъ апостолу подобился¹, такъ, якоже Іовъ владыцѣ своему Христу уподобился. Аще ли удержали реди областей и городовъ, въ нихже божественнѣи учебницѣ Христовы раздрѣшенія еже отъ тѣлесъ ((об. 121) житія сего вѣнецъ получилъ, отъ сего вынѣнцуюмъ святыхъ, и дару Духа Святого достойныхъ быти сподобивъ.

Но повеже убо въ древнихъ врѣменахъ во апостолѣхъ святыхъ мнзи епископи изъ еретикъ претворилися, якоже глаголютъ о Македоніи еретнику, бывшемъ епископѣ, сирѣчь, патрiархѣ Цариградскомъ, иже прежде его епископъ Цариградскій еретикъ не бысть, — за сіе речеми ли убо и сего Македонія еретика не быти?

Такоже и въ сажомъ томъ Римѣ она неводержала жена нашою бысть. Но повеже ни одна жена прежде ея нашла бысть въ Римѣ, сего ради речеми ли, иже тѣмъ быти жѣнѣ нашою въ Римѣ, и како сіа цѣломудренъ помышляши, или таяще и иначей претворяюще, || (122) како истину обрѣсти будетъ мощно? Никогдаже бо лжею истина побѣждена быти можетъ. Прочее же устраивающа задрѣвнѣ, яко да не возмнѣтъ кто о насъ, абыхъ отъ своего умншенія съставляли, — сего ради вѣнчаломъ здѣ епископа Варлаама Калаверскаго, еже вѣна къ нѣкоему Францишкѣ, учителю Римскаго церкви, о началствѣ павинѣ и о прочихъ расколѣхъ Римскою церкви. Аще и вкратцѣ припомнѣмъ о сихъ всѣхъ

обачеже съ вынѣнцуюмъ и разсужденіемъ прочитающему мощно есть зрозумѣти. И такъ ся въ собѣ то писаніе его имѣтъ:

Варлаама Калаверскаго — о началствѣ павинѣ — посланіи ((об. 122) къ нѣкоему Францишкѣ, учителю Римскою церкви.

Иже въ умѣностяхъ досѣточное, о, добрый Францишкѣ, глаголютъ, яко вождий художникъ, сирѣчь, мастеръ или умѣтный, только съ такими можетъ препиратися и разговаривати о речахъ, водлугъ своего ремесла или умѣтности преподаваемыхъ, которые закладываютъ иже умѣтности начала, то есть, отъ которыхъ начала на укрѣпленіе исконыхъ речей свѣдѣтельство приводится (аще ли кто сіа отъниметь, то прожнемъ съ тавоныхъ), — се же и азъ въ церковныхъ свотрачннжю: колю нхъ тавомѣ начала приимуючи являютъ, снзъ убо о всѣхъ ((123) предложеномъ, мощно въ мовѣнне приити, а ина же не таже исполнѣдуютъ, не мощно никакже. Мужикъ тогда еликоже хоцѣмъ о исконыхъ речяхъ въ собою мовѣнне вѣсти, тавомъ начала призывать. Аще ли же не тако, лучше яко да въ молчаніи кождо пребываетъ.

Повеже ты добре творъ исповѣдалъ еси уже, яко убо начала и еже отъ нихъ правѣ упавшима заханяемъ и держиши, а въ тыхъ же началѣхъ тобѣ супротинала же приимешъ, — подобно быти възвѣдѣхъ братски же и дружбѣнѣ, отъ тыхъ же устремляеши начала, мало тобѣ о тыхъ речахъ, въ нихже промежъ себе разнѣствуемъ, побесѣдовати. Молю же са Всоблагаго Бога человеколюбно, да просвѣтитъ ((об. 123) обою умъ, и дасть мѣ въ истинно глаголати, тобѣ же право разсуждати

¹ 1 Кор. гл. 11, вѣд. 147, ст. 1.

глаголема. Молужеси и твоей любви, да вегда аще въ иже отъ мене глаголемыхъ видниши чѣ неудобно тобѣ, переи убо долготерпѣливѣ прочтени, дождемъ постигнуши глаголемого умъ, таже въведши на иже посолу прииваемъ начала, и аще укрѣпи неговяюща и шаче супротинающа, — обличаши. И обличеніе усердно приимешъ. Луче бо есть отъ брата друга обанчати, нежели слышати отъ него любобѣднѣша.

Нужно же възвѣдѣхъ или зѣло потребно есть намъ въспомнѣти тобѣ начала. Суть же сіа четири: евангеліа, апостольска дѣянія ((124), соборная посланія и честна апостольска дѣянія, и богословие откровеніе, правая апостольска правила, и божественныхъ отецъ нашихъ, иже въ святыхъ вселенскихъ седмичъ соборѣхъ съшедшихъ. Сіа убо суть начала. Отъ сихъ же обличати другѣи не отложъ и обличаеми прииму.

Да начнемъ же се здѣ слово. Речеши еси убо, яко блаженному Петру владыка нашъ Христосъ первымъ ирчиць есть, и пастыря сей и общаго учителя быти повелѣ. И подобаетъ Римскому епископу, приемнику сего сущю, всѣхъ держати, всѣмъ начальствовати, надъ всѣми имѣти власть. И асе, если на нѣтъ воли его есть, водлугъ многое власти, вѣрѣ расказавъ предъзвѣти, сирѣчь уставлати. ((об. 124) Противъ его же уставлатъ и расказаванью не годно есть отнюдь низкому нечтоже рещи; во всѣмъ немвоготптно, яко Воля глаголю, ового повелѣнія приимати.

Азъ же о семъ зѣло истину реку. Яко убо блаженный Петръ соборный пастырь и учитель всѣхъ божественныхъ

церкви есть, но не тойже — единъ, яко равночестнѣи оному отъ дванадцатѣхъ кождо. Имать бо сице. Ключъ царства небогнаго дати Петромъ обрѣщася Господи; сирѣчь, обличитъ еже вкзати и развязати ключемъ прикладне изъясляеть. Но убо иже повелюется, яко сіа и прочимъ апостоломъ дасть²; «иже бо аще съидете, рече, на земли, будетъ слышно и на небесахъ; и еже раздрѣшите на земли, будетъ ((125) раздрѣшено и на небесахъ». И пакы³; «прикѣпте Духъ Святыи. И иже оставите грѣхъ, оставятъ, а иже удержите, удержатъ». Не только же сіа, но и свещену тавоному жертву не Петру одному, но обоимъ всѣмъ съвершати повелѣ: «се бо рече, творите въ мое въспомнѣніе». И пакы⁴; «идите въ весь мѣръ проповѣдѣте евангеліе всей твори». Аще ли же и въ Петрини только рече се, еже «спаси оца моя»⁵, во убо иже, яко и въ прочимъ со галомъ переводитъ. Якоже бо выкладъ евангеліи томъ свѣдѣтельствуетъ: иже на единго Петра слово то обращаетъ Господь, еже ((об. 125) «спаси оца моя», вторично увѣнчавши, — иже самъ выкладъ его вѣсто обличенія, злочи трикратъ отвергел и занрѣлся былъ. Христа Спасца своего. Тѣмже и окорѣлся, или опечалился Петръ, глаголю Иисусови: «Господи, ты вѣдѣи, и ты нѣси, яко люблю тя». Сего ради и въ воскресеніе Господне ангель жемъ у гроба глагола: «рѣдѣте ученикомъ, и Петро»⁶. Сирѣчь, абы для отроченя же

² Мате. гл. 16, вѣд. 76, ст. 18. ³ Іоан. гл. 20, вѣд. 65, ст. 22—23. ⁴ Іоан. гл. 20, вѣд. 65, ст. 21. ⁵ Марк. гл. 16, вѣд. 71, ст. 15. ⁶ Іоан. гл. 21, вѣд. 67, ст. 15, 16, 17. ⁷ Марк. гл. 16, вѣд. 70, ст. 7.

отвѣдася. «Съшедшій бо, рече, и взышедшій пренемае всѣхъ небеса, абы возвелъ все. И тай даде естъ оны апостоли, оныже пророки, оны благовѣстники, оныже пастыри и учителя»¹. Кождо отъ дванадцати пастырь вселенной и учитель глаголется. Якоже и отъ самѣхъ тѣхъ естъ явлено вещей. Чтѣ бо естъ, ||(126) аже твореше Петръ? Не у всѣхъ ли дѣлахъ се, по божественнаго Духа съшествію? Кождо бо отъ нихъ, нѣхъ иву вѣкую часть вселеннаго объема, прелещенны учаше, и оужиченны просвѣщаше, церкви въздвизаше, священникъ, епископы и діаконъ поставаше. Когда убо кто отъ сихъ на самѣхъ скудеи убѣждешъ бысть отъ Петра сіе съвершаше? Но кождый съникъ туюже отъ владыки Христа пріемъ область, въ которой либо части вселенныя учачи быхъ, тоужь тамъ справовашъ, аже и божественный Петръ, въ тѣхъ мѣстѣхъ, гдѣ благовѣствовашъ. Аще ли же и нашего благочестія естъ, еже не розности мови съотрѣтѣ,² во тождѣтну речамъ възмнати, то естъ: ели кто также яко ||(об. 126) и блаженнѣйшій Петръ и прочія божественныи апостоли ученицы Христовы, оставивши все, Христу послѣдующи, тѣмъ нутежъ шествуете, крестъ на ризу ногаще, сирѣчь готовъ будучи раскитися, за благочестіе страдающе, — не избриваете ему благодать Божія. Что ти се мнѣти, еже «примете силу нашедшу Святому Духу на ны и будете ли свидѣтели въ всей Іудей и Самаріи, даже и до послѣднихъ земель»³ множественнѣ всѣмъ речено? И еже «шедше изъ всѣхъ языки проповѣдѣте евангеліе всей твари, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и Святого Духа, и

учаще ихъ блаженіи все, елика заповѣдахъ вамъ»⁴? Что убо, не сими ли глаголы всѣхъ пастыри же и учителя ||(127) постави вселенной всей. Тѣмъже явше единъ отъ нихъ сего, или онаго града, или коемъ страны епископомъ именовася. Но всюду тую же область кождо ихъ имѣи, яко изъ еписколинъ преблагеннѣйшаго Павла, къ Римляномъ писаное, яскѣ зрѣтсѣ. Онъ же аще и послѣди на апостольство позванъ бысть, обаче не ковараетъ, никѣ что складаетъ на верховнаго, но властію, отъ Бога даною, повелѣваетъ и научаетъ Римляны.

Пачеже чюдно, яко Латини твердятъ, глаголюще властію блаженному Петру въ въ Римѣ живѣти, и тамо присно пребивати. Божественный же Павелъ, ничтоже на блаженнаго Петра оглядася, тамо учить и повелѣваетъ, яко о томъ извѣстнѣй ||(об. 127) въ еписколы его, къ Римляномъ писаное, всякому зрѣумѣти мощно естъ.

Тѣмъже явлено естъ, яко кождо отъ дванадцати божественныхъ ученикъ Христовыхъ, равно яко и блаженный Петръ, туюже область всюду имѣаху. А аже по нихъ поставленны быше отъ нихъ—не тако, но кождо ихъ особныи части и страны, нѣхъ инаго града пастырь познавашеся, а не всюду.

Речеша же: «да како убо блаженный Петръ верховный и первопрестольный апостоломъ именуется, аще сіа тако нмуть?»

Мало пожди, и сему раздрѣшеніе подамы, не отъ своихъ помыслъ, но отъ божественныхъ словесъ вѣрно привосаще, никѣ бо мы николиже отъ человеческихъ умышленій о речахъ, тайне ||(128) намъ преданныхъ, рещи что

ископыхъ начнемъ, ани тежъ отъ нихъхъ се дерзавшихъ необычно и сурѣпно, стершимъ, или слухи подложнымъ къ скрытымъ ихъ суетнымъ згодамъ.

Зрю убо Петра, ввсегда тѣмъ бысть потреба, въ исполненіе дванадцатыхъ инаго кого поставити; онаго въстанна перебе рѣчь зачати, яко священникъ Дѣяній Апостольскихъ явше свидѣлствуетъ, глагола⁵: «и въ дни сіа въстанъ Петръ посредѣ ученикъ и рече» и прочая. Тѣмъже и по вѣпестію на апостола Святого Духа, тогоже обрѣтаемъ ученіе предначинающі: «сташъ, рече, Петръ съ единѣми на дослѣ, въздвизше гласъ свой, и рече имъ»⁶ и прочая. И явше, егда ||(об. 128) отъ Антиохіа отъ церкви посланъ быши къ апостоламъ и старецѣмъ въ Іерусалимъ, о нѣкоихъ вещахъ вопрошаючи ихъ, и тамъ убо сего, предначиная слово, видимъ: «многу бо речъ извѣстнѣи быху, встанъ Петръ рече къ нимъ» и прочая, яко тамъ естъ писано.

Только убо онаго старшество, еже прочіи дванадцате честь сіа поущаху ему, яко перебе оныхъ глаголаши тоужь. Аще ли же ты архіерейская рздѣла достоинства ово глаголаши дѣтисѣ Петрови, ово же прочіимъ, — поважи сіа отъ божественнаго писанія, оставивши споръ. И пріимемъ.

Азъ убо не обрѣтаю, откуда абысѣ мѣла значити розность межѣ достоинствомъ блаженнаго Петра и прочіихъ божественныхъ ||(129) ученикъ? Ни отъ глаголъ, аже владыка Господь нашъ къ нимъ бесѣдоваше — се усматрю, нивѣ отъ справъ самѣхъ апостола, нже по сѣхъ тѣмъ творяху. Ты же ни мнѣниси отъ сѣхъ размышляти, мнѣаючи,

яко единому Петру тоужь отъ Христа поставлену быти, а отъ Петра прочіимъ апостоламъ поставитисѣ. Сего ради и всѣхъ подъ паннву гонимыи властію, и никомуже онаговыи правдоши ирече убѣжати. И хитрошю аску отмагаша, аже отъ не присуаветъ, нетверду быти мнѣни. О чемъ послѣди речемъ.

Нивѣже докончаваше аже многими нивѣ указаваша, глаголашомъ, аже убо къ церкви равночестія всѣ бѣху, священное же ихъ дванадцатыхъ блаженнѣйшій Петръ начальствоваше; се ||(об. 129) многае ихъ имѣи, еже инымъ ту сущимъ, поученія начивати, и рево-сѣданія великы сподобитисѣ. Обещне бо якоже речеша, нже слова ученицы, пастыри и учителя вселенной бѣху, отъ нихъже поставленны пастыри—епископы намыахуся, и кождо ихъ отъ страны и града, въ нейже поставленъ бысть, наравашеся. Якоже Дионисіе убо Аонискій, Тимоѣе же Ефескій, Титъ же Критскій и нѣхъ инаго градѣ пастырь отъ божественныхъ апостола постависѣ; тако и святый Климентъ, Римскій епископъ, отъ верховнаго апостола поставленъ бысть, и единомъ Римскою святою Божіею церковью начальствовати и сію стронти повелѣно бысть ему. Послѣдеже, егда промисломъ своимъ ||(130) Господь Богъ пріада намъ царствіа, тогда, повелѣиамъ благочестивыхъ царей и богосопныхъ отецъ нашихъ усудженіемъ, первое быти Римское сѣданище узаконоположено, зато, нѣхъ царствующему быти граду тоужь и подобаше аже по вселенной церквамъ, подъ единымъ быти началомъ. Прише же сего, никѣ перный, никѣ послѣдній бѣ Римскій епископъ,

¹ Ефес. гл. 4, вѣч. 224, ст. 10—11. ² Дѣян. гл. 1, ст. 8. ³ Матт., гл. 28, вѣч. 116, ст. 19—20.

⁴ Дѣян. гл. 1, ст. 15. ⁵ Дѣян. гл. 2, вѣч. 4, ст. 14.

либо не отъ нынешъ нины, или отъ дальшаго врѣмени, кромя съ той причини и отъ того часу первый бысть. Первый же не того ради наричетъ, жебы на чю его годѣйшого не было, яко богоноснѣи отци Кароленскаго собора глаголють: «не началъ святиелемъ, ни крайнѣи святиелемъ; но епископъ первого сѣдальца наричетъ».

[[об. 130] Аще ли же ты се вѣдаешь, и показати имашь, какъ бы святой Климентъ не только Риму одному, но всей божественной церкви отъ блаженнаго Петра пастыремъ поставленъ бысть, такъ надъ теми епископы, кже друи апостоли ученицы Господни хриотисания, яко тебѣ и надъ оными, кже верховный изъ нихъ градѣхъ поставленъ,—показати то отъ предреченныхъ началъ. И примемъ. Аще ли же ты таково показати не можешь, тогда намъ противное тому латѣй³ показати. Или повинися предъ Богомъ, или престани, неправедѣи преширася, насъ укорити.

Римъ ми убо, кто когда илѣй блаженнаго Петра епископомъ Римскимъ именованъ, или Климента верховнымъ наричетъ? Многимъ же нинѣ [[131] поставленымъ епископомъ отъ верховнаго блаженнаго Петра въ различныхъ нныхъ градѣхъ, который же законъ учить или повелѣваетъ, дабы межъ всеми теми только одинъ Римский Петровымъ приемникомъ именованъ и прочими всеми началствовати. Аще бо заеже отъ блаженнаго Петра Римскому поставлену быти, сего ради приемникомъ его именованъ, и всеми началствовати,—кому шѣ избранъ и Александрийскому также приемникомъ Петровымъ быти, и надъ всеми старшинство имѣти? Якоже бо Климентъ, Римский епископъ, также и Александрийский отъ верховнаго блаженнаго Петра поставленъ бысть.

Речеть ли кто: «заеже въ Римѣ блаженней Петръ еже по Божѣи конецъ [[об. 131] житѣя получи, сего ради мнѣ снѣ сего епископа вѣсто своего содержати»,—по повелѣи владыка нашъ Христосъ въ Иерусалимѣ о насъ претерѣи смерть, сего ради Иерусалимский епископъ всѣхъ приемникъ будетъ, якоже мѣсто предержа первого нашего архiereя, и только большъ Римскаго, елико и Христосъ—Петра.

Также како не безмѣрно и не безсловесно, комужде отъ прочихъ апостолѣи ученикъ Христовыхъ, общему пастырю и учителю вселенныя сушу, подобнѣи Петру, и ни одному ихъ оставити приемника, только Петру?!

Аще ли и въскопцеть кто признати приемникомъ апостоломъ, или же отъ нихъ хриотисаные епископы, или стрѣжущихъ церкви, гдѣ въ которыхъ комужде случася свочавася къ Богу отъити, [[132] како всеми теми отъ пани хриотисаныхъ повелѣваемы? Или, якоже прежде рѣхъ, мнѣши, яко прочи апостоли отъ святого Петра поставились? Аще ли же се не истинно,—како оныхъ приемниковъ великия, отъ негоже рекла осн Петрова приемника, поставились? Но яко убо и прочи апостоли приемники оставлены быша, и ни одинъ же изъ нихъ первый, или послѣднѣи бѣ, во всѣи неупочинны. Глаголемы убо просте негдѣ повиненны; подлинны же достоверны свидѣтели не убо имашь сугротивъ рещи. Священны бо и божественны Дюнисіе Ареопагитъ къ Демифалу служителю нина снѣ глаголетъ: «самъ убо желавшемъ и иростію, и сло-

³ На латѣ: «правило 30». ⁴ На латѣ писано: «удобно».

вомъ, яко по достоинію отлучай; [[об. 132] тебе же—божественнѣи слуги, сируѣхъ—диаконы, слугъ священникъ, священниковъ—ерарсы, рекше—епископы, епископовъ—апостоли и апостолѣи приемники. И аще гдѣ кто и во оныхъ припадное погрѣшитъ, сіе отъ закупочившихъ святыхъ да исправитъ».

Снѣ убо священномученикъ божественный Дюнисіе, пребывая съ апостолами, известно вѣдѣи, яко врѣмени онаго апостольскаго приемникъ, закупочивши быти глаголетъ, и друту отъ друга исправлятися. Ты же ли всеми началствовати намъ великимъ, и нныхъ убо тому исправлятися? Того же никтоже и дѣлаша што любю, и зяждуща о вѣрѣ.

Се же естъ явлено, яко послѣди убо отъ богоносныхъ отецъ и благочестивыхъ царей первый [[133] бысть Римский престолъ, отъ нихже тѣи се законположиша, яко о томъ вышеи написася. Аще бы прежде былъ первый епископъ Римский пастырь вселенней отъ божественнаго Петра поставленъ, то не бы благочестивыи царіе Костентинъ же и Устинианъ, яко господіе или павлове суцы, вещи той законпологающе глаголаху снѣ⁴: «повелѣваемъ, да епископъ Римский первый будетъ всѣхъ священниковъ». Елибы отъ блаженнаго Петра старшинство надъ всеми, яко Латини глаголетъ, епископъ Римский имѣлъ,—какъ же потреба бѣ о семъ пани царемъ новаго законоположенія? Возникло бы съ вѣчествовати Петрову власть, свое законоположеніе предпочитающе; конечно же рещи той указаніе, [[об. 133], въ нейже никтоже отъ приемлющихъ священныя правила супротивъ рещи невозможно.

Четвертаго бо святого вселенскаго

собора правило двадцать осмое снѣ глаголетъ⁵: «всѣмъ святыхъ отецъ предѣломъ послѣдующе, и кже имѣи прочее правило ста и пятидесять боголюбивѣйшихъ епископовъ помазавшихъ, также и мы повелѣваемъ, и устанавлиемъ о старшинствѣхъ святѣйшесъ церкви Костентина града Новаго Рима. Ибо престолу Стараго Рима, за то, што царствовати граду оному, отци по дѣлѣи отдаша старшинства, и также мысля подлинными или ирочими, 150 боголюбивѣйшесъ епископы, равнаа старшинства отдаша Новаго Рима святѣйшему престолу, богослове [[134] судяще, якоже бо Старый Римъ, тако и снѣи Новый царствующій Костентинъ града, царствомъ и святостствомъ почетъ сущи украсися, и разнѣи въсприемающе старшинствѣхъ Стараго царствующаго Рима, и въ церковныхъ якоже оному величати вещѣхъ второму по ономъ судю». Якоже убо сеправило сказуетъ, отъ того, и для чего бысть первое Римское сѣдальце; и причину повѣдаеть, яко отъ богоносныхъ отецъ, того ради еже быти градъ царствующъ.

О старшинствѣхъ же сего града престола, второго святого вселенскаго собора правило третее спомини глаголетъ: «Константина убо града епископу имѣти старшинства почестъ по Римскомъ епископѣ, за еже быти тому Новому Риму».

[[об. 134] Шестаго же святого вселенскаго собора правило 36 глаголетъ: «поволающе еже ста пятидесять святыхъ отецъ, кже въ богохранимемъ семъ и царствующемъ градѣ спсѣдшихся, законоположена, повелѣваемъ также Константина града престолу

⁴ На латѣ: «Во святыи номъхъ законовѣхъ, глава 22». ⁵ На латѣ: «Четвертаго собора правило 26».

раннихъ въспрѣти старѣйшнствъ Старого Рима престолу и въ первоныхъ якоже оному величатся вещахъ, второму по оному суицу; по немъ же—Александрскаго великаго града чтеца престола; также Антиохійскій, и по семъ же Иерусалимскій».

Также и благочестивѣйшаго царя Юстиніана, якоже прежде рѣхомъ отъ святаго новихъ заповѣдей, сице глаголетъ: «повелѣваемъ свѣтѣйшему Старо Рима папѣ первому быти всѣхъ священникъ; блаженѣйшему же ||(135) архіепископу Константина града Нового Рима второй чинъ предержати по свѣтѣйшемъ престолѣ Старо Рима, нныхъ же всѣхъ предпочитатися».

Достоинствомъ убо равна быти уваживши, такъ якоже и Римскому въ первоныхъ величатся вещахъ, точию чиномъ, сирѣчь порядкомъ, второму по Римскомъ быти повелѣши. Повеже бо на синодѣхъ собраніа царскаго невозможно всѣхъ на единомъ мѣстѣ посадити; но комуждо по чину сѣдалище подобаше устроено имѣти. Сего ради первый Римскій, яко перваго царствующаго града епископъ; во немъ же Константинопольскій, яко Нового Рима, также царствующаго града, во всѣхъ Римскому ровный; ||(об. 135) по сихъ же Александрскій, и прочіа рядомъ. Не сего бо ради чиномъ втораго Константинопольскаго по Римскомъ ровнши, жомъ отъ онаго хиротонисану, рекше — поставлену бывати, ниже бо сѣя, рекше Константиноградскій, ниже другій который патріархъ отъ папы когда поставляшася. Поставленнымъ же епископомъ въ каждой странѣ, митрополитомъ хиротонисаемомъ твердостью имѣется; митрополитомъ же отъ патріарха по-

ставлятися, подѣ негоже каждый уважившася, божественіа законіа уставши.

Отъ папы же патріархомъ поставитися жадеть законъ не повелѣвется, ниже бо обычай который таковое одержалъ. Или ты пріемъ изъ рудъ священнаго ||(136) правна божественныхъ апостолъ и святыхъ вселенскихъ седми соборовъ, и прочіа сіа прилежно, и аще гдѣ обращени правило повелѣвающее, яко подобаетъ папѣ твердость имѣти патріаршескими хиротонисаннми,—покажи се намъ. И побѣдиъ еси. Аще ли же се николиже обрѣсти имаша,—которая же неволя пріимати пакъ то, аже ты отъ своего умыслу съставляешь? Или которое слово Иерусалимскому епископу отъ папы поставитися рече? Ниже бо братъ Божій Іаковъ отъ Петра поставленъ бысть, ниже сего пріемнику отъ Петрова пріемника поставитися праведно бѣ. Указаніе же явное отъ предреченныхъ свяше державшихся обычевъ, яко кождо патріархъ ||(об. 136) нарицашася убо отъ своихъ епископовъ, поставляеть же ся отъ единого изъ. Еже и додвѣ сице бывають. То есть: патріархъ Цариградскій отъ митрополита Иракійскаго, Иерусалимскій же отъ Кесарійскаго. Также и прочіа. Смиренія бо образъ бѣ, а же гордости. Повеже бо и Господь нашъ отъ раба крещеніе пріять. Праведно же имѣваемъ—и ны убо исполвати сіе имате. Яко повеже насъ Христосъ смири, раздрусниъ вражду. Се слово имѣти папѣ въ патріархомъ, еже имѣаше и въ пріимъ егда близомъ съединени.

Аще убо тогда живогоже поставяше, ниже обычай бѣ, яко патріархомъ отъ папы поставитися,—якоже то, еже николиже имѣше, имѣъ же яко неотложно истязаете? ||(137) Ниже благо-

¹ На погѣ: «правило 22 изъ 31».

словено, ниже обычно патріархомъ отъ папы поставитися. Аще ли же тѣмъ не поставленъ патріархомъ,—то како первый отъ нныхъ обрѣцется? Такъ якоже и божественный Петръ, оумже, яко глаголетъ, папа пріемникъ, собѣ равныхъ учениковъ Христовыхъ не поставяше. Азъ убо правна прочитал, се мнѣже нныхъ папу обрѣтаю ямуца, и сего ради первымъ именующася, яко царствующаго ради града первоосѣданіа тому сподобитися и первымъ братомъ именуютися и въ тайныхъ молитвахъ божественна службы перебе нныхъ онаго поминати. Аще же ты якоже сего инаци рещи,—покази отъ божественныхъ правилъ. И не съпротивъ речеъ.

А еже ни единый ||(об. 137) отъ вселенскихъ соборовъ о престолѣ Римскомъ узаконоложи таковаго, яко престолау Нового Рима Константинополя имѣти оправда надѣ каждой епархіею, яко о томъ собора святого вселенскаго четвертаго правна деимое свидѣтельствуеть: «аще кто епископъ обидеться отъ своего митрополита, ексархомъ строеши, или Константина града престоломъ да судится». Но ² ниже сего да не мнѣтъ кто, еже бы по рѣшеніахъ папа вселенския соборы зводити, сирѣчь—збирати мѣлъ. Не бо тѣмъ таковы законологаше. Но точию аже о немъ, яко первоосѣдателю царствующаго града на синодѣхъ, перна честь бѣ всего собора. Сирѣчь: еже Духомъ Свѣтымъ соборѣмъ всѣ богоноснн отци усмотрѣ ||(138)ше узаконологаху, снмъ его, яко первоосѣдателя, почитаху. Благочестивыхъ же царей области повелѣніемъ и молеліемъ, богоноснн отци съзываемн на синоды збиралася, и

прочіахъ къ собѣ святнн отци съзываху, и единомудрие кунно всѣ мнѣсующе, отъ Святого животворящаго Духа просвѣщаемн, составляюще правила держима божественнымъ повелѣніемъ всѣмъ сущимъ предаваху и узаконологаху. Се бо явлено.ъсть отъ Дѣланій соборныхъ, яко царскимъ повелѣніемъ и богоносныхъ отцевъ призваніемъ соборы збиралася. Въ справахъ перваго святого вселенскаго собора писано тако глагола: «святнн великнн соборъ святой великой Божіею благодатію Александрской церкви ||(об. 138) и сущимъ въ Египтѣ, и Пентаполіа, и Ливіа, и иже подѣ небесемъ любимымъ братіамъ, причетникомъ же и людемъ православнымъ, иже въ Нивеа собралися, и святнн великнн соборъ совокупили епископн, о Господи радоватися! Повеже Божіею благодатію, и богочравному царю събраннн насъ отъ различныхъ епархіа и градовъ». Также и втораго святого вселенскаго собора, у взгляденномъ словѣ, еже къ благочестивому царю великому Θεодосію приписали изложена правна: «святнн соборъ епископовъ, иже отъ различныхъ областей соединились въ Константиъ градѣ 150, намъ на писанію еже къ твоему благочестію» и проча. И далѣй о томъ пишучи глаголетъ сице: «да якоже съзванннн ||(139) насъ грамотамн церковь почстнлъ еси, тако и на соборѣ сотворешнхъ запечатлѣши конецъ». Также и третего святого вселенскаго собора, въ надписанн еже во всѣмъ правонѣрнымъ сице глаголетъ: «святнн вселенскнн великнн соборъ въ Ефесѣ събранннн, повелѣніемъ благочестиваго царя Θεодосіа, въ всѣмъ сущимъ во областехъ всѣхъ,

² На погѣ: «Яко не папа зводитъ соборы, но соборы заву съ прочіахъ нарочно къ собѣ призываху».

и въ градѣхъ, епископовъ же и прелитероу и дьяконовъ, и всѣмъ людемъ, собравшимся намъ по благочестивому писанію, и повелѣнію благочестиваго нашего царя въ Ефестей интродуцтіи. Тоже и въ другомъ словѣ отъ сираиъ сборныхъ до царей Θεодосіа и Валентіана пишутъ. Четвертаго же святаго вселенскаго собора въ надписанію посланія отъ конца сираиъ ||(об. 139) тако глаголетъ: «святый великій вселенскій соборъ, яко по Божіей благодати, и повелѣніемъ благочестивѣйшихъ и христороубивыхъ царей нашихъ собравшихся въ Халкидонстей интродуцтіи».

Отъ сихъ убо яже есть, яко не напишемъ замилешемъ, по благочестивыхъ царей повелѣніемъ и прошеніемъ собираемыхъ соборы. О семъ и еще отъ конца сираиъ тогоже четвертаго святаго вселенскаго собора яже есть, отъ посланія блаженнаго Льва, папы Римскаго, бывшаго начальна святаго собора того. Онъ же тыжи словы къ царю Θεодосію писалъ: «Всѣ церкви нашихъ странъ, и всѣ священники нашу царскую протость плачливо молита, яко да по приписанію Флavianа епископа, повелѣши особно ||(140) въ Италиі совокупити соборъ». Аще бы имъ власть папа собору збрати, то не бы съ таковою похорою царя просилъ. А ¹ яко соборы святыхъ богоносныхъ отецъ купно и равно всѣмъ, яко и Римской церкви зведно, правнаа предаваху и узаконюваха, — свидѣлствуютъ о семъ шестаго святаго вселенскаго собора правило тринадцатое, снѣ глаголюще: «повеже въ Римской церкви въ чину правнаа предатися уидахомъ,

хоташе діавола или прелитероу сподобити хиротоніи, повелѣваху имъ общатися, яко не ктому со своимъ сочетатися жеман; ны же древнему послѣдующе правнлу авостольскаго означенія, и чина яже священныхъ мужей по закону сововуленія, и отпашъ ||(об. 140) здравствовати коташимъ, никакже тыхъ еже къ жеманъ сочетанія раздрѣшающе, или уличающе смытыхъ, еже къ другу другу въ вѣрнѣи прикладное совокупленіи». Петдесатъ лѣтое правило тогоже святаго собора глаголетъ: «уидахомъ убо въ Римскомъ градѣ, въ святыхъ постѣхъ свята чтирдесатиница, яко и въ суботы поститися черезъ преданія церковнаа усташы. Изволися святаму собору, яко держати и въ Римской церкви невоолобно правило ² божественныхъ авостоль, глаголюще: «аще кто въ недѣлю или въ суботу поститися, крожь единыя величма, да извержеться». Отъ сихъ убо правилъ есть явлено, яко соборы и Римской церкви законюваха.

А ³ якоже единъ западній ||(141) церкви навою законопологатися божественн отцмъ учиниша, прочіеже ннѣ подъ ипаго извождитися патріарха, и нелико быти кому насканати разбойнически и томительски на престола, еже тому не свой. Что достоятъ прочее глаголетъ, толкимъ правиломъ сіа усталиющимъ. Обаче ты другая оставал, прочтѣ первого собора правило шестое и седмое, собора втораго правило 2, и уиѣси, еже ннѣ рѣхъ. Авостольское убо правило ⁴ повелѣваетъ глагола: «епископомъ впогождо языка вѣдати подобаетъ, еже въ нихъ первого имѣти его, яко главу, и

¹ На пошъ: «соборы святыхъ отецъ и Римской церкви законюваха». ² На пошъ: «64». ³ На пошъ: «надъ едиными Западными церквями папѣ власть дана, а не надъ всѣми». ⁴ На пошъ: «14».

ни единоеже шдъ дѣяти извѣшно, крожь онаго воли⁵. Она же томо дѣяти комуждо, еликаго параміа ||(об. 141) прилежитъ, и яко подъ нимъ саламъ. Но никѣ ошъ, крожь воли всѣхъ, да творитъ что. Тако бо единомыслие будеть, и прославитъ Богъ Господомъ Исусъ Христомъ».

Тыже, елика убо о преданіяхъ Стараго Рима престолу завѣдана богоноснн отцмъ—горѣ и долу предлагаша, нечестіемъ яко любо супротивашица зазрѣши. А еже тыжде о равночестіи Новаго Рима престола не единое, но многамъ узакониша,—ли въ чтоже имѣлеша. И яко убо папу первого быти ннѣмъ оправдана, прилежно прочеть еси? А какоже Новаго Рима епископу равнымъ сподобитися оному старѣйшинствомъ, якоже и ошъ, въ церковныхъ величатиася вещѣхъ не единое, —се волю ннѣ ||(142) теплеша. И кде сила предъ Богомъ неправды держаться. Аще убо папа ннѣ патріархоскою хиротонією твердость имать, ннѣ лико есть тому, крожь всѣхъ воли, что ново о вѣрѣ велѣти. И нашему патріарху тыхъ же сподобитися старѣйшинства, и якоже оному въ церковныхъ величатиася вещѣхъ, божественны законы повелѣваху. То како насъ послушати и поворотися папѣ понужаете, еже папѣ подъ святѣйшими нашими патріархи наститися законъ повелѣ и прочая? И како тому поворотися повелѣвахши, не днжники ли границы законоположенія богоносныхъ отецъ хранити, а ничтоже ли божественныхъ повелѣній единыя истины ||(об. 142) вѣрнѣи невоолобно содержащему?

Но никакже буди намъ въ толкое прити панство: еже быхомъ мѣли уличити его томъ почести, еже богоноснн

отцы тому даша, егда быхомъ его имѣли православнаа суща, и правнламъ смытыхъ отецъ прилагожаша. Апцели же божественныхъ законовъ и велѣній преступникъ есть, то что прозвѣ имѣяете, аще и имъ съ нами не погибнемъ? Или еретика суща и правныхъ велѣній развратника—ничтоже възбравити глаголетъ тако прѣемника быти Петрова, и ключи царствія небеснаго имѣти? Не спротивляемъ. Вуди убо прѣемника! Но якоже немощъ здравна, и яко бури заткнѣ, и якоже тма ||(143) свѣта, ключиже царствія небеснаго имѣти, не еже отворающа, но еже замыкающа, и никакже прашающе внити всѣмъ послѣдующимъ ему!

«Немощю, глаголетъ, папѣ еретика быти». Что глаголетъ? Человѣкъ мертвъ зрѣ и глаголетъ: немощю есть умрѣти. Но патріархъ убо мнзи въ древнихъ вѣрмѣяхъ быши еретика, папа же ни едины. Да убо глаголетъ еже о Македоніи, яко повеже прежде его епископъ Константина града еретикъ не быти. Сего ради речемъ ли ннѣ того еретика быти, или собственѣйшаго потребуеи указанія о семъ. Аще кто о неводежной оной жнѣ бывшій папѣ отвѣцати искождеть, да не воугладетъ, еже повеже прежде ||(об. 143) ни едины жемъ бѣ папа, да убо ннѣ та, и како сіа цѣломудрѣя помыслиши?

А якоже въ церковь Римскую, и вѣру Римскую, и сами вѣронати и неовѣдати глаголетъ, и ннѣмъ тако вѣронати понужаете, — подобаетъ и о семъ рещи: яко разнѣствуетъ отъ смытыхъ Отецъ нашихъ церковь Римскую назнати соборную церковью? Соборную бо церковь именующе, составленіе разнѣветъ еже по всей вселенней право-

⁵ На пошъ: «Посаднн, крожь воли первого, и первый, крожь воли всѣхъ, ничтоже мнгутъ твердн».

славных христиан, которые неодолимо и непоколебимо уже благочестия величия соблюдают: Римскую же церковь егда рекутъ, противъ разныству другихъ послѣдній честныхъ неравей, се глаголютъ: якоже и преблаженѣйшій возлюбленный ученикъ Спасоуъ Іоанъ || (144) Богословъ въ Откровеніи своемъ споминаетъ—самаго Христа слова писати въ книги и послати въ Асію церквамъ повелѣваетъ: ангелу церкви Ефесской напиши; ангелу церкви Эмир(и)ской, ангелу церкви Пергамской и прочимъ. Также и богоноснїи отци Карфагенскаго собора въ сто первомъ правилѣ сице глаголютъ: «глаголю о распри Римской и Александрийской церкви, въ святѣйшему папѣ Иннокентію писати, яко да кождо церковь друга въ дружѣ мирѣ сохранитъ во Господней заповѣди». А сего никтоже небыло еже рещи соборную, церковь Римскую когда рече. Тѣмъ же образомъ и вѣру соборную егда глаголютъ, сію разубѣю, яко всѣ православнїи христиане исповѣдуютъ, и дѣлае || (об. 144) яко прилучится. Вѣру же Римскую христианскую никтоже, ниже неместоу бысть, речеть. Законоположиша же не въ Римскую вѣру или церковь, но въ соборную или общую и вѣру и церковь намъ вѣрвати, еже вѣру и церковь соборныхъ исповѣданіе съравнихомъ, и до коней, Босу намъ соблюдающе, съхранимъ. И ниже убо намъ праведно есть въ Римскую церковь рещи вѣрвати, ниже намъ сію соборную именовать. Намъ убо, яко въ соборной церкви законѣхъ пребывающимъ, и сеа цѣла и непоколебима преданія хранящимъ, нужнѣйше въ ню вѣрвати и исповѣдвати, еже вѣру величїа соблюдающе есмы. Намъ же

убо, ниже соборная церковь преданіе откинувшимъ || (145) и сіа ни во чтоже положимъ и страшиа ѣтъ, и чюкая величїа возведимъ,—како будетъ правое, еже отвергнется церкви, шани въ ту вѣрвати и исповѣдвати? Бѣдно убо се и укорству достойно! Предлагающе бо Римскую церковь соборную наричюще, снѣкъ же показуется, яко соборная церковь совсѣмъ отпадетъ! И ниже убо обще всей божественной церкви законоположена отъ божественныхъ апостолъ, и святыхъ отецъ нашихъ,—сіа ни стыдятся, отъ совѣсти своея обличены, хранити исповѣдуютъ. Аще ли же кто въпроситъ насъ глаголю: «повеже исповѣдуютъ законъ хранити, то почео оуъ, или оуъ преступаетъ законъ»? Вы же въ тѣхъ оправдываете немогуще, на власть обіе ¹, еже || (об. 145) напреднѣйшїи и христіаннѣйшїи авїи градъ прибѣгаете, мало што рече отъ мучительней творяще, ниже словами немогуще поникнути, мученики дѣлати авїи властію не хѣлающе христіанъ.

Сїа убо о семъ доволна.

Подобаетъ же словомъ осласкину множайшимъ познати, сокративши конецъ приложити слову.

Первое ² убо указати, яко кождо отъ божественныхъ ученикъ Христовыхъ, съборный пастырь и учитель вселенней всей, непосредственнѣй отъ владимъ Христа поставленъ бысть.

Второе ³ яко блаженный Климентъ въ вселенной епископъ, но особно Риму, еже и иншии иному граду отъ верховнаго постависа, и яко ниже послѣднїи Римскїи престолъ ⁴; || (146) во послѣдїи отъ святыхъ отецъ нашихъ и благочестивыхъ царей законоположена чернїи бысть.

Третье ⁵: яко и Нового Рима пре-

¹ На поск: «архъ». ² На поск: «1». ³ На поск: «2». ⁴ На поск: «3».

столъ, разнѣ сподобитися старѣйшииствоу Староу Рима престолу и якоже оному въ первоныхъ величатися пощїахъ законна.

Четвертое ⁶: яко ниже законъ, который повелѣваетъ, ниже обычай одержать сіе, и еже патриархомъ отъ насъ поставитися, и убо ниже бысть.

Пятое ⁷: яко не извокаше папа собора, но соборъ папу, и ниже о немъ церковь законоположити.

Шестое ⁸: яко рассудило отъ богоносныхъ отецъ нашихъ, которымъ ниже во вселенней церкви подлежати подобаетъ папѣ, и которымъ возмуждо отъ патриарха.

|| (об. 146) Седмое ⁹: яко не прощено есть которому отъ патриарха, или папѣ, или иже што вѣри величїе предавати, кромѣ всѣхъ поск.

Осмое ¹⁰: яко пребывающа убо папу во отеческихъ величїихъ, достовнѣ воздавати ему почета, елику отци послѣднихъ,—праведно бо. Не пребывающа же—бѣжати того подобаетъ, еже воля и тяготеа, «сѣрби»—слави церковнаго.

Десятое ¹¹: яко въ соборную церковь и вѣру вѣрвати подобаетъ христіаномъ, а не въ частную. Тако бо изначально законоположиса.

Десятое ¹²: яко часть отеческа отъ всей соборной церкви есть и утверждена, и святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ нашихъ отвергыи преданїа, и въ частную церковь и вѣру || (147) вѣрвати сповѣдующе. Которыми ничтоже ни какоже повредилася што отъ соборной церкви законоположеныхъ преданїи. Сїа убо здравствующая есть часть, ниже единичъ прикладно въ соборную церковь глаголюти вѣрвати.

Сїа убо аще праведно судитъ къ твоей любви послати, между о истинѣ попенїиса, и ничтоже по страсти рече. Ты же сіа приеми, и прочетше, аще что имши супротїи рещи, или всѣмъ, или пѣномъ, или одному изъ, да имать вѣру твое слово, отъ ниже рѣхомъ началь, и долготерпѣливо услышимъ.

Дондѣ конецъ слова Варлаа Калверскаго, еже писа въ Франциску училищу Римскихъ церквей.

Аще и узрѣтъ, || (об. 147) обаче съ вниманїемъ прочтывающе концо бѣ, яко въ зеркало гаданюсѣ, безобразїе и красоту узрѣти; также и отъ сего писанїа удобъ познати, что есть еже по Божї отъ истини предавое, и что нами по страсти отъ человѣческихъ умншенїи съставляево? Сакїа бо жїрони судити, яко апостолъ свидѣтельствуетъ ¹³. Подѣ единаго суда законїи всѣхъ—се безчївно и нечестиво есть ¹⁴. Обрѣтаетъ бо се въ святомъ писанїи, начеже въ книгѣ святенныхъ Дѣяній Апостольскихъ, яко общїи судомъ божественнїи апостоли вѣри величїа законоуче предаваху. Сице и богоноснїи отци, апостольскимъ преданїемъ послѣдствующе, твориху. Писано бо ¹⁵: егда || (148) вѣдши еме отъ Иудеи вѣрваннїе, научали тѣхъ, ниже отъ необрѣваннїхъ народомъ узрѣли, абы се обрѣзали, подлугъ обычаю закону Моисею. О чомъ было спору много, дондеже сътвориши, яко Павелъ и Варлаа зѣ вѣкторїи имшии хо-

¹ На поск: «4». ² На поск: «5». ³ На поск: «6». ⁴ На поск: «7». ⁵ На поск: «8». ⁶ На поск: «9». ⁷ На поск: «10». ⁸ 1 Кор. гл. 6, вѣч 134. ⁹ Премудр. гл. 3. ¹⁰ Дѣян гл 15, вѣч 35 и 36.

дали къ апостоламъ и старцомъ къ Иерусалимъ, пытаючися о томъ, собралися апостоли и старци, сирѣчь—презвитеры—къ Иерусалимъ вѣдати о речѣ тѣхъ. «И многу расканію бышу, всталъ Петръ, мовля къ нимъ» и прочая, яко тамъ писано есть. «По умолчанію же ихъ, отрицаесть Іаковъ, глаголю: мужіе братіа, послушайте мене (и прочая). Тѣмже азъ сужю—не омерзевати иже отъ народовъ наворачоуающіеся || (об. 148) къ Богу живому; но запоуѣдати имъ отгребатися отъ требъ идольскихъ (и прочая). Тогда ушодилося апостоламъ и старцемъ со всею церковью» и прочая. Смотрѣтежь, яко и писали о томъ, глаголю: «апостоли и старци и братіа; сущимъ въ Антиохіи, и Сиріи, и Киликіи братіи еже отъ языка, о Господи радоналися. Изволися намъ бышимъ вкушѣ» и прочая.

Якоже убо есть отъ сего святаго писанія апостольскаго, яко божественный Петръ не старшинство изсхищаесть, ниже обрѣтаесть глаголю «яко мѣи подобаетъ таковыя речи исправляти», яко двѣся Римскіи приимшии его собѣ единымъ все приимающе, но яко писано: ¹ «если иному въ собраніи сѣдѣющему открыеться, первый да молчитъ». Тако || (149) и азъ: выше Петръ предначинаеъ слово, пренуметь же рѣчь блаженный Іаковъ. И реченнымъ отъ Іакова понужаютъ все, и Петръ сама, и апостоли, и старци. Тако любобію Христу сии божественніи прилежали, и вкушочиво о истинѣ и о церковномъ ублаженіи попеченіе имѣаху. Иже величїе и богоносніи отци послѣдующе, отсюду къ единому съвоюкуающаеся, вселенскимъ судомъ устами церковными утвержаху, единъ отъ другаго помощи

требуй. Вѣдяху бо помощь человецескую.

Латини же аще и иременимъ сѣтъ верховнаго апостола, отъ негоже законъ имѣти хвалится, саміже супротивляеся, законъ пошраеъ, никакоже хотяще вселенскаго собора судомъ исправленія || (об. 149) поустати; точию сами высто учителя сѣдѣти, и искоимъ речамъ судіями хотяще быти, прочіи же всѣхъ мѣсто узениковъ слушающихъ хотяху имѣти. Комуже ту отъ обонъ подобній вѣру илати: если святому писанію божественныхъ апостолъ, и такъ множеству преподобныхъ и богоносныхъ отецъ на вселенскихъ святыхъ соборахъ бывшихъ; или паче голымъ змышленнымъ словомъ человецескимъ?

Видимъ бо и самаго того верховнаго блаженнѣйшаго Петра, аще и отъ послѣдняго облачаема, поспротивляющаеся. О немъ же божественный апостолъ Павелъ ², къ Галатамъ пиша, споминаеъ, сиче глаголю: «Егда пріишелъ Петръ въ Антиохію, облаче ему || (150) спротивихся, яко заростивъ ми бысть. Первей бо немелъ пріидоша ибѣши отъ Іакова, отъ посполу съ языка, сирѣчь — съ погань, яде. Егдаже пріидохъ ³, онъ лицежбруа отаретивался (рече — отлучался), боащеса сущихъ отъ обрѣзанія. И облудность такову съ нимъ показывали и прочіи Жидове, сущіи съ нимъ, такъ яко и Варнава прилѣжился лицежбруа ихъ. Но егда видѣхъ, яко неправо ходять къ истинѣ благоуствованія, рекохъ предъ всѣми Петру: если ты Жидовнѣ будучи полагася а не по Жидовску живешъ, для чегоже народы поневоляеши живодствовати? Мы убо естествомъ Жи-

¹ 1 Кор. гл. 14, зам. 157, ст. 30. ² Галат. гл. 2, зам. 202, ст. 11—15. ³ Сѣдѣте «пріидоша».

дове, а не отъ языка грѣшницы» и прочая. Аще бо и послѣди || (об. 150) по изнесеніи Христовѣ божественный Павелъ на апостольство позванъ бысть, святѣй же Петръ, аще и верховный бѣ, обаче и отъ послѣдняго исправляеъ, и о истинѣ облачаеъ, скромне терпѣтъ, и запрещаеъ молчитъ, и не точию абы съ спротивлялъ сьмовамъ Павловымъ, но и закалаше отъ него любезно приимшии, писаніе всѣхъ послѣдній его намъ заведеъ глаголю ⁴: «Сего ради, возлюбленіи, тихъ речей ожидающе, потщитесь неспорно и неворочни тому обрѣстися въ мирѣ, и Господи нашего долготерпѣніе разумѣте быти спасеніе, яко и возлюбленнѣи паче братъ Павелъ по днѣи еси мудрости писалъ намъ, иже и въ всѣхъ спомѣхъ послѣднихъ, повѣдаючи въ нихъ || (151) о тихъ речяхъ» и прочая.

Аще ли божественніи апостоли, и еже по нихъ богоносніи отци, соборно всѣхъ единыхъ отъ другаго исправляхуся,—яко паче мѣлѣяся приимшии блаженнаго Петра, якобы царь, сирѣчь — мучительный, безъ вины ходеть имѣти житіе свое? Блаженнѣйшии бо тѣхъ Петра, аще и верховный бѣ, обаче и отъ послѣдняго направляеъ на истину, накалаше любезно приимлетъ, и яко единъ отъ прочіихъ дванадесятихъ смиряющеся вкушочиво о законѣ церкви божественны, о вѣиже Христосъ умре и въскресе, съ ними промышляеъ. Пріемница же не тако видимъ; но съпротивна току. Самъ любочтася всѣхъ судити хошеъ, и еже аще устанитъ что, всѣхъ || (об. 151) держати повелѣваеъ; самагоже себе отнюду никому судити не поущаеъ. Сего ради и глаголетъ Латини, яко Римскій восталъ николи-

же не блудитъ. Сичъ убо образомъ аще и мнози блудити въскопещъ, всеко блуженіе то не открыто пребудеть. Долокъ бо въ единствѣ святое съборное апостольское церкви Римляне пребивае; дотоли за общимъ прилежаніемъ благоутробныхъ истинныхъ пастырей, соборныхъ ихъ промышленіемъ, исправляеи сущи, пошалаху немощіе свое и къ благоуверіи пребиваху, за первыхъ боголюбивѣйшихъ блаженныхъ паче Римскихъ. Которые, съ святыми богоносными отци съвоюкуающаеся братими, согласне, судѣствіемъ всесвятаго || (152) Духа, вѣри величїа утвержаху, и стѣдо Христово, отъ губительныхъ волковъ възмущаеъ, пастырски духовнымъ оружіемъ боронячи, въ ограду единыхъ святихъ съборнаи церкви собираху. Тогда убо яви были истинніи пастыри. Также волки и губительніи межіи пастырами не могли укрытися, яко и въ самокъ томъ преславующемъ Римѣ зайдонали были. Якоже на шестомъ святомъ соборѣ папу Римскаго, нарицаемаго Оноріа, богоносніи отци осудили и аявемъ предали.

Аще и іѣци отъ Римлянъ ⁵, обмолвляеи то, укрыти хотяху, шдѣчнел писаніемъ, святѣйшаго пачѣ блаженнаго Агаѣона, иже предъ зачинаемъ собора того писалъ, споминаючи, яко восталъ || (об. 152) ни единими понявами еретическими николиже рѣстлся, рече — сопсованъ не былъ,—тогда то не днѣи! Повеже въ то іѣрѣи, яко священный Агаѣонъ писалъ, точию съ на соборѣ збѣрали, ожидающе прочіихъ тамо пріишестїа, ни коегоже змыканія о сичъ творяху. Прже бо осуденїа не подобаетъ кого виновна творити. Об-

⁴ 2 Петр. гл. 3, зам. 68, ст. 14—16. ⁵ На языкъ: «Гербестъ, въ книжцѣ, въ року (15)86 въ Краковѣ друкованой».

чаже егда собору всему съшедшуся и кансанію быша, виновныи обрѣтошася. Ктому прочее святыи соборъ не терпѣть молчалиемъ ереси покрывати. Но что творити? Яко въ шестой справѣ того собора о семъ всемъ довольно написано есть. Переѣе имела ихъ, яко скверныхъ еретиковъ, выгладивши отъ священныхъ поминаніемъ ||(153) проповѣдуютъ глаголю: «святыи соборъ, яко единое отъиждо осужденныи выльшася, и по отреченіи нашимъ, яко изверженныи отъ священныхъ поминаніемъ, сѣмъ алаомѣмъ предатися». Тамъ же, по имени каждаго своминаніемъ, глаголю: «Феодора, Франскаго еретика, алаома! Сергіа, еретика, алаома! Кура еретика, алаома! Опоріа, еретика, алаома! Пура, еретика, алаома! И всѣхъ пособствующихъ на еретикахъ, алаома!» Такжеже и въ другомъ словѣ отъ тыхъ же справъ: яко на соборѣ съзывающе къ царю писали, глаголюще: «спрошное речею згоды, и токъ вынайдователей, далече иждѣ отъ дворовъ церковныхъ откидываемъ и алаомѣмъ справедливое предаемъ, то есть ||(об. 153) Феодора, Франскаго, Сергіа же и Павла, Пура и Петра востолу, яко Константина града бывшыхъ первосѣдателей, еще же и Кура, яко Александріею священноначальствованнаго и съ нимъ Опоріа, яко Риму бывшаго первостолника». А яко священныи Агафона, будучи съ святыми отцы началникомъ того святого шестого собора, несвершанныи отъиждо къ Богу, на егоже мѣсте Левъ пала вышде, яко и собора того конецъ постиже,—сѣи, испущи къ царемъ Греческимъ, съ конца справы тогоже собора своминаніемъ глаголю: «также алаомѣмъ предаемъ вынайдователей новое престолѣ, то есть: Феодора, Франскаго епископа, Кура же Алекса(н)дріа, Сергіа, Пура, Павла и Петра, ||(154)

воторіе цѣрки Константина града престителіи болши, аяжехъ дастаннимъ; не токможе, но и Опоріа, яко сію апостольскую церковь не приѣхъ учениемъ апостольскаго преданія очищати, но скверными уставами своими осквернитися несвершой попустилъ».

Како убо не посярмится отъ сихъ свѣдѣтельствъ самихъ блаженнѣйшихъ павъ Римскихъ — сѣбѣице глаголюти, яко приемѣемъ божественнаго Петра немощно погрѣшати, и правдинныхъ велѣній отпадати. Человеци бо суть, прочимъ подобострастни человекомъ!

Нижѣ бо самъ тѣи верховный апостоломъ блаженнѣйшій Петръ безъ преткловенія пребысть! Переѣе бо, егда Господь ученикомъ умыае ноги, Петръ своихъ ||(об. 154) избранныхъ омыти, услыша отъ Христа: «аще, рече, не умыю тебе, не имаша части съ мною». Второе егда Христосъ глаголю: «яко подобаетъ Сыну человеческому предану быти» и прочая, Петръ же рече ему: «милосердѣ ты еси, Господи, не буди тебѣ сіа». Господь же отвѣща ему: «иди отъ мене, сатано, соблазни ми еси, яко не мыслиши яко суть Воля, но яко человеческая». По сихъ третицею отвержеся и съ клятвомъ Христа. Обачеже туримъ плачемъ покаився, спасеніе получи, и достоинство свое пакы насѣдова. Сего ради на воскресеніе Христова ателъ жезамъ у гроба глаголюти: «рѣште ученикомъ и Петромъ», сирѣчь, яко да не отреченія ради отчуждѣтс. Еще же по сихъ въ колку дѣтъ по вознесеніи Христовѣ, отъ блаженнаго Павла апостола обличамъ, якоже предречесл, || (155) яко неправо ходитъ къ истинѣ благоустановленія.

Ащели самъ тѣи верхъ апостольскій божественный Петръ, яко человекъ, претикался, — како истина каблияте отъ

глаголющихъ того приемнику безъ преткловенія всегда пребывати? Сего ради законоположили отъ божественныхъ апостолъ и боговосныхъ отецъ, науочино единому отъ другихъ исправитися.

По отщепенію бо Латинъ отъ святого соборнаго апостольскаго церкви, если кто вскочетъ въ дѣтописи, сирѣчь въ крайнику, ихъ углапунци вочести спрямы всѣхъ Римскихъ приемниковъ Петровыхъ,—обаче въ иновѣйшихъ отъ нихъ многогъ безчиства и востройности, яко неудобъ писалиемъ въ такъ малые каѣстии книжкы. Они же и турлиса, ||(об. 155) и забіалиса, и различныи ереси плодили, паконци дѣти родили! И како не соромъ будетъ глаголющимъ, яко апостольскіе намѣстники Римскаго костела не погрѣшавъ, и истинныхъ велѣній никоимъже отпадутъ?

Еще бо святіи боговоснии отцы прежде многыхъ дѣтъ, осудили Латинъ сею болѣзнію високоумія содераниныхъ судныхъ.

Въ царство Феодосіа Малаго, егда помѣстныи святыи соборъ бысть въ Кароагенѣ, на немъ же бысть 217 святыхъ отецъ, отъ окрестныхъ странъ събранныхъ, тамъ же въ то врѣмя отъ павъ Римскаго бѣху посланныи, стрегущи сѣлашиа его на соборѣ: Фаустинъ, епископъ отъ Мавританія, и Фидантъ и Аселъ, презвитера, отъ Палева ||(156) Италійскыи страны. Которые предъ всеми святыми Отцы на соборѣ токъ допирался мѣста перваго, вмѣсто павъ сѣдѣти; и повелѣннаа павомъ собору творити разказующе, глаголюще и отъ правилъ, яко отъ павъ привесони показующе, якобы собора Никейскаго канонимъ, рече — правила,

присѣдати то павѣ мѣли, яко, рече, и Сардичійскаго помѣстнаго собора четвертое правило свѣдѣтельствуе, яко изверженому епископу или презвитеру отъ своихъ епископъ собора, повелѣнъ въ Римскому павѣ припадати, такъ яко, рече, и Нинейскій соборъ повелѣи. И просили отцовъ на соборѣ токъ сущихъ, да извѣстие покажутъ имъ, аще таковое правило Никейскаго ||(об. 156) собора быше¹. Святые же отцы ниже единыи который отъ нихъ бѣ, еже бы о семъ когда слышалъ, или въ поминаніи имѣлъ, абы павѣ Римскому всѣми разказовати повелѣно, окромъ первосѣданію тому на соборѣхъ присужено, яко столечнаго Римскаго града епископу. Сего ради отвѣщаху святіи отцы глаголюще: «яко не вѣдѣи о семъ».

И собѣщавшеся всѣ глаголаху, яко достонты павѣ Римскому писати къ архіепископу: Константина града, и къ Александрійскому, и отъ тѣхъ яко издѣтныхъ правилъ Никейскаго собора испросилии преписати, и пакы сіа показати. Обачеже, яко да продолженіе въ соборѣ не будетъ, пакы молва пакы выдвинетс, сего ради изволиши отъ Римлянъ ||(157) оказанное правило держати, дождеже истинные извѣстные Никейскаго собора правила преписаные отъ павъ приимуть. Егдаже та истинная правила святого перваго вселенскаго собора яко въ Никей бысть, къ нимъ на соборѣ Кароагенскій привесени отъ святого Кирила Александрійскаго и отъ Аттыва Костентинградскаго, архіепископовъ, которые и писали до святыхъ отецъ собору того Кароагенскаго тими словы²: «якоже писасте къ намъ, преосвященнаа братіе, извѣстие и вѣрно преписати господи-

¹ На павѣ: «Кароагенскаго, правило 2». ² На павѣ: «Кароаген. правило 136».

ского собора правила, аже въ Никей-
Винифсезь градѣ святѣи отци изводи-
ши. И се преписахомъ, зашеи любии
послахомъ». Также и Костантиноград-
ский архименисковъ теми словы глаго-
ла: «Иже въ Никейнѣ (об. 157) вселен-
скаго собора правила, якоже отъ Отца
повелѣна быша, тако истинно препи-
саше сіа, послахомъ къ вамъ, честная
братіе, якоже писаше къ вамъ». Тогда
прочетши святѣи отци та правила, и
не обрѣвши въ нихъ заповѣди тако-
вое, дабы дана власть Римскому епи-
скопу всѣмъ сирванати, и своимъ при-
четкии всюду ему послати, и черезъ
нихъ испытывати и нересуживати со-
боровъ епископскихъ и презвитерскихъ
суды; но наче спротивно тому Никей-
скаго събора канони нишучи, отнюду
наказуютъ одному въ другого предѣль
не переходити; но каждому свое отдѣ-
ленное стронти и обладати, чьсто со-
блюдаячи, яко слово о всемъ томъ Го-
споду Богу издати || (158) должеть
смы. Сего ради ¹ святѣи отци собора
того писали къ тогдашнему палѣ Рим-
скому Келестину, упоминаючи, абы отъ
того часу болше того чинити не хо-
тѣлъ, и сироду свѣта сего въ ухва-
сткомъ изъ церковь Божию не вводилъ.
А еме въ Сардиніи, сирѣчь,—въ Срдѣ-
цѣ собора помѣстнаго, въ правилѣ тре-
темъ, пачеже въ четвертомъ, пишше:
«еслибы епископъ былъ судомъ общицъ
епископовъ осужденъ, и отъ епископѣи
изверженъ, — онъ же крѣпко мовилъ
бы, иже не по правдѣ есть осужденъ,—
такоаго Римскому повелѣваетъ раз-
смаграти самому, или презъ посланни-
ка свое». Тогда пиша, сирѣчь—причи-
на, того таа есть, яко хѣтопись свѣ-
дѣтельствуеть, абы отъ тогоже собора Сар-

дѣйскаго || (об. 158) предѣмова: «Поче-
же джекъ братомъ синомъ великаго
Костантина царствующаго единому въ
Западныхъ странахъ Староаго Рима,
нарццелому Константину, благовѣрну
сущу; другому же брату его, тогоже
имени Константину, Восточныи страны
самодержцу Цариградскому во Арианскую
ересь уклоншуся и всяко тцалие пока-
зующу, жебы онаго святого вселенскаго
первого собора яже въ Никейнѣ, благо-
дѣлію Духа Святого восталенна запод-
вѣди разорити, таковѣ и прочихъ
прежде бывшихъ помѣстныхъ соборовъ
правила расказити и погубити, и мно-
гое возмущеніе и печаль христіаномъ
Восточное церкви содѣлавающе,—ша-
ша же тогда Римскій въ советъ любии
съ прочими || (159) чотырма патриарха
бѣ, яко единою тѣло, главою самимъ
Христомъ Господомъ нашимъ направи-
лаи суще, болѣвша о сматеніи и
скорби сущей на Восточной странѣ,
сказа благочестивому Западныхъ странъ
самодержцу все отъ братѣ его на пра-
во вѣрїе въставшее воземіе. Царь же
ведми оскорбился и поболѣ о семъ. И
записавъ, посла къ брату своему, прете
и глагола ему: «аще не преставши
твоеа брака, еме на право вѣрїе возе-
мешъ, се азъ самъ иду войною на ты». Онъ
же противъ тому посла къ брату
глагола: «испытай извѣстїю о вѣрѣ». Тѣмже
въ великии прележаніемъ оба
царѣ тые, повелѣши собратиса архи-
ереомъ, дабы отъ нихъ ископанъ или
избраванъ вѣра держава || (об. 159) бы-
ла. И азовиши мѣстце собору въ Сар-
диніи градѣ. Въ которомъ съвокупни-
шеся епископовъ Восточныхъ и Запад-
ныхъ числомъ 341, замысливчи и ста-
вляющеся на мною, всѣ съгласно запо-

¹ На пош: «Правило 157». ² На пош: «Каролен. правило 2, въ толкованіи».

вѣдь изложивше утвердили светомъ
сложеніе вѣры, еме въ Никейнѣ святѣи
отци явобразли, и то держати и не-
претворнику тому бити повелѣна: Мудр-
ствующихъ же надъ то и не тако из-
рующихъ отменюще и проклинаяще».

Сакъ ради вины и за благоговѣство
онаго преподобнаго папы, на соборѣ
томъ помѣстномъ Сардинійскомъ, свя-
тими отци епископовъ и презвитеромъ
отъ сана изверженныи судомъ поспо-
литыхъ епископовъ, еслибы ея не по
правдѣ которому бити видѣло, || (160)
повелѣши до Римскаго епископа уте-
натиса, напаче же въ то врѣмя въ стра-
нахъ тыхъ полуночныхъ благовѣрїю
крѣпящася, у восточныхъ же смущенію
и оскорбленію отъ самаго царя и
отъ прочихъ властелей его дынушу.
А за такоими причинами прочіи яже
папы Римские, отъ зависти дьявольское
гордостію и тщеславіемъ побуждени
быше, въ обдержное и позинтелное
то повернули, и аже не въ обычай
братское любии, яко другъ другу тяго-
ту повинше носити ², но мучительное,
сирѣчь — царскомъ, властію подъ свое
моцъ всѣхъ покушаютъ, повелѣваячи
посланникомъ своимъ на соборѣхъ пер-
вое мѣстце засѣдати, и не то, шѣ
есть поленаго церкви божественной, на
соборѣхъ || (об. 160) измыслити, охромъ
шѣ онъ устанити, и подастъ, сіе пове-
лѣваетъ утвержати и держати.

Сего ради ниши на соборѣ Каролен-
скомъ, ощутивши богомослии отци Латинъ
гордостію и лязомствомъ веду-
гущихъ, бжеденіе мѣстное потребни-
ши, то есть, яко отъ того врѣмени
никто отъ всѣхъ пяти вселенскихъ
великихъ престоловъ, посланникомъ
будучи на соборѣхъ въ мѣсто патриар-

ховъ мѣстца ихъ засѣдати не имать,
развѣ самъ особю своею если на со-
борѣ будетъ на присвоитомъ мѣстце
собѣ сѣдѣти имать. Также и на извер-
женыхъ отъ сана епископовъ ⁴ и пре-
звитеръ правило изложивши, абы отъ
того часу, шучиши морскихъ не пла-
ваячи, до Риму въ криндахъ не бѣга-
ли, а тымъ || (161) церкви, сирѣчь—
збору Христова, которая алаго въ собѣ
терѣти не обила, потваре не уни-
чижали. Но еслибы которому судъ не
по правдѣ мѣлася бити, тогда во ближ-
нимъ епископомъ прибѣгати повелѣши,
или ко всему собору также области,
гдѣ и свидѣтели и суперники посолу
бити могутъ. Тогда удобнѣ истина
обрѣтиса можетъ. Самому же о собѣ
лучнии морскимъ плавающе, безъ су-
перниковъ и свидѣтелей, не моцно по
истинѣ оправдану бити. Много бо та-
ковыхъ показалося, иже соборъ по
истинѣ нишѣ отъ сана изверже,—сикъ
папы наша приважиши, въ сакъ поста-
ли. Ибо и Ашира, презвитера Сикій-
скаго церкви, || (об. 160) емеже соборъ
истинныхъ ради вины отъ сана извер-
же, сего наши папа въ презвитерство
поставити повелѣ: Емеже по сикъ
облачине свидѣтели дѣла его предъ
нимъ покладали. Онъ же, видячи предъ
собою свое сирани, въ чьство при-
шедши, все то исповѣданни на сл, на
плачь и стезаніе обратилъ. Сего ра-
ди святые отци собора того Каролен-
скаго, упоминаючи до Келестина, то-
гдашняго папы, писали теми словы ⁵:
«Иже отъ пастъ-отлучени сѣтъ обще-
ніа, отсела на общеніе не можете при-
имати, ажеме и Никейскій соборъ по-
велѣ. Се бо и Аширъ прѣтъ былъ то-
бою, противиши собору и десажденіе

¹ Гавелъ, гл. 6, вѣч. 214. ² На пош: «Каролен. праа. 28 и 125». ³ На пош: «Каролен. 138».

нанесе. По семъ же обратившеся, самъ себе обличилъ, и плачемъ ||(162) и стонамиъ скончилъ».

И много бы ся такового ихъ дерзоступленія показало отъ правль святыхъ отецъ, но, кротости дѣла, опустихомъ. Се же кратцѣ отъ правль въспоминухомъ, повеже и они въ писанихъ своихъ оттолкали иногда свѣдѣтельства приводятъ, аще и криво, мжеши, аже намъ не вѣдати отъ нихъ. Обаче намъ не подобаетъ сами прещатися, но истинная преданія сдержати, аже ся о томъ показаво. Аже бо и претичюу они суть разоранія царства Греческаго, и по неволѣстну ихъ подъ моцъ поганыхъ Агарякъ, — намъ же, христіаномъ сущимъ, о сихъ не подобаетъ смущатися; но паче благодарити Бога и молитися о нихъ, да дастъ ихъ Господь ||(об. 162) отъ прелести гордыи свободившися въ разумъ истинный возвышути, и въ пречашее благохіііе обоклмеса, съ нами соединитися.

Закншляють бо глаголюще на насъ, аже быхомъ мы отщепенцы отъ нихъ. Тогда со и напростѣшему рассудити моцно, аже тотъ же ся самъ единъ отъ дружини отрываетъ, отщепенцемъ именуется, соединенныхъ же и звуцѣ стоашихъ невстнннко кто именуи отщепенцами речеть. Повеже бо престолы главѣйшихъ царствъ, то есть: Римскимъ, Константинопольскимъ, Александрийскимъ, Антиохійскимъ, и Ерзулнскимъ узаконено есть по всей вселенней духоваго стану правитися. Якоже бо тѣло штиа члвчности, рекше — ||(163) чувствамъ правнко сущее, единою главою водимо есть: тако и штиа сннн престолы, аже чув-

ствы сущими въ тѣлѣ Христовѣ, всѣ члвчнкн очевнѣ, всакого языка и парства по всѣхъ стравахъ, епископомъ и прочимъ духовнымъ строятися узаконено бѣ; единою главою святое соборное церкнн, самимъ Христомъ Господомъ нашимъ водимо и на параллельной быти. Яко апостолъ глаголетъ¹: «Якоже Христосъ глава церкви, и тѣлѣ есть Спаситель тѣлу». И паче²: «ни есте тѣло Христово и уди отъ части». Паче же члвчствъ именуется: первое—видѣніе, второе — слышаніе, третье—обонаніе, четвертое—осязаніе, пятое—вкушеніе. Тѣ бо пятерннн въ каждомъ члвчнцѣ всѣмъ тѣломъ радеть; ||(об. 163) единою главою водима и правнма сущн. Еаже учительное евангеліе пятію паръ, рекше—супругъ, волость назнмаетъ. Супруга бо душевная и тѣлесная члвчства нмуще сопряжены. Егда же распржегетса, снрѣчь—раздѣлитса, душа отъ тѣла, тогда ни творити, ннждѣ: дѣлати што кто можетъ. Сннн же пятерннн члвчствы всѣ дѣлаемъ- и справуемъ, аже сами въшощемъ: если плотскыя дѣла, или духовныя. И прилежай къ земнымъ, съѣ съветъ на тѣлѣ, и поживеть тѣлнѣ, снрѣчь—сваженіе; а духовныя дѣла справующе и снрѣчь, поживеть на дусѣ живеть вѣчний. А такъ пятый единъ отъ четырехъ члвчствъ отстрѣгннса, правднво отщепенцемъ именуется, ||(164) аже бы-и зрѣннѣмъ нѣмѣ быти. Глаголетъ бо, аже зрѣніе болше всѣхъ члвчствъ есть. Но убо и зрѣніе отъ прочихъ члвчствъ отстрѣгннса (аже о собѣ състоитса не можетъ, аже мертво безъ прочихъ бнзаетъ. Якоже бо и члвока, рекше—рука, или нога, или прочій который отъ тѣла оттатнѣ, не можетъ о собѣ стоити, аже

¹ Ефес. гл. 5, вѣч. 230, ст. 21. ² 1 Кор. гл. 12 (въ подл. ошибкн 3), вѣч. 133, ст. 27.

мертъ бызаетъ. Тѣмже и Господь возгнвалъ глаголетъ³: «аще око, или рука, або нога твоя соблазняетъ тя, отсѣчи отъ себе», аже и крокъ отсѣченаго котороу съ члвчнкомъ тнхъ, моцно есть пречеку тѣлу внити въ царствѣ Божіе. Единнн же отсѣченнй отъ тѣла, аже мертънѣ, како внити можетъ?

Ещеже поругаючися насмѣиваетъ, и нлвонкъ ||(об. 164) малодушнмъ и скудоумнмъ самъ соблазняетъ, аже поущеніемъ Божиимъ Гречнн страждеть подъ божиимъ поганнмъ Агарнмъ. Сего ради укоряючн глаголетъ: «н кто суть ннтрѣвнры вашы? И гдѣ ихъ престолы? И для чего ихъ слушають?» Тогда и отъ снхъ глаголетъ аже есть, аже свѣта сего мудрованнѣмъ надугуетъ, не кмѣюще въ мысляхъ своихъ увнчнжннннн и поруганнн, аже носннн и претерпѣнн апостоли Христови и прочнн святнн, и самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ, онъ же и на проповѣди ученикомъ своихъ посланъ утвержаетъ, глаголю: «се азъ посылаю васъ, аже овечны, посредеѣ волковъ»⁴. «И не убойтса, рече⁵, отъ убнвалнцнхъ тѣла». Тѣмже и въ дорогу идучн, не взывалъ братн нн длого однннн, аже ||(165) тавстрнцн, въ чомъ хлѣбъ носать. Яже есть, аже возомъ скарбннмъ, аже ннцнннхъ въ собоу не кмѣвалн. Аже бо по таковымъ суевернмъ члвчнкъ мудрованнн въшощемъ ревновати и уподоблнтса народомъ таковымъ, оннже богатствомъ и великимъ мнѣствомъ угубнвшася, и славою свѣта сего погнбающею превозношлса, и отъ сего возннмнхъ ихъ благочестннхъ быти,—тогда нн чнмъ розни отъ безбожннхъ поганнхъ Агарнхъ обратнмса⁶, нже Туркнн называемы! Которые кроки пролнвнюще и члвока въскнщнюще, такъ ся въбогатнлн и възышнлн, аже нн едннъ народъ, или царство на свѣтѣ семъ проннати нмъ не може. Богъ бо Восдержнтель, родоначалннкомъ ||(об. 165) нашимъ за преступленіе осуднвшн, не члвока въскнщнати научн, но съ поту лица хлѣбъ асти повелѣ⁷; ннждъ немннмъ казнннн и кроки пролнвнати законѣда, но и на вншонкъ помсту собѣ прнснола глаголетъ⁸: «нѣ помста, азъ въздамъ». И самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ научаетъ глаголю: «любнте враги вашн» и прочал. Якоже бо и самъ бнѣтъ бытъ, а не бнше; но и о тѣлѣ, нже бнннн и пропнша его, молнлнса Отцу, оставленнн прнсл нмъ: «аже не вѣдати что творнть». Сего ради и глаголетъ⁹: «царство мое не есть сего свѣта царствнѣ: аже бы свѣта сего царство мое было, слугн мое возруннлн бышн за мноу, да быхъ не преданы быхъ Іудеомъ». И апостолъ воспоминающн глаголетъ¹⁰: ||(166) «не кмннн гдѣ нѣтъ пребнвалющаго, но грядущаго пошскуемъ», снрѣчь — царствн небеснаго, въ немъ и знанн осно, въ которое, аже апостолъ¹¹ научаетъ глаголю: «многнми скорбнн ннннн подождать», а не рослошнн свѣта сего. Отъ которыхъ самъ Спаситель Господь нашъ отвода насъ, глаголетъ¹²: «горе вамъ, насыщеннмъ ннннѣ, аже възалчете; горе смѣющнмса гдѣ; блаженн же плачущн. И горе егда добре рекутъ вамъ всѣ члвчннн; блаженн, егда възвнвалнщннн и укоряемн будете» и прочал. Въ томъ бо розни суть

³ Мате. гл. 5, вѣч. 18, ст. 29. ⁴ Мате. гл. 10, вѣч. 36, ст. 16. ⁵ Мате. гл. 10, вѣч. 37, ст. 28. ⁶ Внч. гл. 8. ⁷ Римл. гл. 12, вѣч. 110, ст. 19. ⁸ Іовн. гл. 16, вѣч. 59, ст. 36. ⁹ Евр. гл. 13, вѣч. 384, ст. 14. ¹⁰ Дѣян. гл. 14, вѣч. 36, ст. 22. ¹¹ Лук. гл. 6, вѣч. 26, ст. 25—26; вѣч. 24, ст. 22.

избранія Божіа отъ роскошности свѣта сего, яко самъ Господь воспоминаеть: «снѣтъ, рече, радуется, а они скорби суть; свѣтъ смѣется, снѣже плачеть» и прочая. Яко писано есть: «въ мірѣ || (об. 166) скорби будете, но о мѣхъ израдуются, и радости вашей нектоже отъиметь отъ васъ».

На таковыхъ тогда христіаномъ достонитъ сматрати и съ кимъ прикляды брати, а не богатствомъ и роскошами свѣта сего прелатрися. Якоже и пророкъ ² объявляетъ, и самъ Господь сподушествуетъ глаголю: «обаче горе вамъ, богатымъ, яко отстоите утѣшениа вашего» и прочая. Тѣмже и апостолъ ⁴ научуетъ насъ глаголю: «остерегайтесь не тако ходящихъ, якоже въ насъ образъ имите». Сего ради святѣйшое вселенскіе патриарха и прочіи благодетелии христіане, промышляюще и помощію Божією укрѣпленіи, живуще средѣ поганцевъ, яко свечки межі волкъ, ничтоже повреждаются; но всѣмъ право || (167) вѣршикъ повсюду на вселенскіи пребывающимъ образомъ и свѣтлыицами вѣрѣ бывають: яко и въ послѣдней нищестѣ и въ поруганіи суще, вѣри не измѣняютъ, подражающе въ комъ начальника и свершителя вѣрѣ самого Христа Сына истиннаго Бога нашего. И многы отъ книгъ мученичскимъ кровію вѣнчаются, но всако не соблзняются. Аще бо и тѣхъ сего царствіа отпадоша, снѣмъ паче лучшаго небеснаго наследника быти сподобившися, по писаному ⁵: «блаженъ бо, рече, иже ради правды ради, яко тѣхъ есть царство небесное». Якоже буди получитьи всѣмъ намъ о Христѣ Исусѣ Господѣ нашемъ. Аминь.

|| (об. 167) Сказаніе въкратцѣ отъ лѣтописца, сирѣчь—отъ крѣпичниимъ, о Латинскѣхъ, како ототушиша отъ православныхъ патриархъ, и извержиши выни отъ первѣнства своего и отъ книгъ поминныхъ, и о иконоборныхъ царехъ въ Константиинѣ градѣ царствовавшихъ еретичехъ.

Въ царствующемъ Константиинѣ градѣ, Льву Саарацину по Божію поущенію самитра царскимъ удержавшу, иконоборства ересь начать явлетися, свѣдѣность имѣюще. Оному же ахъ животь || (168) свончавшу, и по немъ снѣмъ его Константиинѣ Копроникѣ началству ереси прѣтвннхъ бысть. Копроникъ же прозванъ бысть, сирѣчь—Гноименнхъ, ааже егда крещавъ бѣ, тогда въ купели поспрадеши, прообразуи амоскрѣвое житіе свое. И оному сверне спончавшуся, и по семъ снѣмъ его Лезъ, иже отъ Хобари въ царство востаалетеса.

И сему спончавшуся, и по немъ жена его царица Ирина, и снѣмъ его Константиинѣ царствію наследники быши. Снѣ же, Тарасіемъ патриархомъ Цариградскимъ востаалема суще, седмий соборъ собранъ въ хѣто отъ Адама 6805,— а отъ воплощеніа Господни 805, въ Никіи Вонейстомъ градѣ, 367—святенныхъ мужей множествомъ || (об. 168) расп(р)остраняемо, чиновачалниковъ же и первостотелей священнаго тѣхъ и великаго полка предлагя: Тарасіа иже въ архіерескѣ Божіихъ преиеннаго, и Петра, благоговѣйшишаго презвитера Римскихъ церкви, и Петра, ипаго презвитера, иже аюстольского

¹ Іоан. гл. 16, вѣч. 54, ст. 20. ² Ісаіа, гл. 65. ³ Лук. гл. 6, вѣч. 25, ст. 24. ⁴ Филипп. гл. 3 (въ подлин. ошѣбка: 2), вѣч. 245, ст. 17. ⁵ Матѣ, гл. 5, вѣч. 10, ст. 10.

Римскихъ перекъ пашъ сѣданица держалу хѣто, папѣ Андриану тогда архіерейское украшающе достоинство; купилъ же снѣмъ Ивана и Боку, мужей инокоскимъ житіемъ преиеннхъ и ересьской честию областничихъ, и Восточнаи всакии области апостольскихъ и великихъ престолъ хѣто хранителей архіерейску правду ижеимихъ.

Тогда царь Константиинъ, снѣмъ Львомъ, || (169) съ матеріемъ своимъ Ириномъ, и съ святими боговосными отци, въ седмомъ соборѣ еретики иконоборцыи изложиши и искорениши. И церковь пашъ икономъ прѣтъ, и своихъ украшеніемъ украсиши.

И по Константиинѣ и Иринѣ, Никифоръ Гешикъ царствіе прѣимлетъ. Се-муже спончавшуся, по немъ снѣмъ его Сталриніе, потомъ Михаилъ Ризкавей, иже Никифоромъ. Снѣ же всѣ отъ седмаго собора святими иконы почитаху. И по семъ бысть Лезъ Арменнхъ, иже у Михайлова сына Никиты хѣтороднымъ удм отрѣа, и въ инокеский образъ постриже его и нареченъ бысть Игнатій, иже послѣди бысть патриархъ Цариграда. По жалѣ же вѣршени, || (об. 169) снѣмъ вѣронменнхъ Лезъ Арменнхъ бысть иконоборецъ ахътѣ глаго. И се второе иконоборство поущеніемъ Божіимъ, грѣхъ ради пашихъ, владичиеса. И пашъ безъ украшеніа Божіа церкви явлетеса. По Лѣ же Арменнхѣ, бысть царь Михаилъ Трапимъ, иже отъ Амвросіа, и не почиташе святыхъ иконъ. Но аще и не почиташе, но заточеннаи святыхъ ради иконъ повелѣ съ темница свобожати; невокараицихъ же его ересемъ повелѣваше изъ града изгнати, а не мучити, ни заточати. И по немъ царство прѣтъ снѣмъ его Теофилъ, нествоство иже и гѣхъ на иконы ижеиме паче про-

чихъ. И невокараицихъ ему иконихъ святыхъ различнымъ мучамъ и смерти || (170) предаде.

Седмий же соборъ бысть въ царство прѣдреченныхъ Константина и матери его Ирины, въ дни священства Андриана, паша Римскаго, и Тарасіа, патриарха Цариградскаго.

По Андрианѣ же, папѣ Римскемъ, бысть въ Римѣ Лезъ папа. Сему Лзу папѣ заидѣши сродники бывшаго Андриана паша, и изгнани его отъ престола, и града Рима. И много печаленъ бысть папа Лезъ, оставъ престола и не обрѣташе ни откуду помощи. Посла въ Цариградъ къ царю Константину и къ матери его Иринѣ, проси помощи, и не обрѣте. И сего ради инокимъ свѣтомъ, рекше—порадомъ, приде въ Фрильскому князю Карулу. Фризомъ же наричють || (об. 170) снѣмъ князей риги. Князь же Каруль даде папѣ Лзу руку помощи велику, и пашъ устрои его въ Римѣ на престолѣ пашемъ, и всѣхъ подѣ рудѣ его повори. Паша же Лезъ свѣдѣша съ свѣтители и съ князи Римскими, да поставитъ собѣ въ Римѣ царя благодетеля, глаголюще: «ако да пашы царство отъ Рима начнется. Греческимъ бо, рече, царя всегда отъ ереси въ ересь уклонюхотся, да не и имъ снѣмъ ради ахъ пострададемъ». Якоже и Карулу владыкѣ благодать, за не помощникъ ему бысть и побѣдитель на еретики. И признаваетъ Карула, и Греческимъ закономъ ижечаетъ его и царемъ поставлетъ ⁴. Но прииеннхъ законы Еврейскіа въ Греческимъ, не вѣкъ которымъ || (171) помисломъ, отъ главы даже до ногу елеомъ сего показати. Тако убо первый съузъ, или свѣсокъ градовомъ раддраса, и браши и котомъ ⁵ владыкѣ захуса, и межі матери, сирѣчь столеч-

⁴ На поск: «Начало расорвала Римлянъ отъ Грѣкъ». ⁵ На поскъ повсено: «шарпанннмъ».

ними грады, кромѣ меча, раздѣляюще и сѣкуще съ людемъ гнѣвомъ и яростію оружною человекѣмъ, младымъ и старымъ. Новый Римъ Косте[нти]нополь градъ отъ ветхаго и древняго Рима и многословущаго въ раздѣленіе и непаянства облачавуся межю собою.

Аще бо Каруль отъ отца и дѣда христіанскы нарицашеса, и чыаше Христоу завовати, и соблюдаше благочестіе, и многу честь святымъ Божіимъ перенавъ воздаше, и чествоваше архіерейскій и священнический чинъ; но придоша съ нимъ священники и учителя, ||(об. 171) икущіе въ собѣ ересь, тайно и по малѣ начали развращати люди Божія, и учяти тайно своимъ ересемъ. Потому же и аже ученіе ихъ являшеся, аже отъ царя Карула любими и помятвемъ, и тако начали глаголати, аже отъ Отца и Сына исходитъ Духъ Святый въ едино началу; и оупрѣснои служити, и ини мнози ереси умножишася. Пана же Левъ видѣ погыбающа люди Господня, пошеже въ сѣдодостъ приимаху ученія Каруловыхъ учителей, и не имѣше же у себе въ Римѣ премудрыхъ учителей, ежебы могли отгнати такое злое ученіе еретическое, вскопѣ возслати въ Царь-градъ, мудрыхъ ради, и убояся. Пошеже тогда царствующу въ Цариградѣ Теофилу Изюноборцу люту. И тако ||(172) посмыветъ въ Иерусалимъ къ патриарху Божію, молити его, абы послалъ къ нему премудрыхъ мужей, могущихъ обличити и прогнати такую ересь отъ Римскаго града. Патриархъ же Ома избра Михаилъ, протосингелъ великаго перна, съ ученики его Теофорокъ и Теофаномъ самобретники, и Иовоу, и посла ихъ въ Римъ къ папѣ Лаву. Они же градуще изволише ити въ Константины градъ, и обличити царя Теофила изюноборца и укрѣпити люди Божія о честныхъ исповѣхъ. Царь же

Теофилъ повелѣ ити ихъ и мучити. Святый же Михаилъ протосингелъ въ тѣхъ мучахъ предаде святую свою душу Господени. Такоже и ученикъ его Иовъ. ||(об. 172) Теофору же и Теофану, по многыхъ мучахъ, лица орже таковымъ образомъ: сътворивъ желѣзную дѣску и начерта на ней зваліимъ писмена, и розжегли напечета лица ихъ, на нихъ же начертаны быша стихи таковыи: «всесоуму железному притесати къ граду сему, сирѣчь Иерусалиму, идѣже пречистѣи сташа Божія Слова погѣ, на востаніе вселенна, анышася честному мѣсту сему сосуди лукавнѣ, злобѣишныи прелести». Сашъ ради писменъ, сашъ на лицахъ своихъ блаженій Теофоруъ и Теофануъ напечатаны имѣаху, и во святыхъ межю прочими мученики нарицаются начертанными. Но убо таковыи ради вины, святый Михаилъ, протосингелъ святна великіа ||(173) Иерусалимскаго перна, съ ученики своими, ни единъ ихъ въ Римъ не приде. Пана же Римскій Левъ, видѣ люди Божія погыбающа отъ праждероченныхъ Каруловыхъ еретиковъ, подолуживашеса и сворбише. И сего ради напѣна на доскахъ исповѣданіе православныхъ вѣри, еже еста: «Вѣрую въ единого Бога» и постали на стѣнѣ въ церквн, да изодати глаголють, исповѣдующе Сына отъ Отца рождена, и Святого Духа отъ Отца исходяща. Сіе сътвори на укрѣплѣніе вѣрныхъ и на обличеніе оныхъ еретиковъ Каруловыхъ.

По преставленію же паны Лавъ, бысть пана въ Римѣ Веведиктъ. Сѣй Латинскій убо родомъ и умѣтель обонимъ книгамъ, Латинскимъ и Греческимъ. И видѣ ||(об. 173) такоже люди Божія развращаемы отъ еретиковъ, и тако обѣна явими, Греческимъ и Латинскимъ, напѣна исповѣданіе православныхъ вѣри, и повелѣ всѣмъ христіанамъ глаголати,

Греческомъ же и Латинскомъ, на обличеніе праждероченныхъ еретиковъ, и прелести ихъ не послушати. По семъ же и посланіе написавъ, посла къ четирымъ патриархомъ Цариградскому, и Александрийскому, и Антиохійскому, и Иерусалимскому, аже, по словчанинъ его, не приимати папѣ Римскій въ воспоминаніе въ церквн, дожде исповѣдетъ инасамѣмъ, како вѣрують. Пошеже икорениса, рече, въ Римѣ ама ересь, и погыбають мнози, работливо почитающе Сватоу Духа, еже отъ Отца и отъ Сына исходити ||(174) исповѣдующе, и оупрѣснои служити, и инѣ сѣкуще ама еретическа. Обычай же древній и словоеніе имѣаху, ама папѣ престолоу въ совоѣ и любви пребывающе, аже пѣтъ чювствъ въ единомъ гѣлѣ. Егда кто на престолѣ належета возводитъ бываше, отъ четирыхъ патриархъ благословеніе приимаше, и въ священныи помян(и)ахъ перкѣиными имя его исповоаху. Въ божественныхъ бо джортіахъ, прежде всѣхъ инихъ патриархъ, въ молитвахъ палу воспоминаху. Такоже и на патриаршество возводѣишася, отъ паны и прочихъ патриархъ благословеніе приимаше. Вногда же ересь та, еже ѡ отъ Сына исходящю Свѣтому Духу умножаху, откриватися въ Римѣ ||(об. 174) почала, сего ради отъ того часу по блаженемъ томъ вышепомянутомъ Веведиктѣ папѣ узакониса, не иначе имя паны Римскаго во священныи помяннѣхъ приимати, аже перѣй рукою своею исповѣданіе православныхъ вѣри написавши съ клетвою, аже истинно такъ держати, къ четирымъ патриархомъ приимать.

По Веведиктѣ же бѣху паны въ Римѣ: 1—Андріанъ, 2—Леонъ, 3—Стефанъ, 4—Паскаль, 5—Енгеній, 6—Ва-

лентинъ, 7—Григорій, 8—Сергіѡ, 9—Леонъ, 10—Иванъ, Ангелскій родъ, 11—Веведиктъ, 12—Никола, 13—Андреанъ, 14—Иванъ, 15—Мартинъ, 16—Андріанъ, 17—Стефанъ. Сн всѣ православны быша и единомысленны четирымъ ||(175) патриархомъ: Цариградскому, Александрийскому, Антиохійскому и Иерусалимскому.

Въ лѣта же ¹ Лавъ царя Премудраго, сына Василіева Македонянина, бысть пана въ Римѣ Формосъ проклетый, имѣй въ собѣ ересь сжаровенну оиѣхъ Каруловыхъ еретикъ. Благочестивыи же людѣ заревоша его паноу; не вѣдуще въ пѣтъ ереси. Онъ же, по обычаю прежде бывшихъ папъ, напѣна рукою своею истинно исповѣданіе православныхъ вѣри лествію, и посла къ четирымъ патриархомъ. Егдаже приѣхъ престолъ, нача учити ересемъ люди Божія. И тако Латини всѣ удова приаша злое ученіе то, и отъ царства Греческаго и отъ четирыхъ патриархъ отлучишася.

|| (об. 175) По первомъ же ересиначальнику, прерочонимъ Формосъ: 2—бысть пана въ Римѣ Вифантій, 3—Стефанъ, 4—Гоманъ, 5—Теофоруъ, 6—Иванъ, 7—Веведиктъ, 8—Леонъ, 9—Христофоруъ. Сн всѣ единомысленныи быху Формосу.

Визану же ² Сергію патриарху въ Цариградѣ, въ лѣта 6552, сѣй, по сѣвѣту трѣхъ патриархъ, истеза палу Римскаго Христофора, аже бысть оскій по Формосѣ, въ лѣта Константиноградскаго царя Василія Болгарогубителя. Христофоруъ же исповѣда и агѣ глагола, аже Пресвѣтый Духъ отъ Отца и Сына исходящюе имѣтъ. И сего ради Сергіемъ патриархомъ Цариграда и прочими патриархи отъ книгъ помянныхъ, идѣже писани суть патриарси, извер-

¹ На поѣ: «о Формосѣ». ² На поѣ: «о, проклетіа Латинскіи!»

женъ ||(176) бысть и проклятіе насль-
дова. По семъ же Христофоръ разра-
щеномъ исповѣдницѣ, написана люѣ
Латини въ Римскій переизъ, яко и отъ
Сына Духъ Святый исходитъ.

Вѣдомо ¹ же буди, яко отъ шестого
святаго вселенскаго собора, до царства
Константина цара Мамаха, облачавши
баху помалу Римляне отъ тогдашнихъ
святыхъ отецъ и патріа[r]хъ о ересѣхъ,
оже отчасти набуху тогда. Прежде о
оупрѣноцѣхъ. Потомъ же лавно бысть,
яко худитъ на Духъ Святый. Сего ра-
ди отсѣюхъ до конца помянуеміе на-
пиво, и всѣхъ отринуши и отвергоши
ихъ, и кончешы проклятіемъ прокля-
ши ихъ.

По многыхъ же палахъ, бысть наша
великаго престола Римскаго Петра Гу-
гниный. ||(об. 176) Сѣй беззаконникъ
отвергъ вѣру христіанскую, и всю Ита-
лію возмущъ, и многы ереси заша на-
сѣа въ всѣхъ Римскихъ странахъ. И
црвомъ повелѣ коуждо седѣть мѣстъ
держати, а наложникъ елико хочеть.
И арганомъ и мускіамъ въ церкви
быти повелѣ, и бради и зона постри-
зати, и лону и діавону и всякому че-
ловѣку мужску полу и женску, и гип-
сы и волкъ ясти. И ина многа непо-
добная беззаконникъ сѣй усташи, съ
едномыслиемъ своимъ Римляны. И
сѣихъ ради отвержени и прокляти.

Вретанійскій тожъ островъ ² великъ
бѣло, яко пріама крещеніе при вели-
цѣхъ царя Константій. И быша бла-
гочестныи, и Грекомъ ||(177) еднотомъ-
слени. Книгъ же по своемъ языку не-
кмуше, но Латинскимъ языкомъ дер-
жаху книги. Баху же всегда звали
Римляномъ. Пала же, змовниши въ

Римляны своимъ, и сотвориша со Вре-
таніанъ миръ и любовь, и многыи
клятвами утвердиша ихъ, оже всегда
миръ и любовь имѣти, и на съпротив-
ныи подниматися заедино, и постано-
вленный миръ и любовь хранити крѣп-
ко. Пала же обѣщаша поставити ихъ
царя въ Вретаніи. Они же, царскаго
ради имени, ради быша, и еднотомъ-
любни павѣ и всѣмъ Римляномъ. И по-
неже книги Латинскимъ языкомъ имѣ-
ти Вретаніаномъ, удобъ преврати ихъ
пала въ Римскій свой законъ, и кни-
за ||(об. 177) ихъ Вретанскаго постави
имъ царя, и написа законъ, да отъ
Латинъ поставляется пала въ Римъ; а
въ Вретаніи поставляется царь Отала-
малъ, въ мѣсто Константиноградскаго
Греческаго царя. Также и по градомъ
большимъ Римскихъ странъ, вмѣсто че-
тырехъ патріархъ Царградскаго, Але-
ксандрїскаго, Антиохійскаго, Иерусалим-
скаго, постави свои четыри патріархи,
яже нарицаются ординали. И сѣихъ
удобъ невѣдущихъ прелдають, жибѣда
и съ клятвами глаголюще, яко патріар-
кове сонволиши, или на исхождение
Святаго Духа и отъ Сына исповѣду-
юще; или Жидовскии оупрѣноки без-
кровную жертву приносятъ; или яко
въ инѣшніи врѣмена свята ||(178) пре-
мѣняли, и прочіи отщепенства свои
ствержаючи, обывоша сѣихъ павинныхъ
змышленныхъ патріархъ нарицати, вмѣ-
сто истинныхъ патріарховъ сномнвюще
глаголють, яко сонволиши. И таковымъ
коварствомъ вѣнокъ невѣдущихъ
уловяють. Также сѣвершихъ удале-
шихся благочестныи христіанскіи вѣры,
и закона Греческаго, и свои законы со-
ставили по своему обычаю, и ратници

¹ На поскъ: «Михаила Сетгеа, патрарха Царграда». ² На поскъ: «О Вретаніи и о
книжъ Азмакатского».

и краждотвори баша Грекомъ, и въ
гордости своей и въ отступленіи про-
клятіе насльдовали.

Вы же, излюбленіи Господомъ пра-
воверни христіане, истинныи матере
свтаго Восточнаго переизъ синове! сло-
тию. вашею вѣрою низдающе себе,
храбѣтсе, ||(об. 178) да не лестию
преленныхъ человекъ сведени быше,
отпадете своего утверженія. Но тверди
и непоступи пребывайте на основаніи
пророкъ и апостолъ, самому сущю впе-
рутольному имени Господу нашему Ис-
усу Христу. И толикъ убо о семъ
облакъ сѣд[ѣ]телей, облачающихъ ны,
живище святыхъ и боговосныхъ отецъ,
седмъ крогъ собранихъ на вселен-
скихъ солнечворачныхъ соборѣхъ,
истинную вѣру утвердишихъ, и запеч-
тавшихъ, никакоже преступати смѣю-
ще, якоже писано: «не прелагай пре-
дѣлъ вѣчныхъ, яко положени отца
твою» ¹.

Аще бы злоужный Оригенъ, сѣихъ на-
рочита и благочестна мужа Леонда,
послѣдовалъ боговосныхъ отецъ ученію,
не бы въ таковыи роки погубилъ
||(179) ереси апазъ. Иже бо прежде по-
токи ученія источи, послѣдике на свое
величудіе упошал, истинныи погубиши,
яко худили смертопосна на Христа
Господа нашего глаголи изрече. Сего
ради Божіа помощи обявены бысть,
въ дво адово низведеса, отъ идоложрече
итъ бысть, и нестерпимыи мукъ верже
ливашъ на жертвище и пожрѣтъ бѣ-
сомъ. Также Аріе и Несторіе и инѣ
иновы еретици, аще бы послѣдовали
боговосныхъ отецъ ученію, не бы въ
пагубили ереси апади. Но понеже на
свое мудрованіе уповающе, боговосныхъ

отецъ ученія подержавшеся, тѣмже въ
глубину пропасти изприушася и въ
могилу погубоша.

Мы же убо Божію помощію ||(об.
179) укрѣпимши, всею силою держимъ
ся истиннаго божественнаго закону Хри-
стова, отъ Сына исходящаго, и слова
Господя въ Иерусалима божественныи
пророки оповѣдалаго, и прелбавенныи
праведныи апостолы намъ подаваго,
и боговосныи святыми отцы седмъ
крогъ собраними соблюдаемаго, утвер-
женнаго и запечатлѣннаго. Якоже бо и
въ самыхъ тѣхъ Римскихъ писаниахъ
въ древнихъ учителей ихъ, обрѣтаются
сѣдѣтельствуемо, въ явствѣ собору Кон-
стантинопольскаго тѣми словами: «Бео-
доритъ иже матере всѣхъ церквей
перки Иерусалимске: чеснаго, излюб-
леннаго Богомъ Кирила быти архіепис-
копа постановенаго вамъ быти оная-
муемъ». Также и Никифоръ глаго-
летъ: ||(180) «яко апади, тѣхъ и инѣ,
церковъ Иерусалимскыи жерелою, си-
рѣчь—источникомъ, науки христіанске
и матерью всѣхъ церквей» ². И Есаге-
ній также о томъ свѣдѣтъ. Климентъ,
ученикъ апостольскій, иже первый бѣ
епископъ Риму, верховнымъ блаженнымъ
Петромъ апостоломъ поставленъ, иже
къ блаженному Іакову въ листѣ своемъ
глаголетъ: «Климентій Іакову брату Гос-
подню, и архіепископу епископовъ,
справующему въ Жидовствѣ салту
церковъ христіанскую въ Иерусалимѣ,
и не толико въ Иерусалимѣ, но и въ
церкви, иже по всюду смотрѣнимъ Бо-
жійми основами и утвержены сущъ».
Также и въ четвертыхъ своихъ кни-
гахъ ³ пишеть, аби каждаго учителя
не пріймали отъ, жоби въ Иерусали-

¹ Притч. гл. 22, ст. 28. ² На поскъ: «Въ Исторіи Церковной, книга 5, гл. 9». ³ На поскъ:
«Въ Исторіи Церковной, въ книгѣхъ 16, глава 24». ⁴ На поскъ: «Реконгидисомъ на-
казаніемъ».

мѣ досвѣдочнымъ ||(об. 180) не бысть и свѣдѣтельства отуду не имѣлъ, иже вѣреть и достоянъ есть учителемъ къ проповѣди науки Христова быти. Такоже и святѣй Августинъ противъ Жидовъ нѣша глаголетъ: «есть мѣста, ижеже Христосъ распятъ бысть и законъ и слово Господне измѣде». И далѣй о томъ.

Тѣмже и мнѣ съ пророкомъ ¹ исповѣдующе, почему съ блаженнымъ Товомъ старцемъ ², утѣшавшемся глаголемъ: азъ же и душа моя въ немъ возселихся. Благословите Господа всѣ избранныи его, творяще день веселія, исповѣдайтесь ему, Иерусалимѣ, граде Божій, наказа ти Господь въ длѣхъ рукъ твоихъ. Исповѣдайся Господу Богу въ благихъ твоихъ, и благослови Бога въкомъ, да соиздастъ изъ тебѣ намъ жилище свое, и приведетъ ||(об. 181) къ тебѣ всѣхъ плѣнныхъ, и радующихся по всѣмъ вѣкамъ въкомъ, свѣтому пресвѣтлымъ процвѣтѣши, и всѣ концы земли поклонятся тебѣ. Янцы же удалече къ тебѣ приидутъ, и дари пощде поклонятся изъ тебѣ Господу Богу. И землю твою въ свѣтло имѣнати, иже бо велие воззовутъ изъ тебѣ. Прокляти будутъ уничижающіи тя, и осуждени будутъ всѣ худшии тя. Благословени же будутъ создающіи тя. Ты же возселихши въ свѣтлѣ своихъ, яко всѣ благословятся, и съберутся къ Господу. Блаженни всѣ любящіи тя и радующіи о мирѣ твоимъ. Душа моя благослови Господа, яко свободи Иерусалимъ градъ свой отъ всѣхъ скорбей его, Господь Богъ нашъ. Блаженни будутъ останніи. ||(об. 181) Останки сѣмени моего да урчатъ славу Иерусали-

ма. Врата Иерусалимскія отъ самфора и смарагда создани будутъ, и вса зданія его окрестъ отъ камня пречестна, и улицы его отъ камня бѣла помостятся, и по стогнахъ его возпоютъ аллилуія. Благословенъ Господь Богъ, возвысившій ихъ, да будетъ царство его во вѣки вѣкомъ. Аминь.

||182) О обрѣснѣкахъ

и кагану, иже вместо тѣмъ Иудеямъ на вѣрми законное вѣло, обрѣснѣши сими Христова волюю ступающе и гасящія, иже за приугнѣнна наша. И о истинномъ причастіи божественнаго Тѣла Христова и животворенца Крови его.

Спослушествуетъ божественный апостолъ ³ о тѣмъ мимоидеишемъ законномъ, сице глаголетъ: «еще малъ о Христѣ, нова тварь: старое мимо пошло, и се быша нова вса». И пакы ⁴: «еще бо бы первый ||(об. 182) законъ непороченъ былъ, не бы второму искалося мѣсто». О немже прѣиде отъ лица Божіа провозгласаише пророкъ ⁵, егжеже словеса божественный апостолъ ⁶ воспріемъ во свѣдѣтельство приводе сице рече: «уничичаа бо ихъ глаголетъ, се дше грядутъ, глаголетъ Господь, совершу на домъ Израилевъ, и на домы Іудовъ завітъ мой. Не по завітѣ, егжеже сотвориша отцы ихъ, въ день, въ онъ же емшу ми ихъ за руку, иже-сти ихъ отъ земли Египетскія, яко тѣмъ не пребиха въ завітѣ моемъ, и азъ же радихъ о нихъ, глаголетъ Господь. Яко сѣй завітъ, иже завітѣа дому Израилеву по онѣхъ днѣхъ, глаголетъ Господь». Яко вшегда глаголати нова, обѣщаніи первого, а обѣщающее и состарѣющееся ||(об. 183) близъ есть истлѣніа. И далѣй о томъ ⁷: «Се явлениу

¹ Исайя, гл. 60; Псал. 146. ² Тов. гл. 13, ст. 9—18. ³ 2 Кор. гл. 5, вач. 180, ст. 17. ⁴ Евр. гл. 8, вач. 319, ст. 7. ⁵ Иерем. гл. 31, 32, 33 и 34. ⁶ Евр. гл. 8, ст. 8—10. ⁷ Евр. гл. 9, вач. 321, ст. 8—9.

Духу Свѣтому, яко не уживи свѣтлыхъ путь, еще первой тѣмъ имуще стоеши. Елике притча (или прикладное) того тѣмъ настоящего вѣрми утвержено было, сирѣчь, до Христова распятія служило. «Отложено бо бывають прѣиде бывшея заповѣди, за немощное еѣ и невозможное. Ничтоже бо сверши законъ; приложение же есть лучшему упованію, иже приближаема къ Богу» ⁸. «Тѣмъ бо, рече ⁹, ижеже законъ приходящихъ добра, а не самый образъ тѣхъ речей». Помеже бо тѣмъ воцѣмъ великую вещь знаменуетъ, яко возрастъ тѣла челоуѣческаго, и прочихъ речей вѣдѣности. Но если кто младъ, ||(об. 183) или старъ, толста, или тонка, бѣла, или черна, — сего тѣмъ изобразити и знаменовати не можетъ. Тѣмже и глаголетъ ¹⁰: «тогда рече: се прииду сотворити волю твою, Воше». Откидываетъ первое, аби второе поставило. Законъ убо по многихъ лѣтахъ отъ созданія міру тоцѣмъ на вѣрми Жидовомъ прѣдъ Моисея даиъ бысть, яко твердому и непокорному людоу, иже-ведни ихъ изъ Египту. Помеже бо тѣмъ розродившися, всѣхъ богомерзыхъ поганскихъ дѣйствъ наполнихся. Тѣмже отводи и отставу ихъ отъ тавовыхъ скверныхъ ¹¹ налесовъ, яко да не множе съ поганы звучакшися и общующе съ ними, пакы въ таже сквернодѣства идолослуженія, и въ прочы ||(об. 184) погубелна прелести впадутъ. Сего ради на тѣхъ обрѣснѣхъ значитися повелѣно бысть имъ, яко да и смѣтъ видимыи знаменіемъ рашнствуютъ отъ прочихъ языкъ. Такоже о поварѣхъ и о иныхъ многыхъ

мимоходящихъ и тѣмъныхъ вещахъ уставъ поставившани, подъ который, яко подъ яро, жестосердую шю ихъ подлонила, аби, въ тѣхъ дочасныхъ пребываючи, отымовалися своеловства поганскихъ дѣйствъ, еже въ Египтѣ обыкоша, а училися послушанію смиренія, и подъ тѣми уставами, яко недолго лѣтъ дѣла ¹², суще подъ вѣстунами, сирѣчь — подъ опекунами, до съвершеннаго возраста трали, то есть, до пришествія истинна вѣрми и обрѣснѣи, ||(об. 184) Аврааму отъ Бога обѣщаное, иже есть отецъ всѣмъ намъ, иже есть писано ¹³, яко «отца многыхъ языкомъ положихъ ти». Се-муже и апостолъ ¹⁴ спослушествуетъ глаголетъ: «яко отъ вѣрми усравадливаетъ имени Бога, прѣиде благобѣствова Аврааму ¹⁵, яко благословится о тебѣ всѣмъ языцъ. Тѣмже сущи отъ вѣрми благословятся съ вѣрми Авраамомъ. А елико ихъ отъ дѣлъ законныхъ есть, тѣмъ подъ клятвою сущи». А новеже апостолъ ¹⁶ свѣдѣтелствуетъ глаголетъ: «Христосъ есть миръ нашъ, сътворившій обомъ едино, и средостѣиа ограды раздрушилъ, непрѣвнѣ тѣломъ своимъ. Законныхъ уставъ науку прожнни учинилъ». «Отложено бо, рече апостолъ ¹⁷ (сирѣчь — откиненъ), стало прѣиде бывшаго ||(об. 185) приказъ, за немощное и невозможное. Ничтоже бо сверши законъ».

Тѣмже убо аще салъ Христосъ Спасъ нашъ, законъ законѣдемъ ученія упразднилъ, сирѣчь — ли вошто обернулъ, — почтоже тогда Латини супротивающае ученію Христову, обрѣснѣи Жидовскми сакраментъ творятъ,

⁸ Евр. гл. 7, вач. 317, ст. 18—19. ⁹ Евр. гл. 10, вач. 323, ст. 1. ¹⁰ Псал. 39, ст. 8—9. ¹¹ Галат. гл. 3, вач. 206. ¹² Рим. гл. 4, вач. 87; 1 Мовс. гл. 17; Сарк. гл. 44. ¹³ Галат. гл. 3, вач. 206, ст. 8—10. ¹⁴ 1 Мовс. гл. 12. ¹⁵ Ефес. гл. 2, вач. 221, ст. 14—15. ¹⁶ Евр. гл. 7, вач. 317, ст. 18—19.

го есть: вместо свершенного хлеба, мертвыми опрѣснкомъ безкровную жертву принести? Апостолъ ¹ убо незаконно вопиеть всѣмъ возвѣщая: «братіе, азъ прияхъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господь Иисусъ Христосъ въ ноцѣ, въ яже предахъ бываше, прияхъ хлѣбъ, благодарихъ, преломихъ» и прочая. Якоже и всѣ божественніи евангелисты согласно написана «хлѣбъ». О чомъ ся ниже доводне повяжетъ.

Сего ради [(об. 185) явно есть, яко не отъ божественнаго писанія Латини приана бездушнымъ опрѣснкомъ Жидовскыи жертву принести, но отъ иерейхъ свѣта сего мудростию обшродѣлхъ прелетиха. Также яко и о исхожденіи Святого Духа гласне мудраствуютъ. Самыхъ бо писанія свѣдѣствуютъ о семъ, пачеже койника ихъ старалъ Латинская, яко шестый, въ листѣ сто и единнадцатомъ шипеть: яко Александръ павъ установи опрѣснкомъ жертву творити. Но Спасительъ нашъ Господь Иисусъ, архіерейъ сый по подобію Мелхиседекову ², сего же не по закону заповѣди плотскаго бысть, но по силѣ живота неразрунимаго, пречистое и животворящее Тѣло и Кровь свою [(186) свершеннымъ хлѣбомъ и яномъ на отпущеніе грѣховъ нашихъ помазати предахъ. О чомъ еще предъ закономъ Мелхиседекъ, священникъ Бога вышшаго, самъ собою во всемъ Христа Спаса нашего прообразовалъ. О немже божественный апостолъ ³ свидѣтельству глаголетъ: яко «безъ отца, безъ матери, безъ притча ⁴ роду, ни начала днѣмъ, ни конца животу имѣа, уподобленъ Смыу Божию пребываетъ священникъ истину (сирѣчь—уставиче).

Итакъ заимъ и великъ сый, яко и отца нашего Авраама, имущего обѣщанію, ежуже рече Богъ, яко «о тобѣ благословятся всѣ народове» ⁵,— сего Мелхиседекъ благослови, а безъ всякаго спору меншее отъ большего благословяется. Который, стрѣтивши Авраама, егда [(об. 186) благословиле его, явесе ему хлѣбъ и вино. О немъ же и Давидъ пророкъ паше ⁶. Которое писаніе апостолъ толкуючи на самаго Господа нашего Иисуса Христа приводитъ глаголетъ: «ты іерейъ въ иѣмъ по чину Мелхиседекову», а не рече: «по чину Ааронову». Яко бо священство съ поколѣнія Аароноваго въ иже по колѣніе переимѣнялося, тогда по нужди и закону переимѣна быти мусла. О чомъ хто въ росужденіемъ читати вяслощеть, въ посланіи апостоловома, къ Евреомъ писаномъ, доводне обращеть.

Тыже яко Мелхиседекъ, оиъ же въ всемъ собою образовалъ Христа, тако и самъ Христосъ Свасъ нашъ и божественнаго ученики и апостоли его всѣ вездѣ хлѣбъ свершенный спомынаючи Тѣло Христово нарицають. И Саломонъ отъ лица Господа нашего [(187) Иисуса Христа, яко сый единородный Сынъ и премудрость Бога Отца своего, спомынаючи о немъ глаголетъ ⁷: «приидѣте и ядите мой хлѣбъ и пейте вино, еже черпахъ вамъ». Бездушнаго пашъ опрѣснкомъ нигдѣ не обращени, абы вместо Тѣла Христова оферовать повелѣно.

Речеть ли хто, же единако хлѣбомъ называется яко опрѣснкомъ, такъ и свершенный квасный хлѣбъ. Но убо велика розность есть въ томъ, такъ далеко, яко челоуку живому съ жертво-

¹ 1 Кор. гл. 11, вѣс. 23—24. ² Евр. гл. 7, вѣс. 316. ³ Евр. гл. 17, вѣс. 315, ст. 3. ⁴ Въ теперешнемъ текстѣ: «притча». ⁵ Быт. гл. 14. ⁶ Псал. 109. ⁷ Евр. гл. 7, вѣс. 315, 316, 317 и 318. ⁸ Притч. гл. 9, ст. 5.

стве. Егда бо спомынаемъ о челоуку живомъ, то, кромѣ различія, просто мовимъ: челоука. Егдаже о мертвомъ глаголемъ, не можемъ кромѣ различія глаголати. Но спомынуши: челоука, мусимъ приложати: мертвый, глаголюще: челоука мертвый. Або гдѣ [(об. 187) не мовучи челоукомъ, но мертвецемъ или трупомъ. Сиче и опрѣснкомъ по истинѣ не можно именовати хлѣбомъ. Но аще пашае будеть хлѣбомъ, мусимъ приложити: прѣсный, глаголюще: хлѣбъ прѣсный или прѣсно опрѣснкомъ, а не хлѣбъ. Яко и челоука мертвый не есть челоука, но трупъ. Еда бо хто раба мертвѣго вместо живаго икѣти вяслощеть? Якоже бо и самъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ, научаючи ученики своя молитися, не опрѣснова преставшаго, но хлѣба прѣсносущаго просити повелѣ. О немъ же и пророкъ ⁸ глаголетъ: «хлѣбъ сердце челоуку укрѣпляетъ; вино же веселитъ». Дѣ паша ⁹: «уготовахъ еси предо мною трапезу предъ стужающимъ ми, умалитъ еси елаемъ главу мою, и чаша твоа упокоитъ мя [(188) яко державла». И паша ¹⁰: «ядѣи хлѣбы моя возвеличаша еси на мя плетю».

А елибы по Латинскому мнѣнію единако опрѣснкомъ хлѣбомъ розумно, то бы провасна або имени истиннаго хлѣбу не потреба, не пашаючи его опрѣснкомъ, но гдѣ хлѣбъ, будь прѣсный, или свершенный квасный. Также и днѣи прѣсночныа въ писаніи не треба бы именовати. О которахъ не точно въ старомъ законѣ, но и въ новомъ забытъ всѣ евангелисты, не зобачили описати. Ащеже о днѣхъ прѣсночныахъ кучно всѣ божественніи евангели-

стве воспоминаючи, то како бы о томъ написати не мѣли, елибы, яко Латини ушорне замыслиють, Господь нашъ Иисусъ Христосъ опрѣснкомъ [(об. 188) такую вечерю ученикомъ своимъ предахъ? Но ни едичъ съ нимъ не глаголетъ, абы опрѣснкомъ, но всѣ кучно согласно написана, яко Господь Иисусъ прияхъ хлѣбъ, благодарихъ, преломихъ.

Пачеже чудно, яко божественный Павелъ, яко бѣ иногда гонимель, аще и по вознесенію Господнемъ на апостоластво позванъ быти, но согласно съ прочими евангелистами глаголетъ: хлѣбъ, а не опрѣснкомъ. И не рече, яко отъ прочихъ апостолъ убѣдахъ и научиха о семъ, но: «азъ прияхъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господь Иисусъ въ ноцѣ, въ яже предахъ бываше, прияхъ хлѣбъ, благодарихъ, преломихъ» и прочая. Аще и по вознесеніи единако отъ Господа, яко самъ свѣдѣтельствуеть глаголетъ ¹¹: «скажу же вамъ, братіе [(189) благоиствование, благоищное отъ мене, яко ибѣтъ по челоуку, ни бо азъ отъ челоука прияхъ ѣ, ни научиха, но явленіемъ Иисуса Христовымъ». И паша ¹²: «сѣхъ, рече, челоука о Христѣ прежде хлѣтъ четырнадцати возмаша быша до третего небеса» и прочая.

Аще ли яко мудраствуютъ Латини единако хлѣбомъ именующе, будь прѣсный, яко свершенный квасный,—како бы потреба закону въ днѣи прѣсночныа возбрати ксилеа асти и отмотати хлѣбъ, и вошь вносити? Што и доднѣи богоубиственныа народъ Жидовскій по плоти мудраствующе творять, вошь хлѣбы вшетають. Но писаніе, чаша розность опрѣснкомъ отъ хлѣба насущнаго, опрѣснкомъ его, а не хлѣ-

⁸ Псал. 103, ст. 15. ⁹ Псал. 22, ст. 5. ¹⁰ На тобѣ: Псал. 41. ¹¹ Галат. гл. 1, вѣс. 200, ст. 11—12. ¹² 2 Кор. гл. 12, вѣс. 104, ст. 2.

божь [(об. 189) именуе, еже есть хлѣбъ солбленіа, скръбчѣ—мерачны или гнѣву, егоче точію Жидовомъ узаконено было особаго часу ясти, а не устаничне, такъ яко и баранка. Се же имѣтъ уставлено на время, яко тѣло або фигура, о свершеномъ хлѣбѣ образующе, егоче имѣтъ непорочная святая соборная апостольская Восточная церковь, по вса дни во безконную божественую жертву приносяще, изъ Тѣлѣ Христовѣ со страхомъ и съ вѣрою приимуть. Которого воддугъ закону, еслибы кто въ дни прѣсновныхъ поживалъ, загублена жѣла быть душа та отъ сомыу дому Израильскаго ¹. Егда бо врѣмя не бѣ еще приспѣло таемницѣ открыватися, въ Богу самоу [(190) скрѣпѣ, созданныиъ вселенская Иисусъ Христовъ,—сего ради до пришествіа Христа Спаса нашего аждо до распятія его, оиме спасеніе сдѣлано подѣ клятвѣ быти, яко на преступленіе родоначальниковъ и протещѣ нашихъ Адама и Евы, на еже сидѣния отъ древа заповѣданнаго, проклятію и смерти отъ Бога осуждени быхомъ.

Да якоже отъ дрѣва вкушеніемъ на преступленіе заповѣди Божіей, единого ради челоука осуждениа Божіемъ изъ клятву и смерть задохомъ,—снче и распятіемъ еже на дрѣвѣ единого ради Сына Божіа Иисуса Христа истиннаго Бога и Спаса нашего тѣловое естество наше челоуческое на себе въсприахшаго, дрѣвнее клятвы свободившеся, бессмертіе въсприахомъ. Яко [(об. 190) апостолъ свидѣтельствуетъ глагола ²: «Христосъ насъ искушилъ отъ клятвы законныа, бывъ на насъ клятва. Писано бо есть ³: проклятъ

всѣкъ висая на дрѣвѣ». Тѣмже рассматривающе приидѣмо, велико отъ смущенныхъ мыслей нѣтъ узрѣти, яко до врѣмени уреченнаго, сирѣчь—прорѣчнаго отъ Бога, еже есть до часу распятія Христова, самыа оиме снчости изъ врѣмя обожения тѣло, рече—фигуры, подѣ клятвѣ быти. Сего ради и Господь нашъ Иисусъ Христосъ, аще тридцать лѣтъ и лишней видома въ тѣлѣ на земли пребывае, обаче во всѣхъ тѣхъ врѣмѣнѣхъ до часу уреченнаго, божественныхъ танѣ своихъ не предавалъ и не открывалъ. Яко и въ Канѣ Галилеи егда воду [(191) изъ вино претворилъ, до матере слова глагола: «не убо прииде часъ мой». Яко бо о хлѣбѣ и о всякомъ клявомъ писано ⁴, егда кто събѣсть въ прѣсновныа дни, погубится душа та отъ сомыа сыновъ Израильскихъ; такожде и о Христѣ писано есть: «проклятъ всѣкъ висая на дрѣвѣ». Тѣмже убо еже бысть тогда прежде врѣмени распятія Господня проклято, то имѣтъ еже бѣ благословено и просито. Якоже бо бысть оу прѣсновномъ образѣ хлѣбу истинному въ животоворящемъ Тѣлѣ Христовѣ съ страхомъ и съ вѣрою имѣтъ приимодимъ; такоже и агнецъ фигурую былъ самоу Христу Спасу нашему. Меньше бо знаменуетъ божьего. Но якоже тѣло или клятвѣ, имѣтъ благословенію [(об. 191) суть достойни, ничтоже бо свершиши, тѣмже яко немощныа и неволезныа стверженіа быша. О семъ убо и блаженный Златоустъ ⁵ апостольское еже въ Коринтомъ посланіе тѣмъ оуки споминаетъ глагола: «такъ хлѣтъ, аждѣ дѣица; тамо жель, аждѣ крестъ; тамо агнецъ,

аждѣ Христосъ; тамо прѣсновъ, аждѣ же хлѣбъ».

Обачежъ, еже богоубицаиъ Жидовомъ послѣдующиѣ, и тѣло служаще, што за полку имате, яко, оставивши живое, держитесь жертваго голыце тѣло, истинны погрѣшаете! Восстиву вамъ крѣпко есть слово апостольское ⁶, еже глаголетъ: «имамы олтарь, отъ негоже не имуть власти ясти тѣло служаще».

Понеже бо оу прѣсновомъ съ агнемъ не бѣша подѣ клятвѣ, [(192) еже яко въ то врѣмя ничтоже свершиши, точію тѣмемъ и познаниемъ нѣмако истинно бѣху. Такъ и имѣтъ еже не имуть мѣста, о немъ же бо знаменовану; то съ аже истинно исполни, яко апостолъ ⁷ свидѣтельствуетъ глагола: «ибо пасха наша за насъ пожрѣтъ бысть Христосъ». Якоже самъ ученикомъ своимъ глагола ⁸: «желалѣмъ възидѣти сію пасху исти съ нами прежде даже не прииму кушъ». Многократъ бо прежде сего пасху съ Жидовыми идеши; но ничтоже о той, яко мншомедней, неволезной, споминаетъ. Свою же истинную, отъ вѣкомъ прорѣчную, въ врѣмя то приспѣшную, съ зѣлныма покаяніемъ воспоминаетъ, о нейже прежде ученикомъ своимъ глаголаше ⁹: «вѣсте, яко по двюу дню [(об. 192) пасха будетъ, и снчъ челоуческай предавъ будетъ на проклатіе». Сего ради посматриваючи готовать, повелѣ рещи господину дому ¹⁰: «врѣмя мое близъ» есть, у тебе сотворю пасху съ ученикии моими». Врѣмя убо свое аждѣ близъ споминаетъ Господь—того ради, яко не въ законную пасху, егда агнца заклалъ, но прежде оного врѣмени,

подобаше ему свое новое танство, отъ вѣкомъ въ Богу единомъ съроченное, уставити и предати. Себе же самаго ктому часу, въ снчѣ законъ повелѣ оца заклати, соблюде Христосъ, исполняюще писаніе: самаго себе имѣсто агнца, богоубицаиъ Жидовомъ на заволеніе предать.

Сего ради прежде законныа пасхи и распятія своего, единомъ трапезомъ [(193) обѣ пасхѣ исполнилъ Христосъ: законную скончилъ, спсѣмъ начало поволакъ.

Почто убо Римляне мншомеднаго и спсѣннаго, яко неволезнаго, подобаша богоубицаиъ Жидовомъ держатся, самагоже Господа нашего Иисуса Христа уставы преобиваючи, хлѣбомъ солбленіа ¹¹, бездушнымъ прѣсновномъ жертву приносати? Яже убо есть, яко предстѣпшиа снчъ, иице Христа Спаса нашего божественную свою тѣмную вечеру въ дни прѣсновныхъ ученикомъ предаши, яко въ ихъ самахъ писаніа возазветъ то, —утвержавтъ бо глаголающе, яко въ законную пасху зарано съ Юдемъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ свою спасительную вечеру оу прѣсновномъ справовалъ, и ученикомъ тѣмъ предавъ.

О чомъ аждѣ [(об. 193) отъ учитель ихъ, глаголаемый Петръ Скареа, въ книжцѣ своей въ року тысяча 577 въ Выхни друкованой, пише въ роздѣлѣ тринадцатомъ на картѣ 247, въ листу самаго нави Римскаго Лѣва Девагата властныа слова его, еже отписовалъ пала на писанье патриарха Цариградскаго о оу прѣсновомъ.

Но да не мншѣ что, да быхомъ зѣ своего умыслу глаголаши то. Сего ради

¹ 2 Мовс., гл. 12; 1 Кор. гл. 2, вѣч. 196; Ефес. гл. 1, вѣч. 217; гл. 3, вѣч. 222 и 223; Колос. гл. 1, вѣч. 252 (въ вѣд. ошѣб.: 222); 1 Тим. гл. 1, вѣч. 286; 1 Петр., гл. 1, вѣч. 58. ² Галат. гл. 3, вѣч. 206, ст. 13. ³ Мовс. гл. 21. ⁴ Выход. гл. 12. ⁵ Въ бесѣдѣ 11 и 18.

⁶ Евр. гл. 13, вѣч. 334, ст. 10. ⁷ 1 Кор. гл. 5, вѣч. 183, ст. 7. ⁸ Лук. гл. 22, вѣч. 168, ст. 15. ⁹ Матт., гл. 26, вѣч. 107, ст. 2. ¹⁰ Матт., гл. 26, вѣч. 168, ст. 18. ¹¹ 5 Мовс. гл. 16.

самый тотъ листъ паны Лева съ книжечкѣ Скаржинныхъ писаныхъ адѣ, и такъ ся въ собѣ иметь:

«Кто ся не здумаетъ, имать ты терять по святыхъ и правобрихъ отцевъ, по тысящи и двудесятьхъ лѣтъхъ, позвать ся потварцю на Латинский костелъ вирвалъ, нѣкъ выкивываеиъ тыхъ всѣхъ и явне ихъ пренасмѣдуешъ, ||(194) которые полвекъ учениками суть сакраменту въ прѣшыхъ. Туи смѣлость твою и съ позвѣсти есмо познали, и въ листу ся твоего до Апуличковъ показала. Смѣшь то твердить, какъ красный хлѣбъ былъ, въ немъ же Господь апостоломъ своимъ твемницу тѣла своего на вечери воставилъ. Тотъ ¹ фалшь въ обойга тестаменту ладно показати. Бо не пришло бытъ поновать закону, але волнати. Прото подлутъ росказанья законнаго, съ прѣшнымъ и въ кнѣжѣ старую паску спраровалъ, и заразъ съ дѣйсваго и въ вина, яко Лукашъ святый повѣда, новую учинекъ подалъ. Во презъ оныи осми дни не видать было ничего краснаго по всѣхъ границахъ || (об. 194) Жидовскихъ; а въ кого ся красъ нашолъ, згнула душа его въ лѣду своего. Еслибы тогда красъ на вечери Господней былъ, або жебы сѣкъ и учение его своптовали, слышше бы, яко преступники, згнули. Тогда было на него и фалшинныхъ свѣтловъ шувати не треба. Лечъ тотъ, который николи не грѣшилъ, што и самъ идучи на муку ученикомъ аменнѣлъ, аснѣ презъ апостола, въ которомъ самъ же моужа, повѣдалъ: «уживайи ² не въ старомъ красѣ, аи въ красѣ власти и

неправости, але въ присвѣдѣ чистости и правды». И на другомъ мѣстѣ моужа: «мало красу все замѣшанье иску». Остатокъ замѣшавши, палежъ ||(195) моужа: «а тамъ посланъ мое шлю, которые тебе въ тѣмъ и въ нижнихъ речехъ потварныхъ списанья нашего научать, и прочая».

То суть слова самого главнѣйшаго нѣкъ учителя премудраго Лева паны Римскаго, которые яко въ началѣ листу того Скарга залезавши, такъ и по доконченю свѣдѣтельствуютъ, такъ моужа: «шты суть святые и Духа Божія наполненнѣ слова того Леона, Деваго».

Но повѣстину, яко апостолъ ³ глаголетъ: «нѣсть сѣа премудрость свѣше нисходящи, по земная, душевная, (и прочая) распявшихъ ⁴ Господа, и пророкъ избившихъ, и апостолъ изгнавшихъ». «Идѣше бо, рече ⁵, зависть и ревнѣя, ту нестроения и всака зла вещь. А вышшла ||(об. 195) премудрость, верѣше убо чиста естъ, потому же мѣрна, кротка, благоповоранна, исполнѣ милости и плодѣвъ благихъ» и прочая.

Зрите убо и внимайте опасно, како прельстившися венсѣлѣво болѣзнууть, и сопротивляющесѣ истинѣ! Не точию патрѣарховъ, которые спорбаше о прельщенію ихъ отъ любогъ братскаго молитъ и упоминають, абы послушати хотѣли; но еще со зѣлною яростию злобы своея безстудіе отригавоше запрещають не глаголати; точию то, еке пала черевъ писанье и посланцы свое поведитъ и научитъ. Повѣстину Божіей правдѣ неповинующисѣ, свою правду постанови-

¹ На пошъ: «самыи титуловъ казати подласу». ² На пошъ: «Зри! Выворочаетъ паску! Апостолъ глаголетъ «правуйи»; палежъ каѣсто «правуйи» казисалъ «уживайи!» ³ Іаковъ, гл. 3, вѣд. 55, ст. 15. ⁴ 1 Сом. (въ подл. ошиб.: Кол.), гл. 2 (въ подл. ошиб.: 3), вѣд. 266, ст. 15. ⁵ Іаковъ, гл. 3, ст. 16—17.

ти ищутъ; тѣмже и отъ истиннаго пути удалилися, ||(196) аи бо естъ отъ божественнаго писанія, яко Господь нашъ Исусъ Христосъ божественную вечеру свою, прежде адѣи прѣшныхъ, красилъ хлѣбомъ ученикомъ своимъ, предавъ, въ тринадцатый дѣнь, въ дѣнь четвертъ, въ сѣкъ же и намѣтъ сѣкъ по всѣмъ лѣта творика бываеъ. Пасха же въ четырнадцатый тогда бѣ въ дѣнь пятка, въ сѣмъ законѣ повелѣнаеъ роши съ агидѣмъ у вечери починати опрѣснѣныи асти. Прездеже нежели почнутъ асти опрѣснѣныи, ничтоже избралаеъ законъ краснаго. Глаголетъ бо сѣкъ ⁶: «въ 14 перваго мѣсяца, съ вечера да асте опрѣснѣныи до двадесати и единого дѣня мѣсяца до вечера, седмѣ днѣй да не янтся красъ въ домѣхъ вашихъ». Тѣмже ясно естъ, яко въ прѣмѣ то ||(об. 196) егда вечерѣ Христовѣ въ дѣнь четвертъ тринадцатый дѣнь былъ, еше опрѣснѣнокъ не бѣ, нѣмѣ краснаго въ домѣхъ нѣшомѣ.

Но пожеже убо божественнѣи евангелисти описали споминающе дни прѣснѣныи, тогда отъ сего верозсудимъ устремленіемъ Латини на свое велѣмудріе уповающе наче прельстившесѣ, мнѣще, яко въ дни прѣснѣныи законна паска Христосъ Спасъ нашъ вечеру свою отпавовалъ. Первыи бо Матвѣей евангелистъ ⁷ снѣ глаголетъ: «въ первый же дѣнь опрѣснѣныи, приступивши ученицы Исусови глаголюще ему: сѣкъ хошеши уготоваемъ ти асти паску». Марко же ⁸ глаголетъ: «въ первый дѣнь опрѣснѣнокъ, егда паску жраку, глаголаша ему ученицы: гдѣ хошеши шедъ || (197) зготуемъ». Лука

паки ⁹: «прѣшеда, рече, дѣнь опрѣснѣнокъ, въ сѣмъ подобный часъ паску жрѣти. И пославъ Петра и Іоанна рече: шедше зготуйте намъ паску, да амы».

Не жинте же и не прельщайтесѣ сѣмъ, якоже кѣдѣи прельстившесѣ, мнѣмающе, яко бы адѣ евангелистовѣ перамъ двемъ опрѣснѣныимъ самую паску нѣшомати мѣлѣи, или дѣнь который, въ сѣмъ узаконено опрѣснѣныи асти! Не о тѣхъ ту евангелистовѣ споминають; но прѣдъ паскою на четыре дѣня повелѣнаеъ законъ агидѣи на заколеніе приготовати, и прочая свойственна паскѣ, снѣвъ глаголюще ¹⁰: «въ десятый мѣсяцъ сего да приметь кождо овца на домъ въ отчество свое» и прочая. «Баранка dorosлого, пеноканнаго ||(об. 197), еднорочнаго. И да будетъ намъ заповѣно даже до четырнадцатого дѣня мѣсяца сего; и заколетъ то все мнѣшество собора снѣвомъ Израилевыхъ къ вечеру» и прочая, яко тамъ естъ о томъ писано ¹¹. Тѣмже тѣмъ четыре дѣня отъ десятого до четвертогодесяти приготавлиемъ суть въ святу, о нѣмъ адѣ евангелистовѣ речеши, а не властное свято паски и опрѣснѣнокъ, яко прельщеніи мнѣмають. Томуже подобное и на другомъ мѣстѣ Господемъ Моусѣемъ глаголаше ¹²: «спидѣ, рече, и извѣсти людемъ, и очисти ѣ днесъ и утрѣ, и да исперуть раны, и да будутъ готови въ дѣнь третій. Ишѣдеже Моусей зъ горы къ людемъ и очисти ѣ, и испраши раны свои. Речеже людемъ будите ||(198) готови три дѣни, и не приближайтесѣ къ жевамъ». Рѣшитѣ убо, о, премудрѣи Римляне! Аще, яко вы жинте, и святѣйшии нашъ Левъ пана въ писаніи своимъ свѣдѣ-

⁶ Исходъ, гл. 12. ⁷ Матв. гл. 26, вѣд. 108, ст. 17. ⁸ Марк. гл. 14, вѣд. 64, ст. 12. ⁹ Лука, гл. 22, вѣд. 108, ст. 7—8. ¹⁰ Исходъ, гл. 12, ст. 3. ¹¹ Исходъ, гл. 12, ст. 5—6. ¹² Исходъ, гл. 19, ст. 10—11, 14—15.

стуеть глагола, яко въ самый празникъ опрѣсна Иисусъ Христосъ вечерю свою ученикомъ предать, то бы мусило быть въ 15 луны на заутрие пасхи, якоже бо 14 луны законъ пасхи варница? Также и 15 первый опрѣсна именуется. Въ вечера бо всегда день начинается, яко писаніе свидѣлствуетъ: «бысть, рече, вечеръ, и бысть утро, день единый». Тѣмже съ вечера, патомнадацѣть дню належачого, опрѣснѣи повелѣваетъ законъ зачати асти даже до двадцати первого дня до вечера, абы ся пала седми дній ||(об. 198) исполнила. Прежде же пасхи не узаконено опрѣснока асти. А вже въ 15 луны мѣсяца первого узаконено бѣ опрѣсноку творитися, якоже и агнецъ въ 14 предъ вечеромъ закалается, въ оноеже день и часъ закланъ бысть агнецъ едиnorodный Сынъ Божій, аземлей грѣхъ міра.

Но повележъ Христосъ распять бысть въ 14, въ день пятка, въ пятый же надесать въ субботу праздникъ бѣ опрѣснока, — рѣжеже убо когда Христосъ ады опрѣснокъ и когда аостолавы своимъ тайную вечерю опрѣснокомъ предавалъ? Въ патокъ бо, въ день праздника пасхи, на крестѣ висѣлъ; въ субботу же въ гробѣ лежалъ. Видите, яко самими дѣлами аже обличаеми есте! Но, якоже пророкъ ¹ глаголетъ: «яко заградятся уста глаголющихъ || (198) не правду». — приведемъ здѣ невозможна свидѣтелства, самого справку и приготователя спасенія вечери Христовы возлюбленого его ученика, прѣблженнаго евангелиста Іоанна Богослова, яко божественный Лука евангелистъ свидѣлствуетъ о немъ глагола: «посла Христосъ Петра и Іоанна, рекъ: зго-

туйте намъ паску да ями», — оны же ² въ евангелии своемъ ясе и открыте написали, яко и сѣбѣному ошупати мѣсто, тако глагола: «Преда празникомъ пасхи, вѣдаючи Иисусъ, яко пришлохъ ему часъ, абы прешоъ отъ сѣбѣ сего во Отцу, и възлюблѣ сущая своя въ мірѣ, и до конца възлюблѣ а. И вечера быши ³ (и прочая) и встала съ вечера и положи ризы, и приеъ лептионъ препосахася. И начатъ умывати ноги ученикомъ». ||(об. 199) Здѣ вечеромъ именуючи упоминать, а не паскою. Якоже бо въ евангелии согласно о семъ рекоша, яко вечерю бышиazoleваща, сирѣчь, — сѣдѣще, ады, а не стоюще. Паску бо, рече — агнецъ, законъ повелѣваетъ приготовить, яко въ дорогу мѣи стоюще, чресла оподсаивше, ноги обувши, жемъ въ рукахъ держаще а асти съ посѣпаніемъ, скоро. Не иже бо, едно прехожденіе единое земли въ другую паску именуется. Сего ради и евангелиста о Христѣ глаголетъ, яко «пришелъ ему часъ, да предеть отъ міра въ Отцу». И далѣй иже: «егдаже умы ноги ихъ, прѣтъ ризы своя и възлеъ пакы». И далѣй глаголетъ: «си омочилъ хлѣбъ, далъ Іудѣ Симону Скариотскому, и глагола ему: еже твориши сотвори || (200) скоро. Сегоже отъ възлежачихъ ижектоже разумѣ, для чего рекъ ему Иисусъ. Нѣдѣиже мѣла, понеже скривилу мѣлъ Іуда, жебы ему то Христосъ монити мѣлъ, абы кунилъ, што потребно, на празникъ.

И съ тихъ ту словъ аже есть, яко преда празникомъ вечера Христова была. Въ празникъ бо не продають, иже купуютъ, иже въ дорогу посылають, яко прежде речеся: иже во-

славъ Петра и Іоанна глагола: шедше уготовите намъ паску, да ями. Якоже бо може въ празникъ кто готовить што, або и баранка рѣзати котораго, если предъ сѣмъ не наготовано. А темъ хлѣбъ споминають въ евангелиистовѣ ⁴, а не опрѣснокъ на вечера подавъ Іудѣ, омочивши въ солонку. До опрѣснока бо, яко || (об. 200) до древа, соль прилутити не можетъ. Но всѣкъ же хлѣбъ ствахъ новаго завета тайная вечера своея Господь, еже въ четвертокъ въ вечерю тридцатого дня первое луны аостоламъ своимъ предать, шель съ ученики своими, яко евангелистъ глаголетъ, за патокъ Кедрскій, гдѣ была вертоградъ, сирѣчь — огорода. Се же бысть въ вечеръ съ четвертка на пятку. Также Іуда съ спиромъ, сирѣчь — съ рокою, въ слугами, съ сѣтилникомъ и съ сѣщами пришедши, поимали Иисуса, и прочая. Вели отъ Каифы въ преторъ, рекше — въ ратушъ. А было утро, сирѣчь — рано, въ патокъ. И тѣмъ же вѣдоша въ преторъ, да не освѣржятся, но да адыъ паску. Аже убо, яко предъ паскою вечера Христова бѣ. Спомните далѣй, || (201) аже въ евангелии ⁵ согласно свидѣлствуютъ, егда Пилатъ въ Жидовомъ глагола: «естъ, рече, обычай вамъ, абыхъ единого ажеи отпустили вамъ на паску. Хотите ли, да отпущу вамъ царя Іудейска? Крикнули всѣ: не сего, но Вараву». И далѣй Іоанъ ⁶ еше глаголетъ: «бѣ же патокъ, сирѣчь — приготованіе къ паскѣ, часъ же яко шестий». И далѣй глаголетъ ⁷: «и преклонъ главу Иисусъ, и предать духъ. А Жидове, повележъ бѣ патокъ, абы не

возстали на крестѣ тѣлеса въ субботу, быль бо великъ день въ ту субботу, молиши Пилата, да пребюютъ голени ихъ и возмутъ.

Ся вся отъ божественныхъ евангелистовъ слышаще и живе она видѣще, — што тако отъ правобрующихъ нечувствень и омаженъ обрадѣтся, || (об. 201) дабы пѣдѣти не хотѣлъ, яко предъ празникомъ законная паски Господь намъ Иисусъ Христосъ тайную вечерю свою ученикомъ своимъ предать, въ четвертокъ первое луны тридцатого дня, гдѣ еше опрѣснока не адоша и квасного не извошено и не заказано? Законная же паска, сирѣчь — заповѣданіе агнеца, въ чотырнадцатый надъ вечеромъ въ пятку, шестого дня въ тыдню, въ оноеже и первый человекъ создавъ бысть, въ той день и въ часъ и въ первый мѣсяцъ по прорѣчию тайны, въ Богу скрѣтое ⁸, непонянный агнецъ едиnorodный Сынъ его, Господь намъ Иисусъ Христосъ, за прѣслушаніе Адама прѣотца нашего, еже отъ дрѣва заказаного вкусившаго овоцо въ хлѣбѣ и въ смерть впаднаго, || (202) самъ на дрѣвѣ далъ распяти смерти искусилъ, и кровь свою прѣчистую и животворящую на очищеніе грѣхонъ нашихъ пали. Яко апостолъ ⁹ свидѣлствуетъ глагола: «послѣдній Адамъ Господь съ небесе». Сего ради и въ чину святои Восточное церкви шестого часу глаголется сице: «иже въ шестый день же и часъ, въ крестѣ пригоди въ ранъ деревенный отъ Адама грѣхъ». Тѣмже вѣдомо есть, яко агнецъ оны законный до уреченого часу, сирѣчь — до распятія Господя, об-

¹ Псал. 63, ст. 12. ² Іоан. гл. 13, ака. 46, ст. 1, 2, 4, 5. ³ На нѣхъ: «Зра! яко предъ празникомъ паски вечера Христова была».

⁴ Матт. гл. 26, ака. 198; Марк. гл. 14, ака. 64; Іоан. гл. 13, ака. 45. ⁵ Іоан. гл. 18, ака. 58. ⁶ Іоан. гл. 18, ака. 59; Матт. гл. 27, ака. 111; Марк. гл. 15, ака. 66; Лук. гл. 23, ст. 110. ⁷ Іоан. гл. 19, ака. 60. ⁸ Ibid., ака. 61. ⁹ Ефес. гл. 1, ака. 217. ¹⁰ I Кор. гл. 15, ака. 102 и 103.

разомъ или тѣмъ былъ Христу Спасу нашему, ꙗкоже знаменующе распятіе его, оны же видоше въ тѣлѣ съ нами будучи подѣ клятвомъ, насъ отъ клятвы законнаго искушлѣ¹. Также и опрѣснока, егже хлѣбомъ ослобленія писанье имякуе, || (об. 202) тѣмъ или образомъ былъ свершеному хлѣбу, егже правоѣрній въ пресвятомъ животворящемъ Тѣлѣ Христовѣ со страхомъ Божиимъ и съ вѣрою пріемлетъ. А такъ опрѣснокомъ жертвующе ничемъ же различуютъ отъ Жидовскаго побужденія, тѣмъ имѣсто истинны, и огнь имѣсто солнца содержаще, Господне узаконеніе отыргши, свое ученіе составляютъ. О нихъ же пророкъ² свидѣтельству вопіеть: «се всѣ вы бѣгъ разжигаете, и укрѣпляете пламень, ходите свѣтомъ огня нашего и пламенемъ, егже возпалисте». И нѣкъ пророкъ³ глаголетъ: «палъ огнь на нихъ, и не видѣши солнца». Солнце же праведное Христосъ Спасъ нашъ, яке ученицы своѣмъ паче солнечныхъ лучъ просвѣщаетъ || (203) вѣрныхъ своихъ. «Ѹъ бо, рече⁴, свѣтъ истинный, яке просвѣщаетъ всякаго человека, грядущаго въ мѣръ».

Но о семъ доидѣ.

А еже глаголетъ Латини, нудящеся укрѣптити ожданное опрѣснокомъ Иудейскими жертви своеа приношеніе, паче же сама глава святѣйшій ихъ папа, вышесомнудити Левъ, писаніе апостольское приводитъ свше глаголетъ: «ужинаймъ не въ старыи квасѣ, но въ при- свѣци чистости и правды»,—но искю убо не истинно сіе о причастіи Тѣла Христова приводить. Всѣ бо извѣстно мѣжи, яко въ старомъ законѣ⁵ въ уру-

ченное пріимъ, егда прещъ семь дній опрѣсноки адаку, въ то врѣмя хлѣбъ и ничтоже кваснаго тамъ не поставятъ. Который же тогда квасъ старый || (об. 203) вычистити повелѣваетъ, повесе въ старыи жертвахъ отнюдь квасъ не бываетъ. Яже есть, ако злону лукавства, прежде застаралаго, безвѣрїемъ поганьскимъ наквашенаго, вычистити повелѣваетъ; а не хлѣбъ, существу чловѣческому отъ Бога на покармъ дашій, вечностью имякуе Божю самъ Господь, научаючи ученики свои моли- тиса, на всякъ день отъ Бога просити повелѣй. Но яко, убо ꙗкій отъ святыхъ глаголетъ: «яще, рече, кому-треба бываетъ ꙗкогого дерева криваго, а не обращеть ли такового, — тогда и правое туды кривитъ, куды ему надобно есть». Сине же и Латини творять, яко апостольское писаніе приводяще по своему хотѣнію извѣриваютъ. Апостолъ убо написалъ «пронуйми»; || (204) сія же пишуть «ужинаймъ». Штѣ да- леко разво есть. Ишнее бо есть «ужина- вати», а ишнее «празновати». И не о причастіи божественнаго Тѣла Христова, споминаючи квасъ, апостолъ тамо глаголетъ, но о кровожїтевіи свер- наго любодѣанія Коринтолнъ укори- етъ, зачиная рѣчь о томъ, тако пи- шеть⁶: «Отнюдь слышится въ васъ любодѣаніе⁷, и таково любодѣаніе, якоже ни въ языцѣхъ некуетъ, ако ꙗкому ижѣти жену отчю (сирѣчь — матчу свою повяти). И ни разгордѣ- ше есте, и не шаквасте, да ижеться отъ срѣды вашей судѣный дѣло сіе» и прочая. «Недобра, рече⁸, похвала ваша. Не вѣсте ли, яко малъ квасъ все смѣшеніе кваситъ? очистите убо вет-

¹ Галат. гл. 3, вѣд. 206. ² Исая. гл. 50, ст. 11. ³ Псал. 57, ст. 9. ⁴ Іовъ. гл. 1, вѣд. (1), ст. 9. ⁵ Исход. гл. 12. ⁶ 1 Кор. гл. 3, ст. 1—2. ⁷ На поск: «еже въ средотѣхъ помона- шн - любодѣаніе глаголетъ». ⁸ 1 Кор., гл. 5, ст. 6—8.

хлѣ квасъ, да будете || (об. 204) ново смѣшеніе. Ибо насъ наша за ны по- жреть бистъ Христосъ. Тѣмъ же да пражуежъ не въ квасѣ ветш, ни во квасѣ злону и лукавствѣ, но въ безквасн чистоты и истини».

То суть апостольскіе слова, до Коринтолнъ писаные, еже Латини въ помощь собѣ о опрѣсноку приводятъ. Но апостолъ и опрѣснока ту не имякуетъ, едрю квасъ, и безквасіе споминаеть. Повесе бо Коринтолнъ, ящци суще, сирѣчь погани отъ божественнаго апостола тогда вѣри Христови научиша- ся; но не до конца поганьскыи прежни- ми дѣлами поганьскими наквашенныхъ остана, занесе бо въ языцѣхъ, аще и въ племени улюбитъ коку, посерають и жеватъ. Се имякуетъ любодѣаніе, еже што кому || (205) люботворити, яко же и Іудеомъ не избраниае законъ⁹, егда братъ умреть и оставитъ жену безъ потомства, повяти другому брату жену его. Но въ христіанѣхъ и то благодатію Божию, яко вечное, от- речено. О такойи тогда нечистости и кровожїтевію споминать апостолъ Коринтолнъ, повелѣваючи имъ заста- ралый квасъ поганьскыи дѣлъ, злону и лукавство зъ себе самихъ вычистити и съ посредку себе такового вати, кото- рый то учинилъ, и отдать сатанѣ. Ибо и отъ единаго тазовнаго, который яже и безстудне свершеніе то творитъ, и прочи соблазнитися и въ таковоа же любодѣаніа шакваста могутъ, такъ яко и, отъ мала квасу все замѣшаніе || (об. 205) кваситъ. Сего ради тако- ваго сатанѣ предати повелѣваетъ, да

прочи ꙗквжуютъ не творити таковоа. Якоже бо и самъ Христосъ Господъ нашъ, облудное ученіе высокоумьслнхъ фарисеовъ и саддукеовъ квасомъ называеть, глаголи ученикомъ: «блудитесь отъ кваса фарисейскаго»¹⁰. Ученицы же мѣшлѣ, абы о хлѣбѣ глаголали имъ, такъ яко и Латини. Апостолъ сквер- ные дѣла квасомъ имякуетъ; сіиже хлѣбъ нечистотью быти имать. Но пререкаетъ Христосъ и уличиваетъ глаголи апостоломъ: «што мыслите, ако хлѣбомъ не имате; еще ли не чуете, ани разумѣете, еще ли закамѣнѣо имате сердце ваше, очи маючи, не ви- дите и ушиа не слышите?»¹¹ «Како не разумѣете, ако не о хлѣбѣ глаго- ляхъ вамъ, абысте съ || (206) стерегли, но отъ кваса. Тогда зрозублѣи учени- цы, какъ не жонилъ отъ кваса хлѣбнаго, но отъ ученія фарисейскаго»¹².

Тѣмъ же, возлюбленнй Господемъ правоѣрній христіане, подобаетъ и намъ отъ таковоыхъ блюстися, дождеже очи- стить замятерѣный квасъ, и отвергуть съ посредку себе оманное ученіе Алек- сандра пана¹³, яке законпреступ- нымъ Іудеомъ подобися, уставилъ без- душнымъ опрѣснокомъ, хлѣбомъ ослоб- ленія, священную жертву приносити. Который бо старѣйшій и истиннѣйшій квасъ быти имать, паче тѣню закон- наго, егже Христосъ учениемъ своимъ уразнилъ, сирѣчь—ни во чтоже обер- нулъ, и отъ клятвы законныи насъ искушилъ¹⁴. Сего ради самъ божествен- ный апостолъ великий || (об. 206) Па- велъ¹⁵ вопіеть глаголи вамъ, братіе: «свободою, еже Христосъ насъ свобо-

⁹ 5 Моис. гл. 25. ¹⁰ Мате. гл. 16, вѣд. 66; Марк. гл. 8, вѣд. 33; Лук. гл. 12, вѣд. 62. ¹¹ Марк. гл. 8, вѣд. 33, ст. 17—18. ¹² Мате. гл. 16, вѣд. 66, ст. 11—12. ¹³ На поск: «Ла- тинская кривина на старшнхъ, асть 111; Псалма Вѣснаго кривина, асть 140. ¹⁴ Евр. гл. 10, вѣд. 220; Ефес. гл. 2, вѣд. 221; Евр. гл. 7, вѣд. 217; Галат. гл. 3, вѣд. 206. ¹⁵ Га- лат. гл. 5, (въ подѣ ошнб. 1), вѣд. 211, ст. 1.

дмь, стойте, а не пави подъ армо неволн держатесе». Квасъ же хлѣбный и сама Христось небесному царствію уподобляет глагола¹: «подобно есть царство небесное квасу, иже азъзавижева съери въ мучныхъ сататри, дондеже воскне все». О тайней же вечери Христа Спаса нашего, не межннми вещми и крави обще грѣхнн сдержимыхъ челоѣкъ речено бысть; но окромъ о самомъ томъ единомъ безгрѣшнемъ Христѣ истиннмъ Божѣ, и совершеннмъ челоѣкъ, всѣ единомысленне божественнн апостоли и евангелисти согласно глаголюще написали. Апостола глаголетъ²: «азъ прияхъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господъ Исусъ въ ноцѣ, въ ноще предахъ бываше, приехъ хлѣбъ благодаритъ || (207) преломи, и рече: приимте, хдите, се есть тѣло мое, еже за ны ломимое: се творите въ мое воспоминаіе. Такоже и чашу по вечери мовачи: сіа чаша новыи завѣтъ есть о моеи кровн, сіе творите, елижды аще пиете, въ мое воспоминаіе. Елижды бо аще асте хлѣбъ сый, и чашу сію пиете, смерть Господню восбѣщаете, дондеже прїидеть. Тѣмже убо иже ясть хлѣбъ сый (и проча). Да вкушаетъ же челоѣкъ себе, и тако отъ хлѣба да ясть и отъ чашн да пїетъ». И пави вышей³: «чаша благословеніа, еже благословомъ, не общеніе ли кровн Христовѣ есть? Хлѣбъ, егоче ломимъ, не общеніе ли Тѣлу Христову есть? Яко единыи хлѣбъ, есми живи: всѣ бо отъ единого хлѣба причащаемся». || (об. 207) И пави⁴: «въ одну отъ суботъ, сирѣчь— въ недѣлю, собраномъ ученикомъ пре-

ломити хлѣбъ». Вездѣ извѣстно увѣннютъ, иже хлѣбъ, а не прѣсновъ. Также и евангелисти. Матей⁵ глаголетъ: «вечеру же быху возлежаше Исусъ со обшннадесете ученикомъ (и проча). Ядущимъ же нмъ приехъ Исусъ хлѣбъ, и благословнвъ, преломи дааше ученикомъ, и рече: приимте и адте, се есть тѣло мое. И приимъ чашу, хвалу воздавъ, дасть нмъ глагола: пїйте отъ неа всѣ⁶, се бо есть кровь моя новаго завѣта, еже за многыи изливомъ въ оставленіе грѣховъ. Глаголю бо вамъ, яко не имамъ пїти отныи отъ сего плода виннаго, до дня того, егда ѡ пію съ вами ново въ царствїи || (208) Отца моего. И воспїанше возидоша въ гору».

Зрите и со страхомъ возмїте, яко сама Христось извѣстно увѣннана новѣлнваетъ всѣмъ въ змїи пїти животворящую кровь свою, а не единымъ капляномъ⁷: «самнн бо, рече, глаголю вамъ, аще не съѣсте плоти Сына челоѣческаго, и не пиете кровн сїеѣ, живота не имате въ собѣ (не сего прѣмьеннаго, но вѣчнаго). Идиъ бо, рече, мою плоть, и пїай мою кровь имате животь вѣчный, и азъ изскрену егочъ послѣднїи денъ. Плоть бо моя истинныи есть новармъ, и кровь моя истинно есть пїтїе».

Тѣмже оклднветъ единого токмо опрѣснака причащающнхся, въ немже вѣровъ только кровь быти мннмающе, а не истинно вкушающе. Се бо || (об. 208) самого послѣднїи невѣрїа есть знаменїе, иже врачъ прелцаетъ, отметающе животворящее ученїе Христово, и въ небытіе тїно законнаго павн съ

¹ Лук. гл. 13, вѣс. 72; Матѣ, гл. 13, вѣс. 53. ² 1 Кор. гл. 11, вѣс. 149, ст. 23—28. ³ 1 Кор. гл. 10, вѣс. 145, ст. 16—17. ⁴ Дѣян. гл. 20, вѣс. 43, ст. 7. ⁵ Матѣ, гл. 26 (въ подл. ошнб.: 16), вѣс. 108, ст. 20, 23—30. ⁶ На павн: «яко всѣмъ пїти новѣлнваетъ кровь свою Господъ». ⁷ Іоан. гл. 6, вѣс. 23, ст. 53—55.

богочубїицами Жидовыми сочетающе. Вѣра бо самнми вещми дѣйствиемо состоитсе. Вѣровати подобаетъ, яко вкушенїемъ сего видимаго хлѣба, невидимое истинное Тѣло Христово примумоеть, и видимаго вина вкушающе, невидимую истинную кровь Господню пїемъ, и смнн съоднннвнхсѣ Христу, причастннцы ему бываемъ. Сего бо ради братїю и дѣтнн спнннн нвсъ ннннмаветъ, яко апостола глаголетъ⁸: «но неже бо дѣти приобщнхсѣ плоти и кровн Христовѣ, и тѣмъ такоже || (209) приобщнхсѣ тѣхъ, абы смертїю своею упрасннлн вкушающего державу смерти, сирѣчь—дїавола». Но на предлежащїи возвратнмъ, яко всѣ хлѣбъ именуютъ, а не опрѣсновъ. Евангелистъ Марко глаголетъ⁹: «ядущимъ же нмъ приимъ Исусъ хлѣбъ, и благословнвъ преломи, и дасть нмъ, рече: приимте, адте, се есть тѣло мое. И приимъ чашу, хвалу воздавъ, дасть нмъ, и пїанн отъ неа всѣ. И рече нмъ: се есть кровь моя новаго завѣта, за многыи изливомъ. Азънн же глаголю вамъ, яко кому не имамъ пїти отъ плода лознаго до дня того, егда ѡ пію ново въ царствїи Божїи. И воспїанше возидоши въ гору Елевоскую». Такоже и Лука¹⁰ пишеть: «и приехъ хлѣбъ, || (об. 209) хвалу воздавъ, преломи, и дасть нмъ, глагола: «се есть тѣло мое, еже за всѣ даемое, се творите въ мое воспоминаіе. Такоже и чашу по вечерн глагола: сіа чаша новыи завѣтъ моеи кровн, еже за всѣ проливаетсе». Такоже и блаженнншїи возлюбленнїи ученикъ Спасова Іоанъ сїдѣ[ѣ]тельствуетъ¹¹: «вечерн, рече, быхнн (и проча). Но да

будетсе писанїе: аднн съ мнєю хлѣбъ въздннже на мн пїту свою. Отвѣща Исусъ: тѣмъ есть, есуже азъ омочнл хлѣбъ подамъ. И омочъ хлѣбъ дасть Іудѣ Скарїотскому и во хлѣбѣ тогда внїиде въ оны сатана. Прѣемъже оны хлѣбъ, измїде. Въ же ноцѣ». И павн глаголетъ¹²: «егда Жидове Христу глаголаху: отцы наши адоша манну || (210) въ пустыни, якоже есть писане: хлѣбъ съ небесе дасть нмъ. Речеже нмъ Исусъ: азънн, азънн глаголю вамъ: не Мовсей дасть вамъ хлѣбъ съ небесе, но Отець мой дасть вамъ хлѣба истиннаго съ небесе. Хлѣбъ бо Божїи сходнн съ небеси и дааъ животь мїру». «Азъ есмь хлѣбъ животныи»¹³. «И рощаху Жидове о немъ, еже рече, азъ есмь хлѣбъ сошедїи съ небесе. Азънн, азънн глаголю вамъ: вѣруй въ мн имате живота вѣчнаго. Азъ есмь хлѣбъ животныи. Отцы ваши адоша манну въ пустыни и умроща. Съѣ есть хлѣбъ сошедїи съ небеси: аще кто ясть отъ него, живъ будетъ въ вѣки. Хлѣбъ бо, егоче азъ дахъ, плоть моя есть, еже дахъ азъ за животь мїра»¹⁴.

Зрите убо, яко ннгдаше || (об. 210) отшуда не именуетсе опрѣсновъ, но хлѣбъ Тѣло Христово вездѣ нарицаетсе. Аще и далече прѣжде страстн спова Господъ о семъ съ Іудей глагола, обаче хлѣбомъ истиннымъ плоть свою именует, а не опрѣсновомъ, ннмѣ мннн хлѣбомъ именовать прѣать, яко Жидове глаголаху: хлѣбъ съ небеси дасть нмъ; но Христось глаголетъ: отцы ваши адоша манну въ пустыни, а не хлѣбъ. А еже убо и евангелистъ Лука¹⁵ глаголетъ: яко въ той денъ, въ

⁸ Кор. гл. 2 (въ подл.: 3), вѣс. 306, ст. 14. ⁹ Марк. гл. 14, вѣс. 64, ст. 22—26. ¹⁰ Лук. гл. 22, вѣс. 108 (въ подл.: 107), ст. 19—20. ¹¹ Іоан. гл. 13, вѣс. 44 и 45, ст. 2, 18, 26—27, 30. ¹² Іоан. гл. 6 (въ подл.: 5), вѣс. 20, ст. 31—33. ¹³ Іоан. гл. 6, вѣс. 21, ст. 33. ¹⁴ Іоан. гл. 9, вѣс. 22 и 23, ст. 41, 47—51. ¹⁵ Лук. гл. 24, вѣс. 113.

ош же въскресе Христосъ, въ единъ отъ опрѣсновенныхъ дней, двоимъ вѣдомъ изъ Иерусалима шедшимъ въ весъ, недалеце отъ Иерусалима отстоящую, нарицаемую Елмаусъ, яко и самъ Христосъ путешествуя прилучился къ нимъ, и бесѣдовалше съ ними. Яко и въ весъ ||(211) вшедши, егда возлежащихъ имъ, приемъ хлѣбъ благослови и преломивъ, дающе имъ, и яко въ преломленіи хлѣба познать бысть има Христосъ.

Сего ради Латини, иногда обвинени бывають, яко не опрѣсновенъ, но свершенъ хлѣбомъ Христосъ Спасъ нашъ божественную тайную свою вечерю предавъ, тогда обыкши сіе писаніе евангелистово, еже о хлѣбѣ, въ помощъ составленія своего о опрѣску приводити, глаголюще: «яко единого хлѣба; понеже, рече, въ прѣсочныи дни случися, и тамъ, въ Елмаусъ, мусла бысть прѣсимъ, егже евангелистъ едино хлѣбомъ имзнуеть».

Обаче истиннымъ христіаномъ не подобаетъ сикъ прещатися. Тако бо розно есть хлѣбъ съ опрѣсновенъ, яко человекъ живый ||(об. 211) съ жертвенцекъ. О чемъ доводне въ началѣ речи сеа написано есть. Во врѣмя же то не точію въ весъ тѣхъ, Елмаусъ речешой, но и въ самомъ градѣ Иерусалимѣ, не съ прѣсочкомъ адаку, разѣи Жидове. Вѣду бо тако различіи народи, Еллини и Римляне. Яко и самъ царь Антипа Иродъ язычникъ биде, и Пилать отъ Понту, и кшии мисни млатели отъ языкъ бѣху, еже не храняху Иудейскихъ обычаевъ.

Буди убо и такъ, яко Латини хотятъ имѣти, же въ Елмаусѣ опрѣсновенъ предори и дающе има! Но асако не приготовить на то, и не тайшал ве-

чери бѣ, еже единомъ предаде Христосъ. Спасъ нашъ, а не многими. Случай бо биде сѣгда тогда въ Елмаусѣ, яко всегда -обычай ||(212) биде. Се бо ¹ и пять тысяць народа пытае творити: приимъ пять хлѣбъ и обѣ рабѣ, возрѣ на небо, и благослови сломи дающе. Тѣмже и не глагола, яко прежде на тайной своей вечери ученикомъ срочкъ, даючи рече: се есть тѣло мов. Такожде и евангелистъ вѣдъ о хлѣбѣ, яко о простомъ поварѣи мжшоственно споману, точію да покажетъ сикъ, яко по истину въскресе Господъ, и яко явился Симоу. Петру, также и тѣма двѣма на пути, и познать бысть има въ преломленіи хлѣба. Не отъ благословенія бо познать бысть, понеже не бѣху тѣи на тайной вечери съ нимъ, разѣи дванадцати ученикъ его; но отъ живъ гвожденныхъ, еже на крестѣ прободенныхъ рукъ его ||(об. 212) видяще, познаши его. Тѣмже непотребно тружуются о опрѣску сіе приводяти покушающіеся.

Вѣдомо бо есть всакому, адрать смыслъ живущему, пачеже правовернижи, яко въ светомъ писаніи божественіи евангелисти и прочіи святіи дни прѣсочныи и пасху. споминаютъ, не того ради, дабы кал полза или приобритіе спасенію въ то врѣмя адѣишемъ опрѣсновенъ и агнца быти жѣло, яко свѣта сего мудростію надменне являть (ничтоже бо отъ силъ бываега, ни спасенію приобритеніе, кнже кое повреженіе), — но да сими покажутъ и еже отворитъ, яко въ врѣмя то ошал таемница ², еже отъ вѣкомъ въ Богу скрыта, содланшемъ илческамъ Исусъ Христомъ, ||(213) присѣла. Въ которое врѣмя подобаше ³ непорочному

агнцу проубѣдному предъ заложениемъ міра, однородному Сыну Божію, самаго себе за грѣхъ всего міра на жертву принести; и знаменала о немъ; еже напоменемъ агнца и прочіи фигурами обрадуема, самниъ собою истинно исполкати и спочити. Завесе и самъ свѣдѣтелствуетъ глагола ⁴: «якоже Моисей вознесе заію въ пустыни, тако подобаетъ вознести Сину -человѣческому». Сеа ради иши, дни прѣсочныи и пасху евангелистове споминаютъ, яко да покажутъ и уквиритъ, ина волугъ прозрѣнія тайны сокровенны, и подлугъ божественнаго писанія, Христосъ Обѣсъ нашъ, спочичаши тѣи, зна(об. 213)менала о немъ, застанитъ и подаль на тайной своей вечери свершенъ хлѣбомъ животвораще Тѣло и Кровь свою вѣрныи въ поминае на очищеніе грѣхомъ и во вѣчный животъ, самаго же себе на заложіе волею приведе, не въ кншое которое врѣмя, разѣи въ оно, егда есть первое лугъ въ четиридесатый шостаго дня, въ плтокъ, и въ самый тѣи часъ, егда очна на пасху заалаку, къ вечеру. Сиде въ деветый часъ Христосъ на крестѣ нашъ предасть духъ, яко евангелистове ⁵ свѣдѣтелствуютъ: прободенныхъ же бышииъ ребромъ его источи кровь и воду на очищеніе грѣховъ явниихъ.

Тѣмже явѣ есть, яко агнецъ единоголѣтний знаменемъ былъ ||(214) непорочному агнцу на міръ заланному, однородному Сыну Божію, тако и прѣсочкъ хлѣбъ олобленія ⁶ знаменемъ былъ истинному хлѣбу, съ вѣромъ въ тѣлѣ Христовѣ приимущому. Агнецъ же и опрѣснени, еже знаменала о пришетніи

истини, спочгаша, и яко неощные и непоменные отвержеши быши ⁷. О дни бо и часѣ тома, отъ вѣкомъ прогундѣномъ, сопровешнемъ въ Боу, въ оныи подобаше Христу пострадати и расплету быти, пророци провозвѣстниа. Амошь ⁸ бо сице глаголетъ: «и будетъ въ день ошъ, глаголетъ Господъ, зайде солнце въ полудей, и смеркнется въ днѣ свѣта» и проча. Разега бо съ пощю въ то врѣмя днѣ бѣ. Сего ради отъ полдня, скрытъ—отъ шостаго ||(об. 214) часа до деветаго, яко евангелисти свѣдѣтелствуютъ, тма бысть по всей земли. И живъ пророкъ ⁹: «и будетъ, рече, въ день ошъ, не будетъ свѣтъ, во зима и крѣзь. Будетъ днѣ единого, днѣ же тѣи знаемъ есть Господомъ, и ни днѣ, ниже пощъ, и къ вечеру будетъ свѣтъ». Сего ради и самъ Христосъ, прежде нежели присѣ днѣ тѣи и часѣ оныи въ Богу спкровенный, аще и многократъ ищекъ бѣ отъ Жидовъ убиенъ быти, не адалчи себе, невидимъ бываеши имъ. «Не убо, рече ¹⁰, приде часъ его». Егдаже присѣи время, еже въ Богу отъ вѣдомъ сокровенное, тогда Исусъ Христосъ возведъ очи свои къ небеси и рече: «Отче, пришлоесть естъ часъ, прослави Сына своего» и проча. Прославленіе же смерти свою нарицаега, еже ||(215) всѣхъ насъ отъ смерти избавилъ и въскресеишемъ своимъ животь вѣчный даровалъ. Тѣмже явѣ есть, еже для часу оного пасха и дни прѣсочныи въ писанію новаго загѣта споминуются, яко въ день пасхи и въ самий тѣи часъ, въ оныи агнца заалаку, заланъ бысть Христосъ, а не для адѣиша опрѣсновенъ и баранка, кото-

¹ Марк. гл. 6, вѣч. 25; Мате. гл. 14, вѣч. 26; Лук. гл. 9, вѣч. 42; Иоан. гл. 6, вѣч. 18.
² Ефес. гл. 3, вѣч. 223. ³ 1 Петр. гл. 1, вѣч. 55.

⁴ Иоан. гл. 8, вѣч. 9, ст. 14. ⁵ Мате. гл. 27, вѣч. 113; Марк. гл. 15, вѣч. 68. ⁶ 5 Мате. гл. 18. ⁷ Ефр. гл. 7, вѣч. 317. ⁸ Амошь, гл. 8, ст. 9. ⁹ Захар. гл. 14, ст. 6—7. ¹⁰ Иоан. гл. 8, вѣч. 29.

року въ всемъ писаніи новаго завета не обрещеши, абы споминано, развѣднѣи и часу, въ нихъ же то Жидове творяху, образующе сими Христово распіатіе.

А такъ, возлюбленіи Господомъ истинніи христіане! Не прелщайтесь неподобными свидѣтелствами, отъ высокомысленныхъ челоуѣкъ о сумудривномъ ихъ опрѣску приводимыхъ, «яко¹ ежесть въ челоуѣцѣхъ высоко, ||(об. 215) мерность есть предъ Богомъ», но яко божественный апостолъ² научаа сїце глаголетъ: «имуще архіереа великаго, прошедшаго вѣбеса, Исуса сына Божіа, да держимся исповѣданіа», оуъ же приеъмъ хлѣбъ и благодаримъ преложіи, и рече: приимѣте и адѣте, се естъ тѣло мое; такоже и чапу по вечери глаголетъ: то естъ кровь моя. Якоже прежде Соломонъ, провидя Духомъ Святымъ, образующе тайную вечерю Христа Спася нашего, въ книжѣ Притчѣ написавъ сїце глаголетъ³: «премудрость созда собѣ храмъ, и утверди сѣбѣловъ седмъ, закла свои жертвенныя, черпа въ чаши своей вино, уготова свою трапезу, послаа свои рабы, созывающе съ высокимиъ проповѣданиемъ: приидѣте и адѣте мой хлѣбъ, и питѣе ||(216) вино, еже черпахъ вамъ». Премудрость убо истинная — самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ, едиnorodный Сынъ и Слово Божіе, яко апостолъ глаголетъ⁴: «ми, рече, проповѣдуемъ Христа Божію силу и Божію премудрость», оуъ же збудовалъ собѣ храмъ, еже отъ Пречистыа Присподѣи Духомъ Святымъ воплотился и въ вѣрными своими съединился. Яко апостолъ⁵ свидѣтелствуеть

глаголетъ: «не вѣсте ли, яко храмъ Божій есте, и Духъ Божій живеть въ васъ. А естли кто храмъ Божій распіетъ, сего распіетъ Богъ. Храмъ бо Божій святъ, яко есте вы». Седмъ же столповъ именуе — седмъ вѣновъ, по числу дней въ седмьми, сирѣчь въ тѣдню; и святитъ седмъ соборомъ вселенскихъ, еже православноу вѣру утвердилъ. Аще и множае седмѣтъ ||(об. 216) вѣдѣи высокомыслии имѣдуть вселенскими, но тѣи яко суетныи, въ число святыхъ непричитаеми. Заколеніе же жертвенное именуеть, не барани и телци; но самое Тѣло Христово, еже за прегрѣшеніа наши изволи на крестѣ приговодитъ, и коіемъ прободену быти. Якоже и апостолъ о семъ, пророческое писаніе приводя, глаголетъ: жертву и приношеніе не восхотѣ, тѣло же свершилъ ми еси, сирѣчь — досконало, неоскудѣваемо, нечлѣвно, безсмертно⁶. «Не оставиши бо, рече⁷, души моея въ адѣ, ни даяя же пренеподобному своему видѣти истинна». Черпаніе же вина, и уготованіе трапезы, сирѣчь — стола, тайную вечерю Христову именуе; въ ней же божественное свое Тѣло ||(217) въ хлѣбѣ, и животворящую пречистую Кровь свою въ винѣ на приимованіе вѣрными своимъ уготовалъ единою, и на вѣки не оскудѣваетъ, насыщающе и напоюще вѣрныхъ. Тѣло бо, рече, свершилъ ми еси, яко всѣхъ насыщаа инакогдаже убываетъ; но совершенно пребываетъ. Якоже и глаголетъ оуъ божественный, еже рече⁸: «растѣте и множитесь исполнаете землю». Се слово единою речено бѣ, бываеть же дѣло по вол

¹ Лук. гл. 16, вѣд. 82, ст. 15. ² Кор. гл. 4 (въ подл. 3), вѣд. 311, ст. 14. ³ Притч. гл. 9, ст. 1—3, 5. ⁴ 1 Кор., гл. 1, вѣд. 125, ст. 23—24. ⁵ 1 Кор. гл. 3, вѣд. 128, ст. 16—17; Пѣд. гл. 6, вѣд. 135; Пѣд. гл. 12, вѣд. 153; 2 Кор. гл. 6, вѣд. 182. ⁶ Псал. 39. ⁷ Псал. 15; Дѣян. гл. 2, вѣд. 5. ⁸ Ефл. гл. 1.

лѣта, вѣлагающе естество наше въ чадородію. Посланіе же рабомъ именуе пророкомъ и апостоломъ созывающе всѣхъ въ истинную вѣру, и алуеніе съ Христомъ, причастіемъ животворящего Тѣла и Крови его. «Хлѣбъ бо, рече Господь, егоже азъ дахъ, плоть моя естъ, еже ||(об. 217) дахъ за животь сѣбѣ сего». И пакы возвратіе уповиша насъ глаголетъ: «плоть моя истинный естъ покармъ, и кровь моя истинное питіе»⁹. Съ высокимиъ же проповѣданіемъ слышающе, яко Соломонъ глаголетъ, снмъ являетъ, яко не до земныхъ погнѣбающихъ роскошей, но до вышнего и вѣчнаго царства небеснаго приимаетъ: «приидѣте и адѣте мой хлѣбъ, и питѣе вино, еже черпахъ вамъ»¹⁰.

Сего ради и святая соборная апостольская церковь приѣте, черпающе причастіе животворящего Тѣла и Крови Христовы въ уста вѣрными подати, но яко посполитый покармъ и питіе, може самъ приимучи, поживати обыкхомъ; но яко пречестное Тѣло и Кровь Христа Спася ||(218) нашего, отъ руки святителскою, съ страхомъ Божіимъ, и съ вѣрою въ уста приимати подобаетъ. Аще бо избранный Божій Исая пророкъ сый, точию за еже усумѣлася обличити царя Осіа, яко іерейская достоинства на ед земная дерзнулъ кадити въ святыхъ святыхъ¹¹, того ради и проваженъ бысть; а не игнаши его отъ царства, яко проважеша, начеже отъ Бога намачепало. За сїе разгнѣвася на пророка Богъ. Егдаже по умертїи Осіанѣ, посылаетъ пакы Исая¹² пророковати, перае очистиеть его, пославши единого отъ се-

рафимъ, который, макчи въ руцѣ своей угли горящя, егоже отъ алтаря клецама взялъ, и доткнулся устѣ пророка, и рече: «се ||(об. 218) приносукся устнѣхъ твоихъ, и отвѣрена будутъ беззаконіа твоа, и грѣхы твоа очистятъ». Ащели пророку не въ руку злгаетъ серафимъ, но устомъ касаетъ его, — коль наче важъ страстными, далече отъ пророка отстоишамъ, не подобаетъ въ руку шикати, но отъ руки священника, яко отъ серафима, угли горящія, божественное Тѣло и Кровь Господню злгичею, яко клецама, отъ священнаго вотира, яко отъ единого триостянаго божества черпаемо, усты приимати. «Ибо Богъ нашъ отъ поддѣвъ естъ», апостолъ¹³ глаголетъ. Снмъ же малымъ указаніемъ велие таинство назваменовъ пророкъ, елика бо прежде написана быша, въ наше наученіе написашася¹⁴, яко да въ нихъ поучающеся¹⁵, нево||(219)лобиво всегда пребываемъ, и злвоудн Господни соблюдающе, небеснаго царствіа наследники быти сподобимся, благодатию и человеколюбіемъ Господа наше[го] Исуса Христа, съ нимъ же Отцу купно съ Святимъ Духомъ, слава и держава, честь и поклоненіе въ вѣки. Аминь.

А яко вѣдѣи отъ мирскихъ пачеже старѣйшими, фарисейскимъ тщеславіемъ и высокоуміа гордостію ведующе, дерзостне преступаютъ неровное Духомъ Святымъ преданіе, и повелѣютъ собѣ по своему умншенію Тайны Христовы давати, и учителей таковыхъ идуще собѣ избираютъ, — црвоаврному же не точию претворати Дуломъ Святымъ преданое еже всегда непреложно

⁹ Іовн. гл. 9, вѣд. 23. ¹⁰ На вѣдѣ: «Хлѣбъ, а не покровъ, черпахъ, а не въ руку дахъ». ¹¹ 2 Парам. гл. 26. ¹² Исая, гл. 6, ст. 7. ¹³ Кор. гл. 12, вѣд. 337 (въ подл. 311), ст. 29. ¹⁴ 1 Кор. гл. 9, вѣд. 141. ¹⁵ Псал. 1.

пробывает, но К (об. 219) и помислити о томъ страшно и трепетно есть. Ибо Христосъ на вса иждуща въ омы равно претерпѣ, у негоже лицу прѣдѣла ибсть. Рабъ и владыка купно предстануть ему, и кождо отъ своихъ дѣлъ ли прославится, ли постыдится. Тѣмже всякому подобеть всюю силою держатися первонаго преданія, отъ божественныхъ апостоловъ Духомъ Святымъ установленнаго, и отъ тѣхъ множества преподобныхъ и богоносныхъ отецъ седмь кротъ на вселенскихъ соборѣхъ собраныхъ утверженнаго и соблюдаемаго. Прикладающихъ же чѣдъ, или отъменяющихъ, или кинко претворящихъ, аще и самъ будетъ крайнѣйшій учитель кто, — никакже слушати, но удалитися такового. Якоже || (220) божественныи апостоли ¹ научилохъ насъ, сице главолюще: «аще и ми, или ангель съ небеси благовѣстять вамъ нады то, еже благовѣстиковъ, алажема да будеть», и прочая. Законъ бо Господень непороченъ, никакже оправдана не требуютъ. «Словеса бо Господня, рече ², словеса чиста суть». Ничтоже въ нихъ стропотно, ни разрачено, ни правн разумѣющимъ, и адрана обрѣтающимъ разумъ ³. Милосердею снзи ведугущии огнишнихъ, и здравыхъ, присѣданныхъ ихъ, своимъ ведугосавиємъ заражають. Или наче реци, яко присѣданце ведужимъ сами на се хоробы ихъ приваляють. Отъ сего убо кѣдъ есть, яко дерзавшѣ переправовати законъ, еже Духомъ Святымъ утверженъ, сами || (об. 220) плотскимъ мудрованіємъ ведугуютъ. Яко бо адраноу лѣварство не ползуеть, но наче попржевать его, сице и правое поправующи — наче кривитъ, векели правятъ.

Тѣмже подобеть таковымъ самыхъ себе исправити, еже по закону божественному житіе свое устроить; а по закону божественный своимъ срезумудрымъ умислами разрачити, и по своимъ похотехъ кривити. Но якоже блаженый Златоустъ ⁴ въ бесѣдахъ евангелскихъ воспоминаеть: «аще, рече, въ любви живемъ, аще и ни единъ о насъ ало глаголюи будеть, всѣхъ чловѣкъ оманѣши есмь. Ничѣ бо алоглаголюи лунаныхъ, но добродѣтели житія виняють, ибо всякоя трубы гласѣиши, еже самими дѣлами показаніе, || (221) и снѣта самаго чистѣиши и авственѣиши, житіе чисто». Се есть полезное поученіе истинныхъ пастырей, и просвѣщеніе прочимъ о нихъ христинянскимъ людемъ, множае наче, вежели словесное назане, яко «да видѣши, рече, добра дѣла ваша и прославятъ отца нашего, иже на небеси». Ащеми и не въ всѣхъ могои дѣлаи показовати, всѣ бо страсти есмь чловѣчи, но всако тѣтити и трудити подобеть о семъ, Богу восхвѣстующу, едина сила; а не дерзнути претворити заповоложенія, Духомъ Святымъ преданаго. «Не ирелагай бо, рече, предѣлъ иждивыхъ, еже положени отцы твои». Или не янно есть преступленіе таковыхъ иже свитыми богословскими (об. 221) отцы писавое Духомъ Святымъ преданіе и чини, въ вѣржене подобное, сирѣчь — порядки положеніе, разрачати; свой же пѣвая, мнѣе быти наче Духа Святого лучша ученія и порядки вносити! Како не во отступничѣхъ Божіихъ кривитъ таковыи! И янцы бо, сирѣчь — Турци и Сяфове, и богоубійци Іудеи и прочии ихъ подобные еретици — отступничци Божіи, поработавшесе чре-

¹ Галат. гл. 1, зав. 10, ст. 8. ² Псал. 11, ст. 7. ³ Притч. гл. 8. ⁴ Правосуденіе 15.

ноу сладострастїи, и славою ибви сего помрачавшесе — кождо отъ силъ своихъ ученія мнѣе наче всѣхъ народовъ лучша, и казанья ихъ перосудимыи чловѣкомъ прасна и сладка быти мнѣса; но всако немстина и горая въ конце обрѣтаются, и иждивой муцѣ ходатаи бывають. || (222) Истина бо устренія не требуютъ; обачеме сластолюбивымъ неблагодарна являеться. Тѣмже и апостолъ ⁵ глаголетъ: «ащеми есть поврешно благовѣствованіе наше, въ губишыхъ есть покровенно, въ нихже Богъ ибза сего ослѣни разуми невѣрнихъ, въ еже не влѣити имъ снѣту благовѣствованія славы Христовы». Сего ради благоволи Богъ по вознесенію Господнемъ на небеса, и по преставленіи божественныхъ ученикъ своихъ, и прочиныхъ святыхъ апостоловъ, егда перваго царя изъ невѣрїа въ ибру преложи, и царство христинское воздвигъ, събратися отъсѣду иждиво учителямъ и богословемъ вселенскимъ, иже отъ божественныхъ апостоловъ и отъ прѣжниковъ ихъ поведку поставленнымъ и множеству || (об. 222) преподобныхъ отецъ, и богоносныхъ мужей пустынножителей, великихъ чудотворцовъ, разсвагелни житіемъ, и собесѣдничци ангеломъ быша. Онѣже въ роиныи лѣта и на роиныхъ благочестивыхъ царей, Божіимъ благоволеніемъ седмькротъ на вселенскихъ соборы збравочесе, просвѣщеніемъ Святого Духа озарени суще, истинную ибру очистивши отъ гнѣсныхъ ересей, презъ сосуды лукаваго врага насьяныи, ихъ же, яко плезель отъ шенищи, отъ непорочныхъ ибромъ истребиши, и самыхъ тѣхъ плезельчателъ, скверныхъ еретииковъ, обличши, и чудотворне низлагающе восраминя, и ижд-

ноу огню провалитиємъ осудивши. Самую же истинную ибру по глаголю || (223) божественнаго пророка ⁶, яко сѣбромъ разжиганое пребавало отъ земли, седмь кротъ перечистивши, утвердили и запечатѣли, яко ни отъяти чѣдъ, никѣ прилоити кому мощно бѣ.

Тѣмже всако, кто претворилъ или приладилъ въ снзи или уйма чѣдъ, еже обрѣвется, яко не божественнымъ духомъ сіе творитъ, но плотскимъ мудрваніемъ недугуи прелачеться, такъ яко и прочи отступничци Божіи блудяще отъ чрена снставають лжу ⁷. «Душевнѣ бо, рече ⁸, чловѣкъ не прѣмлетъ еже отъ Духа Божїа, иродство бо ему есть, и не можетъ разумѣти».

Но о семъ додѣ.

Подобеть же и о прочиныхъ воспоминавати, еже Латини во священныхъ писаніихъ апостольскаго преданія || (об. 223) отишнни, и во своемъ высокоумію претворили.

О снвотнѣхъ ихъ поста — отъ правилъ.

Рцйте намъ: обѣду поститися изъ субботы въ 40 днѣи великаго поста? Приняли есте отъ апостоловъ ли? Не буди то! Апостоли бо верховнии въ пятихъ кингахъ заповѣдей своихъ, въ нихъ же о мученикахъ приписаво, въ 19-й главлѣ сице глаголютъ: «среду и пятокъ повелѣ намъ поститися Господа. Среду убо, преданія ради, яко въ той день преданъ бысть Господъ; пятокъ же, страсти ради; тую же великую субботу поститися предать, не яко подобеть въ субботу поститися, повеже бо покои есть день отъ дѣлъ творя, но якоже ту токмо || (224) ⁹ едину поститися подобеть, яко Содѣтелеви и еще подъ землею сущо». На концы же книгъ

⁵ 2 Кор. гл. 4 (въ подлинн.: 3), зав. 173, ст. 3—4. ⁶ Псал. 11. ⁷ Псал. 57. ⁸ 1 Кор. гл. 2, зав. 127. ⁹ Въ подлинникѣ ошѣба: 124.

наим глаголетъ: «въ всяку убо субботу, развѣ единой, и въ всяку недѣлю творити соборы воселѣтися». И по малѣ глаголетъ: «воселити бо ся подобаетъ въ нихъ, а не сѣтовати». Въ седмѣй же грани тыхъ же заповѣдей, въ 24-й главѣ сице глаголетъ: «субботу убо и недѣлю празнуйте, яко субота дѣланиа твари есть воспоминаніе, недѣля же воспресеніа, единиче токмо субота да хранити вамъ во всекъ лѣтъ въ Господне погребеніе, въ поже постити подобаетъ, а не празновати, елико бо врѣмя Содѣтель подѣ землю бѣ, крѣпчайше о немъ сѣтованіе наче содѣланиа твари радости творити». Но ||(об. 224) сіа убо тайно Климентова, Римскаго епископова, отъ блаженнаго Петра поставленнаго, написавше и заповѣдаше, не стана до сикъ, но видѣше Духомъ Святимъ не малу преступленію быти, еже постити въ субботу, и запрещеніемъ крѣпкимъ связуютъ о семъ церковь, въ 64-мъ правилѣ своихъ, сице глаголюще: «аще который причетникъ обращаетъ въ недѣльный день постака, или въ субботу, развѣ единомъ токмо великомъ суботы, да извержется, мірскій же человекъ да отлучится». Сикъ послѣдующе, и шестаго собора пренодобія отци согласно законъ полагаютъ, представляю святому собору тому священному Агаѣону, напѣ Римскому, и Григорію, Акраганскому епископу, сице глаголюще: «Понеже ||(225) увидѣхомъ, яко сущи въ Римстемъ градѣ въ 40 дній святого поста постити въ субботу презъ преданій церковный чинъ,—годѣ бысть святому собору, яко да держитъ и Римская церковь неподвижно правило святыхъ апостолъ, глаголющее: аще который причетникъ обращаетъ въ недѣльный день

постити или въ субботу, развѣ единомъ токмо великомъ суботы, да извержется; мірскій же человекъ да отлучится». Помѣстнаго же собора, иже въ Анкирѣ бывшаго, правило 17 глаголетъ: «аще кто мнимаго ради вѣдержанія въ недѣлю или въ субботу, кроми единое великаго суботы постити, да будетъ проклятъ».

Сикъ всѣмъ послѣдующимъ апостольскому ученію, и учившимъ и правившимъ ||(об. 225) вѣрныхъ церковь, и съ блаженнѣшимъ папою Римскимъ Агаѣономъ,—отъ коже и откуда прииде Римске постити въ субботу?

О возношеніи съвершения службы, рече — возмощенна ли торгѣи, яко не подобаетъ всегда творити въ дни святого поста.

Рече и о семъ: откуда уставъ сей прииде есте, о, Римляне, еже возношеніе съвершения службы во ил дни святого поста творити? Кроми бо въ суботы и въ недѣли, на днѣхъ же постити избрано есть, божественна ли торгѣи служба совершается, по преданію святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ въ третій часть днѣ ||(226), въ оныже Господь нашъ Исусъ Христосъ осужденъ отъ Пилата прѣать, и въ оны же часъ Духъ Святый ижеже въ огненнѣхъ языкахъ на святыхъ апостолъ спиде, въ прочая же дни святого поста не прощено бѣ божественна ли торгѣи творити, постаго ради преобидѣнія, въ нихъ же по девятомъ часѣ узаконися вкушати.

Аще речете, яко отъ апостолъ таковыи уставъ прѣасте, еже по всѣ дни святого поста возношеніе съвершеное святыхъ службы творити,—се обличаетъ васъ яже божественныхъ апостолъ прѣяно, сице глаголюще: «аще который

¹ На поѣ: «Апостольское правило 64». ² На поѣ: «шестаго собора правило 36». ³ На поѣ: «Апостольское правило 66».

епископъ, или прѣвитеръ, или дѣаконъ, или чтець не постити въ 40 дній святого поста, или во всякую ||(об. 226) срѣду и питокъ, да извержется; мірскій же человекъ да отлучится, развѣ аще не болѣе тѣлесна пакоститъ».

Тамже творимей съвершеной службѣ въ третій часть днѣ, въ оныже и завоинветъ вознести безкровную жертву, яко постъ до деваго часа хранити, и въ врѣмя бо самое службы причащася постъ развѣиваетъ? Аще же се невозможно, въ клѣту впадеете, яко еже въ Галгрѣ собора отци въ 19-мъ правилѣ глаголетъ: «аще кто отъ вѣдержанія, кроми тѣлесна нужда, разгордится и преданія посты вѣобще и хранима церковно раздѣиваетъ, показую ему о семъ съвершеному помыслу его,—да будетъ проклятъ». Ладниѣскаго ||(227) собора отци въ 49-мъ правилѣ глаголетъ: «яко не подобаетъ въ 40 дній святого поста профуры приносити, аще не въ субботу и въ недѣлю токмо». Но и шестаго вселенскаго святого собора пренодобія отци, со блаженнѣмъ Агаѣономъ папою Римскимъ въ 52-мъ правилѣ повѣляютъ, сице глаголюще: «въ всѣ 40 дній святого поста, кроми суботы и недѣли и святого Благоуаченія днѣ, да бываетъ служба прѣдсвещенныхъ».

Сего ради въ субботу слушае и въ недѣлю, въ третій часть днѣ, въ оныже Святый Духъ спиде на апостолы, и приносаше въ тѣ днѣ профуры освещаютъ дары, отъ нихъже доволна хранити презъ всю седмицу, и въ оныже день творима бываетъ прѣдсвещенныхъ ||(об. 227) служба въ врѣмя деваго часа, совершаша все вѣсполюе, спончешаша вечерни, творятъ прѣвитеры со дѣаконъ входъ, каждильнику токмо носаше; и по чтецію парамъ, уставлена великимъ Василь-

емъ молитвы сътворше, и дары принесши отъ предложенія, сирѣчь—отъ малаго алтара въ великий, рече—отъ жертвенника на престолъ, и помолвешася надъ ними; еще же и преданую молитву отъ Господа рече, вознослъ прѣдсвещенный хлѣбъ и глаголетъ: прѣдсвещенна святыхъ свѣтъ,—и съвокульше Тѣло съ Кровію, причащаются. И тако благодаривше, спустъ творитъ.

Римляне же, возносащи всегда въ 40 дній святого поста съвершеную службу, дѣлкую ||(228) въ третій часть возносити, аще лежаща преступаютъ церковна правила, и въ томъ съмытъ отецъ клѣтъ помини, яко преступники священныхъ правилъ.

Што въ сикъ отѣбачаютъ и отъ нашихъ вѣдци, вышнѣнаго врѣмени возношеніе, дорѣкающе божественную ли торгѣи раздѣрати. Не токмо бо часъ, въ оныже должно бѣ божественную службу возносити, разрадають, но и своа глѣла человеческихъ умышленій ученія межъ божественными вѣшашаще, вносити не страшатся. Во истину люте и трепета исполнено таковое бесстудіе! Аще бо, яко верхонній апостолъ глаголетъ: «въ иже ангели жаждутъ приидити»,—яко мы, тѣлншіи человекъ сущи ||(об. 228) Духомъ Святимъ прѣданое дерзнемъ прѣтворити? Ибо великий въ свѣтителей, и равножителный ангеломъ, око сий церковное, Василіе Кесарія Каппадокійска, въ поученіи, еже къ прѣвитеромъ о божественнѣй службѣ чина сице глаголетъ: «Потиди, о прѣвитере, представити себе дѣлителя непостыдна» и прочая. Далѣй глаголетъ: «въ церкви пребывая, молси и почитай святыхъ книги до часа, въ оны же подобаетъ тѣ съвершити божественную

⁴ 1 Петр., гл. 1, вѣд. 58, ст 12.

службу. И тако предстани съ униженіемъ и чистымъ сердцемъ святому жертвеннику, не свиряясь само и овамо, но въ страсть и трепетъ предстои небесному царю, да не угодя ради человеческого потащиса съкратити молитвы, ниже приимши лица || (229) человека, но жирай къ единому подлежащему царю, и къ предстоящимъ окрестъ его силамъ. Достойна себе сътвори священныя правила, ихъ же отреша сѣтими не служити. Блюди, кому предстоиши, и како служиши и прочая.

Зрѣте убо, правотвори, и зѣло возлюбите, яко презвитеру начешу божественную службу, не точию названъ еси слушати не повелѣно, но ниже на сторону обратися до свершенія службы, яко предъ самимъ небеснымъ царемъ стоиши. Тѣмже и прочему народу благочестивыхъ христіанъ, въ врѣмя божественнаго службодѣянія, подобаетъ, послѣдующе служащему, яко предводителю, со страхомъ и трепетомъ стояти, и глаголющымъ || (об. 229) отъ него прилежно внимати, и прочимъ чуждымъ и новоземнымъ слушающе мыслію и умомъ съ ними съединитися и молитися; а не повелемъ бесчестнымъ, или шестопалымъ лицемернымъ своя молитвы глаголати. Предпочитати бо своя наче божественныхъ не достояти; но божественныхъ прилежно внимати. Свои же особно въ врѣмена подобныя зѣло бѣ молящемуся глаголати, якоже самъ Господь повелѣвалъ глаголетъ: ¹ «помолитися отцу твоему въ тайнѣ» и прочая. Въ церкви же токмо чуждаго прилежно слушати, и умомъ и мыслію со всѣми предстоящими, яко едиными устми и единымъ сердцемъ молитися Господу, и зѣло и славити, яко апостолъ внушаетъ

глаголетъ: ² «испокоившеся || (230) духомъ, глаголюще къ собѣ, во послѣднихъ и прѣшнихъ, и иже духовныхъ, восхваляюще и поюще въ сердцахъ вашихъ Господу».

О враць, сирѣчь — о женитвъ, презвитеръ и діаконовъ.

Правило пятое святыхъ апостолъ глаголетъ: «презвитеръ или діаконовъ своихъ жены да не отпуститъ извѣстомъ благоговѣрїа; аще же отпуститъ, да отлучается будетъ священства. Премаляже и нехотая пакы поити ея, да извержется». Якоже и въ послѣднихъ до Тимофея и Тита ³ писанъ свидѣтельствуеть о семъ глаголетъ: «старцоу бо (сирѣчь — презвитеромъ) трезвеному быти, чистому, дѣломудренному. Такоже и старцамъ (рече — женамъ ихъ) честнымъ въ украшенїи святотѣльнѣ || (об. 230) дѣломудреннымъ, чистымъ, мужелюбнымъ, чадолюбнымъ» и прочая. Еще о семъ и въ апостольскихъ, Климентомъ, папоу Римскимъ написаннѣхъ, въ главѣ 17 доводно писано отрешени. Сего ради и шестой святой вселенскій соборъ, на немже первоначальникъ бистъ блаженный Агафонъ, папа Римскій, въ правилахъ своихъ утверждаетъ о семъ, наче въ правилѣ 13 сїце глаголетъ: «повеже въ Римстей церкви въ чину правила предано уиѣдохомъ: хотящимъ сподобитися поставленїа, діакономъ или презвитеромъ общеватися ихъ, яко кому съ своимъ женомъ несовокупитися. Мы же, древнему послѣдующе правилу апостольскаго увѣщанїа, и чину священныхъ || (231) мужъ по закону сожитіемъ, и отнынѣ цѣломъ быти повелѣваемъ, никакоже имъ къ своимъ женамъ совокупленїа перагрушавоше, ни лншавоше

¹ Матѣ гл. 6, вѣс. 16. ² Ефес. гл. 5, вѣс. 229, ст. 18—19. ³ Тит. гл. 2 (въ подл. 1), вѣс. 301, ст. 2—5.

ихъ друга къ другу во врѣмя подобно приближенїа».

Тѣмже иже есть, яко и въ семъ Римляне, не храняще преданїа святыхъ апостолъ и боговдохновенныхъ отецъ утверженїа и клятвы переданїа, свои пѣканъ умышленїа оставяють, такъ яко и въ прочихъ вещахъ обрѣтаются претворяюще.

О пѣканомъ чистоту, егже Римскими именують пургаторїумъ.

Нигдѣмъ убо отнюдь въ святыхъ писанїихъ не обрѣтается, абы по смерти покаяніе или очищенїе грѣхомъ быти мѣло, окромъ || (об. 231) адѣ, доколеже въ тѣлѣ пребываемъ. «Нѣсть бо, рече ⁴, въ смерти помнїаи тебѣ, въ адѣ же кто извѣстїа». Егже бо аще адѣ въ тѣлѣ пребывая чѣдъ съемъ, сіе шакъ во приидущее въ воскресенїе мертвыхъ сътѣломъ и пожеметъ. Здѣ бо есть врѣмя дѣлаи и труждаи. Въ будущемъ же за трудъ мѣла, и аюжко по дѣломъ его воздаяніе. Яко бо, яко и дѣлаемъ онымъ кѣмъ бунимъ, украшеннымъ добротоу дѣяственю, точию за егже малъ святѣниа радї свѣщъ своихъ не прииди въ сосудѣхъ своихъ, сирѣчь — въ тѣлѣ пребывая, милосердіемъ егже къ нишнимъ не просвѣтившиа добродѣянія своего, — затвориши двѣра женихова. И не повелѣваетъ имъ: «идѣте прежде омытїа || (232) пламенемъ огненнымъ, а потомъ видете въ чертогъ мой», но егже «же иже въсь» глаголетъ, далече отсылаеть. Разбойнику же, пакы показавшуся, висящу на крестѣ: «днесъ съ мною будиши въ рай» глаголетъ Христосъ, а не до чистительнаго огня отсылаеть. И протча богатого и

убогаго лнво лнваетъ розность, яко души умершихъ кажде абие ⁵ постигла мѣста своего, ова убо теену, оваже ибѣра Авраамїа, и аже посредѣ имать утверженїа прощастъ велиа, всобрѣлющее имъ аже къ другѣ другу стремленїе. «Еда, рече ⁶, мертвыми творїши чудеса? Еда повѣсть кто въ гробѣ милость твою и истину твою въ погребелїи? Еда повѣсть будутъ въ тѣлѣ || (об. 232) чудеса твоа, и правда твоа въ землѣ забвеней». Погыбель же и тма, и земля забыта, мука вѣчнымъ именуется идѣже Господу не присѣщуетъ. «Иидѣдутъ бо, рече ⁷, изъ гробѣ сотворшенъ благая въ воскресенїе живота, а сътворенъ зла въ воскресенїе суда». И пакы ⁸: «и идуть сїи въ муку вѣчную, праведники же въ животъ вѣчный».

Тѣмже иже есть, яко предидаетъ на ложный чистоту уповающїа. Якоже бо живота вѣчнаго царство небесное безконечно есть, егже бо, рече ⁹, царствїю нѣсть конца, — тако и мука вѣчна и безконечна есть. Идѣже бо, рече ¹⁰, черезъ нихъ не умираеть и огнь ихъ не угасаетъ. Добрїиши ти, рече, есть шити || (233) въ животоу храму и бѣдну, немели дѣи руцѣ и дѣи погѣи мушу въвержону быти въ огнь вѣчный. Якоже бо вѣчнаго живота обетели суть многи, по достоаїю коуждо творїщихъ волю Господню уготованы, яко самъ Господь свидѣтельствуеть глаголетъ ¹¹: «въ дому Отца моего обители многи суть» — тако и вѣчное муку протѣву злоби когжеждо похоти свои непольнующихъ, и волю вражїю творїщихъ уготована мученїе, огнь негасимый, черезъ неуспѣвающїи, зрѣють

⁴ Псал. 6 (въ подл. 5), ст. 6. ⁵ На вѣрѣ повелено: «варать». ⁶ Псал. 67, ст. 11, 12—13. ⁷ Іоан. гл. 5, вѣс. 16. ⁸ Матѣ гл. 25, вѣс. 106. ⁹ Давїахъ, гл. 7; 2 Петр. гл. 1, вѣс. 65; Лук. гл. 1, вѣс. 3. ¹⁰ Марк. гл. 9, вѣс. 42; Ісаїа, гл. 66; Матѣ гл. 18, вѣс. 75. ¹¹ Іоан. гл. 14, вѣс. 47.

глубока, тма кромѣшняя, греса несогрѣшама, и прочая противу злобы кождо лукавыхъ дѣлъ его. «Нѣсть ¹ бо неправда у Бога. Блжнны беззаконно согрѣшнныя, беззаконно и погы» (об. 233) «блуть» сирѣчь—во вѣки мучатся. Што бо за судъ имать быти поганомъ и неимавшимъ Бога? Они же скверными беззаконными дѣлами своими, сами осудились въ вѣчныя муки, уготовавшиа диаволу со всѣми творцими волю его. Сего ради и глаголетъ ²: «не воскреснутъ нечестивіи на судъ», сирѣчь—не воскреснутъ судитися, но мучатся.

А еже божественнаго апостола ³ приводитъ писаніе, яже о чистоту глаголющее, и снмъ прещаются. еже написана снце: «основанія бо явныя якоже можетъ положить, паче лежащаго, еже есть Исусъ Христосъ. Ащели кто будетъ на основаніи семъ алато, сребро, каменій честныхъ, дрова, сѣно, тростіе, кождо дѣло якоже будетъ. ||(234) День бо авятъ, заже огнемъ открявется. И кождо дѣло якоже есть, оже искутитъ. И есже дѣло аже пребудеть, которое набудохомъ, залату возметъ. А есже дѣло аже згореть, отщепитъся (сирѣчь—шводу подыметь), самъ же спасетъ, во якоже огнемъ».

Явно есть, яко аде апостолъ о учителяхъ вниеть, и о ученихъ кождо ихъ. Если кто истинно отъ божественныхъ Христовыхъ словесъ учи благими дѣлами утворитъ, обращетъ дѣло такового, яко алато и сребро огнемъ пробужемо впередию, но и чистѣйшее бываетъ. Сего ради и маду прѣметъ, въ царствіи небесномъ—животъ вѣчный. Ащели кто свѣта сего мудрованіемъ

научаетъ, и плотскимъ || (об. 234) любострастіемъ прещаясь утворитъ, сѣи дрова и стебле будеть, еже огнемъ искушимо не постоитъ, но согораетъ и погыбаетъ. Ибо отъ лжи ничтоже истинно бываеъ. Сего ради будущіе отъ снхъ тиету прѣмають, пурты сущи и ни коза же помощи отъ таковыхъ дѣлъ не нахотятъ. Тѣже и въ огни спасающихся вѣчно мучими бывають. Се есть сншеніе таковыхъ, о немъ же апостолъ аде воспоминаеть, яко якоже скончатся или погыбнуты въ огни сущимъ, во вѣчно тамо пребываютъ, якоже и праведнымъ въ царствіи небесномъ водворася. вѣчно радуются. Яко пророкъ ⁴ глаголетъ: «души ихъ въ блажихъ водворатся». Якоже бо аде спасеніе огнемъ, муку апостолъ ||(235) варичеть, такоже и въ евангеліи Господь глаголетъ ⁵: «яже аще розоритъ одну заповѣдей снхъ малыхъ, и научитъ тако мелочимъ, мнѣи шаречетъ въ царствіи небесномъ». Мнѣи же разумѣется—«осужденъ въ муку», якоже блаженныи учителя истолковаша.

Како бо не послѣднего безуміа прелесть обращетъ се, еже мнѣти спасеніемъ быти, и въ царствіи небесномъ снхъ глаголати, еже суетная и погыбашающая знадуть, и прочныхъ—снмъ соблазновати? Аще бо заже кто речеть брату своему юрде, повиненъ есть грешнѣи огненной ⁶,—то не якоже ли повиненъ есть таковой, еже заповѣдь разоритъ, и соблазнитъ снмъ прочныхъ? «Свяніи, рече ⁷, силнѣе испытани будутъ», || (об. 235) и есже многае даже, многае и выщется отъ него. Сего ради заучая таковыхъ облудное мнванье самъ Господь глаголетъ ⁸:

«яже аще соблазнитъ одного отъ малыхъ снхъ ибруковихъ въ мѣ, уне ему есть, да обманн камень жерновный на ншо свою потоплетъ будеть въ глубинѣи морстѣи». Тѣже и апостолъ, глаголай «еже самъ спасетъ, такоже якоже огнемъ», по семъ словѣи прѣведъ глагола: «не вѣсте ли, яко храмъ Божій есте, и Духъ Божій живетъ во васъ. Аще ли кто храмъ Божій растлитъ, растлитъ сего Бога?». Тамъ же и о плотскомъ свѣта сего мудрованіи свидѣлствуеть.

Аще ли, яко замыслиющимъ чистоту глаголетъ, еже по истиннмъ отъ тѣлески до дня суднаго ||(236) въ чистотѣи огни поларуются души, да рекуть же убо и о прочныхъ, еже живыхъ дель судній постигетъ, егда Господь со силою и снвомъ многою прѣдетъ судити живыхъ и мертвыхъ: како и когда ихъ очиститъ? Или съ прѣжде очистившимся, како можно будетъ зрѣватися тмѣ, еже живыхъ судній дель застанеть? .Джеже съ прѣстѣиема Господнимъ кунно и осужденіе отъ божественныхъ уеть его на всѣи несется, праведнымъ въ наслѣдіе вѣчнаго небесаго царствіапрѣннша, грѣшныхъ же въ муки безвѣчныя отсылъа.

«Всѣ бо ⁹, рече, не уснвемъ, асѣ же изменнми въскрѣи, въ мгновеніи сна».

Аще ли во мгновеніи сна, ихъ же живыхъ судній дель застанеть, ииѣнъятся, || (об. 236) то явно въ чистоту снмъ полароватися можно будетъ? Не достаетъ бо имъ ирѣмени на сіе! По судѣи бо затворится дверъ, яко некомуже замедлившу можно будетъ тамо внити. Сего ради и глаголетъ ¹⁰: «буди уѣ-

щася въ супераномъ своихъ скоро, дондеже еси на пути съ нимъ, да не предаетъ тебе суперникъ суди, и въ темноту повержеъ будеш. Азѣи глаголаю тобѣ, не изыдеши оттуду, дондеже воздася послѣдній кодрантъ». Суперникъ грѣхъ есть; нуть же—житіе се глаголетъ; аде уѣщеватися пованіемъ уснлаючи грѣхыи очистити; темноту же муку паричеть, возданіе же послѣднего кодранта—явное мученіе глаголетъ; послѣднее бо во истину, ||(237) яко къ тому вѣсть можно кому жити отъ него. Аще и весь міръ приобрищеть кто, ничтоже можетъ дати отѣни за душу свою. Зде убо, во истину аде, дондеже въ тѣлѣ семъ пребываетъ, вселому правобрѣиому постоитъ очищеніе, радваніемъ въ милостноу убогимъ отъ своихъ трудовъ собраное, плачемъ и слезами омывающе грѣхы, и воздержаніемъ сластей плоть утовчсвающе, и вохоти еи умерщляюще, и всякия скорби наподличіа на ни крѣвно прѣтерпѣвающе. Се есть истиннмъ чистецъ, а не тамо во разлученіи души съ тѣломъ, якоже прѣи пованію вѣсть, тою ожиданіе праведнаго суда Божіа, и еже съ тѣломъ содѣланамъ кождо во дѣломъ || (об. 237) воспріатіа. Якоже бо самъ Господь нашъ Исусъ Христосъ во словомъ тою научи, во самими дѣлами показа. Сего ради и божественныхъ ученихъ своихъ хотая блжн себе во царствіи своемъ быти, во до чистоту на ошъ сѣтъ отснлаеть, во послѣдующе Христу Господу своему аде страдати послѣваеть, яко да и прочныхъ отъ влности содѣланныхъ страстей освлекнтся, мнѣи и томленіемъ очиститъ аде, да тамо вперочни съ

¹ Рим. гл. 2, вѣс. 81, ст. 11—12. ² Псал. 1, ст. 5. ³ 1 Кор. гл. 3, вѣс. 128, ст. 11—15. ⁴ Псал. 24, ст. 13. ⁵ Мате. гл. 5, вѣс. 11. ⁶ Мате. гл. 5, вѣс. 11. ⁷ Премудр. гл. 6. ⁸ Мате. гл. 18, вѣс. 74; Марк. гл. 9, вѣс. 48; Лук. гл. 17, вѣс. 83.

⁹ 1 Кор. гл. 15, вѣс. 163; 1 Сол. гл. 4, вѣс. 210. ¹⁰ Мате. гл. 5, вѣс. 12, ст. 25—26; Лук. гл. 12, вѣс. 69.

Христомъ Господомъ обращутся. «Идѣ же, рече ¹, азъ есмь, тамо и вы будете». Тѣмже и предгаголетъ имъ ²: «предани будете въ спорби и убьютъ вы, и будете несправедливи всѣми языкы имени моего ради». Претерпѣши же до конца тѣй спасенъ будетъ». Аще бо и верховнии божественни ||(236) апостоли Петръ и Павелъ, въ правилихъ своихъ о памяти усопшихъ написали, но о таковомъ, адо умншленомъ, чистоту отнюдь не споминати нигдѣже. О памяти бо по усопшихъ, начеже въ правилѣ своихъ чотырнадцатомъ сице глаголетъ: «творите усопшимъ третины въ посылкахъ и молитвахъ, воскреснаго ради тридневно, и делати на въспоминаніе сущихъ адѣ, и усопшихъ; и чотырдесятые дни по ветхому закону; якоже и Жидовстѣи людѣ навлакуса Моисеа ради; и не всако лѣто памяти ихъ творѣте; и отъ низшихъ ихъ раздавающе нищимъ, на въспоминаніе ихъ. Се же о благоуверныхъ глаголетъ... За нечестиваго же, аще ||(об. 238) и всего міра богатствѣо раздади нищимъ, ни нова же ползи не сотвориши ему. Ему же бо живу сущю, врагъ бѣ Богу, азѣ, яко и по смерти, ибо вѣсть несправда отъ Бога ³. Праведенъ бо Господь и правду вълюбилъ, и се человекъ, и дѣло его».

Зрите убо, яко и живу назамована, чего дѣлаи памяти творити подобаетъ? Кому же по усопшихъ творяще памяти, и съ благочыніемъ събирающе, отъ силъ убо и жирія ползуются. Каждо бо ихъ копецъ житія своего помышляюще, и дѣла усопнаго въспоминяюще уцѣлюмудряются, по глаголющему: «благо ходити въ домъ плача, нежели въ домъ шира» ⁴. Такоже и отъ низшихъ усоп-

наго раздавати ||(239) нищимъ полезнѣе, нежели въ сластолюбіи оставишимъ ѣ ижжвати.

Тѣмже всако лѣтѣ есть, яко не отъ божественнаго писанія чистоту избрѣтается, но отъ человѣческихъ умншленій съставися, начеже отъ высокоумнаго Оригена, отъ же прежде потоки ученія источи, послѣдиме, на свое велемудріе уснова, надеся, хулимъ глаголю о Христѣ Спасителю нашимъ отригу[лъ]. Сего ради Воля помощи обманяся, яко отъ идоловърца азѣ бысть, не стерпѣвши мукъ, верже ливанъ на жертвище, и покрѣтъ идоломъ. И за сіе слабости ради своеи срамжася, не толю человекомъ нечестивымъ, но и самимъ бсомъ свободитися отъ мукъ глаголетъ, копецъ мукамъ быти бядуще.

|| (об. 239) Латини же, яко и въ прочихъ скорн сущи съ твердѣйшаго во самое уклонитися, тако и азѣ, Оригеново ученіе приемише, изволяюще съ нимъ по смерти очиститися наче, нежели азѣ, еже съ тѣломъ содѣвшимъ позаніемъ исправлетися, и недоволи сущи древними разиращени, но и въ низшихъ крѣжева разирающе поставоенье, Духомъ Святимъ . преданое, дни празничные побѣдѣили, велие смущеніе и печаль православнымъ содѣлывающе. Яко и самый тѣй день спасительна Пасхи, съ прочими празниками, послѣдующими ему, человѣческими умншлеными своимъ превратися, съ богоубійцами Иудеями, яко въ ирѣскоку, такъ и въ празнованіи съединяющеся.

Кто бо отъ право|| (240) верныхъ адравъ смыслъ имѣа, начеже неразрѣщенными мыслями въ святыхъ писа-

¹ Иоан. гл. 14, вач. 47, ст. 3; Иоан. гл. 16, вач. 33. ² Матт. гл. 24, вач. 98, ст. 9; Лук. гл. 21, вач. 105, ст. 16—17. ³ Псал. 10. ⁴ Вакхисветъ, гл. 7.

нихъ воспитаний, не имать сего блуженія поспати?! Яко и низшихъ хѣта, прежде крѣжеви, марта шестнадцатога, еже никогдаже не бысть, въ 14 луки равно съ Иудеи празноваху Пасху, въ оны же день Господь нашъ Исусъ Христосъ на крестѣ виселъ, въ натиѣ же надоситъ въ гробѣ положенъ бысть. Въ тые дни плакати подобаетъ, а не съ богоубійцами Жидовыми веселитися. Яко о томъ доводне въ листѣ томъ есть выписано, еможе по отцепенствіи ихъ отъ насъ еже въ правнкохъ пятаго хѣта написано. Который по семъ нижеъ есть азѣ написанъ. Аминь ⁵.

|| (1) ⁶ О премѣненіи дней и празничковъ.

Не непотребно мнѣ, и о низшихъ дерзоступленіи Латинскомъ въспоминати, о премѣненіи дней и святѣ, а наибольшей о самомъ томъ празничѣ дни спасительнаго свѣта Пасхи, Възнесенія, и Духа Святаго въшествія; также тѣмное вечера Христови, страстей празничковъ, Пасхи послѣдующихъ, самимъ Спасителемъ Господомъ нашимъ Исусомъ Христомъ и светлыми апостоли его поставоенныхъ, и Духомъ Святимъ утверженыхъ, и повсюду православными христіанами выполняемыхъ, и доднесь цѣло и неуломко съблюдаемыхъ. То низшихъ времени Латини самокнѣніемъ || (об. 1) ослѣпншеся, и мудростію свѣта сего обумншеся, все пренижовали. Но намъ къ Латиномъ ни единого слово, которые и въ своихъ первопрестолники благочестія погрѣши-

ни, въ иступленіи правосѣрія замоторѣди.

Отъ многихъ бо лѣтъ, скоро по шестомъ съборѣ, въкоторые пали или правители церкви Римское самокнѣніемъ и мудростію свѣта сего прелстившеся, переѣѣ по малой части апостольское преданіе отжѣлечи, а вмѣсто того свои вымысли также съставляти начивали. Которыхъ тогдашніе святые отцы и вселенскіе патриархи по части дознавали и обманали, яко оволо опрѣсована и ипшыхъ ересей. О чемъ доводне въ лѣтописныхъ Греческихъ || (2) или Славенскихъ писано свидѣнъ; также и въ правилихъ святыхъ отецъ, которые отъ любви братерское въ величїемъ прилежаніемъ частокротъ отъ божественнаго писанія упоминаючи, съ слезами и жолеміемъ посмалди къ нимъ. Они же, ни въ что вмѣняючи, мало того слушали, а свои вымысли или ереси предѣи скрпте съставляли. По многихъ же лѣтѣхъ, по остипнемъ седмомъ съборѣ; ⁷ ономъ ихъ палѣ проклетомъ Формосѣ, который восприимуа престолъ папскій, кѣру свѣту, отъ богоносныхъ отецъ писаніемъ предаду, еже есть «Видю въ единого Бога», прелестнымъ обичаемъ рукою своею истинно написавши, и моллугъ звичю преждебывшихъ благочестивыхъ палѣ, въ святыхъ чотыремъ || (об. 2) патрїархохъ визнаваочи, имъ такъ держати обшцуетъ, поспати, а въ сердци своемъ мыслячи иначей скрытое ереси людей научалъ, которыхъ, яко ядомъ смертельнымъ, тою наукою своею позаржаль. А по немъ же иныи пали, написавши того мутнаго ученія его, явнє сл съ тѣмъ открывати почали, злѣща осмѣи по

⁵ Оборотъ 240 в страницѣ оставленъ пустымъ. ⁶ Съ этой статьи—немае пагинація.

Формою Христофоръ паша объявилъ, мовчя, какъ Духъ Святый отъ Отца и отъ Сына исходитъ, и иншіе ереси свои явне избивалъ. А понеже отпадшіе истинны, и въ тѣлѣи прелести свѣта сего погружающеса, неудобъ въ первый чинъ благовѣрія изведеши бывають, но и тружанищима въ благочестіе повернути ихъ силою си противляють, и брани впадшающіи мстити илюру ||(3)жають.

Што си явне показало въ Фиренциі смага ихъ разбойническаго собору, на который отъ всаго вселеннаго стекшася множество преподобныхъ отецъ восточное первані; съ ними же и богоносный Марко Ефескій, на мѣсто отъ трехъ патриархъ посланный, мужъ въ истину въ божественныхъ писанихъ искусенъ, и Духа Святого исполненъ, котораго истиннымъ повѣстаніемъ не могутъ Латини отпору дати, умыслили насиліемъ принудивши святыхъ отецъ Восточное первані, подписаніемъ священныхъ рукъ ихъ общіе свое блауды подтвердить. Многихъ бо тогда святыхъ отецъ оружиемъ любви, другими руки отсвоиши, и различными муками, и въ темницахъ затворяюще гладомъ ||(об. 3) умиршиа, другихъ же въ бѣгствѣ по пути достизающе умертвися. И проча вси прочитавшіе о томъ вѣдають.

Сего дѣла святые богоносные отци и вселенніе святые чотыри патриархи, плотоу Римскаго отторгнувшася, илю единаго члонику бустію свѣта сего съгнвшаго, отъ здраваго тѣлесе отсвоиши, и отъ священныхъ номиниковъ преждебывшихъ святыхъ пашъ имени ихъ изгладивши, по словеси евангельскому: «если око, или рука, або нога твоа претрубиеть ти, отсвчи отъ себе; дѣшій бо ти выити зъ однимъ окомъ или рукою або ногою въ царство ве-

бесное, лучше съ всіми члоники живиному быти въ геену огникую».

Если тогда богоносные святые отци, и благочестивыи царі, ||(4) отъ таково зловѣрія отратити не възмогша, мы пакъ груби, скудоумныи, волныхъ ливъ грѣховныхъ исполненіи, што помочи имъ можемъ? Но толко, яко писаніе мови: «сія глагола, себѣ досаждаемъ». Обаче дикоме должно естъ, видячи многы своя сгрѣшенія проколчывати, або тати правду Божию. Но подобаетъ каятися и исповати своя сгрѣшенія, а правды Божие не замолчывати. Яко бо чесно естъ таемнику царскую тати, также чесно естъ слово Божіе признавати и исповѣдовати.

Повеже бо въ нынѣшнее многотекное и плачу достойное время, зряще церковь Христову честною кровію его отъ погубели и клятвы законнаго искушеню, отсвуду разлитыхъ ||(об. 4) вѣтровъ волненіемъ долблему, и многыхъ зъ насъ расслабленныхъ душами и потвердыхъ вѣрою, въ прелести зловѣрія укланяющихся, — сего ради о смепеніи порядку отъ Латинъ, и о прамѣненіи дней святочныхъ, мало вѣчто въспомакуте поусажма, каяща — противъ книжокъ иззаныя вѣакого Станислава Млодецкого, которое онъ чинилъ зъ року тепоръ близко прошломъ осмдесать седмомъ, у мѣстѣ Виленскомъ въ костелѣ святого Яна. Не явѣ быхомъ Латинѣ на благочестіе наворочивши то споминали, во своихъ утвержачи сія писемъ, и во своя умышленія съставляемъ, но отъ слова вселенскаго учителя, великаго Анастасіа Александрійскаго, которое писалъ о прамѣнѣ Пасхи. ||(5) Которого то и тотъ Станиславъ Млодецкий въ тыхъ книжкахъ казаны своего припоминати. Тогда и мы отъ того великаго учителя Анастасія Александрійскаго отъ

слова его, еже писалъ о прамѣнѣ Пасхи, въ семь писанію начало положимъ.

Часто отъ вѣаоторыхъ придеетъ слышати, мовчя о прамѣнѣ Рождества Христова, якоже и всѣ вѣдемъ, какъ предъ осмию дней, по-Римскій называемого генуаріа, всегда бывають; также и нынѣ свѣта або прамѣны, и свѣтлымъ мученикомъ намти, въ уроченныи дни поетивныи вѣадаго року твораче припадаемъ. Але о прамѣнѣ дни спасительнаго свѣта Пасхи далеко инакшаго способу водлугъ поданыи самого Бога Восдержителя уживати ||(об. 5) пристоты: много бо таемницъ въ собѣ сдержати. Прото ни единаго, али просто пралучнаго дѣла, но и причинъ многыхъ громадыи събрашеи на-то-кѣсть прѣмати водлугъ правдинаго зронуиыи потребуетъ, вѣдмѣ стережеть и первого мѣсяца, который бы истотнымъ початкомъ правому времени былъ, онъ же естъ веснаго поровнѣнаго знамѣ естъ. А стрегучю первого мѣсяца пристоты вѣдати о вѣрменіи, то естъ о часѣ, для котораго и первый мѣсяцъ называється. И зъсь примуючи первого времени не иншее которое, во поровнѣеи веснаго дѣла въ ночью, яко ширей о томъ напереді повѣстѣся. А понеже и первого времени стережеть, и зронуана дѣла въ ночью веснаго, ||(6) и втому луну чотыридесятото дѣла, съ тымъ же трѣхъ дней пятка, суботы и недѣли, — тогда невозможно естъ въ единю время, еслибы котораго съ тыхъ недоставало Пасцѣ быти. Того дѣла не можемъ въ единъ день усталенней пасхи творити. Но всѣ тые вароки или зряженія зберавчи, тогда пристроимъ дѣнь страсти или распятія Господня. И еретикове бо если и погорашающіа дотыкаются Пасхи; также и богоубій-

цы Жидове увѣнчуются паску творити, хотяжъ и грубо зверженіемъ обычаемъ прикрываючи северу; во всяко обезумиваютъся. Християнъ бо толко естъ таемница тѣла, и «справованіемъ таемницъ нами зъ вынѣтаніемъ или зъ выбаданіемъ ||(об. 6) състоты и обважеться еретическое возмѣшаніе и Жидовское скверненіе иншее Пасхи таемницю. Но не Жидове единаго уставнаго дѣла на выкопанье стерегутъ або примуютъ, але и первого мѣсяца солнечнаго, и чотыридесятый луны прибирають. Тогда бо если прилучитъ четвертомундеслатъ лунному прѣвасті, еще непастаню первому мѣсяцу, то естъ предъ зронуиыемъ дѣла въ ночью, откладаетъ себѣ чотыридесятый, а ожидають иншее луны чотыридесятото, и того за солнечнаго мѣсяца первого примуютъ. И спешудя первому времени, и чотыридесятотому водлугъ луны, тогда водле воли своен выконывають.

Видящъ, какъ и Жидове о томъ ||(7) стараются, и то мають посполити съ нами, же не единаго дѣла искати на выкопанье, во многыхъ причинъ и времени. Ачюликоже иногда и Жидове омыаються, которые передъ поровнѣиыемъ дѣла въ ночью, припадающаго луннаго чотыридесятото паску творитъ.

Но мы, християне, наслѣдуючи истиннаго Духомъ Святымъ постановевыи, всяко должни есмо Жидовскаго заблуженія, и еретикаго злоумія удалити. Не достоятъ бо на тепереннее божіе Жидовское намъ смотрѣти, которое всѣдѣ правду законную поповали; але прежнихъ премудрыхъ Жидовъ Филона, Иосифа и иныхъ вѣаоторыхъ, они же въ писанихъ своихъ свидѣтельстають, какъ не можно ||(об. 7) водлугъ истотности инако Пасцѣ быти,

кроме послѣ поровнанья днѣ въ почью четырнадцатаго луны. Тыхъ тедахъ потреба радунокъ держати, и отъ свѣдѣнья ихъ повѣсти наши съставляти, а нѣнѣшнихъ Жидовъ безуміе, яко преступниковъ закону, отаждивати. Послѣ бо законопреступленія ихъ што на Христа Спасца нашего, погасли всѣ доброты Жидовскіе, якъ аки архимироты, или пожогъ, или черняи, или жертвы и прочыхъ всѣхъ добродѣйствъ пусты сталися. О которыхъ исполнилося пророчество повѣствующее¹: «се владима Господь Салавоѣ отиметь отъ Іудея и зъ Іерусалима крѣпкаго, и крѣпку, силу хлѣба и силу водъ, исполнѣна, и крѣпка, и человекѣа ||(8) ратника, и судію, и пророка, и гадалника, и старца, и премудра мастера, и чюднаго парадника, и разумнаго послушника, и поставити младшии старшими имъ, и ругатели овладутъ ими». А тое пророческое слово постигнуло Жидовскаго народа. Запустѣніе бо разума, и запустѣніе пророка, показующаго имъ спасеніе, пострадаша, и своихъ премудрѣцъ поставовени и порядокъ погубили, и о промѣстѣхъ заведбали. А днѣ того и правда законна въ бѣду унасть мусла. Яко же и книги седмицѣхъ и двохъ преводниковъ, которые съ проклетіемъ заказано, абы никако были отгнѣшны, они потомъ единому нѣкоторому иносемцу або пришельцу увѣривши, книги ||(8) седмицѣхъ и двохъ премудрыхъ мужей, предъ многими лѣты пришествія Христова переведенне или преложенне, претворили и перенищовали, и выклады ихъ откинули. Также и зраженне паски повсвали. Кудыжъ исперва много лѣтъ и по страсти Спасоѣ по поровнанью въ четырнадцатый Паску свечу творили.

¹ Исая, гл. 3, ст. 1—4.

О чомъ власные предковъ ихъ прежурить Жидовъ книги свѣдѣати. А нѣпѣ аже повсаванни порядокъ многократъ и предъ зрѣваніемъ, или въ самое то зрѣванне творять и худими суть премудрыми Жидами, яко преступники року.

Которого безрозумства нѣнѣшнихъ Жидовъ наслѣдуючи нѣкоторые мудрецы свѣта сего, повсаванши преданія праведныхъ аностаѣ, ||(9) и боговсннихъ отецъ, Духомъ Святимъ поставовенные, и съ клятвою иначей никако не отгнѣнати заказанно, — они и клятыи заведбанши поотгнѣдали, и свою Паску овогда напередъ Жидовъ, овогдаже позадъ ихъ поставовили. Хотѣи бо отъ преданія Духомъ Святимъ поставовеннаго лучшей своимъ разумомъ постронти, пенне омылтисѣ муснѣ. Многие бо речи утаили суть отъ тыхъ, которые мнѣаютъ себе быти мудрыми.

Но оставивши мовити о законопреступничествѣ, начнемъ слово о истинномъ празникѣ спасительномъ Паски и о силѣ таемничъ ея.

Время бо, въ немже Господь нашъ Іисусъ Христосъ пострада при Псалѣ, написано есть, якъ предъ осмію днѣй апрѣля || (об. 9) Спасъ раснѣтъ бысть, то есть марта двадцѣть третего днѣя. О которомъ явлено есть, якъ всегда по равнивахъ съставляются, и вси порядки о острѣвнѣ паски пытающимъ достигнени суть. А того правна держачеса, вѣдай, яко Христосъ въ томъ вароѣ или зраженю пострадалъ. Степени всегда послѣ поровнанья днѣ въ ноцѣ паску творити, Христу подобисѣ, и убѣжити безавонія Жидовскаго, и дерзопреступленія Латвисааго.

Но о таемничѣ паски кды же есть рѣчь краденя, — розсказати начнемъ. Только потреба зрозумѣвати и речена наметію съдержати.

Першаго бо мѣсяца ищемъ, во першаго врѣмени съ початку вѣка сътворенаго. А первое врѣмя вѣка есть початокъ нѣмѣи днѣя и ноцѣ ||(10) равно стончіе. Не нинѣ бо початокъ пристонгъ первому времени, кроме поровнанья веснаго. Што же въ наше похѣсти, одно отъ божественнаго писанія кѣрво омазетсѣ. Мовитъ бо: «съ початку сътвориъ Богъ небо и землю, а земля была неспорна або невидома, кдыжъ тежнѣсть все съдержала, свѣту еще не будуча. И река Бога, абы былъ свѣтъ; и сталъ есть свѣтъ. Нимъ бо свѣтъ створеть, все тма обдержала. И разлучилъ Богъ мракъ свѣтомъ и межнѣ темнѣстью. И нарекъ Богъ свѣтъ днѣя, а темнѣсть нарекъ ноцѣ».

Смотрѣтъ, какъ разлучилъ Богъ между свѣтомъ, што назвалъ днѣя, и межнѣ темнѣстью, еже учинилъ въ ноцѣ. Которыхъ межю оба края равно творить. Все бо штоволикъ || (об. 10) сътвориъ Богъ въ зуполномъ або досконаломъ поставовеннѣ бытности вчидитъ, яко и человекѣа, або и отъ него жену, не дѣтми малыми ихъ створилъ, яко шитѣ отъ насъ разактѣ которые ни разумомъ, аки чловѣками до слушнаго возрасту владутъ не могутъ. Но першихъ родоначальниковъ нашихъ досконалыхъ Богъ сътворилъ възрастомъ, словомъ и разумомъ въ зуполнаго мужа, и въ приреченно ихъ сѣмена або насѣвнѣ всадилъ. Отъ которыхъ послѣ преступленія ихъ, мы тѣмъ раждаемсѣ и множимсѣ, водлугъ осужденія Божіа въ землю зѣса оборочаючисѣ; также днѣя и ноцѣ обе сперу спорядкомъ и ровнѣбитіемъ Богъ створилъ, и скончалъ въ мѣру, видѣлъ, же есть ||(11) добро.

Потомъ аже попустилъ въ динкѣнѣ и шестѣа, абы неперсталимъ теченіемъ и шестіемъ своимъ, отъ кресу

засъ до тогожъ кресу, четырма врѣменемъ отъ круга року скончалали, множачи часы и днѣя, и лѣта, неоскудно и вѣчно.

А солнце и луну, яко писаніе свѣдѣтъ, въ четвертый днѣ по поровнанью Богъ створилъ. Не мнѣмалъ же, якъ бы луну молодую сперн створилъ, яко кды въ настѣю мѣсяца бываеъ, якъ жадѣтъ видѣти ея не можетъ. Неподобно есть. Повсе же не могло бы си то показати скутечне, на што есть сътворена, то есть почью спрововати бы не могла, которую Богъ владутъ ея повелѣлъ. Сего ради досконале полную луну Богъ створилъ послѣ поровнанья ||(об. 11) въ четвертый днѣ. Все бо што едвоколвѣхъ Богъ створилъ, тогда въ зуполной бытности и порядку створилъ, такъ яко быти мѣло. Не пристонгъ бо заравомъ прерѣзантисѣ дѣлу або сѣмѣю, но потреба оказатисѣ зуполне свѣтлѣму, яково есть сътворено а потомъ отгнѣнѣемъ своею, то есть, умаленіемъ и растеніемъ, показовати лѣта, врѣмена, и розманѣсть днѣя, и прочая. А такъ явлено есть, якъ зрѣванне початкомъ есть времени першаго. Што и само подобенство омазетъ водле писма: въ третій бо днѣя повелѣлъ Богъ тракъ, землю, цвѣту и древу израсти. А то суть знаки веснаго, згоднѣ будущіе умѣтності Божей, все по чину исправуючѣю.

|| (12) Солнце пакъ и луна въ четвертый днѣ аже по зрѣванню на свѣтѣніе и на владнѣсть днѣю и ноцѣ створены суть. Въ шестій же днѣя, еже кинѣ питомъ отъ насъ христіанѣ имнѣемъ есть, сътвориъ Богъ человекѣа. И потомъ въ седмій днѣя препочилъ отъ всѣхъ дѣлъ своихъ. Въ придучій зѣса днѣя на заутрѣ, якъ есть и першій, докончену аже бытну всему, попустилъ бывати въ чинѣ, то есть въ порядокъ.

Всего смотря, достоять бо всего раз-
смотривая въ памяти сдержати, и ска-
зующее повести управлену быти. Ство-
рилъ же Богъ человека, не такъ яко
ишнее створенье, то есть быдло и
зайрота, птицы и рыбы, и прочая. Все
бо то, яко писаніе свѣтитъ, повелѣтъ.
Богъ стхіяемъ або елементамъ ||(об. 12)
произвести, мовачи: «да изведеть зем-
ля душу живу водлугъ рожаю, четь-
роногого, то есть въ землю повикше»,
и прочая. Также и водамъ рыбы пла-
вающіе, и птицы летящія, шть все
для человека створилъ, и подъ мощь
его подложилъ, яко написаво естъ:
«сладко и честно уворуновалъ его, и
поставилъ его надъ справами рукъ сво-
ихъ, все покорилъ подъ ноги его, овицъ
и волы вся, ктому и зайрота полные,
пташтво поднебное, и рыбы мор-
скіе» и прочая.

Человекъ же, яко царя надъ всѣми
твари, яко чесно и преславно ство-
рилъ: во земли або водамъ произвести
повелѣтъ, но самъ рукою своею ство-
рилъ, и отъ духа своего въ него вду-
хнулъ. Ино Давидъ¹ споминиветь: «руцѣ
твои створили и збудовали ||(13) меше».
И Саломонъ²: «излетитъ рече, персть
або песокъ изъ земли, отмоли быдъ, и
духъ вродитъ къ Богу, оицъ же и даль
есть ему». Во яко Богъ блягъ или пред-
добръ, тако и человекъ вѣчно подоб-
на створилъ. Не смотри нижншее его
грубости и недорозумѣнья, но первое о
немъ разумѣнай устроение. По образу
бо своему Богъ и по подобію створилъ
его, абы показалъ отроды або роды
его заждамъ подобна. Явлеть же,
яко и нага поставилъ его въ рай одѣ-
ніа ветребуемого, бо еще не была укоро-
зна или досаждение на обличье его

заждало. Прото и прикрытъ не по-
требовалъ человекъ, и бытъ будучи не
стыдилъ. Но яко солнце и луна освѣ-
чиваючи весь міръ и размножаючи
часы ||(об. 13) и дни и лѣта неоскудно
и вѣчно, своею выгодою красуются,
также и родоначальникомъ нашимъ по-
лучено было родномъ или родичемъ сла-
вождностью красоватися. Такъ цѣлкое
добродѣяство человекъ створилъ Богъ,
и никогда неослабѣющего въ рай жити
его пристроилъ, и своихъ добродѣяствъ
обфитость ему подаль, и смыслъ або
чюства его водлугъ правды всего не-
вало послушествомъ же чюстити добро-
дѣяства училъ.

Видѣже упатруючи то Богъ, же не-
льзяко естъ заховану быти дару немъ,
не приближеніемъ и честно давшаго Бо-
га, для того законъ або росказаво
установилъ ему на стереженіе бытности
его, абы, памятаючи на законодана, и
помочю его, яко добрымъ ||(14) хъвар-
ствы устереться; не смертелность ему
захованіемъ закону обфичеть а за пре-
ступленіе смертью задрещеть. Чело-
вѣкъ же, запрости діавольской вѣру ем-
ши, преступилъ законъ, и во тѣло
або въ законане уналъ естъ: изгнанъ
бытъ изъ рай и въ размноженіе вдалъ
ся спотскымъ животомъ живучи, без-
божности и блуда прижованіемъ непа-
держалъ бытъ. Сего ради и пророци
взлѣху о предбывшей достойности и о
самѣ его. Также и о смеденіа его отъ
сава, мовачи³: «человекъ въ чести бу-
дучи не зронуилъ, прамучилъ къ зай-
ритомъ безразумнымъ и сталъ немъ по-
добный».

Тому всему такъ збытающуся, въ-
скотѣлъ едиnorodный Сынъ Божій, съ
Отцемъ волею, ||(об. 14) вставіе надъ

¹ Псал. 8 (въ подл. опечатанъ: 10), ст. 6-8. ² Псал. 118. ³ Екклесіастъ, гл. 12, ст. 7.
⁴ Псал. 48, ст. 18.

земю подати, и испудшнее преступле-
ніемъ естество человеческое бесмерті-
емъ обновити, и своею страстію пер-
вый образъ и подобіе постанити. А хо-
тя утайтиса князи тми вѣка сего,
умышляеть время подобное на исцѣле-
ніе спарушеному, собираеть всѣ наро-
ки, еже съ ижекутъ порядки первого
времѣня, яко было съ початку вѣка
створено: равнини востанше, яко по-
чатокъ року, четьринадесетый луны по
равнинахъ, яко первый мѣсяцъ, шестый
день шестока, яко въ той человекъ съ-
зданъ бытъ, и седмый день субботу,
яко въ той по створенію всѣхъ справъ
своихъ отпочинулъ Богъ. Тме всѣ по-
рядки изъ страсти распитія своего еди-
norodный Сынъ ||(15) Божій Господъ
нашъ Исусъ Христосъ въ единомъ ст-
бранши, пріемлетъ всего времѣня на
обновленіе; зажеже самъ естъ первого
времѣня справцею, подобаетъ ему и
упадлому сему быти направителемъ, на
исправленіе всего рода, и приводитъ
самъ въ страсть волею. Рабу съгрѣ-
шину, бленъ бываеть владыка непо-
ниченъ. Который всего времѣня на об-
новленіе пріемлетъ, которое перый и
на сзданіе прѣвиль, абы и волучена
годна съ початкомъ съ оказалась. Помеже
и вѣра въ сзданіе первого человека
чисто поставилъ, которое потомъ осазер-
нилося преступленіемъ самимъ преступ-
нишымъ. И законанъ и сквернишь иже
и прочій вѣкъ показалъ. О чомъ апо-
столь⁴ споминиваючи, такъ пише: яко
речи створенье ||(об. 15) въ многымъ
желаніемъ оидяють, абы съ оказались
сыни Божіи, вгдыжъ прожжоста поддан-
ны суть речи створенье недоброволею,
но для того, который ихъ подданымъ
учинилъ въ надѣю или на упованіе,

иже и само створенье высвободитъ изъ
неволи слаженна въ свободу чадъ, то
есть, дѣтей Божіихъ. Вѣми бо, яко
вся тварь съ нами ствоздыхаетъ и съ-
болѣвануеть даже до немѣ, и не только
оное речи створенье, но и мы сами
въ собѣ вгдыжъхемъ въ сыны спосо-
бенна, идуще выбавенна тѣлу нашему.
Упованіемъ бо, то есть надѣю, збави-
ли есмо; а видное не естъ надѣя,
еже бо видить кто, для чоможе и на-
дѣется. А если чого не видимъ, на-
дѣемся, терпимостью ждемъ, и прочая.

||(16) Самое тме первое вѣрми на
исправленіе человекъ, Господъ нашъ
Исусъ Христосъ пріималъ, абы съ тмъ
и чюстостью, шть отъ страсти своея и
прочій вѣкъ отъ верха обою чисто авилъ,
и въ томъ все оказалъ и отовнене че-
ловѣческое, и вѣка чюстоту, и навра-
нителіа и сдѣтеля роду, отъ самыхъ
временныхъ или роковныхъ прикладовъ
або кшталтовъ все указуеть. Которое
бо первое вѣрми, или который може
бытъ веркъ або початокъ первого вре-
мѣня, кромъ равнини, яко съ вышей о
томъ показало. Помеже бо первое ст-
твореніе человекъ по равнинахъ въ
шестый день; кругъ же лунный, и тѣй
во равнинахъ въ четьртый день естъ
створень. А немъ упадокъ человекъ
грѣхомъ сталъ, того діла и направле-
не ||(об. 16) его и поновленіе въ по-
рядку сзданія его испрѣмуетъ, и рав-
нини, и четьртыинадцатъ во равни-
нахъ лунный, и шестый день, въ опъ
же человекъ створилъ, и седмый, въ
который отпочинулъ, въ единомъ вѣрми
събралъ, абы всѣми зражешми тми
упадлого поставше указалъ, и рода от-
повленіе, и оглавленіе объявлять. Сего
ради и апостоль⁵, то оглавленіе обо-

⁴ Римъ, гл. 8, вѣд. 38. ⁵ Ефес. гл. 1, вѣд. 217 (въ подл.: 216), ст. 8-10.
РУССКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА.

длиннучи бывшее Богомъ, воспоминаеть, мовячи: «въ всякой премудрости и разумѣ, сказавъ намъ таемнѣсть воли своея, водлуть добровольства своего, што былъ впродъ постановилъ въ собѣ, въ прозрѣнью исполненья вѣрмента, оглавити все о Хрестѣ, што есть на небеси, и што есть на земли» и прочая.

Видите ||(17) добре, како оглавление земныхъ поглядеть въ небесныхъ, отъ уадуу, который презъ человека стала отягненьемъ его або отступленьемъ отъ ангельскаго благочестія. Яко си вышея о томъ пророческое слово приточило, какъ человекъ въ чести смъ не разумѣ, приложиса светлѣхъ немисланныхъ, и угодилса имъ.

Празникъ бо спасительнаго дна Пасхи воему спасенію нашему глаголюна и докопчене або совершеніе, и скрытой таемнѣщи Божіей объявленіе. Яво самъ Господь нашъ Исусъ Хрестосъ, въ крестѣ являчи, повѣдала: «свершился»¹. И апостолъ² выше мовячи: «премудрость воздвѣаетъ изъ совершенныхъ, або о докопалыхъ, а премудрость не вѣда сего, ни книзей вѣка сего погыбающихъ. Но поглядѣемъ премудрость Божію, ||(об. 17) въ тайнѣ скрытую, кже предуставилъ Богъ, прежде вѣкъ въ славу нашу. Которое премудрости ни кто отъ низшей вѣка сего разумѣлъ. Еслибы были разумѣли, не бы были Господа хвалы распали». И пророкъ³ мови: «Господи, услашихъ слухъ твой, и убоахся. «Господи, разумѣхъ справи твои, и удивихся, посредѣ двою животу увѣрися, вегда приближатиса лѣтѣмъ познавъ будещи, вегда прїидеть вѣрмія объявнися». Тождъ и апостолъ⁴ воспоминаеть: «гдѣ, рече, при-

шла кончина лѣту (то есть, исполненье часу оное таемнѣщи въ Богу скрытое) посла Богъ Сына своего» и прочая. Повече бо неудобъ або нелатвѣй времена предреченне шадати или сходитиса могутъ водлугъ перваго ||(18) кштату, въ единой недѣли або тыднѣю.

Присмотриса пильно, яко и она первая недѣля, што въ сѣтворенію сѣфта, въ которой были и равнини заперта, потому болюую луноу, въ четвертый день сѣтворену, и шестый день, въ ошже сзданы бысть человекъ, и прочая. Но не зажди такъ можется трыфляти или случати, яко неудобно естъ въ единой недѣли въ первое устройство тме зраженя въ единю сѣбрати. Прото стеманію или сѣбранію ихъ, въ строенію страсти своея Хрестосъ Спасъ нашъ требоваше, aby предреченое оглавление оказало. Того дѣла многократъ шдемъ Жидами убіенъ быти; але какъ еще стеманіе вѣрмента тыхъ вышея реченныхъ не было пришло, тогда ухадя ||(об. 18) или збѣгалъ. Яко маемъ въ евангеліяхъ о томъ писаво, кже гдѣ хотѣли его помнати Жидове, тогда Хрестосъ Збавитель нашъ отходилъ.

А тую таемнѣщу грубѣ и жалоумные мнималь страхъ, якобы боячиса муну ухадети вѣгъ. Но не былъ страхъ, але законане стеманья порядковъ. Самъ бо свидѣтельствуеть мовячи⁵: «ни азъ дуну свою покладю, абыхъ заса казати ю; никтоже възметъ ю отъ мене, но азъ полагаю ея о собѣ. Облать ямакъ возложити ю, и владность намъ заса прияти ю» и прочая. Если бо бы самъ душа своея возложити не хотѣлъ, тогда жадеть бы его къ тому привезо-

¹ Иоан. зач. 61. ² 1 Кор. гл. 2, зач. 126, ст. 6—8. ³ Авак. гл. 3, ст. 1—2. ⁴ Галат. гл. 4, зач. 26 (въ подлинн.: 280), ст. 4. ⁵ Иоан. гл. 10, зач. 37, ст. 17—18.

леть не възможъ. Сего ради собраннѣ вѣрмента всея недѣли еже въ первое сѣтвореніе, и равнини, ||(19) и полую луноу, и штокъ, въ ошже мѣлъ утерѣти, и въ страданію отношенію оказаниса шпедшиса порядкомъ, тогда адаль самъ себе въ страданіе, и възведши очи на небо и рече⁶: «Отче, пришло естъ часъ, прослави Сына своего, да и Сынъ твой прославитъ тя». И въ утешномъ рече⁷: «пришло естъ часъ, абиса прослави Сынъ человеческий» и прочая.

Тамъ прилежно або пильно было единородному Сину Божію или вѣрмента первая, въ которые сзданныи упалъ человекъ, збирати, и о направленію вѣрмента, и о отпавленію человеческого рода самому подыти слученыя порядкомъ потребно будучи въ таковой речи. Сего ради часу страданія или распятія, равнини, яковерхъ або началу, ||(об. 19) вѣрмента закованы суть. Первѣй сѣхъ равнини, жоби день не былъ темнѣстью будучи. И не естъ годно имѣсто дна въ темнѣсти предъ поровненьемъ паску творити, и направлети уадуое. Бо али первѣй человекъ въ темнѣсти, но по сѣтворенію сѣфта послѣ поровнани дна, въ шестый день сзданы бысть, и ако до воспныхъ равнинъ темнѣсть болшей сѣфта збываеть, а по равнинѣхъ премитнеть ночи, день кже растучи,—потреба бо и страсти бывающей на направленіе въ томъ же строеніи явнѣтиса, въ которомъ сѣфту благовѣрїа годно естъ расти. Но равнини въ страсти закованы суть, для оглавления перваго вѣрмента, и штокъ за то, кже первѣй человекъ въ той сзданы бысть. И при||(20)стало, въ который день сзданы, въ той и направити уадуое,

яко и водле преданія церковнаго въ шестомъ часѣ читаемъ: «кже въ шестый день же и часъ, на крестѣ пригводи, кже въ рал дерзновенный отъ Адама грѣхъ». А седмѣй день, субботу, шсаніе на покой прїимуетъ, такъ мовячи: «и преставъ Богъ отъ всѣхъ дѣлъ своихъ, и осветилъ его». Также и Господь нашъ Исусъ Хрестосъ, едино оглавление адѣлакъ, въ штокъ пострадалъ и докончилъ дѣло о направленію уадуоего человека, а въ седмѣй день отпочнуулъ, и тривалъ въ сердцу земли, абы тымъ, которые въ адѣ, свободу мученіемъ своимъ даровалъ. Яво и самъ рече⁸: «Отецъ мой дѣлаеть и доселѣ, и азъ дѣлаю». Выстѣну бо вышѣ преставъ естъ отъ всѣхъ дѣлъ, ||(об. 20) хочъ же все было Господь Богъ по достатку сѣтворилъ, и скончалъ въ мѣру, такъ яко што мѣло быти. Але человекъ преступленіемъ своимъ заса причинилъ дѣла Божію, ако все зрону оглавити и отвоити муслатъ, кдѣмъ уадуоемъ дѣмѣнѣй отъ преступнѣна оказало. Того дѣла заса останало дѣло Божію, еже на исправленіе направлети, ако и о сѣтвореніи дѣлакъ, которому очи отворилъ рече⁹: «ни сей съзрѣшилъ, ни родители его, але абиса оказалъ дѣла Божію на немъ. Мнѣ бо подобнеть дѣлати дѣла того, который мѣ послалъ». Въ распятіи бо сотворилъ, кже выбавилъ погыбаго человека; кже въ день Пасхова субботы преставъ отъ всѣхъ дѣлъ, такъ кже ни единому кже дѣлу оставлену ||(21) въ наше спасеніе, яко и самъ на крестѣ висѣчи рече: «свершился».

Сего ради и святая соборная церковь не туне привала вѣрти на вечерни суботы Великаго синца: «Двѣншій тжеже

⁶ Иоан. зач. 16. ⁷ Иоан. зач. 62. ⁸ Иоан. зач. 15, гл. 5, ст. 17. ⁹ Иоан. гл. 9, зач. 34, ст. 3—4.

великий Моисей изображуючи мовля: благословилъ Богъ день седмый, се бо есть благословенная субота, се есть упокоения день, въ омаже почти отъ всѣхъ дѣлъ своихъ едиnorodный Смыслъ Божій: онъ же въ смерть съ прозрѣньи плотию почивъ, и въ еже бѣ заса протиса воскресеніемъ, даровалъ намъ животъ вѣчный. Седмый бо день или субота Моисеемъ провареченый, образъ бѣ или киталтъ суботѣ, въ иже Христосъ плотию уснулъ, и въскресь тридневно.

Како бо рцѣте ми въ шести днѣхъ по сотвореню всего отпочивулъ Богъ въ день седмый? ||(об. 21) Завсѣгда безтѣлесно есть божество, прама и притожности не имать, и отпочивенна не требуютъ. Но Господь нашъ Исусъ Христосъ, еже бо бѣ пребывае Божій истинный, и еже не бѣ пріять, человекъ бѣвъ человеколюбива ради, абы человекъ обоживъ. Сего ради отпочивенъ то или суботство, о которомъ Моисей мовля, притично або собствено самому толку Смыслу Божію, который, справивши все, яко Богъ съвершении и человекъ doskonaлий, отъ прама опочивулъ. И тѣмъ або киталтъ старый паденя человеческого истиннымъ отпочивеніемъ своимъ скончивши, абы, то есть на-тъхъ мѣсть, въ одну отъ суботъ являетъ свѣтъ въскресенія. Тѣмъ бо есть въ истину «святый день единъ, суботамъ царя и господя, ||(22) и празникъ всѣмъ празникомъ», о немъ же и пророкъ Духомъ Святымъ проводя рекъ: «сїй день, егже сътворилъ Господь, върадуюся и въвеселюся въ оны». Якоже бо тогда изначала, всю тварь сію видную Богъ отъ нобитія въ бытіе въ-

вода, прежде всего ирѣмени сїй единъ день начаткомъ члвчественаго, то есть видимаго свѣта показавъ, тако и иныи Господь нашъ Исусъ Христосъ возведъ отъ паденія человекъ къ спасенію, сїй день начаткомъ разумнаго въскресенія представлялъ. А скончаніе оное ветхое суботы евангелиста споминяючи такъ мовя: «въ утрѣже день, иже есть по пятцѣ», которого или Жидове для неучтивости расказали, кому не называе суботомъ. И Марко такоже мовитъ: «и минуви ||(об. 22) суботѣ», то есть скончившися отпочивеніемъ Христовымъ, которому образъ или фигурою была. Яко апостолъ¹ сповиша: «иже ветхалъ мимодоша, и се вся быша нова».

О суботѣ бо си продолжало, для богемерскихъ проклатыхъ еретикъ, которые въ нинѣшніи ирѣмена возникнувши, богоубивающъ Жидомъ подобася, суботствуютъ²; о свѣтлѣмъ же и просвященномъ дню въскресенія Христа Спася истиннаго Бога нашего, егже³ и слагавшо всѣ евангелистове усугубяючи или повторяючи речениа. Матеей иже: «въ вечерѣже суботный ситалочы, въ одну отъ суботъ», то есть въ недѣлю; та бо только одна суботамъ царя и Господя. А вечеръ явлюе ночь недѣльную, осветяющую на недѣлю: отъ вечера бо всегда день начинаемъ есть, ||(23) яко писаніе глаголетъ: «бысть, рече, вечеръ, бысть утро, день единъ». Якоже и святая соборная Восточная церковь, обходя господскія празники, и святыхъ угодинювъ Божіихъ памяти, отъ вечера святити начинается, заче и въ канонѣ величювожъ поочи споминаемъ: «сія свастелнаа поць сѣтварна, свѣтовосаго дня». Марко иже:

¹ Кол. 117. ² Мате. гл. 27, авч. 114, ст. 62. ³ 2 Кор. гл. 5, авч. 180, ст. 17. ⁴ Амосъ, гл. 6.

«и зѣло рано въ одну отъ суботъ приидоша на гробъ», истинному разумному солнцу Христу Богу нашему въ душахъ нашихъ мислѣмъ свѣтъ въскресенія являюща, по апостольскому глаголю: «въстанн, который спитъ, и въскреси отъ мертвыхъ, и осветитъ ти Христосъ». Тма бо иже нечестія отбѣгла. И пакы тѣмъ же евангелистъ повторяетъ мовити: «въскресь Исусъ завтра, ||(об. 23) въ первую суботу». Бывшину бо перашъ бѣ, и тѣмъ едина початкомъ свѣта члвчественой или видимой сѣи твари, такоже и разумному въскресенію. Лука иже: «въ одну же отъ суботъ зѣло рано приидоша на гробъ». Иоанъ такоже иже: «въ одну отъ суботъ Марія Магдалина приде завтра, еще сущу тѣмъ на гробъ». И повторя тѣмъ же рече: «сущу воздѣвъ въ день тѣмъ въ одну отъ суботъ». Такоже и въ Дѣяніихъ Апостольскихъ⁴ писано: «въ одну отъ суботъ събранномъ ученикомъ предомити хлѣбъ».

Но не еретикомъ подобася о простомъ хлѣбѣ зди ся разумити, не о простомъ бо хлѣбѣ зди споминаетъ, но о причастіи Тѣла Христова, яко апостолъ иже: «хлѣбъ бо, егже ||(24) ложишь, не общеніе ли есть Тѣла Христова» и прочалъ. Тамже споминать⁵ и о свѣчахъ, иже ихъ много было въ горниці; такоже и о складаванъ милостивни учить, абы завжди по единой отъ суботъ складали.

Но оставивши еже о суботѣ повѣсть, пакы о пасцѣ речеми.

Якоже предрешоко, иже волдутъ первое тварь по разниахъ и въ полноту луны Христосъ единою трапезою обѣ пасцѣ исполнилъ, законную или образную сечать скончилъ, и своею начало положилъ.

Есть же въ семъ и другое чудо, за што полнота луны закована въ страсть Господню? Пронидя бо, яко Всевидецъ Богъ, иже въ страсть или страданіе его солнце померажути и тма по всей земли быти мѣла, да жебы не жѣли погани или ||(об. 24) Еллиен, бачиса ремесломъ зѣбодочнымъ, абы подѣ бѣженемъ луны подѣ солнце свѣтлость солнечная закрыла, и тѣмъ тѣмъ превеле знаменіе Господне откнудити мѣли. Понеже бо въ настѣлю луны гибель, еже есть затмѣе, солнца случается, егда луна, поднедъ солнце, зачичъ мнеть, заслоняетъ. Но въ страсть или расаетіе Господне полной сущи луны, и разво далеко супротивъ солнцу стоячи, всякимъ способомъ солнечнаго свѣта закрыти не мож[е]тъ, — прото яко, иже чудо или знаменіе Божіе явися, суду мерзость богоубивающъ Жидовъ показуа, Сихъ дѣла всѣхъ древла порядки о нѣвой страсти Христосъ съблжлъ. Того дѣла и ми заховываемъ вся вѣрѣна на у||(25)казаніе тайныхъ мислѣй подобенство держачи. Но Христосъ Спасъ нашъ, истотную твора паску, избавити можешу хоти всѣхъ насъ отъ палящаго суда, яко о истинной и Господской пасцѣ вся предреченая ирѣмена извѣстно въ одну недѣлю по древнему съблжлъ, абы оглавление истотное сътворилъ. Але иже не могутъ тако уставиче водле подобенства истинное Паски Христовы, нароки или порядки збиратися, — прото ми, колко сила есть, творяще подобенство времени, пакысто збираемъ извѣстное или досвѣтливое устройство времени, первообразной Пасцѣ Спасовѣ поустивше. Зане единою оферовану единовородному, и доволну бывшу настроеніе уже бо ||(об. 25) не человекъ, но

⁴ Ефес. гл. 5, авч. 229, ст. 14. ⁵ Дѣян. авч. 43. ⁶ 1 Кор. авч. 164.

самъ Спасъ расплатиеть, или страда-
ннѣкъ своимъ оферовать бытъ, истинное
жертвы хлѣба и чашу подобенство по-
дѣсть, тѣло напужснѣ свое и прощ
невыможными вышесѣданнми сътвориа
и повелѣна сими образи Пасху твори-
ти. Поговаючи тогда водле подобенства,
и врѣмена подобенству збираемъ, ко-
лико можемъ, и рашнны, и четвертый-
надесятъ луны, и три дни вмѣсто съ-
вокупляючи. Спасъ бо истинною Гос-
подьскою Пасхою своею показалъ прого-
нительство належашимъ на насъ зло-
стей, и блсопръ и идолослуженія, и отъ
всякого згнѣшнѣ ослободилъ родъ нашъ,
и на възспрѣтѣ блаженствъ сдѣлалъ.
Повелѣваъ бо повелѣлъ въ времена
|| (26) въ страсти бываемыи, и назъ
тому подобачиа творити, водлугъ
кшталту намъ даного, мовачи: «се тво-
рите въ мою память».

Въ истинну на всяко лѣто, по тыхъ
же равнинахъ бываемое, на спасеніе
всѣхъ насъ, и на отвращеніе прибываю-
щихъ злостей, и на причастіе небес-
ныхъ Исусъ Христовыхъ даровъ, Спа-
су подобачиа, Пасху творимъ о сѣбѣ-
лести всего мѣра, то есть, послѣ по-
рочнакъ сѣбѣ наче тѣмъ избилующу.
А съ тое причины невѣдомость прокла-
тыхъ еретиковъ и скверныхъ богоубій-
цовъ Жидовъ о тѣмъ Пасхи отки-
нухъ, прѣимуючи уставше вмѣсто то-
го равнина весныне, и ищущи четвер-
тоговладесѣ луны, иже по равнинахъ,
иже и прежде || (об. 26) въ четвертый
день сътворена бѣ. И ктому пятка и
субота, и недѣля, яко тѣмъ имениты Го-
сподни, Саввоиъ бо Господи сѣмъ тол-
куется, такоже и една отъ суботы,
еже ведѣнее называемъ, по Господ-
но имени зовется: та бо только една
есть всѣхъ празничныхъ царь и господи,
иже съ вже о томъ всѣхъ вышей по-
казало.

Того ради и самъ Господи зарони
или порядки тѣе заковалъ, абы пока-
залъ тѣмъ или кшталтъ овчати при
Хрестѣ свѣтлѣаго, егоче законъ Пас-
хою ижевалъ, вмѣсто котораго въ
то врѣмя благо себе Исусъ Христосъ
на заколеніе жертву принесъ.

Смотря: зневолеи речи для показа-
на истинны! Росказалъ Моисей въ пер-
вый мѣсяцъ въ четвертыиладесѣ лу-
ны свое овча заклати, которое || (27)
пророци образомъ или кшталтомъ Спа-
совымъ именуочи оговѣдалъ, и при-
кладчи къ самоу Исусу Христу
притыкали, мовачи: «яко овча на зако-
леніе приведеса, и яко агня предъ стрѣ-
луцимъ его безгласно», и прочаъ. Про-
то сего видѣши Предтеча мовалъ, въ-
звучючи салцемъ: «се есть агнецъ Бо-
жій, иже ижеи грѣхъ всего мѣра». Кдмы
иже чась присѣлъ, зрѣмѣд-
шу асому, прѣстати знаменаному, не
нишій бо порядокъ задалъ Христосъ,
но овчати заколеніе, абы въ того мѣ-
сто свое волное приведеніе на заколе-
ніе испѣ оказалъ. Того дѣла совокуп-
ляетъ врѣмена, яко съ вже рече, и
присѣваетъ къ пятку четвертыиладе-
сѣ луны, въ паже зановъ повелѣ-
ваетъ къ вечеру и между ветра овча
|| (об. 27) заклати. И день тогда и
чась заколенія захлывваетъ Исусъ Хри-
стосъ. День бо пятокъ, въ который съ-
здавъ бытъ человекъ, а чась девятый,
въ который овча заклано, яко въ той
видымаеть Христосъ. Яко въ церков-
номъ порядку читяючи вызнаваемъ:
«иже въ девятый чась насъ дѣла пло-
тнѣ смерти съотговалъ». Въ томъ
бо тогда чась, въ которомъ овча
заклано, въ пятокъ Спасъ предавъ
духъ, и вмѣсто кшталту або тѣню за-
кованаго, истинно самаго себе принесе-
ніе показавъ, и отговеннѣ съчѣталемъ
или събраиенъ времяъ яже сътво-

рилъ. И такъ мусало бытъ само по-
треба принесенія вмѣсто овчате, са-
мага себе Христу, иже и празнику
будучи пасхи, не возмогли Жидове, для
учтивости празника, || (28) отложити
своей гнѣсвое жерзости. Чого ани бы
были сътворили. Не единашвою волею
на зависть устремившися или спикну-
вшися, мамчи судъ, помагачій къ спикну-
неню своему, яко для зависти ани въ-
дати могли, иже съ то дѣтъ къ ипо-
ному открытнѣ принесенія Христова.

Реклася иже и о полнои днѣи при-
чина, што въ страсти Христову, поне-
макъ таковое мерзостности не теричи,
солнце померило, и отъ шестаго часа
до двѣаго свое лучи або промени,
иже яко очи, отверзало, не могли
зрѣти досажденія творца, отъ богомер-
ныхъ Жидовъ бываемого, и тежнсть
была по всей земли. Полная бо луна
въ страсти Христовѣи замѣнена естъ,
абы не мнѣмали || (об. 28) Еллинн гнѣбали
солнечное подъ теченіемъ или подъ
итіемъ луны, яко съ вышей о томъ по-
меновило. Но толь далече отстоячи лу-
нѣ отъ солнца, мусать тѣе, которые
ремесломъ ижеиачетнымъ упражняются,
привати, иже для пострадавшаго, тѣи
овой быванн. О которой тѣи, отъ ше-
стаго часа, водлугъ евангелское исто-
рин. въ страсти Спасовѣи бываемой, и
пророческіа гласы упрѣмае, вопіючи
мовилъ: «и будетъ въ день оны, глѣ-
голетъ Господи, зажде солнце въ полу-
днѣ, и смернется въ днѣ сѣтъ», и
проча. А повелѣваъ сежу дню раздѣ-
летися то сѣтомъ, то темнотью, о
чемъ и другій пророкъ * рече: «и бу-
детъ въ день оны, не будетъ сѣтъ, но
зныа, и мралъ будетъ днѣи единаго,
|| (29) и день тѣи зывемъ естъ Госпо-

домъ, и ни день, ниже ноцъ, и въ ве-
черу будетъ сѣтъ». Весь бо тотъ день,
яко роннѣи, чинити отнѣивнотью сѣ-
та и тежнсти. А иже пророкъ глѣиеть,
яко зажде солнце въ полуднѣ, еслибы
кто тому не ижевалъ, если истиннѣ бы-
ло то въ расплатіе Христова, или ни,—
тогда то предъ очима каждого, што
и теперь ижеи естъ, видячи волннѣи
знаки, отъ которыхъ устроенія зрѣнн
збываемыи, яко и доднѣи держителъ або
наслѣдуеть Жидовъ, водлугъ гласы про-
роческаго отъ Господа съ яростію или
запрещеніемъ глаголющаго, страсть
Христа Спаса нашего прѣкладаючи, и
безмалоніе Жидовское на ихъ самыхъ
вскладючи, рече: «зажде солнце въ
полуднѣ, и смернется || (об. 29) въ
день сѣтъ, и преверну празники за-
ныа въ жалость или сѣтованіе, и все
ижеи ваши въ плачь, и звалоу на
ижеи хребетъ алыслицу, и на всяку
хвалу или главу голѣіе или лиснуу,
и положу, яко жалость ижеилюбленнаго,
и сущихъ съ нима, яко день болѣи-
невнѣи».

Еже бо зайти солнцу въ полуднѣ—
знакъ положилъ переверненнѣе празни-
ковъ Жидовскихъ на жалость, и иже-
пей ихъ на плачь. А то все мони Богъ
для ижеилюбленнаго учинити. Таково бо,
рече, сѣтованіе или жалость будетъ, и
также бѣда суда, яко коли рознѣриши
противъ достоинствъ ижеилюбленнаго отъ
досаждаемаго.

Присмотрислѣкъ ижеи, если не отъ
того часу, яко утерпѣлъ Христосъ, всѣ
тѣе утиски или утраченя || (30) не на-
слѣдуютъ Жидовъ? если ижеи не на
плачь? если солнце ижеи не зашло въ
полуднѣ, ижеи сѣбота ижеи огорчу-
ла, яко и до днѣи оставивши истоту
за тѣнемъ говнѣтъ? Если только зро-
ужитъ всхочемъ великое чудо, ижеи праз-
никъ пасхи, яко главннѣи ижеи праз-

* Амосъ, гл. 8. * Захар. гл. 14.

никого, обезчестили и разорили проплатиже Христовых, въ праздник бо паша распяли Христа. А то есть праздник первый по освобождению ихъ отъ Египта отъ работы Фараоновы. Также и субботу завистию на убийство Спаса нашего устремившимся расказали. Яко евангелиста пише: «въ утрый же день, который есть послѣ пятку, събрашися Иудове къ Пилату молити» и прочая. Того дѣла судъ Божій предложитъ въ сѣтованіе ||(об. 30) або въ жалость праздникъ ихъ. Римляноу нашедшимъ, а Иудомъ всѣмъ ублажившимъ, власне яко змозвишиши въ самые праздники, яко у исторіи пишеть, иже оружіемъ, огнемъ, гладомъ и плачемъ непотребнымъ суть скончаны, и яко толпыми земли обстоиши, явне збылося предложениемъ праздникомъ въ сѣтованіе, и пѣсней въ плачь, яко тому всему збышуся, предъ очима каждого суть явны и skutni зашты солнечнаго въ полудни. По дѣи бо глѣтъ рать или вальма сѣтованыхъ обличеньемъ Иудомъ погубила, яко и до двенадцатаго дня сѣтованія Иудовская земля продолжилася. Гдѣ бо есть церковь? гдѣ священничество? гдѣ приближеніе? гдѣ законный градъ? Или ||(31) не все згинуло, все отишло, все въ игрунту разрушилося, все зашеду солнцу въ жалость превержулося? Прежде бо, егда бѣ время тѣмъ предущаго добра закономъ повелѣваемыи исполняти, они супротивляхуся, и отступавши отъ Бога сыны и дщери своя бжовомъ пожирали, яко пророкъ * мове: «спроизлаи кровь неповинную, кровь сыновъ своихъ и дщери, и обличающихъ або заставляющихъ ихъ отъ того пророковъ забивали». А теперь, егда насъ время оно

проминуло, тѣмъ законныи прошла, а благодать истиннаго свѣта осѣла, они заса супротивляху истиннѣ, чего перекрѣв, егда тому время было, черезъ пророки праводими будучи, и черезъ романтыи вараня прикушаеми, ||(об. 31) волнати не хотѣли, — то нынѣ, егда уже отиудъ того непотреба, отъ чего все писаніе святое заветуееть и отворочаетъ, они также квалтовнымъ упоромъ своимъ выполняти пошаша. О которыхъ Стефанъ Первомученикъ споминаеть молчи: * «твердаго вару и необрѣзани сердцаки и ушима, вы всегда Духу Святому противитесь, якоже отцы ваши, тако и ны. Кого отъ пророкъ не игнали отцы ваши, и убили проповѣдываша о пришествіи праведнаго, которому вы нынѣ предатели и убийцы бысте, што признали есте законъ повелѣніемъ ангельскимъ, и не заклали есте». И пакы пророкъ * отъ лица Господня рече: «позналъ волю стежанаго я, и оселъ илии господина ||(32) своего, Израиль же мене не позналъ, и люди мои не зрозумѣли мене». И далѣи мови: * «кто сего ницетъ або потребуеть въ руки вашихъ? ходити надто по двору моему не будете. Неомысленія ваша, и суботы, и възводня не прижую; постъ и празники ваши възвевандѣла душа моя, сталистеса мнѣ до сытости» *. Прежде бо, егда были у полонъ, яко пророкъ * споминать, до Вавилоу ведени, просили и прикушали ихъ Вавилончичамъ, абы имъ глѣли отъ пѣсней Сионскихъ. Они возмолвалися, иже не есть на то мѣсто, не есть кивотъ, ани храмъ святаа святыхъ, въ которомъ только то, а нигдѣ индѣ, призываетъ глѣти. И мовили: како имеемъ глѣти пѣснь Господню на

* Матт. зак. 114. * Псал. 106. * Дѣян. и ч. 17, гл. 7, ст. 51—58. * Исайя, гл. 1, ст. 3. * Исайя, гл. 1, ст. 12, 14. * Иерем. гл. 6; Амосъ, гл. 5. * Псал. 30.

земли чужей? ||(об. 32) Якоже завжды, егда бывали въ чужихъ земляхъ зведени, хочъ бы и на далше лѣта, въ молчаніи трывали, поволи аже до земли своии были примерени, и храмъ святаа святыхъ знову направилъ. Яко имеемъ о томъ писано въ книгѣхъ Ездриныхъ первыхъ и вторыхъ. Тѣмъ бо законному, или фигурѣ, што о истиннѣ, аже есть о Христѣ Спасѣ нашомъ, иначи, яко то дочиснимъ, и время и мѣсто въ Иерусалимѣ только, ани гдѣ индѣ уставлено было, нынѣ пакъ аже на безочество и злостыиный уворъ Иудовскій, Богу поустыишу мѣсту оному святому Иерусалиму до основанія разоритися, и поганы съобладему быти. Не имеемъ бѣ оному мѣсту злу или сквернаву быти, ||(33) о которомъ пророкъ * споминать: «избрахъ Господь Сиона, и позволихъ его ку мѣшканью собѣ. То есть покой мой въ вѣкъ вѣкамъ. Но абы тѣмъ законнаго, который аже о Христѣ пересталъ, большъ не отновали, а благодать Божія поганиши, ани вслхмъ явогавствомъ не бывають осквернова, яко имеемъ прикладъ о кивотѣ Господнемъ, которому случилоси отъ иноплемениныхъ плѣнену быти. О чемъ и Великій Василей въ первомъ предслоіи своемъ, емуже начало «Рога благаго благодатию», споминать, яко ани Израильчичомъ, ниже самихъ Іереомъ всѣмъ, ани завжды прихлсати ся, ани приступати възможно было, ани мѣсто прилушноее того поднимало. Тѣмъ шѣволи руками нечестивыхъ индѣ преносимъ ||(об. 33) и въ мѣсто святыхъ мѣста, въ идолскихъ храмѣхъ ставовенъ. Яко и самому тому имени Божему иноплеменины насмѣивалися и поругали. Завже внигда възвратити

никъ кивотъ Господень отъ земли своее Фивинстискоее въ землю Израильскую, на муку его въ нагородѣ и въ городе ссуды сребренныи даровали. За все же то мало что, або ничего не пострадали. Внигдаже отъ иноплемениныхъ кивотъ Господень възвратитися, и въ предѣлы Израильскія до Веесаи достиже, — тогда только зато, иже въ некоторые, радующи ся въ возвращеніе его, въ скривно наглядали, вѣдѣдѣдѣ тислѣтъ и седмидесятъ мужей Израильскихъ смертію поразилъ *. И потомъ, егда Давидъ царь и пророкъ оттол кивотъ Господень на ишее ||(34) мѣсто преносилъ, Осію Ам(и)подавля, хотищаго подержати, ввезалу смертію поразилъ. Также и о святомъ Иерусалимскомъ мѣстѣ разумѣти можемъ, попускаячи то недовѣдомей премудрости Божией, которыми онъ только самъ мѣсто судбами сія творить. И доброе бо недоброму не бывають на добро. Аще и погани царствомъ земнымъ владутъ, и мѣста оми святаа обдержатъ, но кѣроу христіанскоу единъ царь нарующій Христосъ Богъ обладеть: кого жылуеть, того отъ вѣчного муки изнима, до чмне кареть, и яко отцы въ смну благоволи; а поганомъ и еретиковъ и безбожныхъ карони Иудомъ, попускаячи имъ въ святыхъ речей наругати ся и блквнати, на вѣчную муку ||(об. 34) хаваетъ.

Но аще и Господь оному мѣсту святому граду Иерусалимскому того дѣлама разоритися поустыилъ, абы ктому Иудомъ поудиници, то есть тѣмъ старому закону отволючи не повили, которого Христосъ Спасъ нашъ пришествіемъ и учениемъ своимъ прокинулъ учинилъ **, — единакоже диавольнѣмъ собитомъ,

* Псал. 131 (въ подл. 135), ст. 13—14. * 1 Царств. гл. 5 и 6. ** Ефес. зак. 221.

который съ початку и до скончания свѣта врагъ и ненавистникъ добра роду человеческому есть, прельстивши ибѣнокъ отъ начальствующихъ и старѣйшихъ христіанскихъ сребролюбивыхъ, не только на единомъ мѣстѣ, яко персѣй было только у Ерусалимѣ уставлено, но и нынѣ и на многыхъ мѣстахъ създающе капища, и свои понудные и богомерзкіе ереси, и гѣны несправедливѣ свѣтлымъ отреченны, || (35) и черезъ пророка назначенные отомыляють и вышлювають, на соблазнъ ибѣнокъ несправедливыхъ и неуверляемыхъ въ христіанствѣ. Для чего апостолъ¹ спомыняючи такъ пишетъ: «се ты Жидовникомъ именуешься и отпочиваешься на законѣ. Научалъ иныхъ, чему себе не учиши? Оповѣдаешь не красть, самъ крадешь. Мовиши не прелюбви дѣлати, а самъ прелюбви дѣлаешь. Брѣдился идоломъ, а свѣта крадешь. Иже въ законѣ хвалылся, тотъ самъ преступленіемъ закона Бога безчестуешь» и прочая.

Крадутъ бо Жидове устаничи христіанствѣ, не только маетности ихъ дѣлами, мытми и иными фортезлами выжмаючи, но и заводячи блговерствомъ своимъ, отъ духовнаго добра обивають, || (об. 35) то есть отъ царства небеснаго и отъ ласки Божіей отдаляютъ. Также и чужоложати или прелюбви творять, милуючи маетности или жены и дѣти або всякую вещь створеную, болше чина Божя. Всякій бо милуючій, которую колѣкъ вещь створеную иже Творца Бога—прелюбодѣй и идолопоклонникъ именуется.

Также брѣдятся идоломъ свѣтое крадутъ, то есть хвалу Сына Божіаго отмечотъ и запираютъ его. Всякій бо таковой, писаніе повѣдаеть, который съ

запираеть Сына, тогда и Отца не маетъ.

Также и въ законѣ хвалылся, преступствомъ закона Бога безчестуешь. Кудыжъ законъ къ Христу отсмаветъ и во всемъ того слухати повелѣваетъ, яко самъ Христосъ мовитъ: «если бысте ибѣрали || (36) Моисею, ибѣрали бысте и мѣтъ, тѣмъ бо о мѣтѣ писанъ». И далее мови апостолъ: «има бо, рече, Божіе для васъ въ народѣхъ блгозвѣно бываеть».

Въ истину бо худимо или блгозвѣно есть, не только Жидови, но и ибѣоторыми христіанми, послонитурчими съ ними, которые не только аби сѣ свершими Жидови, яко богоубійцами, брѣдятся мѣла, но и надъ подручниками своими австелыми ихъ поставляютъ, и христіанитыи люди, честною кровію Христовою откупленные, запродаючи ибѣныи ономъ Жидомъ позволяютъ. Во елиби который отецъ, видати сына своего любимаго, отъ кого безчестуема и закаляема, могъ ли бы съ таковыи убійцою прѣстѣ и послонитурчине мѣти? Минимамъ, иже всякимъ способомъ || (об. 36) такового за прѣтелемъ и послонитурчине собѣ ивѣтды мѣти не може, але за врага и противника. И каждого отъ слугъ своихъ, который бы съ таковыи обещавъ, за адрайцу и отступника своего разужѣ(е)тъ. Штожъ пакъ таковыи пострадати имуть, которые съ противниками, не чловѣчими, но самаго Бога врагами послонитурчють? Таковыи бо, сполече съ ними, единогоднате Сына Божія раскивають, и съ него сѣ шаругаютъ. Поневажъ боеспотивныхъ Жидовъ капища, або луванье ихъ соимирѣ, ласкии разбойничіи, бѣсомъ суть обиталище², а не только то, но и са-

Римъ, гл. 2, вѣч. 82, ст. 17, 21—23. ¹ Апок. гл. 3 и 3; Іоан. вѣч. 32.

маи гѣла и думи ихъ, водлуть Златоустого словъ, въ истину бѣсовомъ жилище, кудыжъ ведѣ промежъ ихъ ни о чомъ, || (37) едно о поруганіи Сына Божія, и о проклинаніи и о оманеніи христіанитыи людей по все дни упражненіе. Если прочитаетъ въ «Маргаритѣ» шестъ словъ Златоустого на Иудея, обачивъ въ доводовъ свѣтого писанія свѣдоуе, иже тако есть.

Но оставимъ ои о Жидомъ повѣсть, нави о прѣмѣннѣи свѣтъ Латинскихъ зачнемъ.

Многократъ сѣ вже припожнвали прочити, иже послѣ пороняныи дни, Христу послѣдуа, подобеть Пасху творити.

Сего ради свѣтые боговосные отци учителя наши, прививши отъ свѣтлыхъ старшихъ и востхальныхъ Христовыхъ апостолъ тотъ же, а не ипшій чинъ або порядокъ, Духомъ Свѣтымъ поставленній, цѣло и всякимъ способомъ ненарушимо соблюди, (об. 37) также и намъ христіаномъ всѣмъ, въ обдержаніе неотмѣнно, на вѣчные гѣла подади. И на первомъ вселенскомъ соборѣ, за перваго христіанскаго царя Великаго Константина, въ триста и осмнадцать гѣтъ по вознесенію Христовѣ, въ градѣ Никейскомъ собору бывшаго, што отъ свѣтлыхъ апостолъ словъ были привали и цѣло, неуломно всегда отъ рожаю до рожаю кавяючи выповняли, то на ономъ первомъ соборѣ, христіанитыи людьми, аможими подлуть азбуки литерии таблицѣ или крутъ, еже о пасѣ, што иже Пасхалью называемъ, на пятсотъ тридесать и двѣ гѣтъ оборочаючійся, ибѣколи некончаемій писаніемъ предали: у тридцати и пяти днѣхъ, || (38) въ двохъ мѣсяцахъ обходячи, водлуть полноты луны, оныи три дни—вѣтокъ, субботу и недѣлю, для причина многократъ ишеи неволапикъ

закалываючи, которая послѣ пороняныи въ полноц днѣ, въ который колѣкъ съ тыхъ тридцати пяти днѣй, первая недѣля или воскресеніе по полноц припадветъ, починаючи отъ мѣсяца марта дни двадцать втораго до мѣсяца апрѣля дни двадцать пятого, уставили въ такового часѣ или прѣмени, по все гѣтъ ажъ до скончанія свѣта пасху празновати, ни ишеи отъ двадцати втораго дни мѣсяца марта превосходѣ, али тежъ отъ двадцати пятого дни мѣсяца апрѣля виходѣ; по въ тыхъ тридцати пятихъ днѣхъ, въ который колѣкъ водлуть полноты || (об. 38) луны первая недѣля припадветъ, обходячи. Мѣсяць же называють не лунный бѣтъ, который два мѣрати, али иже владутѣи не можетъ; едно ночью, яко писаніе свѣтчить³, луну и зѣбды на владности ночи. Но мѣсяць именуется обходъ солнечный, отъ единаго знаку или знаменіи небеснаго до другаго знаменія. Которыхъ знаковъ есть дванадцать. По которыхъ солнце по все гѣтъ ходячи, отъ початку единаго знаменія до другаго переходѣ за тридцать днѣй, и за десать часовъ, и за полноц. А такъ отъ единаго кождого съ тыхъ дванадцати знаменъ, за такъ много днѣй и часовъ, всегда неотмѣнно проходячи, роуъ воччетъ. Што зраховавши въ каждомъ знаменію || (39) бѣту солнечнаго, по тридцати днѣй, и по десяти часовъ, и по полноц, въ всѣхъ дванадцати знаменяхъ чини днѣй триста шестидесятъ пять, и четверть днѣй, еже есть шестъ часовъ. Што сѣ именуеуть годъ или гѣто. Съ которыхъ четверть днѣй или шестѣ часовъ на четвертое гѣто ичинлетъ ся днѣй, егоне ишеи свѣтомъ называю, яко отъ итукъ или отъ годичъ, отъ

³ Псал. 135.

бѣгу солнечнаго збывающа, съставляется. И бывает року того съ прибыльми тмъ двѣмъ треста шести-десеть дней и шесть. День бо въ ночь называется есть двѣмъ, водлугъ божественнаго писанія: «бысть, рече, вечеръ, бысть утро, день единъ». Который въ собѣ имеетъ двадцать четыре часовъ неотменно всегда. || (об. 39) Въ которое бо преки колликии часы день наче ночи избываетъ, толликии часы ночь оскудываетъ. А въ кое врѣмя колликии часы ночь наче дня избываетъ, толликии часы также день умалывается. Никогда бо то на единой мѣрѣ не стоитъ, но всегда движется, избываетъ и оскудываетъ. Только, яко съ поменило, двадцатма четырма часы всегда ночь и день неподвижется, иъчне никогда въ томъ не отбѣняется. Прото не отъ дней, аки отъ ночей оваа шесть годикъ, рекше четверть дня, надъ дни збывающа, на четвертое лѣто день збытій причинаются, но отъ лѣтми того кресу, отъ котораго солнце зачинаеть бѣгъ свой, и за колмо дней и часовъ знамена обышедши, зася до тогожъ кресу, || (40) отъ котораго бѣгъ начало, приходитъ, и пакы знову бѣгъ зачинаеть.

Минуемъ же начало бѣгу солнечнаго отъ того часу, яко съ день въ ночь по веснѣ зривають, о чомъ съ пакъ доводне съ початку написало. А пакъ солнечнаго бѣгу, въ каждомъ знаменю по тридцати дней и по десяти часовъ и по пучасу рахуючи, тогда, што надъ тридцать дней збывающіе пол-единасты годикъ, не могутъ въ каждомъ знаменю на зуролный день сходитиса або раховатиса.

Того дѣла фольгуочи и догажачи тому, положено въ мѣсяцѣхъ, водлѣ которыхъ всѣ свѣта обходится, въ единыхъ по тридцати дней, а въ другихъ

по тридцати одному дню, меркуючи, або она десять часовъ обыходу солнечнаго въ каждомъ || (об. 40) знаменю, што надъ тридцать дней збывають, въ дни съ помѣрима и пороховала. Якожъ, гдѣ зоттентъ або зрахуенъ всѣ мѣсяцы солнечныи, водлугъ обыходу церковнаго, то есть марта дней тридцать одинъ, апрѣля 30, мая 31, юня 30, июля 31, августа 31, сентября 30, октября 31, ноября 30, декабря 31, генваря 31, а остатнаго фебруаря дней двадцать осмъ,—обращени также въ лѣтѣ дней 365, а въ оныхъ полчасовъ, што надъ туо десять годикъ въ каждомъ мѣсяцу по полгодикъ збывають, тогда въ всѣхъ дванадцати мѣсяцѣхъ збираеть часовъ шесть, еже есть четверть дня. Съ которое четвертаго лѣта, яко съ пакъ рекло, учиваеться день. А луна || (40) каждая, за двадцать девять дней и полдни, и за полчаса, и за пятую часть часа, всю двадцать знаменъ небесныхъ претокваеть. Съ которыхъ солнце, яко съ пакъ поменило, только одно знамя за тридцать дней и за пол-единасты годикъ проходить. Сего ради знайдутся луна течениемъ своимъ каждого мѣсяца солнечнаго превышаючи, или упероваючи, двадцатыми и единымъ часомъ, и четырма пятнами, рекше пятими частями часа. Тогда за все лѣто, то есть за дванадцатьротъ отволяющиса луна, учини збытнихъ дней десять, и часовъ двадцать одинъ, и три пятыхъ части часа. Которыи солнцу оставлеть или отдаеть на всю лѣто неотменно. Во || (об. 41) яко въ «Шестоденцу», въ четвертомъ словѣ есть писано, пакъ въ четвертый день луна сътворена, яко пятнадцати дней будучи сътворена или доскопала, а пристало ей въ четвертый день сътвореной, яко чотырехъ дней будучи, яви-

тиса. А прото, што на онъ часъ, яко была сътворена, надъ чотыри дни единдцать дней перебрала, тме на всю лѣто отдаеть солнцу, бѣгъ бо или обыходъ лунный считаючи, каждую луку по двадцать девяти дней и по пол-дня, чини въ году дней треста пятьдесятъ чотыри. А солнечный обыходъ, каждый мѣсяць рахуючи по тридцати дней и по пол-единаста часа, тогда отъ кресу, отволя солнце бѣгъ свой зачинаеть, пакъ до тогожъ кресу чини дней треста шестьдесятъ || (42) пакъ, и часовъ шесть. О чомъ съ пакъ споминало. Откляни теди луннаго бѣгу дней треста пятьдесятъ чотыри, отъ солнечныхъ трехъ сотъ шестидесеть пяти дней, зоставе солнцу единдцать дней, отъ бѣгу луннаго збывающа. Съ которыхъ въ трехъ лѣтахъ, зчинаеть тринадесятва луна, и надъо дней три, и часовъ чотыри, и десятая часть часа. Единъ бо путь или шествѣ солнцу и лунѣ, по вся лѣта иотменно по тмъ дванадцати знаменамъ небесныхъ, по которыхъ луна, яко меншии кругъ, дванадцать протъ за лѣто, еже есть за цѣлый рокъ обогочеть, и на другій рокъ еще десетма дилки, и двадцатьма единномъ часомъ, и трима пятими частями часа || (об. 42) превосходитъ, нимъ солнце, яко болшии кругъ, одинъ разъ, то есть за цѣлый рокъ, тме всѣ знамена обидеть. Которыи всю жизнь або покити челоуѣки содержатъ; иже пакъ назисаки именуютъ: овенъ, телець, близнецъ, ракъ, левъ, дѣва, вага, скоропія, стрѣлецъ, козоротъ, водолей, рыбы.

Не минай же, пакъ бы што такового съ тмъ помененыхъ животомъ или бидлать въ обитании небесномъ быти мѣло? Ничего бо тмъ грубого въ вебѣ не есть, ни овенъ, ни быковъ, ни лвовъ и прочинхъ бестий. Выстину бо было бы

отъ грубыхъ грубѣе, еслибы бессласноинъ скоти небомъ ридити, и шастѣ челоуѣкомъ подавати мѣли, яко баслословати Халден и прочинъ збѣдоочетци. Но водлугъ солнечнаго || (43) по тмъ дванадцати знаменъ небесныхъ обыходу, називаються оныи знамена имени предреченными.

Овенъ бо первое знамя, въ неже глаголетса быти миръ сътворенъ, въ которое солнце близо весни есть, для того речено, пакъ яко овенъ животное бедрами не сильно, пакъчѣ иотъ въ передѣ крѣпости, также и послѣдняя солнца въ то врѣмя немощно, студению крѣпости его умаломѣ, а предла пакъ лѣто зреть, иотъ крѣпости, сируѣ теллоты, пакъчѣ. Або яко овенъ пакъ лежить на сторонѣ лѣвой, на весну же зачинаеть лежать на сторонѣ правой, также и солнце предъ тмъ часомъ пребываетъ на лѣвой сторонѣ тверди, то есть на полудни, а въ то время входитъ || (об. 43) на сторону десную, иже есть сѣверъ.

Второе—бикъ, для того речено, пакъ есть модѣйшии овенъ, также крѣпче есть силою солнце въ то время, пакъ въ пакъ уперевенемъ.

Третее—близнецъ речено, заво въ то время моцъ солнца двонетса. Начиваеть бо быти тепло и сухотворителне. И въ то врѣмя всякѣ речѣ заболшеи живатса: итници бо и животими плоди производитъ. Остатнаа бо часть весни есть.

Четвертое—ракъ речено, заво животное есть вслѣтъ ходящее. Также и солнце въ то время вслѣтъ гредеть, отходя отъ насъ, въ полудничной странѣ продолжачи день.

Пятое—левъ речено, понеже бо смѣлѣе отъ прочихъ животныхъ. Сего ради и царя избреть земнымъ || (44) нарицають 'его. Тако и въ то врѣмя

всякіе сімена, плоды и блага до совершеннаго возраста и силы доспѣваше, крѣпостию состоящихъ дебелиють.

Шестое—дѣла речево, осталла часть лѣта. Яко бо дѣла ничтоже рабають, силе и врѣмя то шлодно, нового ничего не родить, только роковое съгрѣшати творять.

Седмое—вѣсы или вагы, отъ ровности въ томъ знаменю почти съ двумя речево. Завѣ солнцу тутъ стоящу пощ и день равно завѣшени суть.

Осмое—скоронія, иже адоного есть и жалитъ. Также и врѣмя то болѣзново есть, для неравности воздуха. Споразку бо студень дотынаеть, а въ полу дни теплота призываетъ.

Девятое—сѣрѣлецъ. Завѣ въ то врѣмя отъ робота упра(об. 44)внишиши, частій лютвою забавляются. Есть бо осталла часть осени.

Десятое—туръ или козорогъ речево есть, яко на высокихъ горахъ или въ глубокыхъ родахъ пасется. Также тогда солнце на превисочайшомъ стощи въ полудню удаленіемъ отъ полноты страны ночь продолжается и студень ужвокаеть.

Единадесатое—водолей речево. Завѣ врѣмя то мокростью и вѣтри обфитущи.

Двадцатое и остатнее—рыбъ речево. Въ то бо врѣмя водакъ отворившимся есть врѣмя рыболовства. Остатокъ бо земли кончается, павъ солнце дошедши кресту, брвоновани день въ ночь, бѣгъ рощій зачинаеть.

Луна бо творить мѣсяцы, а солнце лѣто (45) обыходомъ своимъ отъ кресту зась до тогожъ кресту, на дней 365, и за четверть дня, режше за шесть часовъ. Четырма врѣменами или отѣшани, то есть: весной, лѣтомъ, осенью и зимою,—крутъ року вѣнчаютъ, всегда неотмѣнно илчше.

Аще бо и называемъ преречныи знаменю животными, по нихъ же солнце всегда шестіе свое творить, тогда не мылиши. Занте бо водлугъ зраженна Содѣтеля всѣхъ и Творца, путешествуя въ нихъ солнце, повелѣніемъ Божиимъ, въ единомъ вождомъ знаменю особливую мочь съдѣлываетъ: въ единомъ плоду промѣають, въ другомъ растутъ, въ другомъ созрѣвають, въ другомъ жатву творить, штици и многіе безчисленые животы рожднож(об. 45)вають, въ другихъ теплоту велію, въ другихъ мокротню збытною, въ другихъ зима и прочіи потребы кончавають, и николи се не отѣшаветь, ни зимы въ жатву, или тежъ лѣта въ зиму; но всегда, по повелѣнію Божию, въ врѣмя подобные исполвають, по писанію: «яко тѣя рекъ, и сталося, тѣя росказахъ, и сътворилося»: призваные положихъ, аби съ кресту не выступовали.

Да и отъ сего обличаетъ суемудреніи дерзопреступники. Если бо повѣдають, якобы надъ тѣя солнечный бѣгъ, о которомъ ся вже поволю кроть споринало, то есть надъ триста шестидесять пять дней, и часовъ шесть, еще итѣсь малыхъ часовъ или дробинць, въ вождомъ роу збывающ. Отъ Никейскаго събору до шитъ, за тысячу (46) дѣлѣтъъ семидесять лѣтъ прибыть мѣло дней десять,—то предъ тѣмъ, отъ сътворенна сѣта до Никейскаго събору за пять тысячъ осмъ сотъ двадцать семь лѣтъ, мусало прибыть двей чотырдесятъ и шесть. До которыхъ теперешнюю пречивеную дней десять приложивши, учия солнечнаго обыходу два мѣсяца збытнихъ безъ чотырехъ дней. Тогда бы съ початку сѣта поровнанье дни въ ночью мусало бытъ часу веснаго у генуарію, въ которомъ обыодимъ святъ: Обрѣаніе Госводне, и святва Богомвѣсія. А осен-

нее поровнанье дни во двей мусало бытъ во июлю по святыхъ апостолѣхъ Петру и Павлу. Штѣ ашамъ есть ложь и облудность мудрецовъ сѣта сего. О которыхъ (об. 46) пророкъ¹ споминаючи мовить: «рекломъ беззаконникомъ,—не беззаконуйте, и съгрѣшавшимъ,—не возносите рога, и не вкднгайте на пысовость рога вашего, или мовте на Бога непрады. Бога бо судіа есть: сего понижаетъ, а сего подышаетъ».

Если бы такъ было, яко басвословить мудрыи сѣта сего, жебы съ двей причинити мѣло, тогда бы и она тежъ попудна Жидовская пасха отъ нашего истиннаго христіанскаго Пасхи отдавнть мусало; але яко предъ тѣмъ такъ и нитѣ, водле свидѣства и пранна самыхъ святыхъ апостолъ, которое есть напередъ написане, зажды передъ нашимъ во единой мѣрѣ пасхакъ бывають. Только нѣтъ наши христіанска Пасха, послѣ поровнанья зажды мѣло полнотѣ луны, въ первую недѣлю (47) бывають. А Жидове, въ который волекъ день полна луна пренаднеть, въ той день свою пасху празнують, а тѣмъ волеко дней или болытудля нашъ упержають. А иногда отъ прибавое луны не могучи потрафать перваго мѣсяца, у въ остатвемъ зимы займучи сметитъ, за нѣтъ суть отъ мудрыхъ Жидовъ ганьбени. Яко ся спродку о томъ споминало.

А нѣтъ отъ створенна сѣта до нынешняго врѣмени проминуло лѣтъ семь тысячъ девятдесать и седмъ. Было бы вждмъ въ писмѣ светомъ о томъ споминено. Во и мѣсяцы бы ся мѣшати мусало, также и день святва Пасхи. Но того никаво въ светомъ писмѣ показ-

ти не могутъ, окрѣмъ своимъ суемудреніемъ (об. 47) жнслиши, водлугъ прелести зѣбдочество, не отъ Бога Халдѣемъ и Египтяномъ откритое, но отъ самихъ злнхъ и челоѣконенаимствныхъ брсовъ, на изгнеше мѣрующимъ нѣтъ. О которыхъ пророкъ² иже водъ подобенствомъ Вавилонское дочки, мовачи: «стані теда нитѣ въ волкъы твоими и въ многими чары твоими, которымъ змолуду ся научила, если погутъ тебѣ помочи. Прадубъ въ порадахъ своихъ; нехай стануть и сплуты тебе зѣбдочетны небесныи, сматраючи зѣбдудъ, нехай тебѣ скажутъ, штѣ маветь на ти притки; о те всѣ, яко хворостіе, огнемъ потереть, и своего живота не вывавать отъ пламени».

Если бо и личбу лѣтъ отъ створенна сѣта дерзопре(48)ступники, въ нынешніе врѣмена помѣшали и скоротили; но отъ старыхъ крѣйникъ своихъ властныхъ обличени будутъ. Которіе также описують лѣта отъ створенна сѣта, яко мы всегда благодатію Божию безъ претвновенна и додвесь содержимъ.

Сего ради православнымъ христіаномъ не подобають въ прелести ихъ укланятися, во всюю силу отъ того удалятися. Которые вѣвонимъ скудоумнымъ о нашихъ покунаются глаголати. показуючи, якобы и предъ тѣмъ перечисляли, отѣшавчи день святва Пасхи. Штѣ нитѣ не было. Если толко те споминають, што нѣкоторые по три кроть о пасцѣ были поблудили, также яко и они теперь блудять. Но тѣе хочъ въ великомъ (об. 48) встидомъ и пометою Божию, предъ спустившимъ блуды, зася приворочался въ правдѣ. Боже, дай, жебы ся и они такъ нитѣ узнали.

Отъ святыхъ бо и правдивыхъ апостолъ о Пасцѣ словне поданое поста-

¹ Псал. * Исая, гл. 47, ст. 12—14.

повесіе или поридокъ, по повесеніи Христовѣ коло трехъ сотѣ лѣтъ безъ написанія пасхальнаго тринацѣ. Почему бо христіанская вѣра еще не была съвершена роумножила, и цѣркіе всѣ учителя христіаномъ и идолопоклонници блиху,—сего ради по нужди въ таково время, въ разсѣланіи христіаномъ сущи, во всюду одинако о пасцѣ было съглаше. Егдаже благодатию Божією первымъ царь православный, великій Константинъ, крещеніемъ святымъ просветившися, вѣру христіанскую върастилъ, и право ||(49) славою укрѣпилъ, въ то время боговосснне отци, повелѣніемъ благочестиваго царя Константина, отъ всахъ вселенныхъ на соборъ въ Никее собраншеса, ереси богомерзца отъ вѣры, яко отъ пленника спаси, всероумна и проматрѣемъ въ вѣчную муку осудили, вѣру же истинную исповѣдаше, надвсаши; съ неюже купно и о пасцѣ порядокъ, шѣ, словне отъ святымъ апостолѣмъ признанія отъ рода въ рода съблюдоючи выполняли, то на онѣ же часѣ водугъ солнечнаго блигу исчетпи или зракованія написали. Солнечный бо кругъ или обходъ съдержитъ двадцать и осмь лѣтъ. Лунный же двадцать лѣтъ. И тридцати петма литеряи азбучными, подугъ вышеименованыхъ ||(об. 49) тридцати пяти дней, шѣ отъ двадцати втораго марта до апрѣля двадцать петаго бываеъ, на шѣтъ сотѣ тридцати двѣ лѣтъ кругъ составили. Яко двадцать и осмь разѣ по двадцати поволявши, или пакъ двадцать крѣтъ по двадцать осмь, водугъ числа обонѣхъ свѣтъъ кругу, то учна лѣтъ 532. Которая личба обонѣхъ тыхъ круговъ обхо-

ди, солнечнаго и луннаго, огорнуши, заважди за толю лѣтъ оборочаючися, ни како откѣнитися не можетъ, и до вѣку са не словчатъ.

Сего ради составили и написали послуху въ вѣроу, еже есть «Вѣроу въ единого Бога», христоненитымъ людемъ въ обдержаніе неоткѣнно, на вѣчные ||(50) лѣта подали. Шѣо благодатию Божією отъ православныхъ христіанъ повсюду и до днесъ цѣло и неуломно хранимо и выполняемо есть, и до скончанія вѣка такъ неоткѣнно пребудеть. Яко и въ правилахъ святымъ боговоссннихъ отецъ собора помѣстнаго, иже въ Антиохіи Сирстей бывшаго, въ первомъ правилѣ такъ пишеть ¹: «яже узаконено о пасцѣ предаше переложити кто покусится, еслии мирскій человекъ—да изриветса, аще ли причетникъ—да извержетса».

Дерзопроступники пакъ своимъ сумудріемъ, не толю чия или порядокъ о пасцѣ откѣнили, но перифѣ сего и самое то изображение вѣры святое иерѣного святого собора Никейскаго прениповали: исхождение бо Духа Святого отъ Отца ||(об. 50) единого, онже и отъ Сына приложити покусилиса. Яко бо о пасцѣ, также и о вѣрѣ, на первомъ святомъ вселенскомъ съборѣ въ Никее, шѣо отъ святымъ апостолѣмъ словне признанія держали, то на ономъ святомъ съборѣ писаніемъ предали. О шѣо претять и завазуютъ всѣ святыя вселенскія соборы, яби неоткѣнно и твердо держало было.

Собора бо втораго въ Константиноградѣ бывшаго правило первое пишеть ²: «яже въ Никее святымъ отецъ вѣра твердо да держитса и пребываетса;

реченная же и писанная на нѣхъ отъ еретикъ и еретикъ — да проматри будуть». Собора вселенскаго третяго, въ Ефесѣ бывшаго, правило седмое пишеть ³: «яже въ Никейстей вѣрѣ иную прилагаетъ, епископъ убо чюдъ ||(51) епископѣи, мирскій же человекъ отверженъ».

Четвертаго вселенскаго святого собора, въ Халкидонѣ бывшаго, правило первое такъ пишеть ⁴: «святыхъ отецъ правила, на кождо соборѣ положеная, даже и до нинѣ да держатса твердо». Самыхъ же святымъ апостолѣмъ правило седмое о Пасцѣ такъ пишеть ⁵: «еслии который епископъ, или пресвитеръ, или дьяконъ, святой день Пасхи прежде времени съ Жидами празнуеть, таковой абы былъ изверженъ».

Не инно ли отъ сего павсего правила апостольскаго, иже Жидоуе предъ часомъ пасху творять. Которыхъ беззаконства и погибли дерзопроступники, нинѣ наследуючи, свою пасху еще предъ Жидовскою поставили, а иногда — послѣди, ни въ Жиды, ани съ христіяни. ||(об. 51) Во истину бо прилично или пригодно имъ есть—называть пасху свою Великачю: въ темнотѣ бо невѣданія блудеть, и шѣи паче дня изоблудючи пасху празнуеть. Якоже узаконившися отъ предаши, Духомъ Святымъ поставовенаго, а хотячи своимъ человеческими разумами лучшей постронти или поправити, омматса ⁶. Завѣсте бо живъ есть здравъ смыслъ мавчичъ, же са помнили, гдѣмъже цѣлѣсто первого мѣсяца, ажъ у въ остатнемъ мѣсяцѣ, зямою пасху свою по дварѣтъ яже светили. И еслии еще то-

го облуженія своего не перестануть, тогда шѣо далее, то глубей въ зиму заходити будуть. Терзъ бо по чотыри недѣли уперекали, а потомъ ||(52) по пяти и далѣи уперекати мусати.

А яже и вѣкторыхъ отъ нашихъ скудоумныхъ тыхъ зводитъ, аюбы въ распатіе Христова зямоу пасха быти мѣла,—для того, яже споминиеть евангелиста зямоу, яко и Петра апостола при огни грѣшачаго рабаши обличили; во намъ прелести нѣхъ послѣдовати не треба, але всею силою удалитса. Значьно есть отъ божественныхъ писаній о томъ, яже въ начало весны по поровнаюу дни пасха тогда была, яко и недѣля. Цѣлѣносная отъ того именована, яже, гдѣ Христеъ предъ Пасхою волюе страсти своа въ Иерусалимѣ въбдчашъ, тогда отъ древъ вѣтѣе рѣвучи водъ ноги Христу слали. И гдѣ поманиши въ распатіе вели, онѣ съ ученики ||(об. 52) своимъ за потовомъ Кедрскимъ были въ огородѣ, яко евангелиская исторія свѣдѣчиъ.

День пакъ тогъ распатія Господа Бога и Спася нашего Исуса Христа—отъ вѣковъ у Бога проарѣный и знаеъть есть. О которомъ пророкъ ⁷ пишеть: «и будетъ, рече, въ день онъ: не будетъ свѣтъ, не зима, и мразъ будетъ для единого. И день тѣй знаеъть будетъ Господни, и ни день, и ни почъ, и при вечеру будетъ свѣтъ». О томъ си яже выше споминаю. Прото каждый, умъ мавчій, разумѣти може, яже евангелиская исторія о томъ зикнѣ споминаетъ, почему всѣ едаменты, и всяка тварь, ярище Створителя стражуша, дрыкали або трепетали безбож-

¹ На поѣ: «Соборъ Антиохіи Сирстей правило 1». ² На поѣ: «Соборъ Константиноградскаго правило 1».

³ На поѣ: «Соборъ вселенскаго третяго правило 7». ⁴ На поѣ: «Соборъ вселенскаго четвѣртого правило 1». ⁵ На поѣ: «Апостольское правило 7». ⁶ Въ подлинникѣ «имматса». Захар. гл. (въ подл.: 4), ст. 6—7.

никъ Жидовъ смѣлости; а отъ мало-сти, не могучи сморщити || (53) на Сотворителя ихъ досаждение, всякое створеніе доброту свою естественную змінилъ: теплота въ зимность, солнце свѣтелость въ темноту претворилъ; земля непозаблемая тряслась, каменіе твердое распадывалось, и тѣла умершихъ святыхъ прежде времени встала, и прочая.

Если и отъ казнь святаго Яко востеда Вяленского, называемый Станиславъ Молодецкій, отъ сладства поганыхъ цѣсарей, Іуліана и прочіихъ астрологовъ, свое списавое казане о розшрѣпью и зачинанью року составилъ, но всако не отъ божественнаго писанія. А до таковыхъ христіаномъ никакъ упью своихъ ку слышавю превлонати не годно. Штѣ бо отъ нечестяго маеть быть чисто, || (об. 53) или отъ лжи что истинно обращается? Не всѣмъ бо есть вѣра, ани тежъ въ всѣхъ или словеса суть разумъ¹. Вѣра бо, яко апостолъ пише², святыхъ только предана есть единою, также аще и вси словесни еси, но не вси разумни. Разумъ же глаголемъ—истинный разумъ, водлугъ божественнаго писанія, а не водлугъ мудрости свѣта сего велертвѣемъ и красомовствомъ лести въ преобичаючи ближнихъ, и вѣсто Божіей правды свою правду поставити ищуще. Таковій бо разумъ суетный, и неразуміе есть наче, невели разумъ. О которомъ апостолъ³ пише мовачи: «если кто въ вѣдѣ семь книгъ мудръ быти, нехай ся глупыиъ ставеть, тогда мудръ будетъ». И всѣ мови: «премудрость повѣдаемъ || (54) въ досволамахъ, не сего вѣда премудрость, ани книзей вѣда сего, кото-

рые ницѣють или кончатся, но Божію премудрость повѣдаемъ, въ тайнѣ скрыту, которое жадеть съ клеветати вѣда сего не разумѣти. Во еслабы были разумѣли, не укривовали бы были Господа слави».

Сего ради Латини въ томъ омыльномъ отъиженю своемъ, котая тѣлесне Христъ Спаса нашего не распали; еднакъ же близнерство⁴ или хулу нанесли, не на человека, но на самаго Духа Пресвѣтого и животворящаго, приващачи ему недорозуміе; яко бы Духъ Святый, недомыслившиса, што си потыиъ двѣ причинити мѣло, такъ необачне поставовити! Послѣ котораго аще терашъ Латинскіе мудрецы поправили! Такъ ико и «Вѣрую || (об. 54) въ единого Бога», исперва писавіемъ отъ святыхъ богоносныхъ отецъ предаую, которую отъ божественныхъ апостолъ святые богоносные отцы словенныиъ ученіемъ прилажили, и хвалячи отъ рожаю до рожаю, на первомъ вселенскомъ соборѣ, истребихши всякіа ереси, христовеннымъ людемъ написавши подали. То Латини своею мудростію переправили, и отъ Сына Духу Святому исхожденіе приложили.

О чомъ и Гербестъ, отъ саможениый богословъ ихъ, въ суетумдренныхъ книжкахъ своихъ, которые о великой Руси у свое папескіе блуды паворочачи писалъ, приномичаетъ такъ мовачи: «ниже потомъ папа, абы хто не блудилъ азе сывомъ разумѣючи, придалъ до вѣры, яко Духъ Святый и отъ Сына исходитъ».

|| (55) Не яко ли есть отъ самнихъ ихъ свидѣствя дерзопреступленіе Латинское? Како смѣли богоносныхъ отецъ сывласіе, Духомъ Святымъ поставове-

ное, отъижить и до того причинять? Но того нехай опасно и пиаво прятъ, абы ся не на нихъ старѣйшиму Римскаго писмо пророчское⁴ стегало, которое о остатныхъ вѣременахъ пророкучи подъ подобенствомъ четвертаго зѣбра или бостыи такъ пише: «И слова-можитъ будетъ противъ Вышнему, и святые Вышняго сморщитъ, или оскорбитъ и помыслитъ прѣмѣнити вѣремена и законъ. И даво будетъ въ рукахъ его до часовъ и часу и полъ-часу. И засадеть судъ, и владвостъ его преставать, жебы потребити и выгубити до конца». || (об. 55) Тоужь подобно и въ Апокалипсиса, то есть, Завѣнью святаго Іоанна писано.

Всякій бо человекъ, выступучій въ учтивости, которю отъ Бога почтенъ есть, а мудростію свѣта сего вышмаючиса, еже апостолъ неприимью на Бога именуетъ,—приладенъ есть до скотыхъ безразумныхъ, водлугъ писма пророчскаго, и ставается имъ подобный. Якоже и самъ, святый апостолъ⁵, Духомъ Святымъ проводя таковое дерзопреступленіе, въ великихъ и сугубныхъ запрещеніемъ наказуетъ мовачи: «если мы сами, або ангелъ съ небеси благоиститъ вамъ, пише еже благоиститомъ вамъ, апаема да будетъ. Якоже предрекохомъ, и нмѣиъ на ны глаголю, аще кто вамъ благоиститъ надъ то, якоже принали, апаема || (56) да будетъ». Духомъ бо Святымъ поставовенное никакъ не отъиживается, но вѣчно триваетъ, который не только тые худые речи разумѣть, але и глубокости Божіе ищутуетъ, и вѣдаеть, яко свое власное⁶. Сего ради итѣдѣ написано отъ лица Господня мовачи: «тайни мое-

жиѣ и сывомомъ дому моего». Смотри тежъ, никъ не всѣмъ, кроме только сывомомъ дому Господня тайни его отъкриваются. Яко самъ Господъ нашъ Исусъ Христъ апостоламъ своимъ рекъ⁷: «якоже даво есть вѣдати тайни царства Божія; прочимъ же въ притчахъ, абы видичи не вѣдѣли, и слышачи не разумѣли». О чомъ и апостолъ споминаючи пише⁸: «якоже по откровенію сказавася тайна, якоже предващавася въ магъ, || (об. 56) еже можете разумѣти разумъ мой о тайнѣ Христовѣ, аже нмѣмъ народомъ не сказавася сывомъ человекомъ, якоже нмѣиъ открыса святымъ его апостоламъ и пророкомъ Духомъ Святымъ».

Прото, илюбленіи, апостольскаго преданія, Духомъ Святымъ поставовеннаго, всею силою держатися должни есмо; прелестниковъ же свѣта сего розумчани о безумныхъ вымысли отъиживати, и: яко отъ гадовъ ядоныхъ утекати отъ нихъ подобаетъ. Христіанъ бо только правдинныхъ правдина есть Пасха; и наше христіанское Пасхи таемничю въ еретическіе прелести и мудрецовъ свѣта сего облудности обнажаются. А такъ откинувши суетное темное человеческое вышмаженіе, держимса истиннаго || (57) самимъ Богомъ преданія поставовеннаго. Овъ же изводчи изъзнавый людъ Жидовскій зъ работи Египетское, самъ прообразуочи истинную пасху, еже есть заволеніе или распятіе Единороднаго Сына своего, Моисеан. угодику своему, повелѣлъ мовачи⁹: «мѣсяць сей вамъ начало мѣсяцемъ, первый будетъ вамъ въ мѣсяцехъ лѣту або року» и прочая.

Радѣте просто, съпротивляючиса ис-

¹ 2 Салун. зав. 216. ³ Іуд. зав. 17. ⁴ 1 Кор. гл. 3, зав. 119, ст. 18.

⁴ Даниилъ, гл. 7, ст. 25—26. ⁵ Галат., гл. 1, зав. 119, ст. 8—9. ⁶ 1 Кор. зав. 127, Дух. гл. 8, зав. 25, ст. 10. ⁷ Ефес. гл. 3, зав. 222, ст. 3—5. ⁸ Исход. гл. 12.

твѣи, и вмѣсто Божіе[а] правды свою правду востановити ищущіе! Почему по-знавается савитъ Боговъ повелѣваемый, первый мѣсяцъ и начало року? Язво есть, нѣтъ отъ весняныхъ равнина, а поболь отъ проавбена пасѣнаго и отъ зачыванн растенія тринаго. Повеже бо луна за двадцать и пол[об. 57]десять дней, и на полчаса, и на пятую часть часа, обтекаючи всю двадцать пререченныхъ знаменъ небесныхъ, усталиче за тольво двей и часоу оборочаючися обновляеть. Сего ради неудобъ знаема есть, остли есть первая, або котораа, окрочъ мѣсяцъ солнечныхъ знаки пререченныи, по равнинахъ бываючии, еже есть проавбенеиъ сѣмень, и растеніеиъ трави, и прочихъ. Луна бо, послѣдуючи солнцу, не тольво року обтеченикъ своимъ не совершаетъ, но ни единаго съ чотырехъ врѣментъ, еже суть: весна, лѣто, осень, зима, обдержати не можетъ. Каждо бо врѣмя съ тыхъ по чверти року сдержити, а луна еще не сполна дванадцатую часть лѣта теченіемъ своимъ совершаетъ, [(58) еже есть чотыри недѣли и килка десятъ годикъ. Во нѣтъ солнце, спую дванадцать знаменъ небесныхъ, отъ начатаго кресу зачавши, оныи предреченыи чотыри врѣмена совершавочн или скончавочн, рокъ обиходитъ, — въ тожъ часъ луна дванадцать-ротъ всѣ предреченыи знамена обтекли, еще на тринадцатый разъ, двей десятъ, и годикъ двадцать одну, и три пятыхъ части часа превосходять. Яко съ о томъ вышеи споминало.

Сего ради невоцро есть, каждого року скоро по равнинахъ, завади одинаково полнои луны обрѣтати или знаидовати, свораго дѣла и необычннго теченія еа. Она же иногда предъ равнинами [(об. 58) волюо дней, а если не

волюо дней, ино волюо часоу, или въ вѣкую малую часть часа припадетъ, або хочъ и въ самое поровнание.

Съ-тыхъ причинъ туу-луу оставляемъ, и водлугъ воданна самыхъ святыхъ апостоу, и водлугъ потверженъ Духомъ Святымъ, отъ боговосныхъ отецъ численіемъ предавого, ижеиее луны чотырадесатого дожданни приниуемъ. Котора по равнинахъ хочъ въ волюу або въ чотыри недѣли или выщей припадетъ, въ ижеи послѣ чотырадесатого, въ первую недѣлю припадаючюу, Великъ день, еже есть традивное иъскресеніе Христа истиннаго Бога нашего правнумъ. Не подобаеть бо вмѣсто свѣта изъ темности сѣбнооснаго дня иъскресенія Христова [(59) правновати, но по поровнанию, ижеида день наие воцри расти начиваетъ. О чомъ съ вышеи споминало.

А ижеи Жидове тѣиъ истинное паски наше, іжеъ есть оичее население, въ чотырадесатый луны обиходитъ, хочъ же и повудве, безотребне, — однородный бо Сынъ Божій Господъ нашъ Исусъ Христосъ то расплатіемъ своимъ украсилъ или поровнанимъ учинилъ и отравнулъ, а въ того мѣсто Пречистаго Тѣла и Крови своей божественное причастіе устанилъ, — и не единою въ року, яко Жидове, тольво въ чотырадесатый первого мѣсяца баранца изъдають, ае речъ до часу уставленную, ае намъ на всако время, и на всакой часъ, по вса лѣта аже до скончанія свѣта, Исусъ Христосъ истинный Богъ нашъ [(об. 59) Пречистое Тѣло свое и животворащюу божественную кровь свою, идѣаную за мѣръ, на отпущеніе грѣховъ вѣрнымъ своимъ устанилъ, следивочн и злучаючи въ свое божественное и нетлѣнное прироженіе. Яво Златоустъ, споминало о томъ, пише: «яжеи ако по сотвореніи всего, глаголъ или слово Господне изъ-

обилуютъ, яжеи рекъ мовачи: расстѣте и множитеса, и наполняте землю, — которое слово одинъ разъ речено, бываетъ skutомъ или дѣломъ по вса лѣта, спомогаючи естество или прироженіе наше въ дѣтотвореніи; тако и глаголъ Господа Бога и Спаса нашего Исуса Христа, возглаголючи всю тварь отъ изгладѣна на востаніе, наипачеиее человека тѣиъ всѣи обладающаго, единою [(60) реченииъ: «примѣте и адѣте, и шѣте съ того всѣ», николи не оскудѣваетъ, въспомогаючи вѣрныхъ своихъ въ зъединоченіе и злученіе божественнаго естества или прироженія, и наслѣдіа царствѣа небеснаго».

Мы бо образъ пришлого вѣзу, ожидаючи воскресенія мертвыхъ, паску, ежеъ есть переходъ отъ смерти въ животъ, правнумъ. Што и skutомъ або дѣломъ Христосъ истинный Богъ нашъ триденнымъ иъскресеніемъ своимъ показалъ. А Жидове зарѣваніе оичее въ чотырадесатый луны святати. Въ котораѣи дѣиъи часть, спочиваючи тѣиъ или фигуру законную, Христосъ на крестѣ расплатя, и погребеса, и третееи днѣиъ изъ мертвыхъ иъскресе. Сего дѣла триа днѣиъ [(об. 60) Паска христіанская отъ Жидовскее отдалаетса, и ктому стерегущеи всегда недѣланого днѣа, который послѣ чотырадесатого лунаго по равнинахъ припадетъ. Ащели случитса чотырадесатому луновому въ недѣлю припасти, не творимъ ту недѣлю иъскресую, но другоее требуемъ, наие страсти и погребенія Христова есть времѣ. Въ четвертый бо надесать, пятку случивси, Христосъ пострадал. Всяко бо не достонть въ пламении днѣи радостнаго воскресенія Христова правновати. Яжеи бо пятка не знаема иъскресеиъ суща, также и чотырадесатого точнаго или подобнаго недѣла, которой достонть, уставленіемъ

будучи воскресенія, чистой быти отъ страсти. Но аще припадетъ въ иео страстное число, отъ чотыри[(61)надесатого лунаго, сію оставивши, въ другую, яко во свободную отъ страсти сущу, воскресенія Христова правнаникъ совершавемъ.

А ижеи чотырадесатый луны, котораѣи еслиби хочъ въ полчверти годикѣи предъ равнинами, любъ нажеи въ самое поровнание днѣиъ въ почюу принасти мѣла, сего, водлугъ святыхъ боговосныхъ отецъ Святымъ Духомъ поставовенія, откладаемъ, а другаго лунаго чотырадесатого послѣ равнина на вышолненіе Паски приниуемъ. Такъ яко и недѣлю, въ которую бы съ прилучилъ чотырадесатый, днѣиъ числа страстнаго откладаемъ, а другую на-то-ижеисть приниуемъ. Яко съ предречеи о томъ.

А съ тыхъ причинъ иѣоторымъ невѣдущимъ або порозумѣющимъ о томъ видитса [(об. 61) продолженіе о правниціи паски. Вѣдочіе же о томъ не смущаютея, но пате радуютса, яко по преданію самаго Бога и святыхъ апостоу и боговосныхъ отцовъ, таиство еже о Пасци совершаваетса.

Сего ради и зажеи, православнымъ христіаномъ, зривеи вышнннхъ врѣментъ отъ мудрыиоу свѣта сегои многихъ прельщеныхъ, не подобаеть съблазнитса. Аще и иѣкогда случаетса чотырадесатому луновому въ самое поровнание припасти, а ижеидаи тремя днѣиъ или чотырма, а не выщей, адѣтсаи яжеи по равнинахъ, нажеи сего откладаемъ, а другое луны дождавши послѣ чотырадесатого Паску творимъ. Но нажеи о томъ не подобаеть сомнѣтса ничтоже, ежеи съ случаетъ рѣдко, отъ неровнаго обиходу [(62) межн собою обонихъ тыхъ свѣтилъ, то есть солнца и луны, отъ часоу или дроб-

иных, нахъ годнимъ збывающихъ, знакомъ бо воскресннмъ неприспѣвшимъ, што отъ самыхъ речей, Богомъ сътворенныхъ явно, ёже есть отъ прозавенія сѣмь и отъ прорастенія травнаго и прочихъ знакомъ, воспѣ и правому врѣмени свойственнхъ або приличныхъ, которые правиломъ суть истинному врѣмени. Имъ же неприспѣвшимъ, въ таково врѣмя не подобаетъ Пасхи, яко главннхъ и совершенія нашему спасенію, творити.

Аще бо тако нерозсудне попустится, мѣнимъ оныхъ четырехъ дней прелестившихся, въ который съ нихъ Пасху творити, еже нѣкогда велики рѣдко случается, якобы по порознькѣ четырнадцати ||(об. 62)десятому луному принасти што отъ зблудныхъ надъ часи дробницъ въ луны уростаети, а знакомъ воскресннмъ еще неприспѣвшимъ, рекше, прорастенію травному и прочимъ, — то како послѣдованіе истинное Пасхи Христовы, и подобіе или намѣтъ оглавленія и обновленія всего правдиве именоватися можетъ? Понеже бо всю тварь на обновленіе всѣхъ порядкомъ събраши, яко съ часто о томъ споминаю, Христость Спасъ нашъ въ свою Пасху воспріяхъ, такъ яко было значая отъ сотворенія свѣта. О чомъ писаніе свидѣлствуетъ, яко въ третій день, што какъ было по равнинахъ, рече Богъ: «Да прорастятъ земля быліе травное, сѣющее сѣмя по роду и по подобію на земли, и древо плодовито, творящее плодъ». То бо суть знаки ||(63) воскресннхъ и початокъ врѣмени правому. Луна нахъ еще далѣй по равнинахъ ажъ во четвертый день сотворена. Яко съ передъ написало, о томъ. Не подобаетъ бо такъ

послѣдуючи, пакы вѣснати обращаться, но напередъ въ свѣтъ простратися. Ни бо первый человекъ въ темнотѣ, но по сотвореніи свѣта, скрѣти, по равнинахъ въ шестій день соудати бысть. Прежде бо свѣта все тма содержала.

Сего ради и Цѣлѣносная ведѣла прежде страсти Христовы нарочется. Да и отъ сего навикнешя, яко знаки прозавенія травнаго початкомъ суть весны и времени правдиваго. Якоже и отъ слова «Евангелія Учителнаго», въ нѣкую ведѣлю святого Великаго поста читаемаго, научитися можемъ. Которое такъ съ познается: ||(об. 63) «якоже иде уже зима, пролѣте же зиде. И призь всю тварь богицшу, яко суть сада цѣлѣносная, земля азякъ прозавбающа, и птица воспѣвающе, и прочая вся обновляема. И о сихъ ракуемъ, и веселимся, и слави́мъ, и величаемъ, и удивляемъся предоброму хитрацу Богу, прелгающему и претворяющему тварь всю на обновленіе» и прочая. Якоже и вся божественная писанія въ томъ съ согласуютъ.

Годить ли съ прелестившихъ, віру и живннхъ, все божественное писаніе отринуть? Не буди то! Понеже бо сами видѣсте и искусите во врѣмена ннѣшннхъ, яко по двакротъ яко удалемъ отъ насъ Пасху ихъ въ змѣ и прежде Жидовское творившихъ,—што бо въ то время за прозавеніе травное ||(64) или сѣмешное видѣли есте? или что весело отъ птицъ поющихъ слышали есте, и прочее отъ твари отпояненія на всегоже видѣсте, во все умно и драгло суще.

Истинному же врѣмени и радостному дню свѣтлаго воскресенія Христова приспѣвшу, вся тварь отпоявочнхъ веселится. Сего ради безуміе прелестив-

¹ Быт. гл. 1, ст. 11.

шихъ многимъ явно есть. Яко апостолъ ² пише: «нѣкъ осуетишися помышленнми своимъ, и омрачиши неразумное сердце ихъ, повѣдаючи быти мудрыми и обезумишися». Которого безрозумства и намъ христіаномъ стерегучи, не подобаетъ преступати предѣловъ старыхъ, еже положили отцовъ наши ³. Яко съ о томъ споминаю сугубо и трегубо, еже на первомъ ||(об. 64) вселенскомъ святомъ соборѣ боговоисно отцы, што словне отъ святыхъ апостолъ приняши, отъ рожаю до рожаю соблюдаючи выполняли, то на ономъ святомъ соборѣ вірѣ утвердишися, посполу въ «Вѣру въ единого Бога» написавши, кругъ еже о пасцѣ на 532 лѣтѣ оборочаючися, въ тридцати пятихъ дняхъ, то есть, отъ марта дни 22 до априля дни 25, ни превосходя надъ двадцать второй марта, ни тежъ снизакчиши подъ двадцать пятый априля. Но въ тыхъ, водлугъ припадающаго перае луны чотырнадцатого, въ вѣчннхъ лѣтѣ святу Пасху правновати уставили и подали. Водлугъ которого Духомъ Святимъ преданіи, на всяко лѣто о пасцѣ тайны благодать, еже о насъ ||(65) отпоянати покушачиши, нароки или порядки збираемъ, колно можемъ, примучи чотырнадцатый луны по равнинахъ, съ ними же пяттокъ, субботу и недѣлю, для предреченныхъ причинъ. А такъ цѣль разумъ таѣмннхъ стеченіемъ порядкомъ свершачи, безуміе Жидовское и шалество еретическое, нетворящихъ по сему образу, отмечаемъ. И образъ або впацать досконалыи озаглавленія всего о святомъ сотвореніи представляемъ. Во всѣхъ тыхъ порядкахъ Христу пострадавшу, куда и намъ такъ творити Пасху, елико сила. Бо ослиби чого съ тыхъ

речей не доставало, хромо и бѣдно бывають подобенствю.

О чомъ какъ достаточне зособна о каждой ||(об. 65) речи слышали есте, тозю если въ памяти намъ пребудеть глаголемъ. Не отъ своихъ бо умннхъ глаголомъ, но отъ божественныхъ писаній собраннхъ написаномъ. Пачеже отъ слова вселенского учителя Великаго Аванасія Александрыскаго, охъ же на первомъ вселенскомъ соборѣ, съ святыми боговоисннми отцы, о вірѣ и о Пасцѣ христіановннмъ людемъ писаніемъ востановеніе наложивши, предали въ тридцати пяти днѣхъ отъ 22 марта до 25 априля, ни превосходя, ни снизакчиши. Яко о семъ на концѣ ость табличка составлена.

Сіе убо истинное преданіе, Духомъ Святимъ постановенное, да сподобитъ Господь Богъ всегда цѣло и неуломно совершачи хранити, ||(66) а отъ Великое ночи или тми заблуженія свободившися, въ свѣтѣ живнати, и по преданію вселенское святое Восточное церкви, истинное матере правдивыхъ хвалцовъ Божіихъ, віти глаголюще: «воскресенія день, просвѣтнися людѣ, Пасха Господня есть Пасха, отъ смерти въ живото, а отъ земли на небо Христось Богъ насъ превель есть». Ежуе подобаетъ всяка слава, честь и попповеніе, со беспачалннмъ его Отцемъ и съ Пресвятимъ, благимъ и животворящимъ Духомъ, нншѣ и присно, и въ вѣкамъ вѣкомъ. Аминь.

Написанъ сіа въ лѣто отъ создана мира 7097, Римленомъ же писущимъ отъ по плоти Рождества Господня, 1588, по отцественствю же нхъ еже отъ насъ въ празннхъ, лѣта 5.

² Римл., гл. 1, авч. 80, ст. 21—22. ³ Притч. гл. 22,

|| (об. 66) Се первое таблицею сею обрѣтеніе Пасхи, обрѣтъ кругъ луны настоящаго лѣта, и лѣто врсѣдъ, или есть ниже круга, да не возмемъ нишей круга или сопротивъ, но ниже круга, и идѣже есть лѣто врсѣдъ, ту противъ въ другомъ ряду Пасха будетъ и въ третемъ литерѣ азбучнаго, сказуючи празднику мясопусты и посты въ все лѣто.

Выображеніе Пасхи христіанскою, сею таблицею сказуючи, въ тридцати пяти днѣхъ, то есть отъ 22 марта до 25 апрѣля, како изъходитъ и спускается, ведуть волкосты луны, которая по пронамаю дна въ ночь напередъ припадаетъ, тогда по ущербѣ ея отъ третьего дня, въ которой волкостъ съ тыхъ тридцати пяти днѣхъ первая недѣля придетъ, въ той день Пасха бываесть.

Кругъ луны.	Лѣто врсѣдъ.	Дни мѣсяца.	Литера.
2		м	
13	3	22	а
	2	23	б
10	1	24	в
18	7	25	г
	6	26	д
7	5	27	е
	4	28	ж
15	3	29	з
4	2	30	и
	1	31	и
		а	
12	7	1	і
1	6	2	к
	5	3	л
9	4	4	м
17	3	5	н
	2	6	о
6	1	7	п
	7	8	р
14	6	9	с
3	5	10	т
	4	11	у
11	3	12	ф
19	2	13	х
	1	14	ц
8	7	15	ц
	6	16	ч
16	5	17	ш
5	4	18	щ
	3	19	ъ
	2	20	ы
	1	21	ь
	7	22	ѣ
	6	23	ю
	5	24	я

|| ¹ Кругъ, сирѣчь обыходъ солнечный, содержаще двадцать и осемь лѣтъ, не какъ бы въ тыхъ лѣтѣхъ въ кождо мѣсяцѣ одинаго лѣта, а иначе другаго солнце поступовати мѣло (не есть бо то), но всегда одинако теченіе свое кождо лѣта отирае, за триста шестьдесятъ и пять днѣхъ и за шесть часовъ обыхода, рокъ совершаеъ. Яко сѣ въ самой тѣхъ речи еже о премѣненіи свята доводне написано, также и о обыходѣ лунномъ также сѣ доложило.

Но за еже четвертаго лѣта въ оныхъ шести часовъ надъ дни збывающихъ урываетъ день, для котораго всѣ прѣдѣлы обычныхъ сонць днѣхъ уступати и пережѣватися мусѣтъ,—се го ради для тыхъ прибывшихъ днѣхъ составляеъ есть седмочисленникъ, по числу седми днѣхъ, еже суть въ тыдѣжю, до седми лѣтъ обращающійся, и нарицаеъ то врсѣдѣ лѣта, яко да сѣмъ числомъ обрѣтати въ кождо чотырехъ лѣтѣхъ прибывшій тѣхъ день. Егда бо чотыри вратъ по седми лѣтъ, или по 4 лѣта седмъ кратъ обернѣся, еже исполнаеъ 28 лѣтъ, тогда паче на первое изърацаеъ, въ тыхъ же стошни внадни, неизмѣнно поступуетъ, и такъ всегда двадцать и осемь лѣтъ обыкнати, яко съ лѣтѣхъ здѣ написаное врозумѣти можно естъ:

	1	2	3	5	6	7	1
	1	2	3	4	5	6	7
	3	4	5	6	1	2	3
	8	9	10	11	12	13	14
	4	6	7	1	2	4	5
	15	16	17	18	19	20	21
	6	7	2	3	4	5	7
	22	23	24	25	26	27	28

Чарное число, еже до двадцать осми, кругъ солнцу иняеъ.

Чарные ² же писмена до седми, еже сверхъ чарнаго, показуютъ которое врсѣдѣ лѣта кождо съ тыхъ 28 бываеъ.

|| Сѣ таблица или ключъ на обрѣтеніе Пасхи христіанскою и Жидовскою отъ святѣйшихъ патриархъ Костантинопольскаго и Александрскаго изъ благочестивому и христіанскому князю Костантину Острожскому, воеводѣ Киевскому, съ епископомъ принесена бысть, въ лѣто отъ созданія міра 7091, индикта 6, круга солнечнаго 6, а луннаго 3, Западнымъ же пишуще отъ поплоти Рождества Господня лѣта 1583, мѣсяца генваря 28, яко въ то время прѣдущаго лѣта отъ поплоти Рождества Христова 1582, мѣсяца октоваря, отпечатанна Римляне еже въ прѣдѣлахъ отъ святаго соборнаго Восточнаго церкви, и пресвѣтлѣй день святаго спасителя Пасхи съ всѣми послѣдующими ей свята, мясопусты и посты, волеу угодною своего отѣвнѣли, и волеу смущенію правоземнымъ сътворили. Се го ради съборно всѣхъ патриархъ общицею совѣтомъ, на утверженіе правоземнымъ здѣшней области живущимъ, прислани быша сѣхъ канони, рекше узаконеніе о Пасхѣ, заглавающе по древнему обычаю держати, никакоже ни въ чемъ отѣвнѣти смѣюще подъ аяземомъ.

|| Сѣй ключъ правится кругомъ солнечнымъ сверхъ, съ боку же лунный стрѣлающе, указуютъ которая клѣтка въ которомъ лѣтѣ бываеъ. Въ клѣткѣ же чарные писмена первое — мѣсяцъ, въ которомъ Пасха, второе — день того мѣсяца, въ который числомъ будетъ, третье — чарное литерѣ дѣш

¹ Лѣты нумерованы. ² Красныя цифри отпечатаны жирнымъ шрифтомъ, равно какъ и выше, въ таблицѣ.

отъ седмици, въ которой Жидовская пасха будетъ, указуе, если въ недѣлю, ли въ понедѣлокъ, ли во второкъ и прочая до седми дней; четвертое—литеру азбучную пасхалю укажутъ, которую у скарѣ † пасхальной ниже описанной пасху, ижеопусты и всѣ празники по-ряду въ все годиче убѣси. Крузи же солнечные сперха цирвоными писменми въ трехъ рядохъ, а четвертый верхній черными писменми знамилюючи, яко въ тихъ крутохъ или дѣтихъ переступъ бывають, решне—високость.

|| (1) ¹ О СВЯТЫХЪ КРАМЯХЪ, въ молитву и въ превываню имени Господня созданыхъ. И о почитаню святыхъ иконъ, на въспоминане богомужнаго въчеловѣченія Спасова написаныхъ.

О церкви либо о храмѣ молитвенномъ.

Самъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ, яко евангелиста глаголетъ, ниуде въ церковь Божию и ижега вса продающая и купующая въ церкви, и глагола имъ: домъ мой—домъ молитвы есть, и прочая. О чомъ ² всѣ евангелисты согласно рекоста. Сего ради и пророкъ ³ глаголетъ: «виду въ домъ твой и повозюся въ церковь святѣй твоѣй», не просто, но «въ страхѣ твоѣмъ». «И ⁴ въ церквахъ благословля ⁵ тя, Господи». И псалмъ ⁶: «въ церквахъ благословите || (об. П) Бога, Господа отъ источника Израилевъ». А не въ воспользованныхъ домѣхъ ⁷, яко прокляты ере-

тици, гдѣ въ жовани обдуютъ, и всако празно слово глаголется, тамъ же и на свое богохульное набоженство събираются. Таковое бо соимши пророкъ ⁸ облича еретиковъ суетно быти имънуетъ: «не засадаломъ, рече, съ сонмомъ суетнымъ, и съ законопреступниками не входиломъ». То бо суть законопреступники, што отдравились отъ закону единого, водле сердца своего облудныи закони собѣ състалахъ. «Молитви моя, рече пророкъ ⁹, Господни выдамъ, предъ всеми людьми его въ дворѣхъ дому Господня». «Възвеселихсл, рече ¹⁰, кимъ ми повѣдано: въ домъ Господень выдедохъ». «Се ¹¹ пшѣ благословите Господа всѣ раби Господни, стоице въ храмѣ || (2) Господи въ дворѣхъ дому Бога нашего». И нынѣ божественнаго писанія о церкви или о храмѣхъ, въ молитву созданныхъ, есть не мало.

Тамъже прочее обличаючи неистовство суетумныхъ еретикъ о церкви или о храмѣ молитвенномъ, отъ евангелиа славныхъ словъ Христовыхъ приведемъ, иже тогда къ облуднымъ фарисеомъ глаголаха. Тоемъ и мы шпѣ съ Христомъ Господомъ нашимъ глаголюще, проклятымъ еретикомъ отащати можемъ ¹²: «глушіи и слѣпіи! што есть болѣй, алато ли, или церковь святица алато? Глаголете бо нже клеветаетъ оларемъ, то ничого есть, а нже клеветаетъ даромъ и верху его, то повиненъ есть. Глушіи, слѣпіи! што есть болѣй, если даръ, албо оларь, который посещаетъ дара

¹ Откуда начинается новая пагинація, причѣмъ начало ея весьма необычно: на первомъ листѣ выставлено—46, на второмъ—2, на третьемъ—48, на четвертомъ—4, на пятомъ—50, на шестомъ—6, на седьмомъ—52, на восьмомъ—8; отсюда и до конца обычный порядокъ. ² Матв. гл. 56; Марк. гл. 7; Мате. авч. 88; Марк. авч. 50, Лук. авч. 98; Иоан. авч. 7. ³ Псал. 5, ст. 8. ⁴ Псал. 25, ст. 12. ⁵ Нужно: «благословлю». ⁶ Псал. 67, ст. 27. ⁷ Захар. гл. 14. ⁸ Псал. 25, ст. 4. ⁹ Псал. 116, ст. 9. ¹⁰ Псал. 121, ст. 1. ¹¹ Псал. 137, ст. 1; 184, ст. 1. ¹² Мате. авч. 94, гл. 28, ст. 17—21. † Нужно: «скажи».

|| (2) (и прочая). Иже убо клеветаетъ первоякъ, клеветаетъ ею и живущимъ въ ней». Яко писаніе свѣдѣтъ ¹³: «изавѣстуся тобѣ оттуду и глаголю тобѣ слыше ошченія между дѣима херувимми, иже суть надъ кіотомъ свѣдѣнія» и прочая.

О семъ додѣ.

|| (3) О образахъ, укине о икобахъ.

Не ново, но невѣчала, еще сажимъ Господомъ Богомъ Моисееви, еуже и десятизаконіе закона подаде Богъ, сому и образи въ славу и честь имени своему сластоу, и въ украшеніе храму молитвеннаго, творити повелѣ Богъ. «Сътвориши», рече ¹⁴, два херувима отъ алатъ пресуснаго, и уложити на полку углу обоого ошченія. Таковое сътвориши два херувима отъ обою углу, распрылающеся верху, обшлюще крылома своимъ ошченіемъ, а обличаяни въ собѣ и въ ошченію лица обращена имущи». «Храмъ ¹⁵ да сътвориши отъ десяти ошеть, отъ багрянца придеши. || (об. 3) и отъ синята и чераленца, и ижеизвестныи херувимъ дѣломъ ижеиавимъ да сътвориши ¹⁶. И прочая вса окраси храмъ молитвеннаго, яко самъ Господь Богъ Моисееви приказалъ: «сътвориши ми, рече, по всему, яко што азъ покажу тобѣ за горѣ, образъ храму, и образъ съсудовъ его всѣхъ, тако да сътвориши». Сего ради и пророкъ Давидъ ¹⁷ о украшеню церковномъ глаголетъ: «Господи, ижелюбихъ благослѣние (или украшеніе) дому твоего, и мѣсто вселенія (албо мѣшкана) славы твоея. Въ церквахъ благослови ¹⁸ тя, Господи». И при концу живота своего Давидъ царь Саломонову смлу своему алато и

сребро, што бытъ наготовалъ на будоваше храму ку пребываню имени Господня ¹⁹, яко на жертвенникъ, и подобіе керу(4)вимомъ простирающимъ крылѣ, и обрывающимъ животъ завѣта Господня, вса писаные руною Господнею дахъ есть Давидъ Саломову, водлугъ бывшаго къ нему разуму по дѣлу изображенія. А не толюо то, по ²⁰ и росмантые подобіества древъ фуйковныхъ, и кіотовъ росмантыхъ, внутри и знутри, и на дверехъ херувими вырѣзалъ. Яко кашеть въ книгѣхъ третихъ Царствъ и ижеиныхъ многыхъ мѣстцахъ о тымъ писаные.

И не такъ, яко слѣбуютъ кулици блжевать, храмъ молитвенный болванникою прозывають, а образи, въ славу Божию и ку оидобъ церковней сътвореные, идолми поганскими ижеикутъ, и почитавшихъ сими Христу—идолопоклонниками нарицають. Но писаніе божественное, || (об. 4) замыкаючи богохульные уста ихъ, называють то святая святыхъ. «Внесомъ, рече ²¹, іеремъ китотъ въ мѣсто его, въ оларь, въ храмъ Господень, въ святая святыхъ, подъ крылѣ херувимомъ, яко херувими рессп(р)остираху крылѣ, и прикрываху надъ кіотомъ и надъ светыми его сверху». О чомъ и въ новой благодати великій Павелъ, обьявляючи неистовство суетумныхъ еретикъ, свѣдѣтелствуетъ о образахъ, въ славу Господню сътвореныхъ, называючи ихъ херувимъ славы, а не яко блжевере—идолми поганскими не страшатся ижеикувати, не уѣбючи расудити межю божественными святыми и межю бѣсовскими северыми ²². О чомъ тѣже великій апостолъ ²³ въ-

¹³ Исход. гл. 25; 2 Паралипо. гл. 3; 3 Царств. гл. 8. ¹⁴ Исход. гл. 26, ст. 18—20. ¹⁵ Исход. гл. 26, ст. 1. ¹⁶ Псал. 25, ст. 8, 12. ¹⁷ Въ теперешнемъ текстѣ: «благословлю». ¹⁸ 1 Паралипо. гл. 28 и 29; 2 Паралипо. гл. 3. ¹⁹ 3 Царств. гл. 6. ²⁰ 3 Царств. гл. 8; 2 Паралипо. гл. 3; Исход. гл. 25. ²¹ Кор. авч. 380. ²² 2 Кор. авч. 182, гл. 6, ст. 14—15.

плеть: «что, рече, за посполитованье млетъ. || (Б) бити правді съ безаконіемъ? албо што за згода Христу въ веліаромъ? или што за складъ церкви Божіей съ идоли?» «Абожѣмъ, рече ¹, што оферуютъ погани, бѣсовъ оферуютъ, а не Богу. Не кону убо насъ посполитнинами бити бѣсовъ».... Яко и пророкъ глаголетъ, какъ всѣ боги поганскіе бѣсове суть ².

Сего ради прилична есть еретиковъ притча, сіа ³.

Яко вѣсто сабиотуа, шестюючи часу студени, близъ огнища, на немже углі горѣше распостерго бѣ, которое въ очю его влещалоса, яко солнце;— оуе же, хотѣши съгрѣбѣти и отпочинуть на солнцу, уклонилса на мѣсто оно угліа распостергаго, мнѣмочи, иже бы съ тѣлю на солнечній пламень, посредѣ || (об. Б) угліа горѣщего видѣ. А поспалиши ноги, утекаетъ, винуючи солнце, и нарекаючи глаголетъ: «о, дѣше же ми есть, иже я не вижу солнца, которое въ малый часъ мѣи велики съгрѣло». А яко далеко болшѣ тыхъ, которые его видѣти съгрѣбають и опалютъ!

Властие таково же слѣпота и еретиковъ огоршуа. О нихъ же пророкъ споминя глаголетъ ⁴: «падають на нихъ угліе стѣняю, и ривешъ албо сохвещъ ихъ въ страстіяхъ ихъ, и не остоветса». И пакы ⁵: «палъ огнь на нихъ, и не видѣти солнца». Якоа бо ма бытъ горшаа слѣпота, яко кгда кто не можетъ рассудити божественное хвалы отъ бѣсовское прелести, албо Христа образа отъ поганскихъ идоловъ?!

Еретикъ бо, съ подущемъ шатавскаго въ поганѣ || (Б) претворившиса, подѣ имевемъ христіанства, безъ асти-

ду и божии Божіей, въображеніе Христа Спаса нашего на памятку неомыслнаго въчеловѣченія его и инныхъ святоблиныхъ справъ его, въ наше спасеніе сдѣланныхъ, написаные, идожи поганскими именовати смѣютъ! И храми молитवेशе, въ имя Господне сздаване, болванщицами прозвати не страшитса! Которыхъ прелестъ и кобѣшеніе на православную вѣру не только мудріа видѣти, но и слѣпіа, которые еще умныхъ очю не до конца вероу страхли, оцунати могутъ. Помеже бо мы, непрелестно вѣру истиную держашще, ни веліара, ни Аполона, ни Астаргѣа, ни Ваала, или жадваго йдола, яко насъ обманяють неистотин, не почи || (об. Б) вѣдемъ; а не только не чтемъ, але яко суетныхъ и ложныхъ боговъ, отъ самаго діавола на прелестіе поклѣбамъ нѣкогда змышленныхъ, такоуныхъ всею силою отдалемса, и яко скверныхъ прелестныхъ боговъ, пачеже бѣсовъ, брѣдимса и усты свонии споминати. Господа же Исусъ Христа истиннаго Бога и Спаса нашего, насъ дѣла въплотитнаго, и святыхъ угодниковъ его всею силою почитаемъ и хвалемъ, и всѣ святоблиныя справы его, яко рожденіе отъ Пречистое Дѣвщи, крещеніе въ Гердані рѣдѣ, на крестѣ за грѣхи наша волюе его распятіе, въ гробѣ положеніе, и въ мертвыхъ въскресеніе, на небеса съ обоженю плотю его възнесеніе, и иншіе всѣ справы Господни, въ наше спасеніе сдѣланные, прославляемъ и почи || (7) твемъ, и то все, яко писаніемъ святыхъ книгъ, такъ и начертаніемъ священыхъ иконъ, дѣломъ и словомъ въображаемъ, поклѣблемса и любовно шалуемъ, не боготворици образа, ниждѣ изъ

¹ 1 Кор. гл. 145, гл. 10, ст. 20 * Псал. 95, ст. 5. * На поск: «Притча Григорія Амвросіаго». * Псал. 139, ст. 11. * Псал. 57, ст. 9.

томъ надѣи поклѣбачи, але, въ первообразное умъ возводчи, сею видимомъ чествомъ невидимаго почитаемъ. Поклоняй бо са и почитай образъ—почтветъ того, егоче образъ есть написанъ.

Ромность бо тылаво въ каждой речи видѣти инни есмо; яко въ писаныхъ, такъ и въ образѣхъ, и въ всѣхъ отдѣлешныхъ: въ чѣе имя што и которымъ разумомъ бѣзвесеко бѣваетъ? Инше бо есть церковь Божіа; а инше церковь ложныхъ боговъ. Хотя же отъ единныхъ речей обѣ збудовамъ, будѣ въ муру, албо въ дерева, она тогда, яко || (7) въ имя Господне въ пребыванію имени святаго его, отъ благочестивыхъ почитаемъ и поклѣблемса. Яко пророкъ глаголетъ ⁶: «спиду въ домъ твой и поклониса къ церкви святѣй твоей въ страстѣ твоемъ». И пакы ⁷: «Господи, възлюбихъ благолібіе дому твоего и мѣсто вселенія славы твоеа». Оваже заведбавема и бѣзчестуема, але и нѣмъ ложныхъ боговъ, сирѣчь бѣсовъ и растлѣнныхъ челоуѣкъ отъ ложныхъ басней съставляема. Сего ради тѣмъ пророкъ глаголетъ о ней ⁸: «сплещена видѣхъ церкви лукавныхъ», яко еретическіа боготворниціа сонщица и раздоры, албо препротности враждующихъ на церковь Божію. Ненавистникъ бо добра роду челоуѣческому врагъ діавола, хотя до конца отвести и отдалити насъ отъ познанія единнаго божества, || (8) прежде нѣкогда прелѣбачи многихъ неутверженыхъ, въ многобожіе уклонилъ, поставивши суетное и меростное идолослуженіе, то есть ложныхъ и неистотныхъ боговъ почитаніе, якоже скоро по введешии Жидовъ въ Египту

сътвориши собѣ телца. О чомъ самъ Господь Богъ Моисеи глагола ⁹: «беззаконовани бо, рече, людѣ твои, иже шивель еси въ земли Египетское; сътвориши собѣ телца, и поклонилсиса ему глаголюще: то есть боги твои, Израилю, иже изведоша тя отъ земли Египетскыа». О которыхъ и пророкъ ¹⁰ припоминветъ глагола: «измѣниша славу Божію въ подобіе телца, адущаго траву, и забыши Бога, спасающаго ихъ». И заса потымъ злучилсиса въ Моавити, ил || (об. В) явилсиса балваномъ къ и служили Веелфегору, оферовали сыны свои и дочы свои бѣсовомъ ¹¹. Яко тѣмъ пророкъ глаголетъ ¹²: «проливши кровь непоникую, кровь сыновъ своихъ и дочовъ, которыхъ бѣферовали балваномъ Хамаанскимъ».

Также и Саломонъ неподобенъ началу коведъ положи. Бухучи бо введеный отъ жены, съ поганскаго ромаю пофмованыхъ, збудовавъ храмъ икоу Астарсу, идолу меростности Сидонское, и Хамосу, идолу скверны Моавское, и Молоку, меростности сыновъ Аммонскихъ, и прочаа ложныа боги на прелестѣ художныхъ, отъ смѣлѣ амыхъ бѣсовъ суть умышлены ¹³.

Вѣдаючи бо съ початку еще врагъ душъ нашихъ діаволъ, иже по въчеловѣченію единороднаго Сына || (9) и Слова Божіа, истиннаго Бога и Спаса нашего Исусъ Христа, всѣ божественныя справы его, въ наше спасеніе сдѣланные, яко писаніемъ святыхъ книгъ, такъ и начертаніемъ священыхъ иконъ, отъ правотворныхъ почитаемы и въображаемъ бити мѣли,— сего ради врагъ, забѣгаючи впередъ свонии богомеркыи идоли ложными богами, растлѣнныхъ

* Псал. 4, ст. 8. * Псал. 25, ст. 8. * Псал. 25, ст. 5. * Исход. гл. 32; 2 Цар. гл. 13; Суд. гл. 10. * Псал. 105, ст. 20-21. * Числ. гл. 25; Исаіа, гл. 56. * Псал. 105, ст. 28. * 3 Царств. гл. 11; 4 Царств. гл. 23; 2 Цар. гл. 28.

на разумъ человѣкомъ прелъщаетъ и осмѣряваетъ, и снмъ отъ Бога отлучаетъ, какъ бы сими суетными прелъстившимся, потомъ и истинныхъ образовъ, въ славу Христу Сыну нашему нмъ дѣла въчеловѣчаемому написанныхъ, бридился и отворочался. Якоже то ливе видимъ изъ синоукъ противленія; на которыхъ западена шатавскаго палъ есть огнь [Ис. 9], и не видятъ солнца, и такъ восмыслили суть, яко не могутъ рассудити церкви Божией отъ вавилъ бѣсовскихъ; также и въображеня Христова и святыхъ угодинокъ его—отъ суетныхъ богомерзкихъ идоловъ поганскихъ. Водле которыхъ безумія и нерассудку, Моисей законодательъ и пророкъ преступникамъ закону знайдутся, зато иже твари къняжили и служили.

Глаголютъ бо прелъстивъ, яко не подобаетъ твари къняжити. А Давидъ пророкуи глаголетъ: «поклонюся въ церкви святѣй твоей», не просто, но «въ свѣтѣ твоемъ». И о кіотѣ, рекше—о сарни, глаголетъ: «поклоняйтесь подножію ногъ его, яко свято есть». И пакы: «поклоняйтесь въ горы святѣй его, заже святъ Господь Богъ нашъ».

Видите ли [Ис. 10] единименство «свѣта Господь Богъ нашъ» и «гора Сіонъ свѣта»? Того дѣла, яко мѣшканье имени его наречено. А гдѣ сѣ случилось плѣвену быти отъ иноплеменикъ кіоту заята Господня, Давидъ пророкъ съ поболѣніемъ албо фрасункомъ глаголаше: «если възлнгу на ложь, или дамъ сонъ очима моима, поволъ ажъ знайду мѣсто Господне и мѣшканье Богу Іаковлю».

Албо жнжакотъ суетнии еретикоме, жебы пророкъ не вѣдалъ, иже Богъ

мѣста и мѣшканья не требуетъ? Самъ бо на иномъ мѣстѣ глаголетъ о Богу, иже оволо его мѣшканье его¹. И пакы: «если изыду на небо, ты тамо еси; и если сплнду въ адъ, тако еси» и прочая. По всако вѣднй пророкъ Вездѣсущаго, мѣста и вса божественая чести [Ис. 10] почиташа, и не только самъ, но и другихъ усмудити глаголаше²: «изидемъ въ селенія (сирѣчь, въ прибитки его) и поклонимся на мѣстѣ, гдѣ стоить ноги его».

Што разумѣете прибитокъ тѣя, который Богъ Моисеви³ сътворити росказалъ: чи отъ божественаго пламени, албо отъ свѣтлости облака устроено? И вали не также отъ бездушныхъ нечюственныхъ речей сътворено есть? Яко и внутри прибитку скрыли отъ древа негниющаго, и херуникъ славы въ распростертыхъ крылахъ⁴ отъ злата чиста, и прочіи речы отъ лну и волнъ и багра чиста,— все отъ бездушныхъ, нечюственныхъ и мертвыхъ речей? На остатокъ, и самыя тѣя таблицы, на наже законъ написанъ⁵, не отъ камене ли справлены, [Ис. 10] не руками ли человѣческими все то здѣлано есть? Але иже въ имя Господне на воспоминавіе чюдотъ его сътворено,—того ради свѣта и чести и поклонена бѣху, и называема суть свѣта свѣтыхъ⁶. А не нечистыхъ и растлннихъ умомъ чюдотъ отъ діавола прелъстившихъ, немогущихъ рассудити божественаго отъ бѣсовское прелести.

Сего ради если въ законѣхъ и пророцѣхъ и псалмѣхъ и въ всемъ божественомъ писаніи обоого заята речено албо писано, къ рознии языческихъ, рекаше—поганскихъ, идоловъ ложныхъ и

¹ Псал. 131, ст. 1—5; ² Пар. гл. 6. ³ Псал. 17. ⁴ Псал. 131, ст. 7. ⁵ Исход. гл. 25 и 26. ⁶ Евр. экл. 380. ⁷ Исход. гл. 34; ⁸ Мона. гл. 10. ⁹ Исход. гл. 30.

несущихъ боговъ, начеже бѣсовъ, речею и писано, а не о тыхъ, которые въ славу имени Господню отдѣлены. Яко и въ самаго того десатословія, Моисеви данаго, разумѣти можно есть. Яко самъ Господь Богъ [Ис. 11] глаголетъ: «да не будутъ тобѣ божиини, окромъ мене. Не сътвориши собѣ кумира, али всякаго подобенства» и прочая. Также и Саломону самъ Господь Богъ глаголаше: «егда създа храмъ къ пребыванію имени святаго Господня, услышахъ, рече, гласъ молитвы твоея и моленія твоего, иже же молился еси предо мною». «Сътвориша¹⁰ ти по всеи молитвѣ твоей и освятить храмъ сей, екоже създаде еси, еже положити имя мое ту въ вѣки. И будутъ очи мои ту и сердце въ вся дни. И ты если ходити будешь предо мною, яко ходилъ Давидъ отецъ твой въ предодобн сердца, утвержу престолъ царствія твоего въ Израиліи въ вѣки». «А если¹¹ отворочаешься, отвержете ни и чада ваша отъ мене, и не заховаете заповѣдей моихъ, [Ис. 12] и поидете и послужите богомъ другимъ и поклонитесь имъ; зарину Израиліи изъ земли, которую быхъ далъ еси имъ, и храмъ сей, екоже освятить имени моему, отлнну отъ лица моего». «И рекуть¹²: для чего сътворилъ Господь тако земли сей и храму сему? Отвѣщавотъ, зато, иже оставили Господя Бога ихъ, отъ же навелъ отцовъ ихъ въ Египта отъ дому неволи. И принали боги чужіе и поклонилися имъ и служили. Сего ради навелъ Господь на нихъ злобу сію».

И отъ сего тогда значно есть, яко чуждымъ ложнымъ богомъ, сирѣчь бѣ-

сомъ, славы и поклоненія чинить заклано. Яко самъ Господь пророкомъ глаголетъ¹³: «славы моея иному не дамъ, ни доброты моея истуканимъ». О истинномъ же и единомъ Богу, яко Създателю [Ис. 12] и Творцу всего створенія, не единомъ, али двакротъ споменише, но въ всемъ свѣтомъ писаніи полно знайдешъ: тому единому кланяться, и служить, и въ всемъ къ нему приближати. Яко и самъ Господь нашъ Іисусъ Христосъ врагу и супостату нашему діаволу отказуетъ глагола¹⁴: «Господу Богу твоему поклонилися и тому единому послужили». Якоже въ христіанскъхъ благодатіи Божіей не есть инаго Бога окромъ единого, въ трехъ ипостасехъ славимаго, въ екоже имя и крещаемся, яко отъ самаго Христа истиннаго Бога и Спаса нашего привили есмо. Онъ же апостоломъ сложъ въ всю вселенную послаючи росказалъ имя глагола¹⁵: «шедше шучите всѣ народи, крестяще ихъ въ имя Отца, и Сына, и Святого Духа». Сему ибруемъ, поклоняемъ и славимъ, [Ис. 13] если писаніемъ свѣтлыхъ книгъ, или начертаніемъ и въображеніемъ чюдныхъ иномъ того единого почитаемъ, и къ нему приближамъ.

А если въ старомъ законѣ повелѣлъ Господь Богъ въ славу имени своего образи творити, еще Слово Божію неплотнвшуся,—теперь ли будемъ откидати образи? Кидимъ али апостола вѣнчеть¹⁶: «Богъ явился въ плоти, и оправдася въ Дусѣ, и увѣдася отъ ангель, проповѣдалъ бысть въ народѣхъ, ибронася въ мірѣ, и вознесся въ славу». И такую таежнцу тѣлесно, не принидѣвиемъ, но истотне въплотнися

¹ Исход. гл. 20; ² Мона. гл. 5; Псал. 85. ³ 3 Царств. гл. 9. ⁴ 2 Пар. гл. 7. ⁵ 5 Мона. гл. 7 и 8. ⁶ 2 Пар. гл. 7. ⁷ Исайа, гл. 42, ст. 8. ⁸ Мате. экл. 7; Лук. экл. 12. ⁹ Мате. экл. 116. ¹⁰ 1 Тем. экл. 284 (въ подл.: 283), гл. 3, ст. 16; Варух. гл. 3.

справилъ, нашего ради спасенія. Мы тогда, осповѣдуячи и визнаючи избавленіе словомъ и дѣломъ, тоже въображаемъ. А яко Дамаскинъ глаголетъ: «не описуемъ божества, не живѣте съ нимъ!» || (об. 13) Просто бо и невѣдимо и невѣрительно есть. Но плоти подобіе пишася и покланяемъ, и върою славимъ рождшую Господа Чистую Дѣву».

А если земнаго цара любяще не безчестуютъ образа его, — какъ паче небснаго безсмертнаго чести подобаетъ? Яко бо почитаніе образа, также и безчестіе на первообразное переходитъ, то есть на того, съ чіей osoby образъ написанъ есть. Што можетъ съ снадѣтвомъ покланятъ, хочъ же отъ спротивныхъ речей неаброчно истопности мови тѣе довести. Кумиръ або балванъ былъ змѣтъ изъ Израилъ въ имя Ваалово неистотнаго, рече же, несущаго бога, которому балваномъ честь и поклоненіе привосили. И не мовилъ Богъ пророку Іліи, яко седмь тысячъ || (14) мужей оставилъ собѣ, которые не кланялися идолу, рече же балвану; но просто рече: какъ не преклонили колѣна своего Ваалови. Хотя же отъ ямаку сотъ хѣтъ Ваалъ згинулъ, окромъ балвану, въ образъ его учиненому, хвалу выржали, предъ не рече Богъ, какъ балвану, едно Ваалу не поклонили колѣна своего.

Видите добре, какъ такъ у въ истотныхъ, яко и въ доиманыхъ, образамъ честь на первообразное въходитъ.

Присмотрѣтся едно инако вражебой кочи дѣволской, которою презъ лукавие съсуди свое ловитъ неутверженыхъ. Яко бо першій благочестивыхъ нехотѣвшихъ поклонитися сквернымъ

идоломъ суетнымъ богомъ, паче же бѣсомъ, таковыхъ всѣхъ приневоляючи горкой смерти || (об. 14) предавалъ. Яко евангелиста ² свидѣтельствуеть глаголю: «видѣхъ душа растосалихъ за свѣдѣтельство Ісусово и за слово Божіе, которые не покланялися зѣблю ани икоу его» и прочая.

Также и потомъ, когда вже идолскыя престола Христова до конца потребиса и погибла, а на-то-мѣсть хвала истиннаго Бога наступила, и иконное изображение богоспасаемыхъ справъ Христовыхъ, въ наше спасеніе тѣлесне сдѣланныхъ, увелоса, — врагъ зяса, немогучи терпѣти, въздвизаетъ на правобѣрныхъ христіанъ говеніе горше перваго. Который што першій ложные боты скверные идолы почитати приумалъ, то нынѣ вже почитающихъ истиннаго Бога, и изображенію Христа Спаса нашего, || (15) на воспоминаніе великаго въчеловѣченія его написаному, покланяющуся, безчестуютъ, отрещиса подушуетъ и мукамъ предати грозится, а яко въ зрѣмъ идолопоклоненія ложныхъ боговъ, безчисленное множество святыхъ мученикъ, въ нихже любовь Божія распалися, въ нестерпимыхъ мукахъ и томленіяхъ умрѣти изволиша, никакже поворшеся похрѣти и поклонитися суетнымъ иступникамъ. Яко евангелиста свидѣтельствуеть глаголю: «яко аще кто покланяется зѣблю и икоу его, и приемлетъ начертаніе его, на чехъ своемъ или на рудѣ, сей иметъ цити отъ инъа ярости Божіа».

Тому же подобно, когда племелосѣатель врагъ възбудилъ неволеборную прещъ, тоже страдали святіи || (об. 15)

Божіи челоуѣци, о истинѣ умирючи, никакже поворшеся христіанохуликомъ, сирѣчь, христомезавистникомъ, приневоляющимъ отрещиса покланяніа священныхъ икоу. Видуще то святіи, какъ яко почеть образа, такъ и безчестіе на первообразное въходитъ, и яко тогдашнее поклоненіе сквернымъ идоломъ прелестнымъ суетнымъ богомъ есть безчестіемъ и обрядностью противъ Господу Богу: такъ нынѣшнее многогорѣ горше, што у истиннаго Бога, явшагося въ тѣлѣ, образъ безчестовати. Не боготворяще бо образъ писавши покланяемъ имъ, яко какъ обманути христіанохулики; но сею видимою лѣстью на первообразное възводитъ умъ, неидимаго || (16) почитаетъ. Также и святыхъ угодниковъ Божіихъ, въ нихъ же, яко пророкъ ⁴ свидѣтельствуеть, глаголю: «удивилъ Господъ вса хотѣна сіа», образы сѣбно, рече же — неосознаемо, написующе имъ, прагненіемъ невозможнымъ любезно падуемъ, не речъ тую або таблицу съ фарбами чествуемъ, но видъ шроку возгодо святыхъ почитаемъ, духомъ захимцающе пророкъ красоты ихъ. И егда входить намъ въ церковь, святыхъ Божіихъ, яко живыхъ ихъ стоищихъ съ нами, отъ неосвещенное любон вышельетъ, а для того въ подобенствѣ бо-гоугоднаго житія ихъ подвизаемъ, або нарушени бываемъ.

Аще бо и нечестивени и бездушни суть образы, но велика и дѣла пѣлаа намъ || (об. 16) выволиваютъ: не они, но невидима и низако нами недоумслмаа благодать Божія, святыхъ ради своихъ, иже образы суть, то справитъ. Яко пророкъ глаголетъ: «дивитъ Богъ въ святыхъ своихъ, Богъ

Израилевъ». И паче: «Богъ прославилъ въ соудѣхъ святыхъ, великъ и страшенъ есть надъ всѣми окрестными его».

Въ святыхъ бо своихъ Господъ Богъ, такъ въ животѣ семъ, яко и по преставленіи отсюду, благодать свою на вѣки, яко скарба, скрылъ есть. Якоже бо видимъ въ садовю, въ зблонихъ и грунахъ, и прочаго рожаю овошнихъ древесъ: иже въ семѣи плоды своа откидають отъ себе, и листіе отпадають и погибають; въ нимъ же, отнюду роса красоты своа лишемъ суды, яко мертви бывають; обаче же || (17) внутрь въ собѣ скрываютъ Божимъ промышленіемъ плоды своа, неведимы съблюдаютъ, и въ зрѣмъ весны, цвѣты, листіе, и плоды нами прорастваютъ. Како же убо то въ собѣ скрываютъ и неведимо съблюдаютъ — тою Богу вѣдомо есть, намъ же всако недоумслмао! Ибо и Елисеи пророкомъ кости ¹ едикимъ доткненіемъ тьлако мертвѣца оживили.

Якоже и бездушными нечестивени речки благодати Божіей неаброчно дѣйствовать. Видимъ бо, яко тѣже пророкъ, што мертвыми костями своими мертвѣца оживилъ, прежде имали дару пророческаго сподобилъ спратомъ милоу, рече же гуею, отъ пророка Іліи, которая упала на него аверку, егда Іліа вѣтъ бысть || (об. 17) мови и возомъ огнѣстими изъ горѣ, — тогда съ тою гуею Елисей поразилъ быстрими Іорданскіе, и перешолъ по суку, которыхъ першій перейти не могъ ². Дивно есть, иже предѣвшую честь мертвой гуи даръ Богъ, анижали живому Елисею, поволи съ дару пророческаго не сподобилъ!

¹ 3 Царств. гл. 19. ² Апок. гл. 20, ст. 4. ³ Апок. гл. 14 и 19.

⁴ Псал. 15, ст. 3. ⁵ Псал. 67, ст. 80. ⁶ Псал. 86, ст. 8. ⁷ 4 Царств. гл. 13; Сирахъ, гл. 48. ⁸ 4 Царств. гл. 2.

Албо и Павла апостола ¹ отъ поту лица его обрусы, бездушна мертвая речъ, живых хоробы уздравляи, и духова нечистыхъ изъ людей выгашли. А мы, живые, не только нпшыхъ уздравляти не можемъ, но ни самныя собѣ шѣ помощи можемъ. Также и Моисеи чюда чинячи въ Египтѣ, не только ему, но и жемлю або подоху его чюда Богъ мжкоже и силу, съ которыми поразиа Чермнаго моря воды, || (18) и ишше дивные и страшные спрази дѣлаючи донымають. И жемль Аврамовъ, бездушная речъ ², сушь будучи, прорастиа вътвь и цѣбтъ и орѣхы. И ишша тому подобна кто избравити може благодати Господней, жебы дѣйствовати не мѣла?

Мнѣмажъ бо и о семъ не веѣдати православнымъ, яко икону, которую Господь и Спаситель нашъ Исусъ Христосъ только доткненьемъ облѣчы своего на обрусыъ изображалъ, и послаахъ ѿ къ Ангаро царю, черезъ курсора Аванію въ Едескій градъ. Агарь бо много лѣтъ въ немощи лежаше, велики болѣзну. А скоро едно изображение то самаго Христа Спаса нашего изчеловѣченія его неотѣлимое подобество его увидѣвши обилъ и цюловалъ, на-тыхъ-мѣсть || (об. 18) зючннлсѣ, зъ лона всталъ и весь здравъ бысть, славице испѣлываемаго ѿ. Се подобество изчеловѣченія Господа Бога и Спаса нашего Исусъ Христъ и доднесь градъ тѣй Едескій мжочи въ великой славі и чести, чюсному начертанію неседачиси, красуется.

Оъ чого и мы маемъ лѣшній прикладъ и взрокъ написовати чюсна образи всѣхъ святыхъ богоносныхъ и знаменосныхъ мужей. «Аще бо, яко

апостоль измѣтъ ³, Богъ явися изъ тѣлѣ», то иже добре узмотрѣши, святія апостоли и богоносніи отци Духомъ Святимъ предаша церкви Божіей написавъ крѣптіи образъ Господа нашего Исусъ Христъ и Пречиста Матере его по плоти, на въспоминанье вележнаго изчеловѣченія его; также и святыхъ угодинокъ его, на въспоминанье || (19) добраго житія ихъ.

Аще бо и въ зрѣнн се, въ здѣшней области много священна преданія церковнаго чину отъ нѣкихъ преобидна суть, ишмаже отъ преданій и въ кошехъ растлнши и погубнши,—обачеже истиннымъ христіаномъ не подобаетъ смии прельщати, во всю силу древня преданія святыхъ апостоль и богоносныхъ отецъ держати. Вся бо сія грѣхъ ради нашихъ случаются, для неискусныхъ, пастырей, чюжихъ посѣтителей, во священныхъ архiereохъ, во великому Дюнисію, возвохъ, на Божіе стѣдо въ кошо облеченыхъ; паче же нашего ради нерадѣнія и нечювствія, яко попускаемъ таковымъ на священна сѣмъ возмѣтисл.

Гдѣ бо ишѣ въ насъ обращени инокграфовъ, рече иконописцевъ, || (об. 19) искусство и съ благоговѣніемъ страху Господня по первообразному священна образи написующе и таковыми храмы святыхъ молитвенна украшающе? Гдѣ нарочиты иконописцы? Гдѣ строители и иконожи въ епископѣхъ, хранище церковное богатство и строаще ишѣни по правилохъ святыхъ апостоль, увидѣхъ спомогающе? И прочыи лики благолѣпія святыхъ сборныхъ храмовъ—гдѣ ишѣ въ насъ обрращени? Вся бо сія, таковыхъ ради пастырей, разорннлсѣ!

¹ Дѣян. гл. 42. ² Числ. гл. 17. ³ 1 Тим. гл. 284 (въ подл.: 283), гл. 3, ст. 16.

Вѣсто же искусныхъ, благоговѣннихъ иконописцевъ—сѣделники, тебеники и прочыи пошунники; вмѣсто благоговѣнннн—съ сѣхкомъ и руганіемъ въ святыхъ храмы образы изчеловѣчаютъ, маньаромъ, || (20) лярвямъ и прочимъ швареднымъ подобнымъ, на съблзнь многимъ неутвержденнымъ и художнымъ таковыя творяще.

А отъ сего болшую причину изобрѣтающе христовенавистннцы проклятнн еретнцы, Жидовская мудраствующе, зазреть махотъ на святыхъ, и не могути явне задрѣтисл и отврецисл Христъ, тогда къ облудности лукавства своего съарываючи лѣтъ, не явнѣ ишмаво подступуютъ, великимъ способомъ церковное преданіе и весь порядокъ пошсовати и безъ вѣдомости ученинн стѣраютсѣ. А таковымъ способомъ если жюмогутъ, затыхъ сподѣлываютъ лѣтѣй и отъ вѣры Христови отбюсти въ таковыхъ съблзньннхъ. Якоже ишж ишѣ явне ишжотѣрихъ виднлхъ въ слѣпоту Жидовскаго злоукія || (об. 20) испадншихъ събстѣвуютъ бо. Также и въ поварѣхъ тваръ Божію обезчюствннючи, Сътворителени паругаютсѣ и досаждають. Сами нечисти и сѣверни суще, тваръ, на поварѣхъ вѣрннхъ отъ Бога даянн, сѣверну быти княжкютъ.

«Вся бо, рече апостоль ⁴, чнста суть чюстнмъ; оскверненнмъ же и нечюрннмъ ничтоже ость чнсто, оскверннл бо слъ имъ умъ и совѣсть» (рече и сумѣль). И иже ишжотѣрне отъ великое простоты, пачеже отъ сндоукія, превротнлнсл въ слѣду лукавства ихъ, ревность показуютъ по прелести ихъ, якобы по истннѣ; ослѣпннвши страстью, хвалютъ свою погн-

бель; блзвнютсѣ, якобы отъ божественнаго писанія причину знаши; порываючи голые слова, силъ не разумѣють. Въ истнну бо, || (21) нечюрннюще въ Снла Божія немощенъ суть; заче «Господь гордымъ противнлсѣ» ⁵.

А если ишжотсѣ вѣрннн, нехайже слышнть Господа глаголюща ⁶: «во всякъ глаголюи ми господи, господи, анждеть въ царство небесное; во тваря волю Отца моего». Творятъ же воля Божія — ость тѣ, шѣ вѣрннн, еможе отъ послаа. Сн же не только жебы словажъ его ннмалн или зарывають котѣли, но и образы, же на въспомннваніе спасенія нашего написаны, нешнждеть. Не ость бо жадеть таковыи, который любитъ царя, абы мѣла безчюстнн образъ его. Поможе яко почитаніе образа, тако и безчюстнн на того переходятъ, чій образъ ость написанъ.

Аще и въ евангеліи не ость писано, яко еретнцы глаголють, тогда много отъ нешнписанныхъ въ евангеліи имать || (об. 21) свѣтаа церковъ преданія, ишжѣ бо церковное будоваіе въ евангеліи писано, и по части чнновъ або порядковъ ихъ указаніе, безъ которыхъ ннжѣ вѣра истннно състоатисл можетъ. Сего ради апостоль словнлаа глаголетъ ⁷: «хвалю васъ, братіе, яко всегда на мѣ помннте, и иже предатъ вамъ преданія держите». И пакы ⁸: «стойте и держите преданія, ннже научнлнстесѣ, если словомъ, если посланіемъ». И самъ Господь нашъ ученикомъ своимъ росказалъ глагола: «шедше научте вслъ лнны», а не рекъ: «нншѣте до шжѣ»; во «шедши научннвши страстью, хвалютъ свою погн-

⁴ Тит. гл. 1, вѣд. 801, ст. 15. ⁵ Іаков. гл. 55, гл. 4, ст. 6. ⁶ Матѣ. гл. 23, гл. 7, ст. 21. ⁷ 1 Кор. гл. 147, гл. 11, ст. 2. ⁸ 2 Солун. гл. 276 (въ подл.: 176), гл. 2, ст. 15.

Отца и Сына и Святого Духа, научаючи ихъ заповѣдати то все, штомъ волю въкъ намъ заповѣдалъ»¹.

Вспомнимъ ||(22) едво собѣ, волю было святыхъ великихъ вселенскихъ учителей, при нихъ же бысть икононая въображенія на украшеніе церкви и почести, ради первообразнаго? Но ни одинъ съ нихъ не называлъ честныхъ и священныхъ образовъ идолами. И волю написали книгу для науки нашей? Но никто отъ нихъ знайдуется, никучи albo отидати образъ или службы порядку церковнаго. Смотряку бо на богопреданиа слова своего учителя и не смѣли ничего приложити отъ себе въ словахъ Духа Святаго. Церковь бо, рекше храмъ молитвенный, безъ украшенія въображенія сиракъ Господнихъ, въ наше спасеніе съдѣлаемыхъ, ни чимъ отъ простаго дому таковой храмъ росныи есть. Властие, яко нехѣста ||(об. 22) безъ утвари и безъ приодѣнія нага страще, въ всемъ блудниці, сирѣчь штечениці подоба, отъкрывающей стыдѣнія своя. Яко самъ Христосъ, о остатнихъ часѣхъ соединяючи, о збуреніи церкви, отъ Саломона збудованое, съдѣлательствуетъ ученикомъ своимъ глагола: «ниже камень на каменіи не имать востати». И пророчество Давидово о томъ приводитъ глаголетъ: «егда узрите жероость запустѣнія, столцую на мѣстѣ святомъ»².

Што бо може быти жероеннаго Богу, яко тое, што отъ Бога уставленое, нищити и выпустонити, а на-то-мѣсть прелестью вражію сердцея своихъ умисам жероости становити. Яко безбожніи Турци въ тыхъ-тыхъ мѣстѣхъ святыхъ,—тако и адѣ христоненавистниці, ||(23) ни чимъ будучи розни отъ

нихъ, обдираючи и пустошаючи храмы, въ имя Господне на молитву украшеные, и свою жероость становячи; и яко штечениці обнаженой причащающася—стыдѣнія жероости ея насыщяются. Которые не только вѣрныхъ души многыхъ и великихъ тревогъ или смущенія наполнили, но и тыхъ, иже ниѣ православными вѣры блукающихъ и хотищихъ съ нами съединитися, великій соблазнъ сътворили; и во всей вселенной межъ розничи мовами народу невѣрныхъ, вмѣсто славы имени Господню хулятися и поруганью быти устроены. Тако ли свѣтъ ихъ свѣтитъ предъ человекамъ?

Аще и нѣвожъ отъ христіанъ слышахомъ глаголющихъ: яко еретиковъ называемъ суть ||(об. 23) вѣрѣ адѣвшихъ христіанъ отъ зловѣрныхъ, которые на еретиками не могутъ приволокти ихъ въ зловѣріе свое,—тогда то отъ невокуства законіи глаголють, не могутъ разумѣти возней бѣсовскихъ. Ибо и худы не своимъ духомъ писають, ажь перѣдѣ надмени будутъ. Тако и сін христіанохулици, пачеже христоненавистниці, отъ супротивнаго духа надмени будучи, по воли дьявольской писаючи, многыхъ малодушныхъ въ безчинное шатаіе его подбавивають, въ единое прелести въ другую поскакуючи: въ Люторское въ Калининскую, а съ тое въ Арханскую, и въ прочіи многы, ажь до свершеннаго хотѣнія вражіа. Отъ нихъ же избани вѣст. Воже, молитвами Пречистыа ||(об. 24) владычицы нашея Богородицы Присводѣны Маріа, и всѣхъ святыхъ твоихъ, яко благословенъ еси во вѣки. Аминь.

¹ Матт. еванг. 116, гл. 28, ст. 19—20. ² Давидъ, гл. 9; Матт. еванг. 30; Марк. еванг. 60.

||1 нем.) Въ истину, не отъ лукавства, иже отъ тщеславіа, сіа книжица написана, во отъ любве христіанския повинности. Отъ божественныхъ писаній избраши, прямо и безъ ласкавіа, нашей любви, пачеже присимъ христіаномъ предлагаемъ, прилежно моляще кождо отъ прочитающихъ ѣ, да не дростію неросуднаго заваленія мстити помилляеть кто, хотище издавати злаа къблагая. Не свойство бо се христіаномъ бѣ, окромъ невѣдущимъ Бога, иже лютымъ звѣремъ уволбляются. Кто бо, желающе вѣчнаго живота получить, тѣмъ безчеловѣчнѣ обращается, еже гнѣднися туже на показующихъ истинный путь, къ спасенію идуший? ||(об. 1 нем.) Или кто отъ правоверныхъ, именуа христіаномъ, не оскорбителъ и не сожалетом о отпаденіи такъ великаго и множества народа отъ истиннаго вѣры, пачеже любимыя братіи нашиѣ?! Иже въ началѣ отъ воспріятія салтыа единыа непорочныа вѣры много глѣтъ единомысленно икуиѣ съ нами пребывающихъ, послѣдже наистію діаволомъ, свѣта сего мудроралиемъ, и слово погыбающе прелестншеся отторгнулася, и дохвель сопротивляющеся истинѣ, многыхъ въ свое зловѣріе покрѣдають. Яко нѣвожъ и отъ правоверныхъ чадъ, мно, яко отъ невѣдѣнія, въ тал же западающе, присвалятся имъ.

Сего ради скорбѣ и болѣнуа о семъ, отъ велика нужды забывающе ||(2 нем.) своего скудоумія грубости, умова на щедроти многоаго и неизреченнаго челоувѣлюбія Божіа, иже слѣма просѣщающаго и младенца умудряюща,—покуснхъ лапснати «О единой истеной вѣрѣ, отъ божественныхъ писаній свѣ-

дѣлательноемъ», и пачи отъ Временника, сирѣчь отъ Литвинска, и отъ власнаго писанія самыхъ вѣдѣхъ старѣйшихъ Римскихъ, о отторгнуеніи ихъ доводке показующе: въ которые вѣремена, и коемъ ради книжи отторгоныа, и прочыа съ прилежаніемъ читающему познати можно есть. Ащели же оныхъ, яко болѣзнующихъ, уврачевати симъ не возможежъ, и во прежнее благовѣріе не изведежъ; но да прочыа благочестныхъ чадъ ||(об. 2 нем.) спутншеся, Богу поснѣшествующе, въ правоиѣрїи укрѣпляются и въ таковыахъ же удобѣхъ впадають.

А еже въ нѣвожъ реченихъ видятъся, яко жестоко и грубо написаномъ; но и семъ христіаномъ не подобаеть смущатися, иже стужатися, пачеже право расужающимъ. Попеже правды вѣрно становити не хѣво бѣ: «Аще бо единаче челоувѣкомъ угавалъ быхъ, Христу рабъ не быхъ былъ»³. Не бо точи челоувѣкомъ глаголай, но и самому Создателю всѣхъ Богу, въ писанію прямо глаголется.

Сего ради и о нашей любви надѣмся, яко не съ дростію и гнѣвомъ устремляясь, но яко благоутробнѣи милостію, въ чемъ будемъ погрѣшили, облечите и духомъ кротости исправите. Не отъ своихъ ||(3 нем.) бо умысленій скалахомъ; но, отъ святыхъ писаній собравше, нашей любви написаномъ. Самъ же Господь нашъ Исусъ Христосъ да просѣтитъ и послѣнитъ всемоу, желающему спасенія, и носы нашѣ направитъ на путь истинный.

Многочрѣвнѣи и хужднѣи въ христіанѣхъ, убогий Василей.

³ Галат. еванг. 199, гл. 1, ст. 10.

Кралюк П. М., Якубович М. М.

**ВАСИЛЬ СУРАЗЬКИЙ:
АПОЛОГІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ТРАДИЦІЇ**

Головний редактор *Ігор Пасічник*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Для оформлення обкладинки використано картину
М. Г. Якубовича «Старий Острог»

Коректор *Вікторія Назарук*

Папір офсетний. Друк різнографія.
Ум. друк. арк. 10,25. Гарнітура “TimesNewRoman”
Наклад 300 прим.

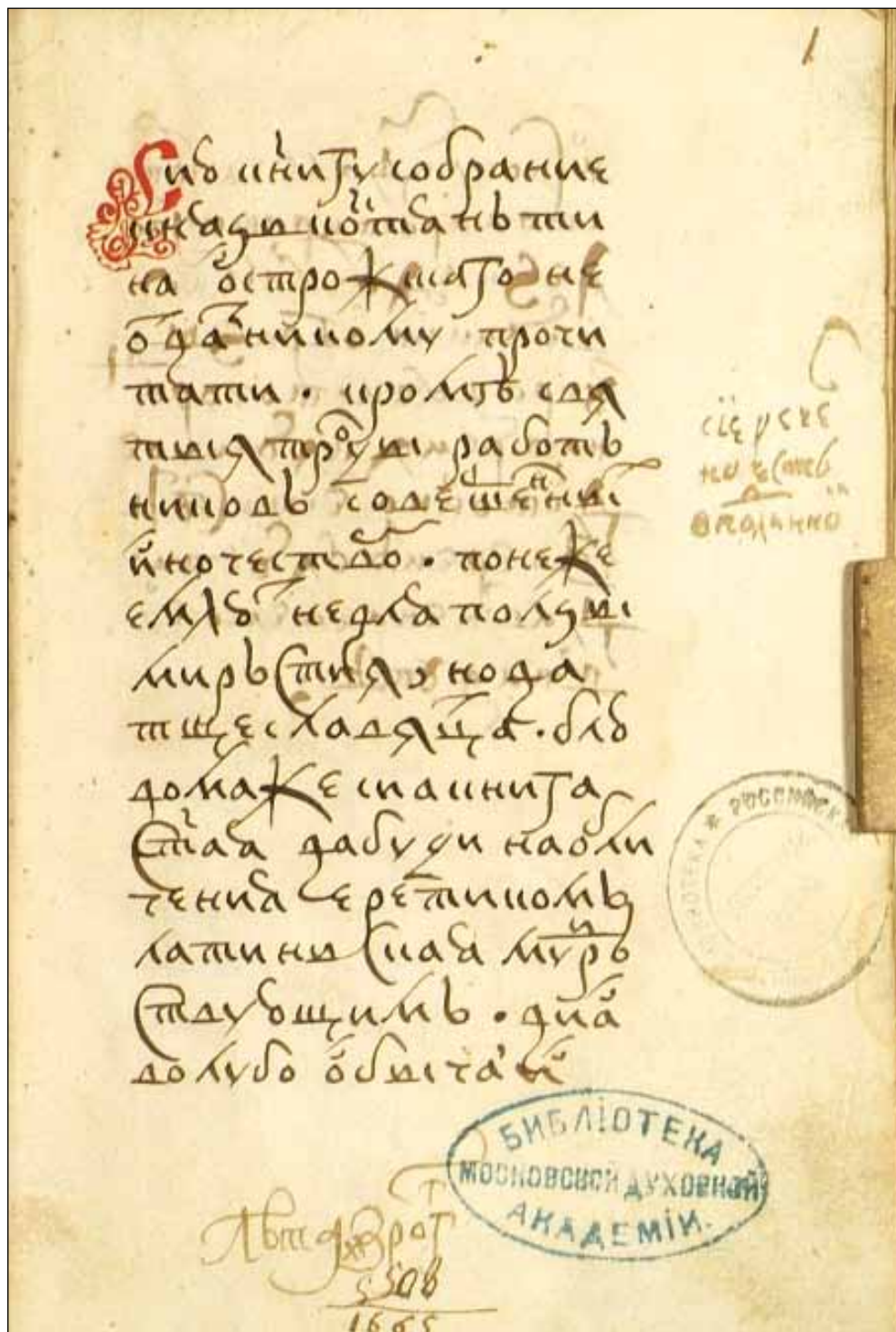
Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету “Острозька академія”
(свідоцтво РВ №1 від 8 серпня 2000 року).
Адреса: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., Україна, 35800.

Виготовлено СПД Свинарчук Р. В.
(свідоцтво РВ №27 від 29 липня 2004 року).
Тел. (+38067) 771 28 70.

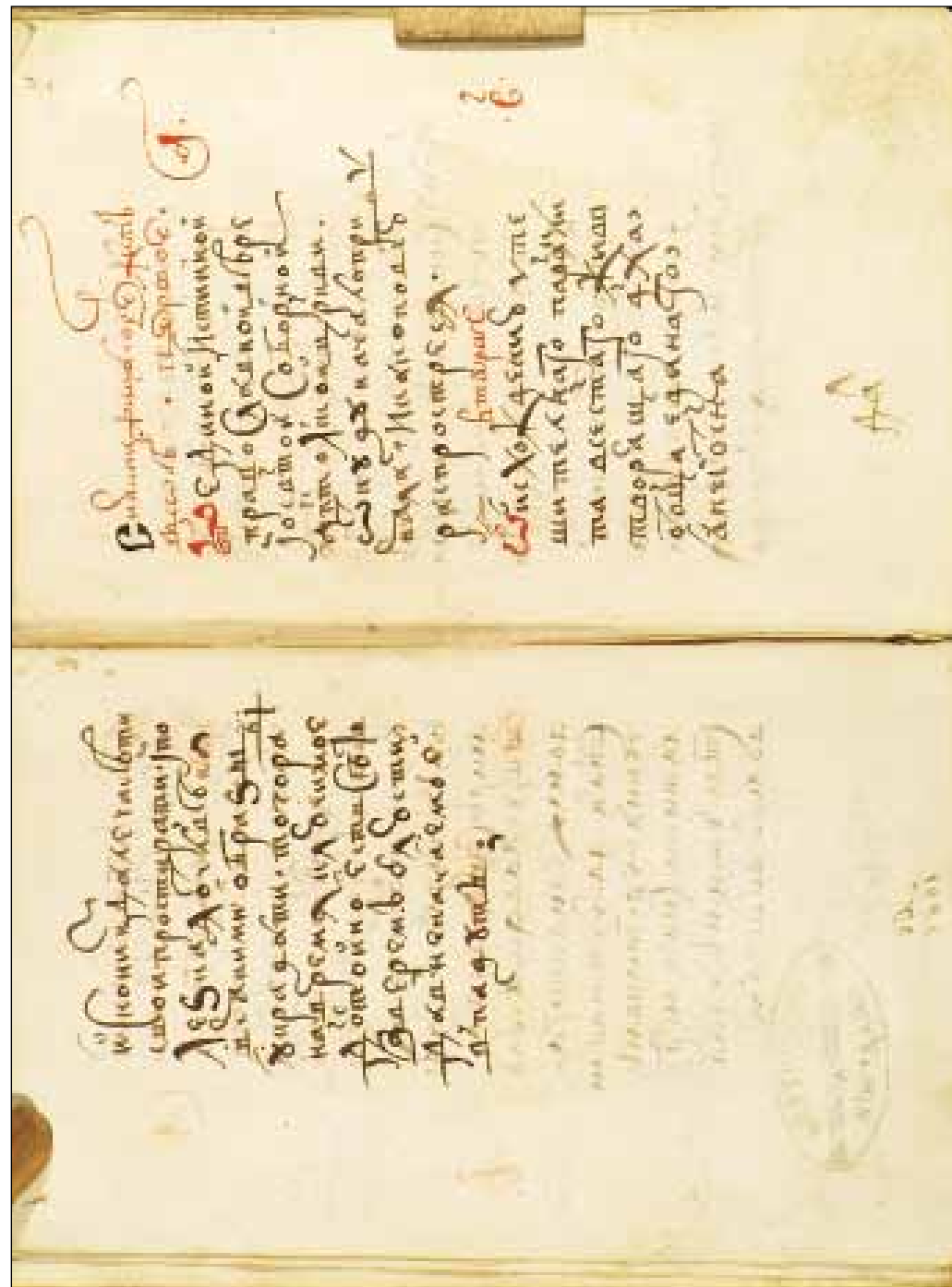
№ 205 ^{IV}
Книжка о единой и истинной православной вере
о сродности и единобожии
Симона Азар'їна
Симон Азар'їн достойна
Глгоу Непотомства.
и во Латинскихъ и в Еврейскихъ
языкахъ о сродности и
единобожии. 1665. года.

Напис на четвъртому листі «Книга о единой и истинной православной вере
Василия, клирика Острожского».

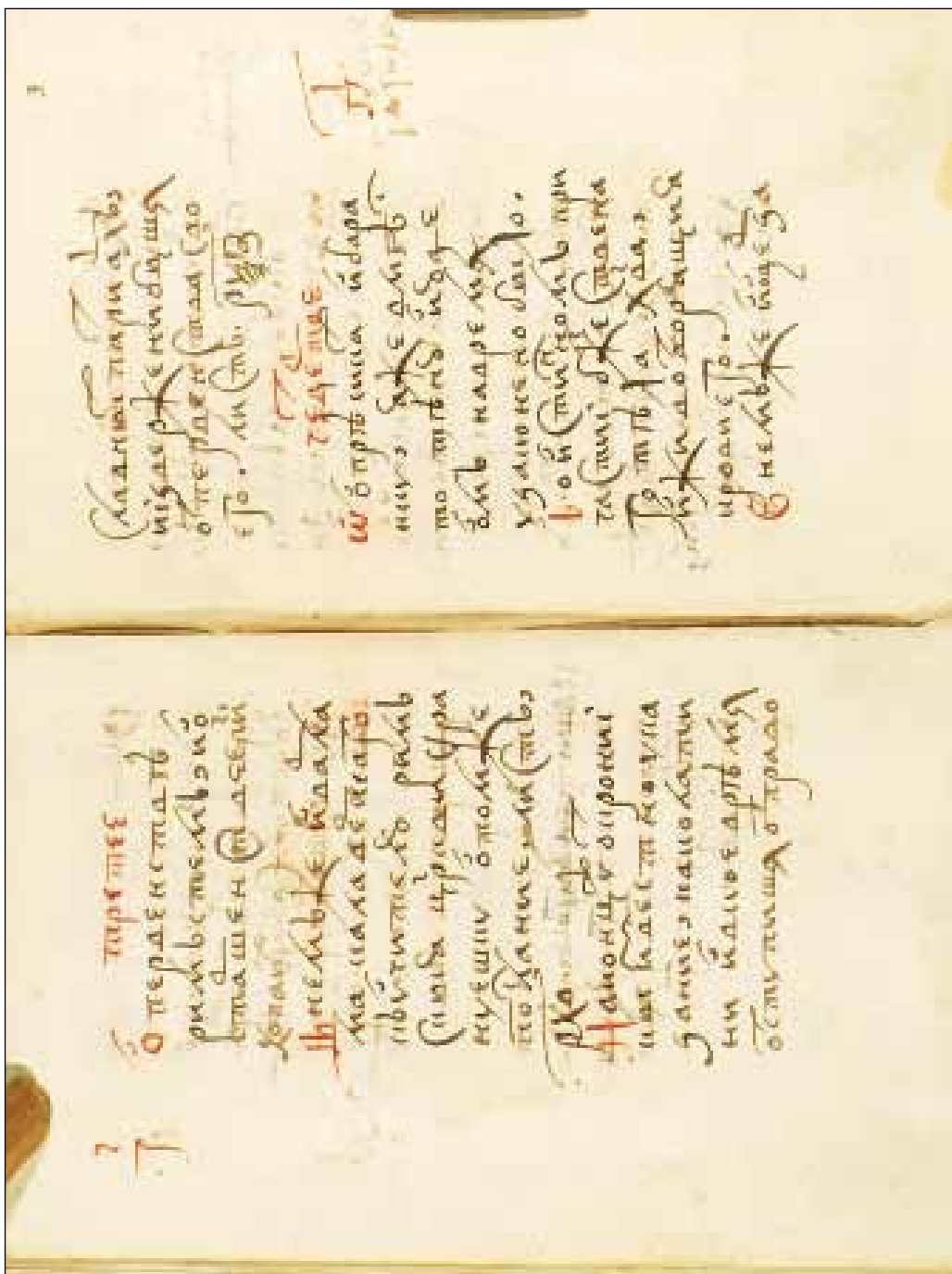
Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
(РГБ. Ф.173.І.№232)

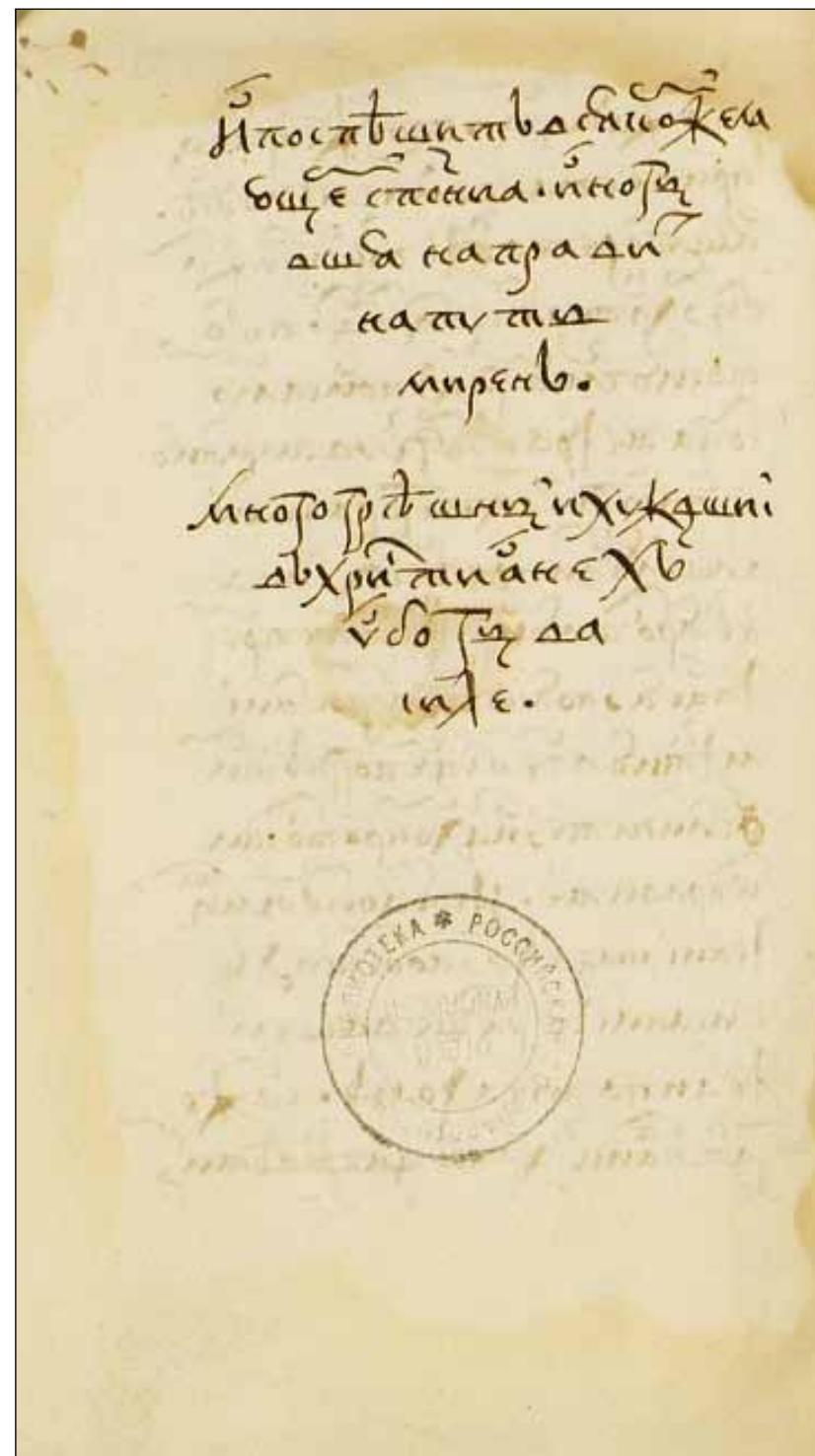
«Книга о единой и истинной православной вере Василия, клирика Острожского».
 Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
 (РГБ. Ф.173.І.№232)

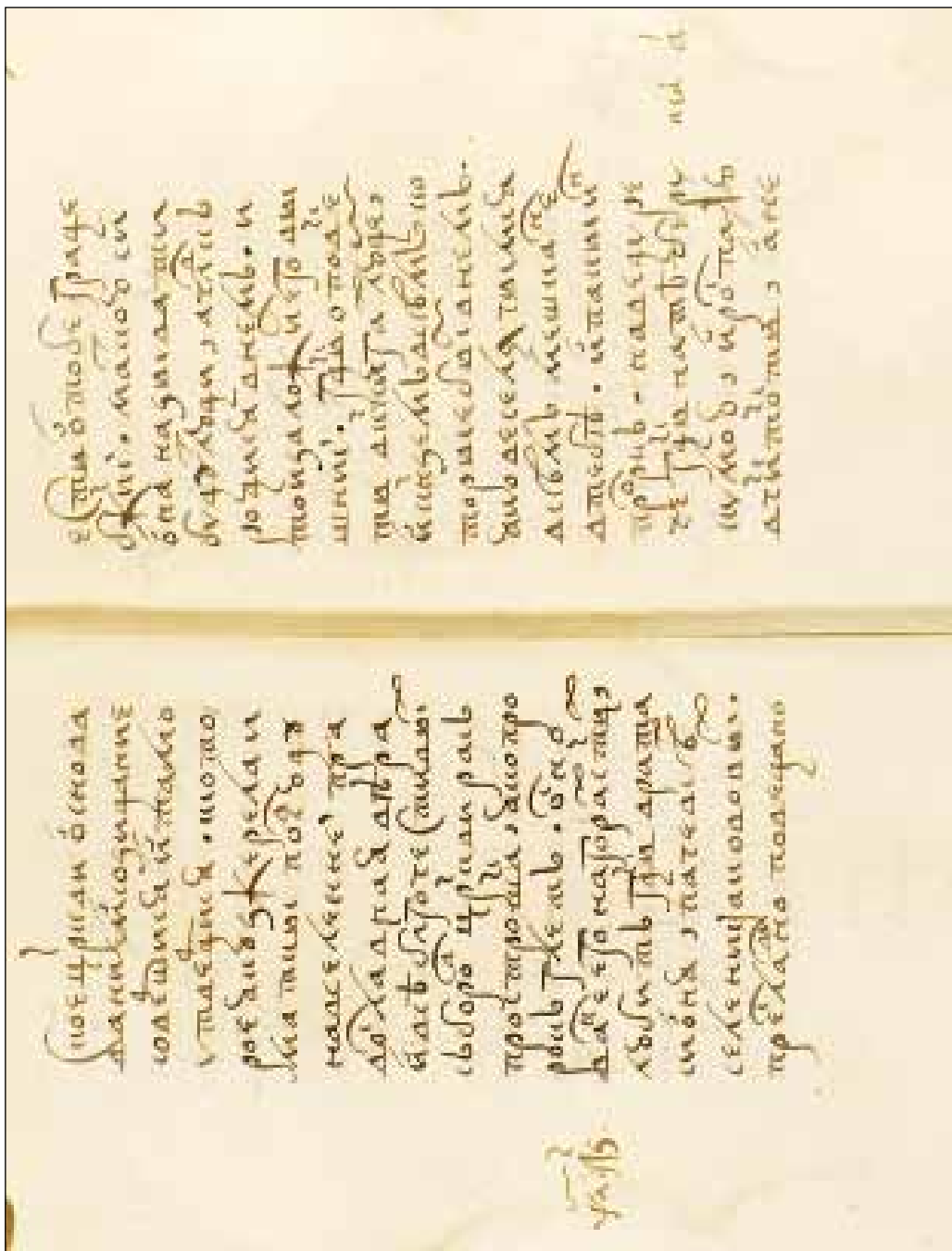
«Книга о единой и истинной православной вере Василия, клирика Острожского».
 Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
 (РГБ. Ф.173.І.№232)

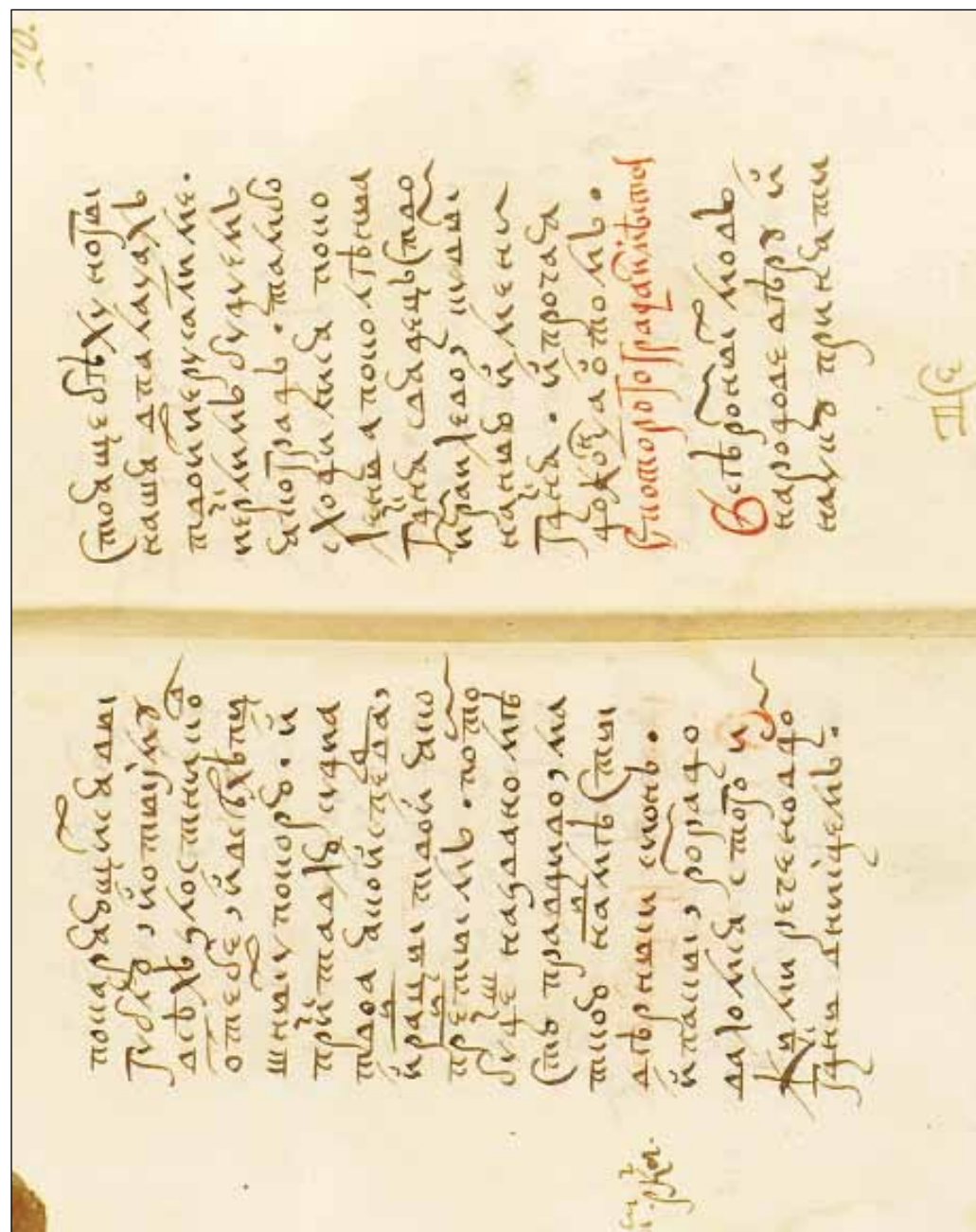
«Книга о единой и истинной православной вере Василия, клирика Острожского».
Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
(РГБ. Ф.173.I.№232)

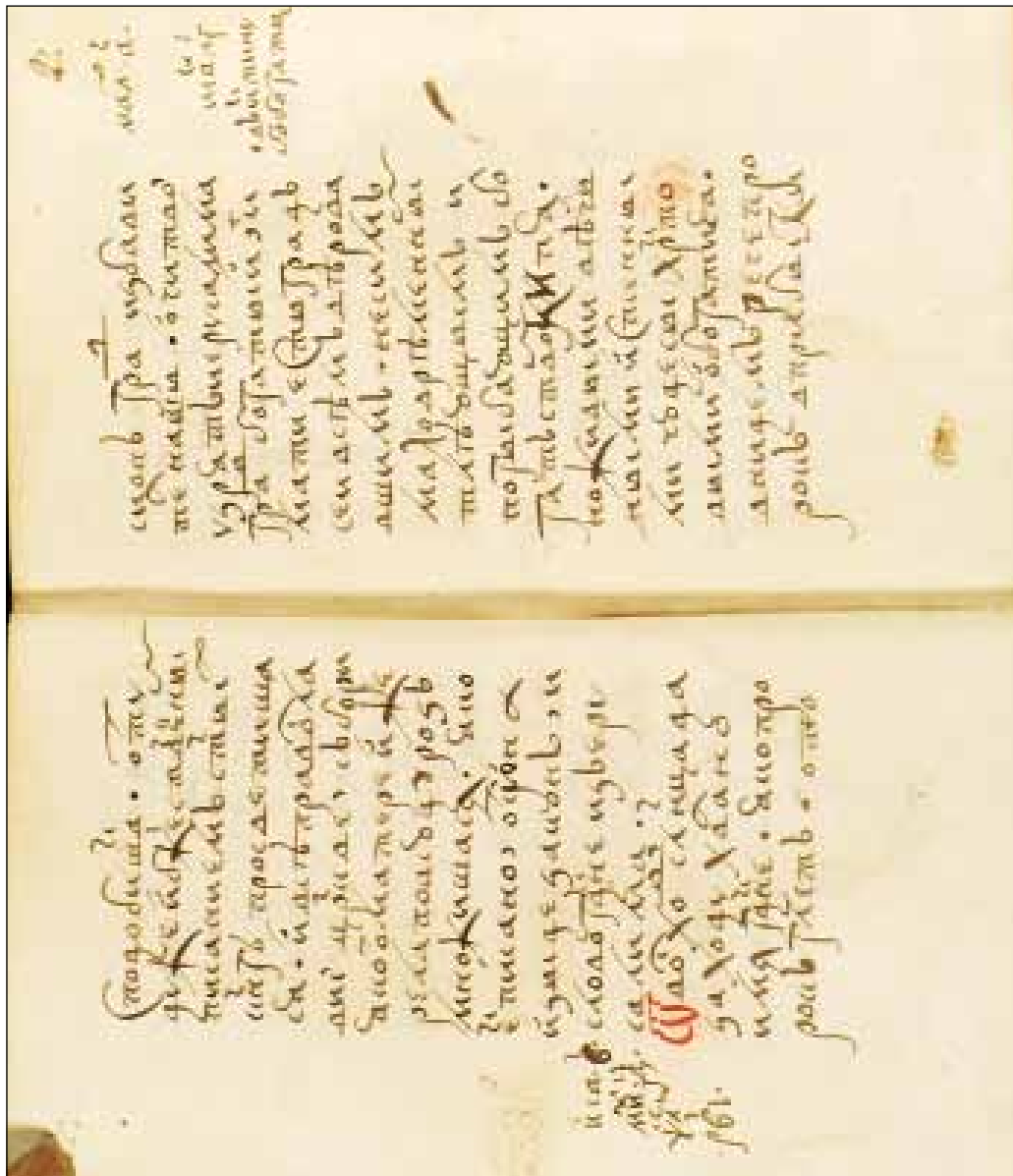
«Книга о единой и истинной православной вере Василия, клирика Острожского».
Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
(РГБ. Ф.173.I.№232)

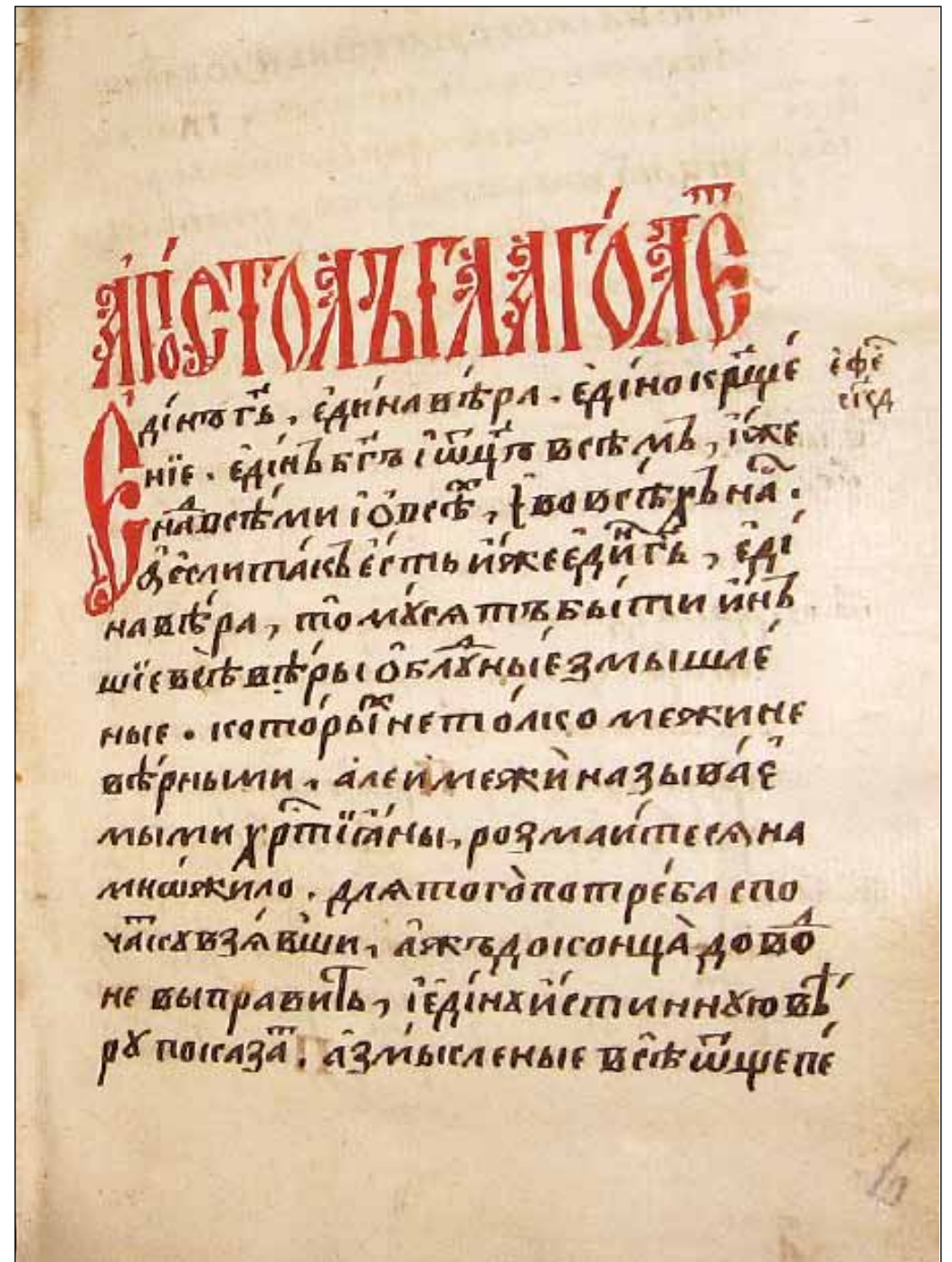
«Книга о единой и истинной православной вере Василя, клирика Острожского».
Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
(РГБ. Ф.173.I.№232)

«Книга о единой и истинной православной вере Василя, клирика Острожского».
Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р).
(РГБ. Ф.173.I.№232)

«Книга о единой и истинной православной вере Василия, клирика Острожского». Переписана в XVII ст. Симоном Азар'їним (пом 1665 р). (РГБ. Ф.173.І.№232)

«Книга о вере единой Василия Острожского». Переписана в XVII ст. (БАН. Арханг. Д. 450)

ꙗко съгото гозѣрна слава. ꙗко бо оу
 прѣжаго встѣдѣ телеснаа рѣчѣныи
 амма невидимыи. ꙗкоже бо и ѿ
 чалево замяна, в прѣзѣлѣ оуперѣсно
 творѣи тѣло аддамъ, и посто адну
 малицѣго дѣхъ животоу. а тѣмъ
 держацие се единаа и тѣмъ
 въбра, сего чю встѣвеннаго видоу
 ерлима, сподобиме наслабди
 ками быти, онаго мѣсленаи
 снаго ерлима, егоже бѣди полъ
 чѣти в свѣдѣнѣмъ, блгтѣюи
 ло въ сого вѣмъ бѣи шго іаха,
 снмиже сѣдѣхѣи со светѣмъ
 дѣмъ слава и держава,
 чѣстѣи покла на нѣ,
 маинѣ ирмоио
 вѣи си вѣио
 ами
 нь.

исхоже нѣо в се стѣгоа мрежѣнаво
 рацѣго дѣхъ. ꙗко бо оу единаа
 мрежѣнаво дѣхъ. ꙗкоже бо едина
 рацѣнаво слово оу же, прѣже дѣхъ
 соуца рачна, снцѣнѣхѣстѣи соуца
 ирѣдѣи. снпоуе рацѣнаво дѣхъ,
 стѣи рѣдѣи шѣлѣмъ, штого же едина
 нашла ꙗко бо шѣтѣи чинѣи и сѣрѣна
 бѣшѣи оуца іахра тѣмъ. ꙗко
 исповѣдѣоуца, іахѣи нѣхѣдѣи
 дѣстѣмъ оумьшлѣице, а вѣстѣ
 тѣсоуаи тѣсоуе шѣтѣи вѣнаго пѣ
 снѣи гѣтѣи, но шѣтѣи оумьшлѣи
 роу, шѣмъ мѣлоуѣ чѣсеи прѣдѣи
 шнаа гѣстѣнаво дѣхъ. Прѣслоуи
 рацѣнаво нѣ блго и вѣнаво дѣхъ
 в рѣдѣи, вѣшѣи етѣи ерѣдѣи
 цѣсѣтѣи, свѣтѣи оубо не тѣи и
 іахе, ꙗко сѣлѣмъ гѣдѣи тѣсѣтѣи
 гла, азъ етѣмъ шѣтѣи мѣрѣ. дѣрѣ іахѣ
 іахѣ. и

в слава наго дѣрѣ великаго іаха
 мѣсоу ерѣдѣи, маинѣ прѣдѣи
 тѣсоуаи го ерѣдѣи, нѣсоуи
 кала мѣмъца. сѣсоуаи го
 нѣго и мѣ бѣжѣиго по мѣцѣи,
 иже сѣмъ мѣ прѣсѣдѣи
 и мѣ дѣмъца оу мѣ дѣмъца
 е мѣ сѣла вѣсѣрѣдѣи
 изъбра шѣи, зѣрѣ
 ма пи дѣрѣмъ.
Дѣнѣцѣ
 прѣдо
 сѣмъ
 ѡ
 ѡ

Сѣдѣи нѣтѣи
 маго прѣсѣдѣи в се стѣгоа
 творѣицаго дѣхъ, шѣдѣ единааго.
 дѣтѣи махѣиго вѣсѣи сѣсѣи.
Пѣсѣи свѣтѣи га мѣшѣи іахе, іахѣ
 дѣтѣи махѣиго вѣсѣи сѣсѣи.
 вѣтѣи, іахѣиго свѣтѣи чѣи, іахѣ
 вѣтѣи свѣтѣи. нѣсѣи по тѣи
 сѣрѣи, іахѣ мѣлѣжа, и тѣ мѣсѣи
 омагѣнаа сѣтѣи, сѣпрѣтѣи вѣи по
 спѣдѣи вѣрѣтѣи чѣсѣи ерѣдѣи. га
 ко не шѣрѣно тѣсѣи и стѣи чѣи
 раздѣмъ іахѣ вѣсѣи сѣсѣи. но
 шѣтѣи іахѣ вѣиго вѣсѣи сѣсѣи,
 погѣбѣи іахѣ вѣиго вѣсѣи сѣсѣи,
 мѣ прѣи дѣи. **Дѣнѣцѣ** шѣрѣи,
 повѣсѣи вѣсѣи сѣсѣи, вѣсѣи вѣсѣи
 блга іахѣ и стѣи чѣи и мѣсѣи. зѣрѣ
 іахѣ. и

«Книга о вере единой Василия Острожского».
 Переписана в XVII ст.
 (БАН. Арханг. Д. 450)

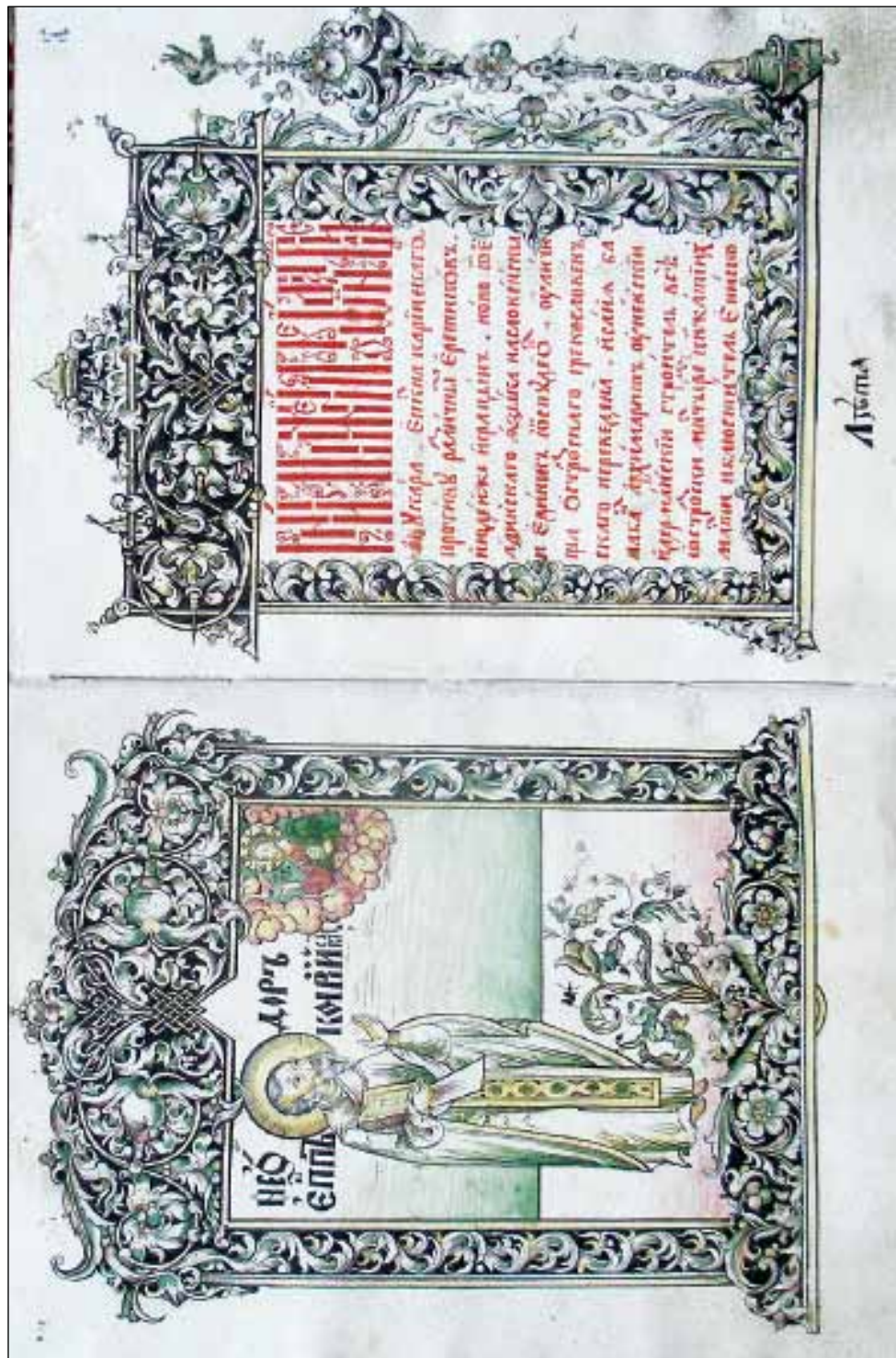
«Книга о вере единой Василия Острожского».
 Переписана в XVII ст.
 (БАН. Арханг. Д. 450)

А и еси вѣлѣхъ то въ неже оумре о сїа црѣ .
вндѣ гѣа сѣдлаца на престолѣ въ шотѣ
В и превзатѣ и серафимн ствах
о крестѣ его . **Т**ого же похвалѣ нїе при
шедши въ црковѣ . но бѣгоучинни иже
въ слакословенїи . но еже вндѣ гѣа
сѣдлаца на прѣлѣ въ соцѣ и превзне
Р сенѣ . **Т**ого же о рече нїи прѣка сїа
глюци . и еси вѣлѣхъ то въ неже оумре
о сїа црѣ . вндѣ гѣа сѣдлаца на прѣлѣ
въ соцѣ и превзнїи . и похва
ла града нїи о хїа . и на въ збранаю
цла бракъ к жѣтвено оуказанїе .
А **Т**ого же о первїа парали помени глю
цла . въ негѣа рце о сїа нно . но сн
рено мрѣ вани . и како не поклѣ надѣа
чнїа до кровѣа нма . и колнко оло
Е въ сношенїе . **Т**ого же о рече нїи прѣка
сїа . вндѣ гѣа . ноуказанїе како по
правдѣ проказнїа о сїа недостоннї
показнїа . еже не лѣтѣе црѣ . но іереѣ .

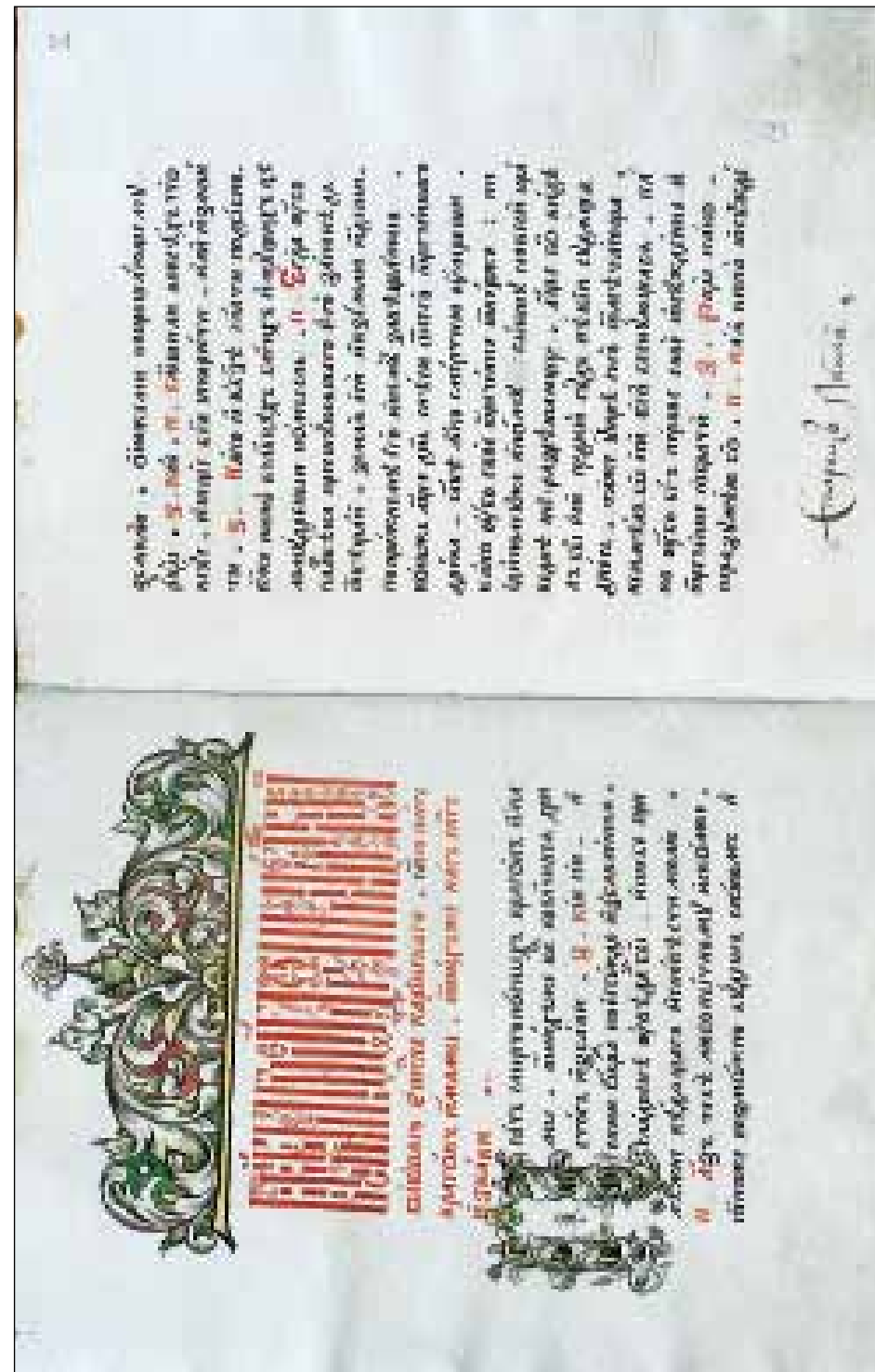
Маргарит Йоана Золотоуста. Слов'янський переклад.
Рукопис XVII ст.
(РГБ. Ф. 173.І.№33)

Того же кесѣдо серафимухъ . чїега
но лера . и . на соборѣ фатїамїа .
С **Л**ово по каала ндѣ въ прочїи на оупн
влюцла сїа и ола зарѣ . **Т**ого же
о когачѣ нма и ола зарн . нїако дїа
нж жно смертнїа не бѣваю кѣсѣнѣ .
но сѣдѣ нма чїи . **Т**ого же
ола зарѣ . нїако ради не рече прїла жїе сн
бїа въ животѣ свої но въ прїла жїе
сн . и поучѣо праведнїцы оубѣ
кѣдї въ падїю . грѣшнїцы же
ісїа оубѣ гїаю . **Т**ого же о когачѣ
и ола зарѣ . нїако сѣ въ кѣсѣа о бїтѣ
на мѣ въ спо мнїа чндрїа нма сѣ
грѣшенїа н ої о снфѣ . **Т**ого же
о покланїи кѣ нже на конскїа рн
їтїа н о шѣсн . ноучѣнїе въ
їсїа глюци въ нндѣ чѣтѣ снїа мн
враты . іако шїрокаа врата и про
страннїа іако вѣдїа вѣтїа гїе .
и мнози жѣ вѣходїа снїа мн .
и на конце и ола зарн .

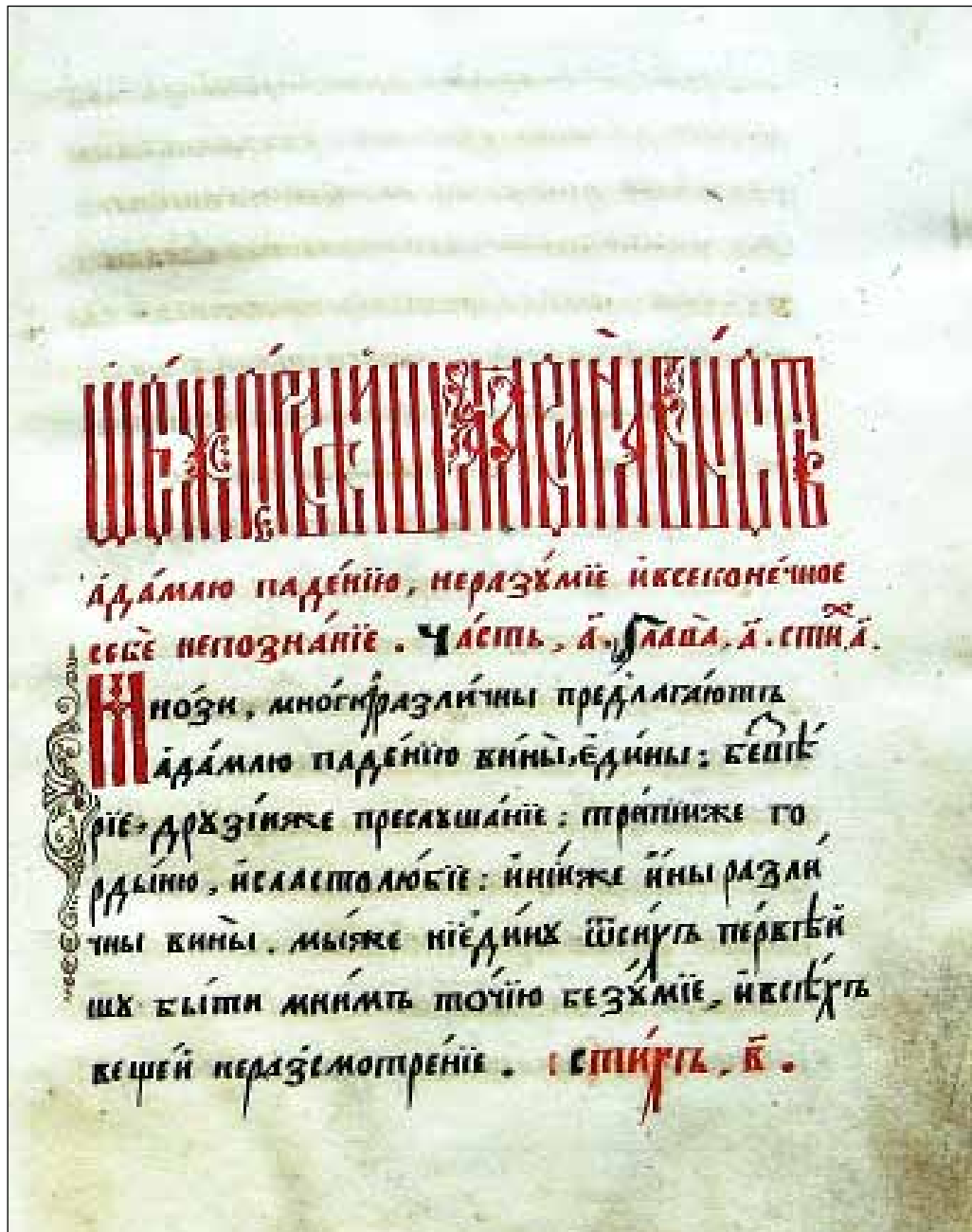
Маргарит Йоана Золотоуста. Слов'янський переклад.
Рукопис XVII ст.
(РГБ. Ф. 173.І.№33)

«Книга... против различных еретиков... Феодора Авукара».
 Переписана в XVII ст.
 (БАН. Арханг. Д. 473)

«Книга... против различных еретиков... Феодора Авукара».
 Переписана в XVII ст.
 (БАН. Арханг. Д. 473)

«Лествица» Ісайї Копинського
Переписана в XVII ст.
(БАН. Арханг. Д. 441)